

DA COSTA

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
Princeton Theological Seminary Library

DA COSTA'S
KOMPLEETE DICHTWERKEN

DA COSTA'S

KOMPLEETE DICTWERKEN

UITGEGEVEN

DOOR

J. P. HASEBROEK

VIERDE DEEL

ARNHEM
D. A. THIEME
1871

UIT HOMERUS ILIAS.

HET AFSCHEID VAN HECTOR.

Zy klemt zijn handen in de hare, en smeekt en spreekt :
»Ach overmoedige, wien haast die heldenmoed
gaat voeren in den dood! ge ontziet daarby geen kind
dat nog niet spreken kan, geen egâ die weldra
uw weduw wezen zal. Der Grieken overmacht,
u overweldigend met zaamvereende kracht,
zal meester blijven; ach! my arme ware 't beter
de eerste onder de aard te zijn. Voor my bestaat geen troost,
geen heul meer, als gy sneeft! 'k Heb vader meer noch moeder.
Mijn vader vond den dood in 't zwaard van Peleus zoon,
die evenwel met eer zijn wapenrusting spaarde,
en 't lijk den vlammen gaf in vollen krijgsmansdosch.
Mijn zeven broeders, met mij opgevoed in 't huis,
zijn allen op één dag gevallen, door de hand
van d' eigen Peleuszoon, in 't midden van de kudden
der ossen breed van voet en lamm'ren zilverwit.
Mijn moeder, nog gespaard en voor een grooten schat
ten losprijs vrij gemaakt, deed straks Diana vallen
met een dier pijlen, die zy afzendt ongezien.
Gy, Hector! zijt my nu èn vader beide èn moeder,
en broeder, gy mijn teedre en zielsgeliefde gâ.
o! Heb dan deernis, en begeef u niet in 't veld,
en maak uw kind geen wees, uw echtgenoot geen weduw
maar geef veeleer bevel aan Trojes oorlogsvolk

dien post te sterken by den vijeboom , alwaar de wal het zwakste en onze stad beklimbaar is. 'k Zag derwaart Ajax reeds en d' andren Ajax naadren . met Atreus zonen , Diomeed , Idomeneus , het zij een godheid hun dien raad gaf , of zy zelf het merkten , dat aldaar de kans hun 't schoonste staat."

Haar antwoordt Hector : »Ach , ik weet het , dierbre vrouw ! en my ook gaat uw vrees ter harte ! maar wat zou heel Troje zeggen van uw gade , wen hy laf het slagveld schuwde ? hij , gewend aan 't hoofd te zijn der dappren , tot een roem voor 't huis mijns vaders en my selv' ! En toch ! ik weet , ik weet het al te wel , daar komt , helaas ! daar komt een dag , dat Troje zal bezwijken , en het huis van Priam moet vergaan . Maar wat is my die ramp , hoe fel ook ? wat de smart , hoe grievend , van den Vorst mijn vader , en zijn gade mijn moeder Hecuba , en heel mijn broedertal , geliefdste ! by uw leed , als een dier wreede Grieken u schreiend voeren zal naar 't land der slavernij , en gy in Argos wal aan 't weefgetouw zult zitten , of water dragen uit de bron voor Griekens vrouwen , slavin ? — En als gy dan in tranen weg zult smelten , dan hoort gij licht een stem : »zie daar de vrouw van Hector , die aan der strijdren hoofd voor Troje heeft gestaan , toen 't door het Grieksche heir belegerd werd." Ja , dus zal 't woord zijn , dat gij hoort , en 't zal u versche smart zijn by 't missen van den man , die dit uw lot nog weerde ! Maar eerder moet my de aard verbergen in haar schoot . dan ik uw' jammer zie , en deez uw' kreet verneem."

Zoo sprekend nam de held het kind op in zijn armen , dat krijtende zich buigt naar zijner voedster schoot ,

bevreesd voor d' aanblik van zijn lieven vader, om het glinstren van den helm en om de paardenmanen die van de helmkuif langs zijn schouders schrikbaar golfd. Het perst den vader en de diep bedroefde moeder een lach af, daar zy 't zien. En Hector zet zijn helm vast naast zich op den grond, en kust en koost den jongen, de goden biddend, dat van hem nog word' gezegd:

»Hier ziet gy Hector's zoon, nog dapperer dan zijn vader.» Zoo sprekend, gaf hy 't kind der moeder weêr in de armen, en zy ontfangt het aan haar boezem, met een glimlach in tranen (*). Diep begaan zag Hector hoe zy leed, en strookt haar met de hand, en spreekt op nieuw haar aan.

DE KLACHT VAN HELENA BIJ HECTORS LIJK.

Hector, o mijner zwaagren de liefste, de trouwste, de braafste!
ja, tot mijn schand heeft my Paris (o! waar ik veel vroeger
[gestorven!
herwaart geschaakt en gevoerd reeds voor twintig ramp-
[volle jaren.
Ach! had een onweêr dien dag, toen mijn moeder my, heil-
[looze, baarde,
weg naar de bergen gevoerd, of gejaagd in de diepte der
[waatren!
Maar uit uw mond heb ik nimmer een woord van verwij-
[ting vernomen.
Neen! maar zoo iemand der zusters, of Hecuba zelve by
[wijlen

(*) Het onvertaalbare: *Δακρύοις νυελάσσασα.*

(Priam was altijd voor my in sparende goedheid een vader!)
 bittere woorden deed hooren, dan was het uw mond, die
 [my troostte.
 Daarom betreur ik in u ook my zelve, treurig verstootne!
 want in heel Troje voortaan zal niemand meer worden ge-
 [vonden
 vriend'lijk welwillend voor my! — van my hebben ze allen
 [een afschuw.

UIT GOETHES TORQUATO TASSO.

DE AANBIEDING VAN DES DICHTERS „VERLOST JERUZALEM” AAN DEN HER-
 TOG VAN FERRARA.

TASSO.

Ik kom met schroom en schaamte dit mijn handschrift
 u bieden, dat ik huivrend overreik.
 Ik weet het, ach! voleindigd, blijft het on-
 volkomen; maar ook dus voor mijn gevoel
 waar' langer uitstel ter volmaking, slechts
 ondankbaarheid. Doch is 't een' mensch vergund
 te smeeken: »neem my aan gelijk ik ben!”
 zoo doet dit zelfde hier mijn dichtstuk thands,
 en spreek' tot u, zijn vriendlijke beschermers:
 »Hier ben ik! neem ook my aan en verschoon.”

DE HERTOG.

Met uw gewenschte gaaf verrast gy my,
 en maakt my dezen schoonen dag ten feest.
 Zoo tast ik 't dan, en klem het in mijn hand
 het lang verbeide lied, in zoo ver 't mijn,
 als mijn zijn dichter is. 'k Wensch ons geluk
 dat ge eindlijk het besluit genomen hebt,
 en tot uw strenger eischen spraakt: »genoeg!»

TASSO.

Voldoet mijn dichtwerk u, zoo is 't volmaakt.
 Want ja, aan u behoort het onverdeeld.
 Zie 'k op de moeite en tijd, daaraan besteed,
 zie 'k op de stift, die deze verzen schreef,
 zoo zoude ik zeggen kunnen: 't is het mijn.
 Maar zie ik op wat aan het dichtstuk zelf
 zijn waarde en (mag het) waardigheid verleent,
 dan is het, dankbaar zij 't erkend! het uwe.
 Mij schonk Natuur haar dichtergave mild,
 maar weigerde te meer Fortuin haar gunsten.
 Van dat het oog des knaaps werd aangetrokken
 door 't schoon, werd ook zijn hart verknaagd door smert.
 Wat jammer trof mijne ouders niet alreeds!
 En openden mijn lippen zich ten zang,
 't was treurigheid wat aan mijn lied zich opdrong:
 eens vaders ballingschap, eens moeders lijden.
 Gy waart het, die my vrijheid van die banden,
 en met die vrijheid het bewustzijn bracht.
 Van daar, indien in zangerige toonen
 zich ooit mijn ziel mocht wedergeven, — en
 dit werk, voleind, u aangeboon mag worden.
 Nu hoort het u, ja! 't is geheel het uw.

DE HERTOG.

Gy maakt u dubble hulde , o Tasso! waardig
en uw bescheiden taal vereert én ons én u.

TASSO.

o ! Kon ik 't onder woorden waarlijk brengen ,
hoe ik door u ontving wat ik u bied.
Ik , jongling zonder roem van heldendaden ,
had ik mijn heldendichting van my zelf?
Heb ik de kunst des oorlogs my geleerd?
of zelf bedacht de kloekheid van mijn Godfried
en mijner Riddren moed? Of , waar zich list
en waakzaamheid bekampen in mijn lied ,
in wien zag ik het voorbeeld mijner helden
dan , dierbre Vorst! in u , mijn' genius ,
behagen scheppend in mijn dichterwerk
een schaduw af te werpen zijns genies?

DE PRINSES (des Hertogs zuster).

Geniet nu zelf het werk dat ons verblijdt.

DE HERTOG.

En loone u aller braven bijval ruim!

DE PRINSES.

Ja , van geheel een nageslacht de lof!

TASSO.

Ik heb aan dezen oogenblik genoeg.
U had ik , u alleen voor oogen , u behagen

was, daar ik schreef, mijn doel, mijn wensch en hoop.
 Hy is onwaard dat hem de wereld kenn',
 die in zijn vrienden niet een wereld heeft.
 Hier is mijn vaderland, hier is de kring,
 waarin mijn ziel èn ademt èn geniet.
 Hier geef ik leerzaam acht op elken wenk.
 Hier leeft voor my ervaring, wetenschap,
 gevoel en smaak, en zie ik nageslacht
 en wereld voor my staan vertegenwoordigd.
 De menigte begrijpt den kunstnaar niet, en maakt
 hem schuw veeleer. Alleen wie u gelijkt
 verstaat en voelt hem. Van geen andren dan van dezen
 verlang ik of het oordeel of den lof.

DE HERTOG.

Welaan! zoo wereld hier en nageslacht
 vertegenwoordigd zijn, zoo voegt ons ook
 geen bloot ontfangen, maar vergelden evenzeer.
 En nu! op 't standbeeld van uw grootsch model (*)
 ontwaar ik 't eerloof dat den Dichter voegt,
 ja, dat de krijgsheld zelf, die hem behoeft,
 hem slingert om de slapen zonder nijd.
 Hoe? heeft het toeval, of een eedle hand
 die krans gevlochten en gebracht op deze plek?
 't Is of tot ons de Mantuaan het woord richt:
 »Wat huldigt gy de dooden! by ons leven
 »weêrvoer ons loon en vreugde van ons werk.
 »Vereert gy en bewondert gy ons streven,
 »zoo geeft ook aan den tijdgenoot zijn deel.
 »Genoeg reeds werd mijn marmren beeld bekranst,
 »de groene lauwer past op 't levend hoofd.»

(*) Virgilius, wiens hoofd even te voren door de Prinses met een lauwer bekranst was.

(DE PRINSES *nadert TASSO met de krans,*
hy treedt terug.)

GRAVIN LEONORE.

Gy weigert! zie de hand, die u de krans,
de lofkrans der onsterfelijkheid aanbiedt.

TASSO.

o! Laat my hier vertoeven! Hoe te leven
na zulk een oogenblik begrijp ik niet.

DE HERTOG.

In 't vol genot van de eigenste eer en lof,
die in dit oogenblik u schrik verwekt.

DE PRINSES.

Gy gunt my 't zeldzaam voorrecht, Tasso! u
te zeggen zonder woorden mijn gedachte.

TASSO.

Uit deze handen drukt de schoonste last min zwaar.
Kniebuigend neem ik aan wat zy my schenken.

GRAVIN LEONORE.

Zoo leve de voor 't eerst aldus bekranste!
Den nederigen staat het eerloof dubbel schoon.

DE HERTOG.

Het is nog slechts een voorsmaak van de kroon
die op het kapitoel den Dichter wacht.

DE PRINSES.

Daar mogen luide kreten hem begroeten,
hier lispelt slechts de vriendschap haren lof.

TASSO.

o! Neemt haar van mijn hoofd te rug, die krans!
Neemt haar terug! zy brandt my op den schedel,
als waren 't stralen van een zon, die my de kracht
des denkens wegneemt en doet duizlen. 't Is
te veel! o, spaart my, spaart mijn onvermogen.

GRAVIN LEONORE.

't Zij ver! Veeleer bekoel' dit lauwerblad
het voorhoofd van den man, als gy geroepen
op 't pad des roems te wandlen en te kampen.

TASSO.

Ik ben 't niet waard een koeling te ondervinden,
die slechts om 't hoofd der helden waaien mag. . . .

UIT GOETHES IPHIGENIA IN TAURIS.

DE GODEN DER GRIEKEN.

Ontzie toch de godén,
gij menschengeslacht.
Zy houden het noodlot
in de ijzeren hand,
en stieren 't vrijmachtig
naar eigene keus.
Wien ze eenmaal verhieven,
die vreeze vooral!
Op rotsen en wolken
zijn zetels geplaatst
voor sterflijke menschen
ten disch van de goón.
Maar rijzen er twisten,
't is uit met dien glans.
Daar storten de gasten,
gesmaad en gehoond,
in diepten des afgronds,
en wachten vergeefs
in duistere kerkers
een rechtdoend gericht.
De machtige goden
verblijven intusschen
gerust aan hun disch,
of laten van boven

langs bergen op bergen
grootmachtig zich af. —
Daar stijgt uit de diepte
der vijanden klacht
als offerandswierook
hun walmende toe. . . .
Maar blikken die zeegnen
wendt immer hun oog
van alle geslachten
dier vijanden af,
als vreesden ze in 't kroost
een trek te hervinden
van wien zy beminden
in vroegeren tijd.
Zoo zongen de Parken. —
In nachtelijke diepte
hoort Tantalus toe.
En denkt over kindren
en kindren van kindren
hoofdschuddende na!

UIT TASSO'S VERLOST JERUSALEM.

DE EERSTE AÁNBLIK DER HEILIGE STAD.

Reeds was de dagbodin ontwaakt. De morgenkoelten verkondigden Auroor aan 's hemels graauwe kim. Zy zelf verschijnt eerlang, het blonde hoofd versierd met rozen, versch geplukt in Eden. Maar het leger, voorlang ontwaakt en toegerust, gaf met een stem, welluidend luid, alreede 't ongeduld te kennen, waarmee de schetting der trompetten wordt verbeid. Straks geven dezen 't sein met schaterende galmen.

De wijze Veldheer aan hun hoofd juicht toe, en tempert alleenlijk de eedle drift der helden. Die te smoooren waar meer onmogelijk geweest, dan van Charybdis de waatren in hun drang te keeren, of den adem van Boreas, wen hy den rug der Apennijnen doet trillen en op zee de kielen slingert in de diepte, door geweld te teuglen. Godfried slechts bestiert en ordent en geleidt, op dat de marsch wel snel zij en beziel, maar ook geregeld tevens.

Elk krijgsknecht had dit uur aan hart en voeten vleugels, zich zelve naauw bewust de snelheid van den tred. En zie! toen nu de zon met volle lichtvuurstralen van uit den blaauwen trans het dorre veld beschoot, daar staat hun plotseling Jerusalem voor oogen! Daar wijzen zy elkaër met de uitgestrekte hand Jerusalem! daar groet de t'zaam vereende stem

der honderdduizenden 't gewenscht Jerusalem.

Dus, wen een stoute groep van zeeliën, op de reis naar ver gelegene gewesten, de ontrouw moede van 't woelig element der wateren en van den wisselzieken wind, het lang begeerde land in 't oog kreeg in het eind, dan heft van op het dek een stormend vreugdgejuich zich opwaart, — dan, of 't waar uitzinnig, wijzen zy elkander op de plek, wier aanblik reeds alleen 't geleden leed vergoedt.

Maar op dat heilgenot van de eerste aanschouwing volgde weldra in Godfrieds heir een ander zielsgevoel, — verbreking, brijzeling van 't hart, vrees en ontzag, vermengd met teedre smart en snerpend schuldbesef. Men durft ter naauwernood den blik ineen richten naar de stad, waar eens de Heer gewandeld en geleerd heeft, aan 't kruis geslagen werd, en uit het graf herrees.

Van daar, in 't plechtig uur van aantocht, in de rangen die mengling van gejuich en droefheid, van genot met zuchten en geweën en overstelpend snikken, by krijgslieën lang gehard, maar uit wier midden thands een zacht gemompel en gefluister opwaart stijgt, als vaak vernomen wordt, wen tusschen 't loof der wouden de bergwind zachtkens zucht of door de blaadren fluit, of — tusschen 't rotsig strand en de omgelegene klippen de zeegolf murmelend zich naar den oever spoedt.

Maar nu, ontbinden ze elk het schoeisel hunner voeten, om met ontblooten hiel den heilgen grond te raken. De aanvoerders gaan ook hier hun mannen voor, en geven het voorbeeld. Wat in goud en franje, zijde of pluimen gedoscht is, werpt het al dat oogenblik ter zij en ván zich, om te zaam de grootschheid van kleedij en glinstrend wapentuig met die van 't hart te wraken.

Men weent en zucht en klaagt en werpt zich snikkend neêr,
en van zich zelven verontwaardigd, klaagt zijn hart
van ongevoeligheid, van marmren hardheid, aan.

»Waar Gy (dus roept men 't uit), waar Gy, o Heer! met
[tranen,
met bloed in angst gezweet of van Uw kruis gedropen,
den grond bevochtigdet, daar kunnen menschenoogen
ophouden, van geweene steeds vlietende fonteinen
te wezen? o Mijn hart! hoe zijt gy dus verhard,
en smelt niet op de plek en vloeit niet weg in rouw?
Hoe zijt gy dus van staal, ja steen, en niet verbrijzeld?
Wel mag, wie hier niet weent, eens weenen zonder einde.»

Maar van de zijde van de stad intusschen liet
de wachter wijd en zijd zijn oogen over velden
en hoogten gaan in 't rond, en werd een wolk gewaar
gevormd uit stof, en uit de wolk van tijd tot tijd
een weêrlicht. Straks ontdekt en onderscheidt hy klaar
van harnas en helmet het vlammeende metaal,
en op den fieren rug der trappelende rossen
de ridders aan de spits van 't naadrend heldenheir....

DE CHAOS EN HET LICHT.

EEN HALVE-EEUWS-LIED.

Maak u op, word verlicht, want uw licht komt, en de heerlijkheid des Heeren gaat over u op. Want ziet, de duisternis zal de aarde bedekken, en de donkerheid de volken; doch over u zal de Heer opgaan, en Zijne heerlijkheid zal over u gezien worden.

JES. LX. 1, 2.

De harpen trillen reeds. De wondereeuw eerlang,
half pralend half bedeesd, viert jubel, eischt een zang!
Het lied des Wachters, dra verwezenlijkt, ging onder
in vlam van volksgeweld, in damp van schutgedonder.
Een zang, op nieuw, een zang des tijds, die ons vertell'
zijn teeknen, die hun loop als op de maat verzell'!
Geef, Dichter! geef ons dien. Neen! geef Uw' dienstknecht
[woorden
van trouwe waarheid, Heer! in zuivre dichtakkoorden.

De storm ging liggen. By een waterbleeke zon
(die vuurrood aan de kim haar trotschen gang begon!)
vertoont het oppervlak der nog ontroerde golven,
vertoont de vasteground, nog half in zee bedolven,
de wrakken wijd en zijd des Staatsorkaans, — door één
geworpen kroonen en eerwaarde vastigheên,
naast kunst- by kunstgewrocht, en honderd welvaartsboomen
ontworteld of geknakt; — en op de zelfde stroomen
het recht der grooten en der kleinen weggespoeld,

met menig vrijheid, in verheevner zin bedoeld,
dan om den logengod van 't Volksgezag te dienen,
toch tusschen zee en rots verpletterd. Ach! ruïnen
alom voor scheppingen! een baaiert, by wiens poel
ontwakend zelfbedrog met vruchtloos pijngevoel
zich beurt om beurt verwijt in 't ondoordachte streven
te ver gegaan — of neen! terug te zijn gebleven.

Van op zijn zegekoets, aan enkel lofgegalm,
vergoding allerwege, en wolken wierookwalm
gewoon, ziet de Eeuwgeest, zelf by 't treurtooneel verbleekend,
op aangezichten thands maar al te zeer welsprekend,
wier blik (als waar 't een stem) hem 't: wreed te loor
[gesteld!

Verwijt, — straks even nog, terwijl hy voorwaarts snelt,
een bos jaagt op 't gelaat met de enkele vraag: waarhenen?
Wat weet hy 't? — en beschaamd wendt hy den blik met
[éénen
naar elders, en verdrinkt der volken jammerkreet
in plassen van muziek en Meijerbeers Propheet!

Toch laat hem, hoe ook wuft, en onbedacht, en grillig,
datsnijdend woord: »waarheen?» niet altoos onverschillig; —
wat Macht kan 't wezen voor de toekomst, die haar beidt?
En de Eeuwgeest is een Macht, een hooge Mogendheid! —
Welaan! indien by 't feest der volle vijftig jaren
ook deze koning voor zijn troon de wichelaren
van Oud-Chaldeën riep, en vroeg ze naar het lot
dier werken, waar hy hoog, gelijk een scheppend god
op roem draagt, — naar de vrucht van zoo veel kennisplanten,
vervoerd van dag tot dag, verbreid naar alle kanten, —
van zoo veel boeken, zoo veel bladen, vol van merg
en moedwil, — naar den top van dien verheven berg:
volmaking, — naar het eind dier trotsche zamenhooping

van wondren , vruchtbaar steeds in nieuwe wondren... »Sloping !
 »zou 't antwoord wezen (roept een stem) , of zaagt ge niet
 »de hand reeds aan de muur , die 't Europeesch gebied
 »ten prooi vervallen schreef aan 't oude Vandalisme ,
 »als Meed en Pers vereend met bloedig Communisme?
 »Zaagt gy den vinger niet by 't feestbanket , die aan
 »den vier en twintigsten der Februarijmaan
 »het sein tot oopning gaf der sluizen? En beneden
 »uit d' afgrond spoten ze op om nooit te rug te treden ,
 »de waatren van dien vloed , slechts voor een wijl gesust!..
 »'t Is met beschaving uit en wereldorde en rust,
 »bedreigd , neen! thans niet meer door ridderhafte Gothen ,
 »of ruiters uit de heup van Ismaël gesproten ,
 »als in vervlogen eeuw de aard overstroonden maar
 »ververschten; de eeuw des lichts kent doodlijker gevaar
 »voor heel die maatschappij , in voorspoed lang volprezen ,
 »voor 't afgeleefde Euroop , wien zijn verwoesters rezen
 »uit eigen schuim en slijk , uit eigen bastaardzaad ,
 »de vrucht , de schand , de straf , van zonde en eigenbaat.

»Neen! geen geschapen Macht kan 't dreigend onheil wenden
 »de kern verbrijzelend dier steeds herteelde benden ,
 »waartegen schrootvuur en bebloede bajonet
 »slechts voor een dag vermag , geen menschelijke wet
 »is opgewassen , ja geen Godsdienst zelf bestand is ,
 »gelijk ze aan dweeppzucht hier , dáár 't Heidendom ver-
 [want is,
 »dàár 't Godswoord onderdrukt , en hier , in eigen schoot
 »dat Pantheïsme voedt , der gruwlen bondgenoot.

»De Maatschappij vergaat? Zult gy den storm bezweeren ,
 »groot Frankrijk! of den slag van eigen schedel weeren?
 »Gy , voor Europes oog Chiméraas beeld gelijk ,
 »van voren Republiek , van achter Keizerrijk ,

»in 't midden Anarchie, — in 't binnenst zat van stoffen,
 »gereed op d' eersten vonk met helsch geknal te ontploffen
 »en 't hoofd te treffen van den man Napoleon,
 »uw pas gerezen en reeds ondergaande zon!

»Zal 't Duitschland, door het zwaard van zijn Radetsky's
 [machtig?

»tweedrachtig overal, en meer dan ooit tweeslachtig,
 »sints de éénheid, hoog geloofd, van al wat Duitscher heet,
 »in leus van moord verkeerd, die bloedzee ruischen deed,
 »uit de aderen gestroomd van burgers en soldaten,
 »onnoozle dweeppers of verleidende onverlaten,
 »op 't slagveld neêrgelegd, ter slachtbank heengesleurd.
 »De band der Staten als der stammen is verscheurd.
 »De vete kankert voort, die, tusschen Israëller
 »en Duitscher eeuwenoud, in vlammen zoo veel feller
 »hervootbrak by den kamp van dezen jongsten tijd.
 »De tusschen oud en nieuw ter dood bedoelde strijd
 »dien Overmacht vergeefs zich sterk dacht te bedwingen,
 »woelt in de diepte voort, door duizend zendelingen
 »gekweekt en aangehitst, tot dat de dag verrijst,
 »die aan 't verschrikt Euroop met nieuw geweld bewijst
 »wat sombre dweeperij uit nakroost van Germanen
 »nog schrikbrer Seïds vormt dan Frankrijks Bergtitanen!
 »En waan niet, allerweeg bestookte Maatschappij!
 »dat England, in dien dag, een Pella voor u zij,
 »door hoe veel golven ook en onverwinbre vloten,
 »by d' Europeeschen brand, omheind en afgesloten, —
 »door welk een geestkracht nog, terwijl de driften woên,
 »in staat aan d' eisch des volks èn vorstlijk te voldoen
 »èn manlijk weêr te biên. Maar de eens gezette tijden
 »vermag geen hoogheid zelfs van Brittenland te ontmiiden,
 »al stond geen Ierland haar ter zijde, al wierp geen rots

»van binnenlandsche schuld, van Palmerstonschen trots,
 »van volks- en Staatsvergreep, geboekstaafd door historie,
 »een schaduw over 't licht ook van des Luipaarts glorie,
 »zijn opgericht hoorn, zijn nooit vermoeid geluk!
 »De paalworm knaagt in 't end de hechtste balken stuk.
 »De pest ontziet geen klove of grenstol tusschen volken,
 »maar overschrijdt de zee, of kiest den weg der wolken.
 »Neen! in d' ontbreidelden Omwentlingsoceaan
 »zal heel de maatschappij, moet England meê vergaan; —
 »vergaan beschaving, licht, en kunst, en wetenschappen,
 »schoon vordrend dag aan dag by louter reuzenstappen,
 »schoon door begoochlingen, vertalrijkt uur aan uur,
 »het menschedom vleiend met een eindeloozen duur.
 »Helaas! als of de zon, die Babels doodsnacht vóórging,
 »met minder schittring toen het spoor der heemlen doorging.
 »En Babel viel, en op den bodem, waar zy stond,
 »daar huilen wolven thands en hupplen satyrs rond!
 »Zie daar uw beeld, Euroop! Barbaren en Vandalen,
 »van alle kant gereed uw hoogten om te halen!
 »Dat schittrend werelddeel, waar heel onze oovrige aard
 »zich in verbazing, eerbied, sidring, blind op staart, —
 »die bodem, overdekt van zoo veel wonderheden,
 »(Gewrochten dezer eeuw of erfnis van 't voorleden!)
 »waar Keulen met zijn dom zijn faam heft tot den trans,
 »Versailles zalen nog den naam van Orléans
 »weêrgalmen, Alberts wenk voor al de nijverheden
 »der aarde een renbaan scheidt in Englands stad der steden, —
 »'t moet al geëffend tot één barre woestenij,
 »één bouwval, waar geen kunst, geen wetenschap meer zij,
 »geen licht, geen geest, geen God, — maar roode Communisten
 »elkaar de laatste buit, de laatste beet betwisten!"

»Neen! (spreekt een kalmer stem ten antwoord) voor dien vloed

»van Staatsomkeering, Volksverbijstering, hoe verwoed,
 »zal 't diep gegrondvest werk van eeuwen niet bezwijken.
 »Alleen men wake en sta! en wapene de dijken
 »met nieuwe kracht van glooijing', en bewijz'
 »dat weêrstand mooglijk is voor 't minst, noch geef' zich prijs
 »aan ingebeeld gevaar, aan panische verschrikking,
 »noch trede met den geest der woestaardij in schikking,
 »die wat hem heden half verleend werd, morgen gantsch
 »als 't zijne vordert! hy, door blooten naam en glans,
 »door louter zelfroem sterk en waanzin, niet in 't wezen,
 »maar zeker sterk het meest voor wie zijn sterkten vreezen.
 »Wat schuwt men! tegen hem den aanvalskreet: Terug!
 »als roekloos en barbaarsch, terwijl hy, stout en vlug,
 »met elken nieuwen stap tot nieuwe rechtsverkrachting,
 »tot nieuwe gruwlen voert van plundering en slachting,
 »vernieling, algeweld? Wat dempt men van dat vuur,
 »geboet met rampen reeds van onafzienbren duur,
 »'t bedriegelijke licht, de valsche warmtestoving,
 »door kracht van waatren niet, ter onherroepbre doving?
 »Wat schaamt zich ons geslacht naar 't voorbeeld om te zien
 »van dagen minder groot van schitterschoon misschien,
 »maar eerbiedwaard voor 't minst door eerbied voor de banden
 »van orde, herkomst, recht, die vastigheên der landen?
 »Onschatbre schatten, niet te duur gekocht (kon 't zijn)
 »voor dezer tijden roem op ijdlen vrijheidschijn
 »of (zij 't!) oprechten glans van kennis en verlichting, —
 »neen, niet te duur zelfs voor mislukte vrijheidsstichting
 »by diep beklaagden Pool of eedlen Madgyaar, —
 »zelfs voor die vrijheên niet, de vrucht van tachtig jaar
 »van worstling, met den Leeuw der gouden Nassaustanders
 »verwinnend doorgestaan door 't Volk der Nederlanders, —
 »ja, voor geen voorrecht (moet het zijn!), aan heel deze aard

»by 't licht van Drukpers en Hervorming eens gebaard! —
 »Ach! aan de uitsporigheên der zinnelooste factie,
 »onze aard verwoestend door Omwenteling en Reactie
 »(twee beulen, even hard, van vrijheid, rust, en recht,
 »by beurten), wordt vergeefsch ons 't einde toegezegd
 »door Constituties, naauw verschenen aan de kimmen
 »of weêr in 't niet gedaald als wezenlooze schimmen.
 »Ééne uitkomst bleef ons slechts, één toevlucht in 't verschiet:
 »de aloude rotssteen der alleenregeering. — Ziet!
 »een Noorderlicht gelijk, dat met zijn purpuren vlammen
 »den nacht in dag verkeert, op honderden van stammen
 »de kroonglans stralende van Ruslands Opperheer!
 »Voor dezen, dezen slechts, slaat Opstand de oogen neêr.
 »Zie daar u 't ideaal, Euroop! van volksbeheering,
 »de haven des behouds, het eind der Staatsomkeering!
 »Één heerscher, één gezag voor wereld en altaar!
 »Één Godsdienst, in de trouw belichaamd aan den Czaar!
 »En in de schaduw van dien scepter, zoo ontzettend,
 »voor 't wangedrocht des tijds zoo dreigend, zoo verplettend,
 »verdiensten, koninklijk erkend, — eens Keizers gunst
 »verzekerd aan 't belang van Wetenschap en Kunst; —
 »Siberiës woestijn, met al zijn koude en kommer,
 »en waar de schoonste naam zich oplost in een nommer,
 »ten hel gesteld (o ja!) voor wie met wenk of woord
 »de wet schendt des gezags, de rust des rijks verstoort;—
 »maar, waar zich verder 't oog des onderzoekers wende,
 »beschaving, vordrend en bevorderd, — voor de ellende
 »van allen, 't meêlij van een Vaderlijke macht, —
 »een Staatkunst, die niet licht der zwakken recht verkracht,
 »maar rustig, waardig, en rechtvaardig, in 't Verleden
 »haar vasten waarborg heeft voor 't glorieijke Heden,
 »ja voor een toekomst van nog grooter heerlijkheid,

»die 't rijk van Peter, 't huis van Nicolaas, verbeidt! —
 »Dat de aarde, zoo zy hijgt naar vrede en heil en orde,
 »óf Ruslands evenbeeld óf Ruslands erfdeel worde!»

Een stem op nieuw, de stem, in Neêrland wel bekend,
 dier wijsheid die de paan van 't midden houdt: »Hoe! 't end,
 »uit zoo veel streven ons beschoren, Anarchisme?
 »Hoe! de een'ge redding uit die klaauwen, Despotisme?
 »'t Zij ver! Geen tijd van schijn- of wezenlijken nood
 »geeft tot die uitspraak recht, een vonnis tot der dood
 »gelijk! Onze aarde schudde, en dat haar slingeren
 »zelfs d'onverschrokkensten een kreet van angst ontwringen!
 »Ook van den felsten schok herstelt zich ras de grond.
 »De vuurberg koke, en brake uit d'opgesparden mond,
 »terwijl de hemel loeit, des afgronds holen ronken,
 »die zee van gloeiend slijk, waar steden in verzonken,
 »met haar bevolkingen tot asch of steen vergaan....
 »eerlang! en lachend ziet de zon die voren aan,
 »door 't bergvuur zelf bevrucht, dat over de akkers holde,
 »straks in zijn vaart gestuit, tot gouden meststof stolde.
 »Der zee, die 't menschdom draagt op 't schijnbaar wrakke hout,
 »zij zonder zoo veel angst de toekomst aanbetrouwd!
 »Zy voert ons, wat ook dreig', de lang begeerde boorden
 »naby, de haven in, al spookt het uit den Noorden
 »by beurten en te rug, al loeit het even zwaar
 »uit Oost en West om strijd, al worstlen met elkaâr
 »orkanen om ons hoofd. Wy, hoe het vaartuig slinger',
 »wy blijven naar de pool met onverwrikbren vinger
 »het menschdom wijzen! wy, wat bloed er stroomen moog,
 »wat onrust onze rust gestaâg te storen poog',
 »wat onspoed onzen spoed, — wy streven zonder zwichten
 »steeds voorwaarts, vinden uit, verbeteren, verlichten.

den zondaar, eens het beeld zijns Scheppers, bygebleven?
 Ja, Gy hebt onze ziel dien grondtrek ingeweven,
 hoe diep verbasterd ook, ontheiligd, en verkracht,
 zoo vaak Gy zelf, o God! aan 't boetende geslacht
 uit Adam 't vergezicht der eeuwen niet ontvouwdet,
 en 't woord der toekomst aan geen Zienders toebetrouwdet,
 als die, wier naam, wier schrift, in Israël bewaard,
 met Isrels ballingen nog meêtrekt over de aard.
 Ontsluit u, Godlijk woord! Propheten van den ouden
 maar nooit verònden dag, op wie de Apostlen bouwden
 Verlicht ons, maar door hulp dier valsche Wetenschap
 (hoe hoog verheerlijkt) niet, wier waan by elken stap,
 terwijl zy 't Ongeloof met nieuwe flauwheên huldigt,
 zich zelveu nieuwen lof en lauw'ren meent verschuldigd; —
 dier doode kennis niet, die ja! maar al te wél
 met ijskoud oog en hand en scherp gewet scalpel,
 gelijk m' een lijk ontleedt, in 't Godswoord weet te wroeten,
 maar dan ook in dat woord geen polsslag zal ontmoeten,
 geen levensadem meer, geen hemelharmony
 van waarheên, geen geheel volbouwd uit prophecy.
 Bestraal Gy zelf ons, Geest van waarheid en van leven!
 die in den aanvang over d' afgrond wildet zweven
 en broeden, tot weldra, op 't machtwoord van Gods mond,
 van uit de duisternis 't bezielend licht ontstond, —
 en geef ons oogen voor de roeping van het Heden,
 de hoop der Toekomst, en de raadsels van 't Voorleden.

God schiep Zijn eersten mensch, rechtvaardig, vlekloos, goed;
 maar met de vrijheid in het ongekrenkt gemoed
 om tusschen Gods gebod en Satans stem te kiezen.
 Hy koos. Gods uitspraak volgde. Ach! weinig was 't verliezen
 van Edens dreven en niet uit te spreken lust,

en heerschappij der aard in onverstoorde rust, —
 by 't onafschudbre juk der eens ontvangen zonde,
 by 't rustloos dreigen van dien dood, dien God verkondde
 't weerspannig menschdom tot bezoldiging en loon,
 en Adam 't eerst doorstónd in 't sterven van een zoon.
 Van die weerspannigheid, die schuld, uit één tot allen
 gekomen, van dien doem op al wat leeft gevallen,
 ellende, tranen, dood, door alle tijden heen,
 is zonder onderscheid het wezen, de oorzaak, één.

t Is de onverzaakte trek by alle stervelingen
 naar onafhankelijkheid van die hen schiep te dingen,
 en, met of zonder God, ons zelve, hoe 't ook zij,
 ten God te zijn. Van daar, in heel de maatschappij
 als in den enklen zoon van Adam, die wanorden,
 die tegenstrijdigheên, steeds strijdiger geworden,
 naar dat het menschlijk kroost zich veroneindigde of
 ontwikkelde over de aard: Onkennis, ruw en grof,
 of, in verfijnder vorm, nog schuldiger onteering,
 van de Almacht, van Zijn wet en wezen en regeering,
 by 't beeld, het maaksel van Zijn Geest. — Geschiedenis
 der volken! daag, daag op! zeg gy het, wat er is
 geworden van Gods beeld, waar 't God geldt en Zijn kennis
 het eerst! het zij de Griek, in vrome heiligschennis
 zijn hoogen schoonheidszin, zijn ongelijkbre kunst,
 aan schepsdienst verpand, afsmeekende de gunst
 en zingende den lof van schendige godinnen
 en goddelooze goôn, de slaven hunner zinnen;
 het zij de Egyptenaar zijn wijsheid, hoog vereerd,
 in dwaasheids toppunt, ja waanzinnigheid verkeert,
 kniebuigend voor een os en voor een huiskat vastend, —
 't zij voor zijn Godsdienstzin naar hooger voorwerp tastend,
 de Perser uitziend naar de werken der natuur,

zijn tempels afbreekt en aanbidder wordt van 't vuur, terwijl Chaldeën rookt voor sterren en planeten, — 't zij Israël (o God! Uw Israël)! Propheten en vaderen ten hoon, den nabuur één voor één zijn Astaroths benijdt of Thammuz vuiligheên, — 't zij straks de Christenheid, in Isrels plaats getreden, ook zy dien God ontrouw, haar bijgeloovigheden, verval en afval, beeld en zelfdienst, ja! in 't end haar Algodisterij, der afgoôn afgod, kent.

Zie daar dan, — de eeuwen door van mensch- en volkshistorie, met hoe veel glansen ook van allerhande glorie omwoeld, — die ééne kwaal, in talloosheden van verschijnslen, beide mensch en menschlijkheid ten ban: des menschen scheiding van zijn God, des menschdoms z o n d e ! Wat zoeken wy dan nog voor de onverheeldbre wonde van de in haar smerten half bezweken maatschappij in heulsap, die slechts dooft, genezende artseniĳ? Voor zelfontwikking, zelfregeering, zelfvolmaking, (ach! holle galmen voor steeds nieuwe Godsverzaking!) was nooit de redding van óf mensch óf menschdom veil. Hereeniging met God! dáár slechts is beider heil.

God wil ze. Ja, Hy sprak van vrede, van verzoening. Zijn wijsheid in den weg van volle rechtvaardiging vond voor Zijn liefde een werk, waarvoor by beurten stijgt of van bewondring en aanbidding zwichtend zwijgt der Englen loffied in den tempelhof Daarboven! Gods Eden hoorde reeds dien Menschenzoon beloven, der menschheid Wreker en Verlosser, die de wet van zonde en dood ontbindt en Satans kop verplet, — dat zaad van Abraham, door al de nageslachten uit Adam als hun Licht en Zaligheid te wachten, — dien Spruit uit Juda, Rijske uit Jesse, Heer en Zoon

van David, afgebeeld in Isrels wetgeboôn
 door offerdienst en bloed en in voorspiegelingen
 van hooge, reeds volbrachte en nog aanstaande, dingen; —
 dien Heiland, uitgedrukt in 't Goddelijk akkoord
 van aller Zienders en Psalmisten waarheidswoord,
 als Leeraar, die Gods Wet vervullen komt en leeren,
 als Koning, door Zijn dood bestemd te triomfeeren,
 als Hoogepriester, die met eigen smetloos bloed
 voor de ongerechtigheid van heel een wereld boet.
 Hosanna den Propheet uit Nazareth! den Koning
 op 't jong der ezelin in stille machtbetooning!
 Hosanna 't Gods-Lam, dat Zijn haters niet verklaagt,
 maar voor Zijn moorders bidt, en hunne zonden draagt!
 Ja! ook ons Pascha is geslacht! kom, volk der Joden!
 en vier het met ons mede in de ongezuurde brooden
 van vrede in waarheid. Dat ons feest zich aan het uw,
 uw Paaschvreugd zich aan de onze in dankbre aanbidding huw!
 het beiderlei verbond, alle onze Erinneringen,
 van wederzijde elkaar omhelzen en doordringen!
 Neen! wy vergeten niet, hoe met een sterke hand
 en uitgestreken arm God uit Egypteland
 u uitvoerde en door 't pad van zee en wildernissen
 in Jacobs erfland bracht naar Zijn beloftenissen.
 Gy dan, ai! ken dien Heer, naar 't vleesch uw Stamverwant,
 den Goël, dien gy wacht! Aanschouw die sterke hand,
 ach! die zoo menigmaal herstel gebod en leven,
 ter naagling aan het kruis den Heidnen prijs gegeven!
 dien arm, zoo onvermoeid tot zondaars uitgestrekt
 in liefde, om dees Zijn liefde aan 't vloekhout uitgerekt!
 Waan niet, dat in dat kruis de kroon van uw Messias, —
 die kroon, met zoo veel glans in 't lied der Jesaïas,
 den psalm der Ethans (*) u getoond — zij opgegaan.

(*) Ps. LXXXIX.

Neen! Smadelijk gedood, maar vorstlijk opgestaan,
 wacht Hem de Christenheid, naar 't woord van Zijn getuigen,
 ten dage, die ten laatste u rouwend zal zien buigen, (†)
 straks jubelzingen, voor den glorieijken troon
 van d' over Sions berg ten Vorst gezalfden Zoon,
 van d' over alle vleesch van dáár beloofden Koning,
 ten dage van Zijn komst in hemelkrachtbetooning
 om de aard te zuivren van haar ban en van haar wee,
 en 't rijk te vestigen der onverstoorbre vreë!

Hoort, volkeren der aard! hoor, nakroost der Hebreeuwen!
 't gezicht door Daniël voor zes en twintig eeuwen
 vernomen en verklaard aan de oevers van d' Euphraat: (§)
 der Wereldmachten lot en volgreeks naar den raad
 des Allerhoogsten! tot de dag zal zijn voldragen
 dier vijfde Monarchij, waaraan geen eind van dagen
 en heerlijkheid zal zijn, 't Rijk van den Menschenzoon,
 die de aard ten voetbank en de wolken heeft ten troon!

Het groote Babel sliep of zwelgde, als in zijn droomen
 een schrikgestalte door den Koning werd vernomen:
 een beeld, het menschenbeeld gelijk, groot, försch gebouwd,
 en schoon, — het edel hoofd van uitgelezen goud,
 de borst en armen van rein zilver, de ijzren beenen,
 die 't koper van den buik en dijen steun verleenen,
 op voeten rustend deels van ijzer, deels van aard.
 En 't bleef, tot dat een steen, als in de lucht gebaad,
 op eenmaal nederkwam om 't alles te vermalen
 tot verr' verstuiwend kaf: het beeld, zijn vier metalen
 en kleistof! maar de steen, gehouwen zonder hand,
 werd over de aard een berg, voor de eeuwigheid bestand.

De Koning zag den droom. De Geest der Godspropheten

(†) Zach. XII. 10—14.

(§) Dan. II en VII.

deed Zijn verheven zin aan die Hem vreezen weten.
 Dat hoofd, van goud gewrocht, en schitterend als de zon,
 was Nimrods erfrijk zelf, 't ontzachlijk Babylon.
 Het zilver was de Macht der Persen en der Meden,
 met minderenden glans in Babels plaats getreden,
 dien nacht van Beltsasars verschrikking, toen de Euphraat
 door Coresch en zijn heir verrast werd en doorwaad.
 Maar ook dat zilvren rijk moest wijken voor een ander
 (het koopren), door het zwaard gesticht van Alexander,
 wiens monarchij, weldra ontbonden en verdeeld,
 voor Rome ruimte maakte, in 't ijzer afgebeeld,
 als ijzer sterk en hard, — sints, voor een deel verdwenen,
 doch voor een ander deel voortlevende in — (de teenen
 van 't beeld!) — ons oud, ons nieuw, ons tusschen vrees
 [en hoop

by 't stormen dezès tijds reeds waggelend Euroop.
 Maar de afgehouden steen, die ze allen zal verpletten,
 die over 't aardrijk onbegrensd zich uit zal zetten,
 wie is, wie kon die zijn, dan Gy, gezegend Hoofd!
 der wereld uit een Maagd, geen zaad eens mans, beloofd
 van ouds! — dan Gy, de steen, die door de tempelbouwers
 verworpen, by 't gejuich der hemelsche beschouwers,
 uit al Uw smaadheên van de kribbe tot aan 't kruis
 gezet werdt tot den Hoofd- en gevelsteen van 't Huis!
 Dan Gy, die ('t is Uw woord!) eerlang zult nederdalen,
 der zonde heerlijkheên tot stuivend stof vermalen,
 en heerschen met Uw volk op heel dit wereldrond,
 den op den Heldraak met Uw bloed herwonnen grond.

En nu! de Toekomst sprak, de raadsels van 't Verleden
 onthulden zich! zeg ons de roeping van het Heden,
 o Dichter! geef een woord, dat in de duisterheên

der vragen van den dag een leiddraad onzer schreên ,
 een vastigheid moog zijn by zoo veel slingeringen ,
 waar duizend volks- en Staats- en heilsbelangen dringen
 om antwoord op 't gebied van handeling en plicht.....
 Met te allen tijd het oog op 't Godlijk vergezicht ,
 zich door den Tijdgeest en zijn dwaallicht laten leiden .
 doch van den T i j d g e e s t steeds den t i j d l o o p onderscheiden !
 Met de z e n aan Gods hand vertrouwend medegaan ,
 maar d' a n d r e n in Gods kracht weërspreken en weërstaan !
 En voorts ! daar is een stem voor die Zijn rijk verbeiden ,
 een roeping om den weg des Konings te bereiden .
 In 't allerbinnenste des harten allereerst !
 (Zijn komst is welkom slechts , waar Zijn genade heerscht.)
 Van daar dan welgemoed naar buiten uitgetreden !
 Eens Heilands naam en woord verkondigd en beleden !
 Betuigd , van ver en van naby , het woord van God :
 Aan Neger en Javaan , Bramien en Hottentot ,
 aan die ten leven uit de dooden uitverkoornen ,
 thands afgedreevnen nog , gevangenen , verloornen !
 Gord , Christen ! gord u ! ja , schiet ijzervleugels aan
 om , op uws Heeren stem , naar de einden op te gaan
 der aarde , of met uw hart , uw schatten , uw gebeden ,
 den dienstknecht van uw Heer in liefde op zij' te treden ,
 te dienen , ja , of 't waar , van verr' naby te zijn , —
 't zij 't kroost van Zinzendorf uit Groenlands ijswoestijn
 naar 't heet Guiana trekt , om zielen te bevrijden
 ook dáár , en aan den slaaf zijn vrijheid toe te wijden , —
 't zij Gutzlaff , ongedeerd door moord- en zeegevaar ,
 zich wegen opent tot Japanner en Tartaar ,
 en inrukt met Gods woord op Chinaas millioenen ,
 des Tarsers bede in hart : »laat u met God verzoenen !” — (*)

(*) 2 Cor. V : 20.

't Zij elders Casalis , beziel'd door Pinkstergloed ,
 zijn tent bouwt in 't bereik van brullend roofgebroed,
 en de Afrikaansche kaap op 't hart van kannibalen
 het woord des kruises, dat Hy sprak , ziet zegepralen!
 Of wilt gy naderby? betoon aan Jacobs zaad
 uw uitzicht op de Hoop zijns voorgeslachts, en laat,
 vernomen uit uw mond, het onderscheid der tijden
 van zijns Messias rijk, van zijns Messias lijden,
 klaar worden voor zijn oog! — Gun aandacht aan de stem,
 van Wichern uitgegaan met de onmiskenbre klem
 dier herderliefde, die in holen en in hoeken,
 nog nooit bezocht misschien, 't verdwaalde schaap gaat zoeken!—
 Bouw scholen, in wier schoot het Evangeliezout!
 uit By- en Ongeloof een dierbre jeugd behoud'!
 Aan 't roer van Staat, in Staats- en Raadsvergaderingen
 geroepen, in de rij van die den troon omringen
 geplaatst, of op de baan van wetenschap en kunst,
 verloochen voor Gods zaak der menschen lof of gunst!
 Ontdekt 't ongoddelijk en onhistorisch woelen
 van wie, met half verward of reeds bestemd bedoelen,
 de bron verplaatsende van Recht en Majesteit,
 Gods ordning omkeert en de natiën verleidt.
 Op alle hoogten, alle sterkten, alle bergen,
 wier stouthed in onze eeuw den hemel schijnt te tergen,
 plant, op geen voorrecht meer dan Christus smaadheid fier,
 met onbezweken trouw alom Zij n heilbanier!

Schenk ons, onmachtigen, o God van Alvermogen!
 de krachten des geloofs, Uw geest van uit den hoogen,
 by 't daavren van de stem, terwijl Uw rijk genaakt:
 »Ontwaakt, gy slapenden! en, reeds ontwaakten! waakt.»

AAN DR. K. GUTZLAFF.

Εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξήλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν.

Rom. X: 18.

Neem aller Christnen zegebede ,
by d' afscheidsdruk der broederhand ,
van 't moederlijk Europa mede
naar 't aangenomen Vaderland !
En moog' het liggen in Gods wegen ,
dat onder 't daar hervatte werk ,
't gebed uit Neêrland meê gestegen
uw hart verkwikke , uw handen sterk' !
Dat voorts Zijn Englen u geleiden
naar 't uiterst eind op nieuw der aard ,
om Hem de wegen te bereiden ,
die reeds Zijn heir ten strijd vergaart.
Neen ! dank dien koning , dien wy vreezen
door onuitspreeklijke genaê ,
uw arbeid zal niet ijdel wezen ;
gy zult zijn vrucht zien , vroeg of spaê ,
maar zeker op dien dag der dagen ,
waarheen Gods woord en weg ons wijst ,
als de oogst zal rijp zijn en voldragen ,
het lang verkondigd uur verrijst ,

dat, onder licht- en kennis-stroomen,
bazuingeschal en Englenstem,
de Zoon van God zal nederkomen,
en 't nieuw Jerusalem met Hem!

1850.

AAN EEN GEDOOPTEN ISRAELIET.

MET EEN BIJBEL.

Van Gods onfeilbaar Woord dit afschrift aangeboôn
aan d' in zijn Goëls naam gedoopten Abrams-Zoon,
met deze uit aller hart gevloten zegenbede:
Genade zij uw deel, barmhartigheid en vrede,
by 't lichten dezer lamp op 't enge levenspad,
dat over Bergen heen voert naar de Hemelstad.

1850.

OP EEN AFBEELDSEL VAN BILDERDIJK

IN 1787.

Onorate l'altissimo poeta.

DANTE.

Geef eer den Strijder, in den vroeg verwoesten bloei
zijns levens, toen met God en Nassaus recht in 't harte,
zijn onverschrokken geest, by 't dreigend stormgeloei,
de omwentlingsdwinglandij en heel den Eeuwgod tartte.
't Is 't beeld van Bilderdijk, eer Ondank en Geweld
hem uitwierp van dit strand en prijs gaf aan de baren:
straks op den moedergrond, hem weder vrijgesteld,
een krans van smaadheên vlocht voor zijn vergrijsde hairen.
En hy, hy wreekte zich met lauwren, in zijn leed
gekweekt voor 't Vaderland; ja, met dien oogst van zangen,
wier onafzienbren schat hy Neêrland erven deed,
met hoeveel flaauwheid ook door Neêrland vaak ontfangen.
Om al dier zangen wil om al dier lauwren glans,
vergeeft hem 't ongelijk, zoo in zijn kamp op aarde
des dichters vlammend zwaard, zijn afgerichte lans,
zijn scherp gewette pijl, geen hoogheên miste of spaarde
van drieste willekeur in 't rijk van kunst of taal, —
van aangematigd recht op ongestaafde glorie, —
van brallend ongelooft in ijle woordenpraal, —
van afgoên op 't gebied van Godsdienst of historie! —
Vergeeft hem 't ongelijk! reeds dekt sints twintig jaar

het Haarlemsch kerkverwulf zijn afgetobd gebeente.
 O! spreek' geen vreemdling, spreek' geen nageslacht aldaar,
 met weemoed stilgestaan by zuil en grafgesteente,
 dees strenge erinring uit, der dooden recht ten zoen:
 »Op Dante tot der dood stiefmoederlijk verbolgen,
 »kwam by zijns Dichters lijk Florence boete doen; —
 »maar Bilderdijk ontsliep, en Neêrland bleef vervolgen.»

G E L U K W E N S C H

AAN ONZE HOOG GESCHATTE VRIENDEN

DEN HEER J. BOSBOOM

EN

MEJONKVROUW A. L. G. TOUSSAINT,

OP DEN DAG HUNNER ECHTVERBINDTENIS.

Geen roem aan roem gehuwd, geen stoute schildergeest
 aan schildrend dichtgenie in naam der kunst verbonden,
 zou hier aan d' eisch voldoen van 't zalig huwlijksfeest,
 wiens fakkels louter heil voor hart en huis verkonden.
 Neen! hooger steeg de wensch en dieper reikte uw zucht,
 en gelden deed uw hart hier veel verheevner rechten
 dan te oogsten onverdeeld een dubblen glorievrucht,
 of tot éézelfde krans uw laauw'ren zaâm te vlechten.
 Waar liefde 't hart beheerscht, smelt liefde ziel aan ziel

te zamen in een vlam die verder wil dan d' aarde ;
 en ook de hoogste kunst , waar deze liefde viel ,
 biedt slechts haar diensten aan , vergetende eigen waarde .
 Toch blijft er nog één plaats voor hooger gloed en goed :
 de plaats die Hy alleen kan heil'gen en vervullen ,
 die wijn uit water schiep te Cana , uit Zijn bloed
 het niet vergankelijk heil op Golgotha . Zy zullen
 Van deze zaligheid , by 's levens hoogst genot ,
 by 's levens bangsten strijd , al roemende getuigen ,
 die hongerend naar vrede en dorstende naar God ,
 voor Christus één'gen naam des harten knieën buigen !

Met dezen zij uw deel , o Bruidegom en Bruid ! —
 Van Oosterzee , deez dag by plechtige orgelgalmen ,
 gezuis van stil gebed , en roerend psalmgeluid ,
 legt in zijns Meesters naam met uitgebreide palmen ,
 dien zegen , zegnend , op uw hoofd ! —
 Aanbidt alleenlijk en geloof !

5

18—51.

3.

D A V I D.

2 SAM. XXIII: 1. *David de zoon van Isai zegt, en de man, die hoog is opgericht, de gezalfde des Gods van Jacob en de liefelijke in psalmen Israëls zegt:*

'k Ben jong geweest, 'k werd oud. Uw goedertierenheden o God! zijn in mijn hart, de toekomst en 't voorleden omvattend. 'k Zal ze t' zaam tot aan mijns levens end verhoogen. Maak' mijn tong ze stervend nog bekend aan 's werelds laatsten dag, aan 's aardrijks verste perken! 'k Zong, jongeling en man, de grootheid van Uw werken, de wondren van Uw arm, Uw schepping, Uw gebod, — uw heilgeheimenis, o mijner vaadren God!

Naar U mijns harten dorst, o Hoorder der gebeden!
Uw wegen, by het licht van Uw weldadigheden,
Uw paden in den nacht van rampspoed, smart en schand.
o! Laat in d' ouderdom, laat, galmend van den rand des grafs, mijn jongste lied nog van Uw daden spreken en koninklijke gunst, nooit van mijn hoofd geweken van dat Gy zegendet mijn slinger en mijn zwaard, en deze harp vooral, my meer dan scepters waard.

Ik leerde vroeg Uw naam, o God mijns levens! loven. Grootvader Obed wees mijn kindschheid reeds naar Boven, met de onvermengde melk en honig van Uw woord mij lavende op zijn kniën. 'k Heb uit zijn mond gehoord het eerst — straks naverteld, hoe op Uw woord de gronden der wereld, op Uw wenk de aloude bergen stonden, —

hoe ge Adam vormdet tot een levendige ziel ,
 gelijknis van zijn' God , en hoe hy , schuldig , viel.
 Maar , ook gevallen , had Uw hand hem niet begeven ,
 in 't Zaad der vrouw doet Gy zijn heerlijkheid herleven !
 Daar komt een Goël voor het kroost uit Abraham ,
 der volkren Silo in een Leeuw uit Judaas stam ,
 als dit Ephráta meê , zy onder Judaas vlekken
 de kleinste , (zy , kan 't zijn ?) der volkren oog zal trekken. —
 En ik , ik overdacht in de eenzaamheid Uw wet ,
 'k vernam haar diepen zin by kinderlijk gebed ,
 en — licht en troost en moed en onbeschrijfbre krachten
 doorstroomden me uit die bron , als allerlei gedachten ,
 vermenigvuldigd in mijn binnenst , vaak de rust
 verbanden van mijn sponde , — als op Uw dienst belust
 mijn hart zich wegen dacht om zich Uw volk te wijden ,
 voor de eer mijns Gods , voor de ark mijns Konings , smaad
 [te lijden ,
 getroost , verheugd. — Wat hoorde ik , om die droomen , van
 mijn broeders niet al schimp ? Ach ! als mijn Vader dan
 (ook hy !) den driesten knaap te rug wees naar de weide
 der schapen met een wenk , — ja , als my vader beide
 en moeder tegen was , ontving uw oor mijn klacht ,
 en Gy , ten antwoord , gaaft my psalmen in den nacht.

Dan zong ik — van een glans ver boven deze heemlen
 waarin de maanbol drijft en gouden sterren weemlen .
 den glans dier grootheid , die zich inlaat met onze aard
 en uit der zuigelingen mond zich lof vergaart.
 Heer , onze Heer ! Uw liefde , Uwe almacht , kent geen palen.
 Gy doet ze aan al wat leeft door al wat is verhalen.
 En wie zijn wy ? wie zijn Uw menschenkindren , dat
 ons gadesla Uw zorg , Uw gunst ons waardig schatt'

een lot en heerlijkheid, slechts voor een wijl beneden uwe Englen, straks verhoogd voor glansrijke eeuwigheden ver boven 't Engendom. — Gy hebt dat Koningsrecht hem in de verten van Zijn toekomst toegezegd, wien Ge over 't maaksel van Uw handen hoog zult zetten, wen, aan de voeten van dien Menschenzoon, Zijn wetten zal eeren al wat leeft en ademt en bestaat, van waar de zon ontwaakt tot daar zy ondergaat. (*)

Ik zong, en 't was my vaak of 'k Englen hoorde luisteren en over Bethlehem by harpgetokkel fluisteren in wondren weërgalm op mijn toonen: »Vrede op aard!» En ziet! op eens — ik had mijn oogen moè gestaard op 't lichtend firmament, by beurten, en de kudde mijn zorgen toebetrouwd! — daar ritselde 't en schudde in 't naastgelegen woud, en 'k zag — een ruigen leeuw zich duikend storten op het ooilam, met een schreeuw die me opdaagde als de kreet der wakkre dagherauten den landman, of gelijk Gods helden zich verstouten, by 't knallen der bazuin van krijgsmoed overstort. Mijn hart sprong op, ik voelde op eens my aangegord met Simsons wonderkracht! en dees mijn armen braken (de sterkte is Uwe, o Heer!) de wijdgesparde kaken des roovers, tot hy lag. Straks op gebogen kniën den God der krachten, die Zijn heil my had doen zien, aanbiddend, riep ik uit: »o! Wie voor Israels schapen, wie voor Uw kudde, o God van Jacob! eens te wapen geroepen, in dien strijd met meer dan leeuw en beer zich meten mocht, en aan de spits staan by het heir van Judaas duizenden! of dienst doen hem ter zijde,

(*) Psalm VIII naar de opvatting van den Apostel Hebr. II: 6—9 en I Cor. XV: 27.

wien van uit Benjamin Uw heilige olie wijdde!
 Ja, wie van Saül mocht een wapendrager zijn,
 en onder zijn banier verwaten Philistijn
 en wreedten Ammoniet nog helpen nedervellen,
 of zijner zonen een' op tocht aan tocht verzellen!"
 Dus sprak ik in een vlaag en mengeling van smart
 en dankbaarheid en hoop. En 'k zweeg, diep in mijn hart
 bewarend, met nog meer mijns zielsgeheims te zamen,
 mijn zege op leeuw en beer — tot dat Gods tijden kwamen!

Zy kwamen — met wat eer en schittring nooit gedacht,
 wat Godlijk trouwbetoon aan Boöz nageslacht! —
 Op my, van Boöz huis den minste, herdersjongen
 nietswaardig in het oog van allen, en doordrongen
 van nog veel dieper niet in eigen oog, voor God, —
 op my, wien naast mijn harp en herderstaf geen lot
 begeerlijk scheen, dan ja! een zwaard hanteeren,
 om slavernij en smaad van Jeschurun te keeren,
 maar niet met koningen, met grooten in den Staat
 mijn deel te hebben of te zitten in hun raad.
 En toch! het was aldus, het bleek Uw welbehagen
 weldra, dat David eens de herderskroon zou dragen
 en weiden in Uw gunst, — gelijk de schapen van
 zijn vader, — zoo Uw volk van Berseba tot Dan.

Hoe staat die wondre dag nog voor mijn scheemrende oogen,
 toen op het eenzaam veld, aan aller blik onttoegen,
 en zuchtende tot God mijn Rotssteen, Jesses hand
 mij t' huiswaart wenkte op eens ter plechtige offerand
 en feestmaal, straks verbaasd tot Ramaas Ziender leidde;
 en 'k hoorde als in een droom zijn woorden als hy zeide:

»De Heer heeft dezen zich gekoren uit uw zaad.» (*)
 daar stond ik voor den man, Uw dienstknecht, — zijn gelaat
 den worstlaar teeknend, die met tranen en gebeden
 genâ zocht nacht by nacht voor de ongerechtigheden
 van 't volk dat hem verstiet, — den Richter zonder blaam,
 wien Ebenezer prijst en Gilgals hoogten t' zaam. (†)
 En hy, hy zag my aan met vaderingewanden
 of 't waar, en strekte lang de palmen zijner handen
 om hoog en over my. Toen zalfde hy mijn hoofd
 met olie, in den naam zijns Zenders hoog geloofd,
 met zalf, niet slechts mijn baard en kleederzoom besproeiend,
 maar, als des hemels daauw van Hermons toppen vloeiend,
 des harten binnenst overstelpend met een zacht
 en zalig zelfgevoel als van des Heeren kracht; —
 en 'k kende me op dien stond volwassen man en koning,
 doch koning, tot geen glans vooreerst van machtbetooning
 geroepen, maar tot kamp en menig zuren gang
 in bange ballingschap en doodsnoed jaren lang, —
 tot dat me, o Heer! Uw trouw en Godlijk alvermogen
 als Uw gezalfden knecht op Sion zou verhoogen.

Tot Bethlem middlerwijl kwam menig vreemd verhaal
 van Saûls somberheên en ondoorgrondbre kwaal
 en boozen kwelgeest, die de plaats had ingenomen
 van heldenblijdschap als zijn hart plach te overstroomen
 in 't barnen van den strijd, of wen met dankbren groet
 de stammen al te zaam hem juichten in 't gemoet,
 voor wiens gevelde spies hun haters bevend vloten.
 Doch welk een oogenblik op nieuw, als koningsboden
 verschenen in ons vlek en Jesses jongste spruit

(*) 1 Sam. XVI: 12.

(†) 1 Sam. VIII: 8—12 en XI: 15, XII: 1—5.

bevel kreeg in der ijl te volgen! Harpgeluid
 en zang (dus spelde een stem aan 's konings hof) zou de ooren
 des lijdens voor een wijl verkwikken en bekooren
 niet enkel, maar zijn leed bemeestren, en den nacht
 gevallen op zijn ziel doen wijken voor de kracht
 van 't loflied God ter eer. En 'k ging, meer opgetogen
 van stille blijdschap dan verbaasd, dat dees mijn oogen
 den koning zouden zien in 't midden van zijn stoet.
 Ja 'k ging, de vreugd der hoop in 't biddende gemoed,
 verzekerd, o! dat op den toongalm van mijn snaren
 de vijandlijke macht haar prooi zou laten varen.
 Mijn harp! gy waaktet op. Gy loofdet, o mijn lied!
 den Heilige Isrels in Zijn wondermacht. En ziet!
 gy mocht Gods gunstling uit zijn starre dotheid wekken
 en zetten in zijn toorn hem neder. 'k Zag zijn trekken
 ontspannen, 'k zag voor 't eerst den vorstelijken blik
 van 't naamloos angstgevoel, den onbestemden schrik
 weêr vrij, aan huis en heir bevel en richting geven.
 Ik zag den koning in zijn schoonheid, hoog verheven
 met heel zijn edel hoofd en schouders boven al
 wat óm hem zich bewoog. Der jaren klimmend tal
 doet nog het grootsche beeld niet aan mijn ziel ontglippen.
 Nog staat het vóór my, als ten dage toen de slippen
 zijns mantels in mijn hand al d' eerbied, al de trouw,
 verschuldigd aan dat hoofd, met kloppend naberouw
 herleven deden in dees boezem, steeds doordrongen
 van 't lot des Eedlen, in zijn dood door my bezongen: (*)
 »hoe zijn de machtigen gevallen, — hoe, een smaad
 by Gath en Ascalon geworden ons sieraad!
 Gilbóa! aan uw kruin zij nooit meer daauw of regen

(*) 2 Sam. I: 17—27.

gegund, waar in hun bloed de helden nederzegen,
waar 't schild van Saül den gezalfde werd onteerd,
het zwaard des veldheers, ach! naar eigen borst gekeerd, —
de boog van Jonathan voor altijd ligt ontspannen!
te zamen sneefdet gy, o bloem der oorlogsmannen!
Vereenigd in den dood, beminden! ligt gy dáár,
die ge in uw leven waart, een moedig leeuwenpaar
of tweetal arenden, de schrik der duizendtallen.
Hoe zijn de machtigen in Isrel, ach! gevallen!"

Maar de onvergeetbre tijd, die me aan des konings hof
voor 't eerst naby bracht, had nog eindloos ruimer stof
van weemoed aan mijn hart, van diepe nagedachten
gelaten aan mijn jeugd. Mijn slapeloze nachten
hernieuwden telken reis de droomen van den dag
voor mijn ontsteld gemoed, en alles wat ik zag;
het zij mijn oog van verr' die minlijkste aller vrouwen,
des konings dochteren bewondrend mocht aanschouwen,
't zij met des konings zoon mijn ziel, van d' eersten stond
alreede, in wensch en zucht zich in 't geheim verbond
tot wapenbroederschap, die eerst met later tijden
zich openbaren moest in voorspoed, kamp, en lijden, —
een liefde sterker dan de dood! Maar op dat pas
gaf niemand acht nog op den herdersknaap, en was
slechts kort in Saüls huis zijn harp en zangvermogen
der grooten aandacht waard. Het wèl geslaagde pogen
werd met een woord erkend van hoofschen lof en eer.
Des konings lijden week. De jongling keerde weër
naar 't ouderlijke veld, en weidde op nieuw zijn schapen.

Hoe was 't me aldaar te moê, wen door zijn vorst te wapen
gevorderd, Israël zijn weërbre mannen zond

uit al de stammen in oud-broederlijken bond
den vijand te gemoet, Pasdammim (*) ingetrokken ; —
toen van mijn broeders mede een drietal , onverschrokken
en juichend naar hun aart, zich spoedde tot het veld.
Wat tranen smoorde ik by dat afscheid ! wat geweld
deed 'k worstelend my aan, om niet mijns vaders woning
en weide en kudde en 't al te ontsnellen, en den koning
de dienst mijns arms te biën. Hoe gretig ving mijn ziel
straks alle tijding op die ons te beurte viel
van Sochoos legerkamp. O Leidsman van mijn leven !
Was 't niet van U, als voorts de boden achterbleven ?
van U niet, als me in 't eind (o nooit vergeten stond !)
mijn vader in zijn angst naar 't dal der Eiken zond (†)
naar mijner broedren en des legers welstand vragen ?
Geen voeten schenen my maar vleugelen te dragen,
als 'k ijld op dat bevel. Ik voelde, een nieuwe dag
was me opgegaan van U, mijn levenszon ! en 'k zag,
als in een vergezicht, Uw aartsweldadigheden,
een Godsrivier gelijk, haar streaming steeds verbreedend,
en als de golven van een vollen oceaán
my dragen, my ter zijde en voor- en achtergaan.
Wie zal ze zeggen ? wie heur menigte vermelden,
van toen die vreeslijkste der Philistijnsche helden
door 't steentjen van de beek geraakt werd uit een hand,
te nietig in zijn oog, en reutlend zonk in 't zand ; —
van dat op Saüls wenk, in telkens nieuwe tochten,
met telkens nieuw geluk besprongen of bevochten
de aloude vijand zelf voor Davids prinslijke echt

(*) Het Ephes Dammim van 1 Sam. XVII: 1 schijnt 1 Chron. XI: 13
Pasdammim genoemd te zijn.

(†) 1 Sam. XVII 19.

den bruidschat leevren moest, een koning voorgelegd, (*) — tot wen des jonglings lof, vermetel en ontijdig in 't vrouwlijk lied verhoogd, als met zijn rechten strijdigen Heerscher argwaan gaf, des Veldheers toorn ontstak, in 't vorstlijk huisgezin de liefdeketen brak.

Eerlang, en 'k moest, miskend en weerloos, om mijn leven èn huis èn gemalin èn Jonathan begeben, en zoeken, zwervend, heil by norsche vreemden, neen! by d' eigen Philistijn, zoo roemvol eens bestreên. Gy zaagt, o Heer! wat in die nachtelijke dagen uw fel vervolgde knecht van jammer om moest dragen, van Isrels tenten, van Uw tent en heiligdom en offerplechtigheên verwijderd, — met een drom van uitgestootnen, als hy zelf, het land doorkruisend, dan eens van plek tot plek door Saül met zijn duizend benaauwd of opgespoord; dan kampend met gebrek, met oproer, met verraad, dan weêr op Amalek, dien hater Israëls van ouds, den aanval wagens, of wel den Gesuriet met staâgen oorlog plagend; maar Isrels herders steeds beschermend met ons zwaard. In allen dezen heeft me Uw rechterhand bewaard, o Heer! geen hair mijns hoofds ter krenking prijs gegeven aan Saüls lagen, als hy dorstte naar mijn leven, aan Doëgs snooden haat, aan Nabals steenen hart; veeleer, na elken smaad of doorgekampte smart mijn hoorn verhoogd te meer, mijn haters laag doen zinken of van Uw heil'ge wraak den beker ledig drinken. Engédi, Maon, Ziph, getuigen van dien God mijns heils! en gy vooral, gy Ziklag! waar mijn lot een keer nam onverwacht, als zelden de eeuwen zagen

1 Sam. XVIII: 25—27.

of schrijvers boekten ter gedachtenis, in de dagen toen deze kruin, den dood nog pas der steeniging ontgaan, uit Judaas hand de koningskroon ontving. (*) Heel Isrel volgde eerlang! ik zag de heirbauieren van 't twalefstammig volk mijn troonsbestijging vieren. 'k Zag al wat Saüls was geweest, met heel zijn zaad gegeven in mijn hand. 'k Zag, meester van den Staat, te midden van een staf van drie en dertig helden, wier wedergade licht geen natie meer zal melden, onze oorlogsfzaam gevest, — door wapenfeit aan feit de grenzen van het land versterkt en uitgebreid, — den Syriër verneêrd, — met Edom aan mijn voeten den Moabiet in 't stof de aloude vete boeten, — onteigend Jebus stam, en Salem in mijn macht, — op Sions hoogten de ark des Heeren opgebracht, en, als mijn hand dien God een tempel dacht te stichten, (voor Salomo, mijn zoon, thands de eerste zijner plichten,) het voorrecht my ontzegd, maar tot in eeuwigheid een Redder uit mijn huis aan 't menschedom toegezeid.

En daarom zullen U verheerlijken mijn psalmen en van Jehovaas naam een wereld doen weêrgalmen, neen! by geen tent van Sem, geen spraak van Canaän beperkt, maar uitgebreid tot eindloos verder dan ooit Tyrus heeft vermoed. Een volk, nog ongeboren, zal door zijn harplied Uw verheven daden hooren. en met my zingen van de wondren die Gy wrocht, als Ge aan Mitzraïms goôn Uws volks ellend bezocht, of Isrel vestigdet in Palestinaas steden, — en van Uw wondren ook aan my, die tot dit heden,

(*) 1 Sam. XXX en 2 Sam. II : 4.

met U , geen berg ontzag , door dichte benden drong ,
 door diepe waatren ging , en over muren sprong.
 Ja , hooren zal heel de aard en millioenenmalen
 haar einden , eeuw aan eeuw en dag by dag , herhalen
 't akkoord der hoogten van Uw heilgedachten , en —
 der diepte van mijn val en misdrijf. Ja ! ik ben
 in ongerechtigheên geboren , en in zonde
 ontving mijn moeder my. 'k Voel 't snerpen van de wonde
 (ook by de heelkracht van Uw balsems , trouwe God !)
 de wonde die Uw knecht in schuldig zingenot
 en zondes dronkenschap zich zelven heeft geslagen
 op dien onzaligsten , dien grouwzaamsten der dagen ,
 toen de oorlogsman , verstrikt in zelfgekozen rust ,
 aan sterker vijanden zich prijs gaf onbewust ,
 dan waar voor Rabbaas vest zijn helden tegen streden , —
 toen op het dak , ter sluik , de wandlaar ingegleden
 in de onbewaakte borst zijn schrikbren intrek nam ! . . .
 ach ! om den valschen gast te onthalen , werd het lam ,
 het oilam van den vriend , den eedlen wapenbroeder ,
 geroofd ; straks door dien roof te stouter , te verwoeder ,
 dwong de overweldiger een tweeden gruwel af ,
 des overspelers schand ter dekking en ter straf.
 Neen ! woorden zijn er niet voor wroegingen en smarten
 als die ik sints doorstond. Doorgronder van de harten !
 Gy kent ze die ik leed ! rechtvaardig , neen , te zacht
 veeleer — maar in Uw toorn hebt Ge aan genâ gedacht !
 Gy weet het , Gy alleen , zoo lang dees lippen zwegen
 mijn ongerechtigheid bedekkend , wat al wegen
 ik uitdacht om , kon 't zijn , te ontkomen aan die vraag :
 »Waar zijt gy , Adams zoon ? » en dan eens , in een vlaag
 van krankte of razernij mijn doodschuld om te keeren ,
 dan weder , opgegaan in 't heilig huis des Heeren

met ongeheiligd hart, by psalmen en gebeên .
 by tabernakeldienst en offerplechtigheên,
 te ontkomen aan my zelf, my zelven te vergeten,
 of, mooglijk! by die taal eens Satans mijn geweten
 te harden: — dat de man, wien God verheven had,
 uit kracht van koningsrecht Gods ordning overtrad!
 voor 't minst, geen moorder was als andre moordenaren!

Maar mijner beendren merg verouderde, mijn hairen
 vergraauwden middlerwijl, mijn sappen droogden op,
 de krankheid mijner ziel steeg kankerend ten top; —
 toen deedt Ge in Davids oor, o God! den donder knallen
 van dat verplettend, ja! dat op den diep gevallen'
 ter brijzling neêrgeslingerd woord: »Gy zijt die man!»
 mijn vonnis te gelijk en 't einde van mijn ban.
 Want de ader was geraakt, des zondaars tranen vloeiden
 van uit des harten wel bij stroomen, en besproeiden
 den voetbank van dien troon, door eeuwig recht gestaafd.
 Mijn nieren in mijn schoot beleden! — Gy vergaaft.

o Liefde, o heiligheid, die d' overtreder spaarde
 maar aan zijn zonde zelf een eeuw'gen krijg verklaarde!
 Laat eeuwen zonder eind d'ontzachelijken stond
 verhalen, hoe 'k aanbad, — hoe door een zelfden mond
 my aangekondigd werd vergifnis en kastijding,
 vergifnis onbegrensd, maar tevens van de ontwijding
 der gaaf, der gunst, des volks, des naams van Jacobs God
 een onverdelgbre vrucht voor heel mijn oovrig lot
 op aarde. 't Bloedig zwaard zou van mijn huis niet wijken,
 mijn vaderhart van rouw, van schande, vaak bezwijken,
 by 't sterven, neen! veel meer by 't leven van een zaad,
 om ontucht, om geweld en doodslag, om verraad,

befaamd in Israël, — tot dat ik zelf moest vluchten,
 meer dan van Saül ooit, veroordeeld thands te duchten
 van u, mijn Absalom! o nog te dierbre zoon,
 ter kwader uur, helaas! zoo schittrend en zoo schoon!
 van u, op wien mijn recht zoo schrikbaar moest gewroken,
 toen met uw hart het mijn door Joab werd doorstoken,
 den wreedaart, die my dwong met opgeklaard gelaat
 te staren op den zoon, het offer van zijn haat!

o Heer! Gy hebt ook dus Uw boetling niet begeven!
 Gy. eeuwig trouw, tot in dien avond van zijn leven
 zoo dreigend somber soms, zijn rechterhand gevat,
 zijn klachten niet versmaad, wanneer hy tot U bad
 en riep uit diepten van ellenden! Gy, zijn paden
 verhelderd keer op keer! Gy, door steeds nieuwe daden
 beschaamd zijn haters, en geen kroost van Jemini
 doen juichen over hem, — den vloek van Simeï, (*)
 den raad van Bichri's zoon (†) niet aan zijn ziel volbrengend.
 Neen! maar zijn levensdag en heerschappy verlengend,
 hebt Gy zijn hoofd, zijn troon, van d' ondergang bewaard,
 de aloude zege steeds doen kleven aan zijn zwaard, —
 voorts, op zijn loopbaan, voor te vaak ontvallen vrienden
 Barzillais (§) in den nood en Ornans (**) hem doen vinden;
 en. zoo ten jongsten schok in mijn bestormde ziel,
 met Joab aan de kroon ook Abjathar ontviel,
 Benája my voor d' een', voor d' ander Zadoks wijsheid,
 der jeugd van Salomo en Davids late grijsheid

(*) 2 Sam. XVI: 1—14.

(†) 2 Sam. XX: 1 en volg.

(§) 2 Sam. XIX: 31 en volg.

(**) 2 Sam. XXIV: 18 en volg.

ten stut en steun verleend; (*) toen van Adonia ,
 zijns broeders Absaloms beklaagbre wedergâ,
 de stouthed werd gefnuikt. — Bij al die wisselingen
 bleef steeds mijn harp besnaard. 't Vond krachten om te zingen
 in dees mijn levensherfst, min glansrijk, als te zeer
 mijn lente was misschien! maar vruchtbaar des te meer
 in zielsbevinding van Uw gadelooze wegen,
 uw wijsheid in de diepte. o! Lof en dank Uw' zegen,
 dat in des konings leed de zanger niet bezweek,
 en nooit Uw Heil'ge Geest van zijn akkoorden week.

En thands! daar schonkt Ge op nieuw by d' uitgang van
 [mijn leven,
 o God, me in liefde en trouw dezelfde steeds gebleven!
 loftoonen aan mijn harp. Had lang genoeg een kroon
 mijn hoofd omschitterd, vaak omklemd? ik zag mijn zoon
 (Jedidja, liev'ling Gods, (†) was naar Uw welbehagen
 zijn toenaam van der jeugd), in spijt van hinderlagen
 en haters om hem heen ten koning ingewijd,
 de stammen met gejuich U lovend wijd en zijd. (§)
 'k Heb voor Uw aangezicht of 't waar tot aan den drempel
 van d' op Moriaas top haast op te trekken tempel
 zijn jonglingsschreên geleid, mijn schatten in zijn hand,
 uw zegen op zijn hoofd gelegd, ten onderpand
 voor hem, voor heel zijn volk, van Uw beloftenissen,
 waarvan geen sprank, geen stip, haar uitkomst ooit zal missen.

Doch welk een wedergalm uit hooger streken spreekt
 van dingen tot mijn geest, als nimmer afgesmeekt
 door menschen, of in 't hart eens sterv'lings opgestegen?....

(*) 1 Kon. I. 5—8.

(†) 2 Sam. XXII: 24 en 25.

(§) 1 Kon. I.

By geen verganklijk zaad eens zondaars, by geen zegen voor Isrel, by geen troon voor Palestyne alleen, bepaalt de rijkdom zich dier heilverborgeneheên! Een meer dan Salomo, gesproken uit mijn lenden, gaat op, het licht gelijk, des werelds uiterste enden bestralend met een zee van heerlijkheid. De ster van Jacob wijst het pad aan volkren, die van ver zich haasten om de komst diens Redders te begroeten, en meer dan Schebaas goud te leggen aan Zijn voeten! Een schaar van koningen en wijzen werpt zich neêr Zijn wet aanvaardend, of verstommend voor Zijn leer. Maar d' onderdrukten zal Hy zijn gelijk een regen, die 't late gras begiet, verkwikkend neêrgezegen! En zeegnen zal men Hem, zolang van zon en maan aan 't hemelsch firmament de wiss'ling zal bestaan. Neen! aan geen andre aldus van Uw gezalfde knechten, geen' menschenzoon als Hem, gaaft Ge ooit, o God! Uw [rechten! —

En toch! bij al dien glans van goedheid, grootheid, eer, ook lijdenskelken, Davids Zoon en Davids Heer! Uw deel? Ja, 'k Zag den held in diepe waatren zinken en bodenlooze slijk. 't Zag, afgemat, Hem drinken op 't slagveld uit de beek (*) na 't slaken van een kreet van meer dan jammer, meer dan overstelpend leed, gelijk in 't felst der smart geen David immer kende, maar (mooglijk!) in een stond van namelooze ellende slechts voorgevoelen kon. (†) 'k Zie straks na dezen nood Hem neêrgelegd in stof en banden van den dood; — maar ook aldaar zal geen verderving ondervinden Gods Heil'ge, graf noch hel Zijn overschot verslinden,

(*) Ps. CX: 7.

*) Ps. XXII: 1. Matth. XXVII: 46.

wien vreugdverzading aan Gods rechterhand verbeidt,
 en lieflijkheden zonder eind van heerlijkheid, — (*)
 waar, neêrgezeten in gewijde krachtbetooning
 naar Melchizedeks wijs als Hoogepriester-koning,
 Zijn scepter over de aard Zijn vijanden beheerscht.
 Looft, looft dien Heerscher! Loof Hem, Isrel! gy het eerst
 op tempelceters en cimbalen! Looft, o volken
 der wereld! met Zijn volk, Hem wien Ge op 's hemels wolken
 (Zijn wagen!) op den dag Zijns heils aanschouwen zult. —

De psalmen Davids, des zoons Jesses, zijn vervuld!

. . .

*De Geest des Heeren heeft door my gesproken en Zijne
 rede is op mijne tong geweest.*

2 Sam. 'XXII: 3.

Ja, zanger! ziener in den geest!
 Gods rede is in uw mond geweest
 tot by uw jongste harpakkoorden!
 Met hen werd heel het aardrijk rond
 aan 't menschedom vrede en heil verkond
 tot aan des werlds verste boorden.

En wijken zal het wijd heelal
 eer dat een stip ter aarde vall'
 van 't geen beloofd werd nit uw lenden.

(*) Ps. XVI: 7—11.

En meer dan zevenvoudigmaal
zal heel de aloude orakeltaal
uit die belofte zich volenden!

Aan Davids Zoon , aan Davids Heer
lof en aanbidding, eeuwige eer,
by heel Zijns volks Hosanna-galmen ,
waarvan in Bethlehem
der Englen vreugdestem
den aanhef hooren deed in loutre hemelsalmen!
1851.

S T I L T E.

Gen wolkje dreef er aan den hemel,
geen windje suisde er in de blaân,
en als een spiegel glad en effen,
stond de onbewogen Oceaan.
Daar streefde 't vaaartuig onbekommerd
de blaauwe baan der baren door,
bij wier door niets gestoorden vrede
het weekste hart zijn vrees verloor,
het moedigste vergeefs een voorwerp
ter koeling van zijn strijdlust zocht.
Ik luisterde, en vernam geen murmeling,
geen zuchtjen op het zilten vocht,
geen aanval, neen! van kokend zeeschuim
op de onverzettelijke rots;
maar louter vrede en zamenstemming,
by staking van het golfgeklots,
had overal den kamp vervangen
der elementen met elkaâr,
en stil was 't strand, waarop de vloed 'wies
met naauwlijks opgezette baar.

My dacht, geen dag was immer schooner,
 Geen gouden zonneschijf bescheen
 met rijker stralen ooit te voren
 het lachend landschap om ons heen....
 daar lette ik eensklaps op den zeeman,
 die voor- op voorzorg nam aan boord, —
 de lange kalnte van den hemel
 had hem — verschrikt meer dan bekoord,
 die door geen zucht gestoorde stilte
 een dreigend zeegevaar voorspeld,
 dat luchtazuur, door niets beneveld,
 een onvermijdbaar storgeweld! —
 De les drong door tot in mijn binnenst,
 ik zuchtte diep, want ik verstond!
 Hoe! aan den zeeman had die lichtglans
 aanstaande donkerheên verkond?
 En my — een oogenblik verheldring
 had me aller stormen vroeger woên,
 als waar 't in overmoed, vergeten
 ja, niet meer mogelijk wanen doen?
 Ik dacht alreê mijn boezem veilig
 voor 't bloeden van een nieuwe wond,
 na al de jammren die 'k doorleefde,
 na al de smerten die 'k doorstond.
 'k Vertrouwde 't schijnsel, zonder aarz'ling
 van een my vreemde voorspoedzon,
 ik waande dat na zooveel woelens
 de dag der rust voor my begon!
 Mijn hulk voortaan zou veilig drijven,
 tot ze eenmaal havende in het graf....
 ach, anders leerde my het voorbeeld,
 dat my de ervaren zeeman gaf. —

Heer! vind' in U mijn hart de ruste,
eer 't weder duister om my word'!
Heer! zoek' by U mijn ziel de toevlucht,
eer haar de branding overstort'!
Te koen, te ruimschoots dorst ik hopen!
o! Dat ik, needriger te moê,
in U alleen de sterkte zoekend
van 't zelfbetrouwen afstand doe!

Naar 't Engelsch.

1851.

DE BARRE ROTS.

Met het hoofd in de wolken,
den voet in de kolken,
staat by golvengeklots
naakt en eenzaam de rots.

Te vergeefs op zijn toppen
zijgen morgendaauwdroppen!

Te vergeefs ziet de maan
liefflijk starend hem aan!

En geen zomerluchtzwoelte
en geen avondwindkoelte
vermag iets op den aart
van het ijskoud gevaart',

waar zich bloemen noch bladen noch moschgroen op toonen,
en geen plant wordt gezien.

om des kruidkenners vlijt met een schat te beloonen,
of den zeemeeuw een nest voor zijn jongen te bièn!

Sombre steenrots! de lente keert weder,
't dorre veld wordt bestrooid,
wordt bekleed, wordt getooid, —
maar op u blik zy vruchteloos neder!
op uw kruin past, voor krans,
een verhevener glans.

'k Zag een leger van golven den aanval beginnen!
 Zy liepen u aan,
 met schelden en slaan,
met schuimende woede! Maar zouden zy 't winnen?
 Of ook over u heen heel haar menigte gaat,
 zy breken, — gy staat.
 Zy breken, zy wijken,
 van veêrkracht beroofd.
 Daar verheft gy het hoofd;
 statig ziet men het prijken
met paarden van 't zeenat, met edelgesteent'
als van ziltige tranen by 't zonlicht geweend.

Dus ook menig in God vastgeworteld gemoed!
wen der tegenheên vaak overstelpende vloed
 voor een oogenblik tijds is geweken,
zij de bloesem van vroegere weelde vergaan,
zij 't voor altijd op aarde met vreugde gedaan,
 voel' zich 't hart by herhaling nog breken; —
toch verheft zich in vrede de geest naar omhoog,
by den daauwdrop der smeltende smart in het oog,
 en men beurt uit ons wereldsch gewemel,
 als die eenzame rots
 uit het golveengeklots,
naakt maar blinkend de kruin op ten hemel.

Naar 't Engelsch.

1851.

DE HULK VAN STAAT.

*O navis! referent in mare te novi
Fluctus?*

HORAT

Met telkens sneller vleugelslag
doorrent de tijd des hemels bogen,
en zwaait den sikkel nacht en dag,
by wiens geflikker uit den hoogen
afgronden beurtlings opengaan
en weêr met lachend groen zich dekken,
terwijl langs de oude wereldbaan
de ontelbre schaduwbeelden trekken. —

De grijzaart, lenende op zijn staf,
verwondert zich hoe weinig dagen
ook zijn wieg afstond van zijn graf,
maar van hoe veel zy heugnis dragen.

Zag niet zijn leeftijd van Bourbon
het koningsbloed den moordbijnl verwen,
op Sint-Heleen Napoleon,
Philippe in England balling sterven?

Zag niet één leeftijd, naast den stroom
van honderd Staatsomwentelingen,
de wonderheên van licht en stoom
elkaêr voltooien en verdringen?

Het vlugst gewiekte ros gedwee

by de ijzren wagens achterblijven,
 en naast het blanke zeil op zee
 de zwarte kooldamp bovendrijven?

Ja, als een nachtelijk droomgezicht,
 door duizend krachten, t'zaam verbonden,
 een nieuwe wereld opgericht,
 reeds door nog nieuwer half verslonden?

Uw grijsaarts mede, o Nederland!
 Omvatten 't naauwlijks, wat ze al zagen
 zich achtervolgen op dat strand,
 waar in hun jeugd of kindsche dagen
 de Zoon eens Vierden Willems stond
 gehuldigd beurtling en verdreven, —
 waar thands, uit aller braven mond
 het volksgebed wordt aangeheven
 voor 's Konings hoofd, voor 's Konings zoon.
 die zoon, een vierde Willem weder!
 Dale op den erfgenaam der Kroon
 de zegen zijner vaadren neder!

Vijf kroonen op- en afgelegd (*)
 tien Constitutiën versleten, (†)
 met België een bezworen echt
 ontbonden weêr en reeds vergeten,
 getuigen met hoe fel een vaart
 het zij we waakten, 't zij we sliepen,
 op Neêrlands grond, als op heel de aard.
 de losgelaten tijden liepen.

Wat zal de toekomst. die vast naakt,

(*) Koning Lodewijk en diens zoon, — Napoleon, de Koningen Willem I en II.

(†) Van 1795 tot 1848.

u, mijn geboorteland! nog baren?

Geslaakt uw scheepvaart, of gestaakt?
ten zetel voor uw handelaren

den Helder ginds of d' Amstel hier? —
Oud Java u of d' Engeland?

De Fransche bloedvlag uw banier,
of onverwikt de Oranjestander?

Wy waren 't Harelemmer meir
vol moed beleegrend en bestokend,
en 't zeeveld, Flevoos kom weleer,
zag, van vergeefsche woede kokend,
ons de oogen wenden naar het strand
hem met dien zelfden blik bedreigend,
waarmeê zich 't Hollandsch Vasteland
den zusterkolk reeds heeft geëigend! —

Als ziet! een vreeselijker vloed,
die, Frankrijks bergen afgekomen,
des werelds hoogten zinken doet,
ook Neêrland aangrint met zijn stroomen,
by Sprokkelmaanlicht opgezweept,
door Maartsche vlagen voortgedreven,
dat half de grond wordt meêgesleept,
dat aan het roer de stuurliên beven.

o Scheepken, dierbaar Vaderland,
door 't woên bedreigd van zoo veel golven!
o Scheepken, dank zij hooger hand,
nog in dat schuim niet gantsch bedolven!
Ach! op dien dollen Oceaan
wiens waatren donderen en slopen,
hoe zal het verder met u gaan?

Voor alle winden ligt gy open!

't Zij 't uit den Westen vrijheid blaast,
of kille dwangzucht uit den Noorden!

Zij 't by- of ongelooft, dat raast,
gebroed aan Seine- of Tiberboorden.

o Scheepken! veilig zult gy zijn
op deze dobberende baren,
meer dan waar ijdele wijsheidsschijn
op hoogten wijst, die niet bewaren.

Zoo slechts, als voortijds, aan uw boord
(waar ook een dwaas geslacht zich keere!)

de naam, het bloed, de Geest, het woord
van dien Bevrijder blijft in eere,

die op der Zijnen: Wy vergaan,
het noodweêr wendde, hooggeklommen.

d' ontboeiden bergwind stil deed staan
en de opgezette zee verstommen.

Zoo ademe ook van my hem aan den dankdisch tegen
een feestdronk uit de verte, een handdruk in den geest!
Ja, uit eens broeders hart een broederlijke bede,
ten weêrklank van zijn bede in Hemmen's kalme kerk:
»Barmhartigheid van God, en heilgenade, en vrede
ruste op Uw hoofd en huis, ruste op Uw kudde en werk,
van waar des Herders staf naar 't welgevallig SETTEN
verloornen lokt en trekt van uit den muil der hel,
tot Neêrlands op zijn stem reeds uitgeworpen netten
op de Afrikaansche kust en Java's Archipel!"

1852.

E Z E C H I Ë L.

Aan de oevers van een nederigen vliet,
met stillen gang d' Euphraat in de armen loopend.
zit eenzaam en verdiept in 't zielsverdriet,
toch op den God van Isrels toekomst hopend,
Ezechiël, de balling, Buzis zoon. (*)
Ver uit zijn oog, blijft in zijn boezem leven
de Tempelstad, om naar Chaldeeusche goôn
't Chaldeeusche zwaard reeds eenmaal prijs gegeven,
weldra op nieuw, om volks- en koningsschuld,
ter plundering, ter plettering verwezen,
omdat de maat des grouwels werd vervuld,
in priester en propheet ten top gerezen.

Aan d' oever van den Cheber zit de man,
op Babylonisch erf van God geheiligd
ten priester en propheet, en van den ban,
op Palestina wegende ach! beveiligd
door 't zout — der vreemdlingschap, waarin hy zucht.

Op eens! zie daar, de heerlijkheid des Heeren
onschittert hem. (†) De Noorderstreek der lucht
scheen zich een oogenblik in nacht te keeren!

(*) Ezech. I: 1—3.

(†) Ezech. I: 4—28.

Een wolk , van vuur bezwangerd en verlicht ,
 snelde aan op vleuglen van den storm , — een wagen ,
 door wonderwezens , vreemd van aanzicht
 en vorm , in 't ruim bewogen en gedragen.
 De raadren van dien wagen in zijn vaart
 doordaveren met donderende wieling
 de vastigheên des hemels en der aard.
 Toch dreigen zy maar brengen geen vernieling.
 Het wolkgespan zijgt statig van omhoog ;
 en ziet ! een troon , en op den troon , met vuren
 omvonkeld van saffier en regenboog ,
 een man met majesteit omgord. Verduren
 vermocht geen sterflijk oog den gloed en glans ,
 die om die lenden speelde , en half bezweken
 by d' eersten blik , ontfangt de Ziender thands
 gezichten in den geest , en woorden om te spreken.

Wat zag hy ? zonde en afval van rondsom !
 Gods Israël in wedstrijd met de volken ,
 wie onrecht , snoodheid , en afgodendom
 godtergander zal staaplen tot de wolken !
 Wat zag hy ? dan eens Sidon , hoog van macht ,
 en Tyrus in den rijkdom van haar schoonheid ,
 terwijl haar Vorst in volle Cherubspracht
 als in een Eden Gods zich zelf ten toon spreidt ; --
 straks Tyrus beide en Sidon in het stof ,
 een schriktooneel , een schande en smaad geworden ; (*)—
 dan weêr Jerusalem , niet meer een lof
 op aarde , maar een moordkuil van wanorden ,
 Adonisdienst , en vuile afzichtlijkheên ,
 van uur tot uur ten oordeel aangeschreven , —
 (*) Ezech. XXVI , XXVII , XXVIII.

geen maagd, geen huisvrouw meer der jonkheid, neen!
 maar overspeleres, van God begeben. (*)

Wat sprak hy? over Judaas stad en stam,
 Gomorrhaas vloek en Sodoms zwavelregen! (†)
 van uit den hemel zegend vuur en vlam
 van pest, met schrik, uit d'afgrond opgestegen!
 Van Babylon, een uitgetogen zwaard,
 een zwaard ter wraak, ter slachting blank geslepen!
 Geen vrouw verschoond, geen zuigend wicht gespaard,
 maar als door beulshand ten gericht gegrepen!
 Beleegring en benaauwdheid allerweeg, —
 bestorming en vernieling, ongeduldig
 naar prooi, — het land van zijn bewoners leëg!
 Verstrooijing en ellende duizendvuldig!
 Doch over Ammon mede 't strafgericht,
 en over Moab, Edom, Philistijnen,
 en wie nog meer by 't roerende gezicht
 van Israels straf, van Judaas stervenspijnen
 de lip vertrok tot vreugde of hoongelach;
 en over dat Egypte, bij wiens paarden (§)
 Gods volk van ouds zijn heil te zoeken plach,
 als zich Chaldéaas oorlogsbenden schaarden.
 Ja, oordeel, straf en wraak, naar 't recht van Hem
 by wien geen onrecht werkelijk is of denkbaar,
 vernam het oor, verkondigde de stem
 des mans, in God onwankelbaar, onkrenkbaar.
 Maar toch nog meer dan louter strafgericht
 op tot den hemel schreiende schandalen,
 werd hem getoond in 't hemelsch vergezicht,

(*) Ezech. VIII.

(†) Ezech. XVI.

(§) Ezech. XXV, XXIX, XXX.

werd aan zijn stift vertrouwd om af te malen.

Neen! in geen pest en krijg en wraakbetoon
voleinden zich de Godsverborgenheden.

Daar is, daar komt een dag van schrikbaar loon
voor 't in Zijn weg volhardend overtreden,
maar ook van heil, hoe ook uit smart gebaard, —
van vrede zonder stoornis, zonder menging, —
een dag van glorie van den Heer op aard,
en ook voor Isrel eens van wederbrenging.

De chaos van dit wereldsch stofgebroed
wordt eens, wordt voor altoos, door licht vervangen
van heiligheid en heerlijkheid, begroet
door aller schepslen hulde en heilfeestzangen.

De zondvloed wijkt, de regenboog breekt door!....

De zoon van Buzi zag ook deze tijden.

Aardbeving, vuur, en stormwind gingen voor;
straks werd het stilte, en, in die stilte, uit lijden
het woord van deernis en vergeving, — 't woord
van redding, van heraadmen na versmachten.

De ziener hoorde en zong en plantte 't voort
in prachtbreeuwsch tot verre nageslachten: (*)

»Hoor, menschenkind! en propheteer,
»en dat het Isrels bergen hooren,
»wat tot u spreekt der Heeren Heer,
»die zich ten tolk u heeft verkoren.

»De spotkreet komt Mijne eer te na,
»door Isrels haters aangeheven:
»»zijn eeuw'ge heuvelen werden, ha!
»»zijn hoogten ons ten erf gegeven.”

(*) Ezech. XXX.

»Zoo hoor, o Israëls gebergt!
 »En hoort, gy stroomen en gy dalen!
 »het woord des Konings fel getergd,
 »en 't reik' tot 's aardrijks verste palen!

»Ja, hoort het, vesten lang verwoest!
 »en niet meer kenbre stadsruïnen,
 »wier ramp en roof getuigen moest
 »van 't ijvervuur des Ongezienen!

»Zie! 'k geef Mijn liefde weder lucht.
 »Voleind zij ballingschap en kommer!
 »Uw bergen dragen weder vrucht,
 »uw boomen schenken weder lommer.

»Beroofd geschonden, afgeplukt
 »werd lang de Libanonsche ceder,
 »zijn wortels werden uitgerukt,
 »zijn breede takken smakten neder!

»Maar op dien eigen Libanon
 »doe Ik een hoofdtak wortel schieten;
 »de koestring zal hy van Mijn zon,
 »en van Mijn daauw het vocht genieten.

»Dat 's hemels vooglen immermeer
 »in schaduw schuilen van dien ceder! —
 »Dat zal Ik geven, spreekt de Heer,
 »Ik die verhoog, Ik die verneder! (*)

(*) Ezech. XVII: 22—24.

»Ge ontheiligdet Mijn dienst en naam,
 »gy hebt uws afvals loon verkregen.

»Het oog der volkren al te zaam
 »zag u een toonbeeld Mijner wegen.

»Doch eens (om uwentwille niet,
 »maar 't rommlen Mijner ingewanden!)

»voer ik naar eigen grondgebied
 »uw stammen op uit alle landen.

»Gevonden wordt gy in uw bloed,
 »rein water zal Ik op u plengen!

»van zonden, nooit naar eisch geboet,
 »zal Ik, Ik zelf, u zuiver sprengen.

»'k Neem van u weg het hart van steen;
 »een vleeschen hart zal Ik u geven,

»waar 't heilgebod, steeds overtreên,
 »dan door Mijn Geest wordt ingeschreven.

»Ja, geven zal ik u dien Geest
 »ten liefdebond, als nooit voordezen!

»De voorge dingen zijn geweest!
 »Het zullen nieuwe tijden wezen.

»Ik weêr uw God, en gy Mijn volk,
 »u zelf ten walg om zondevlekken,

»die als een nevelende wolk
 »Ik, uw Ontfermer, op doe trekken.

»Uw woestenij wordt weêr een hof,
 »een Godewelgevallig Eden!

»Uit reeds vergeten puin en stof
»herryzen hemelschoon uw steden.

»Zaagt gy die graven opengaan? (*)
»Zaagt gy die beendren zich bewegen?

»Die dooden op hun voeten staan,
»hun lange ruststede uitgestegen?

»Die beenderen zijn Isrels zaad!
»Ik heb Mijn' Geest in hen gegeven!

»Hun naam, hun eer, hun kroon, hun staat, —
»'t zal alles uit den dood herleven!"

(*) Ezech. XXXVII: 1—14.

E C C E H O M O.

Zie den Mensch! Des menschdoms zonden
vlochten dezen Menschenzoon,
onder smarten, slagen, wonden,
een nooit meer aanschouwde kroon.
Doornen, uit den vloek geboren,
prangen dat gezegend Hoofd,
glorie, stralende uit wiens poren,
al wat zon heet haast verdooft.

Zie die oogen, neêrgeslagen
onder 's werelds hoongericht!
Smaadheên, koninklijk gedragen,
oversluieren hun licht,
oversluieren die blikken
die door hart en nieren gaan,
al wat schuld belijdt verkwikken,
al wat hoog staat, nederslaan.

Zie die schouders, hier omhangen
met de purpren spotkleedij,
door 't triumfkleed eens vervangen
van de Christusheerschappij; (*)
als de rietstaf zal veranderen
in een scepter, nooit veroud,

(*) Openb. XIX: 11—13.

ijzer voor zijn tegenstandren .
 voor zijn lijdend volk , van goud !

Toen de hoonkreet zich ontlaadde
 uit der moordenaren mond ,
 zie die lippen vol genade ,
 o ! zy zwegen op dien stond !
 Straks ontspanden zy zich weder
 in een gadeloos : »vergeef ! »
 aarde ! hoor het en zink neder !
 luister , Sion ! en herleef !

Zie die handen ! haast doorgraven
 haar de naaglen aan het kruis !
 Eerlang regenen zy gaven
 uit het hemelsch Vaderhuis !
 Eens van op de hemelwolken ,
 by bazuin en stemgeluid ,
 breiden ze over alle volken
 vrede- en zegevol zich uit !

Zie den Mensch ! den Afgedaalde
 van den Vader die Hem gaf !
 wien Onzondigheid omstraalde
 van de kribbe tot het graf .
 Englenmachten , hemelkoren !
 geeft den Mensch , Gods eengeboren ,
 onbeperkten lof en eer !
 En gy , mensch door schuld verslagen !
 zie het Lam dat haar kwam dragen ,
 zie den Mensch , uw God en Heer !

AAN DEN WELEERWAARDEN HEER

P. J. J. M O U N I E R.

MET EEN EXEMPLAAR VAN HET DICHTWERK „APOSTELEN EN PROFETEN.”

Den Prediker , die 't woord hem van zijn God vertrouwd ,
en by des levens strijd steeds zekerder bevonden ,
met warmte nooit verzwakt , met ijver nooit verkoud ,
den volke week aan week volhardend mag verkonden , —
den Herder die den wenk by 't Galileesche strand
vernomen , steeds zoo trouw , zoo ernstig blijft gedenken
en wakend voor de hoop van Kerk en Vaderland ,
der kudde lammerkens met eedle voorkeur drenken , —
den Medestrijder , die een deel als overnam
van d' ouderlijke plicht nooit straffeloos vergeten ,
wanneer hy aan ons kroost de hoop van Abraham
en 't woord ontvouwde van Apostlen en Propheten.

1853.

V O O R I E R L A N D.

In duisternis gezeten
en schaduw van den dood ,
brak Erin uit in kreten
van krankte en hongersnood.
Geloofsgebeden stegen
voor Erin op tot God ;
en onze God gaf zegen
begaan met Erins lot.

Begaan met Erins nooden
zond Hy zijn heelend woord.
Zijne Evangelieboden
doortrokken oord aan oord.
Daar lenigden zich smarten ,
daar brak der oogen schel ,
daar openden zich harten ,
daar weken haat en hel.

Doe over Erin lichten
Uw aanschijn immermeer !
Laat in den kamp niet zwichten
Brittanje en Neêrland , Heer !
Straks , wen bazuinen schallen
by Uwer englen stem ,
zal 't groote Babel vallen , —
herrijst Jerusalem !

»Vrees voor Staatsverwickelingen!

»steeds herboren oorlogsschrik!

»wijkt by 't feest van deze dagen, —

zwijgt voor 't minst een oogenblik!

»om dat woord alleen te hooren,

in zijn diepten na te gaan,

»in zijn volheid aan te grijpen:

»»onze Heer is opgestaan!""

Hoor, o strijdende Gemeente!

lijders, zondaars, hoort de stem!

Hoor haar! Israëls gebeente!

't geldt ook u, Jerusalem!

Uwe dooden gaan ontwaken,

met gejuich van dank en lof!

Daauw, als Eden eens besproeide,

zal beregenen hun stof!

Waar is dan, o Dood! uw prikkel?

waar, o Helle! uw overmacht?

Aan het Lam, dat overmocht heeft,

dat verlossingen gewrocht heeft,

dat ons met Zijn bloed gekocht heeft,

zij aanbedding, lof en eere tot in eeuwigheid gebracht!

AAN EENE JEUGDIGE VRIENDIN,

MET MIJNE „POLITIEKE POËZY.”

Neem, jeugdige Vriendin, die van uw kindsche dagen
standvastig achting boodt den Dichter dezer blaân!
ten dankbetoon voor 't hart, hem door u toegedragen,
dees vruchten van zijn herfst met welgevallen aan!
Hoe? (zegt hier iemand licht) hoe? voor zoo jeugdige oogen
dien bondel neêrgelegd van sombre politiek?
Had in zijn ouderdom dan 's Dichters zangvermogen
geen toonen over van meer streelende muziek?
Geen dergelijke vraag heeft hy van u te vreezen,
Vriendin en zuster, wier tot God gekeerde blik
niet licht een wenk, een zang, een woord heeft afgewezen,
by uwes Heeren heil, ook tuigend van Zijn schrik!
Waar immer voor Zijn oog de Marthaas dienend waren,
of rust gezocht werd door Mariaas aan Zijn kniën,
daar was die toon: Hy komt! heel 't aardrijk zal Hem zien!
van ouds een welkom woord by Judaas dochterscharen!

TER BRUILOFTSFEEST

VAN

G. E. BARON VAN ASBECK

EN

JONKVROUWE CAROLINE VAN HOGENDORP.

In den naam des Gods van liefde,
die by d' aanvang heeft verklaard
aan 't boetseersel dat Hy vormde
tot Zijn evenbeeld op aard :
»hooger heil dan heel dit Eden
u ten erfdeel toegezegd,
nog een leven in het leven
werd van My u weggelegd.
Uit de hand van uw Formeerder,
uit uw eigen vleesch en been
zij eene egade u geschonken,
met u zalig, met u één.”

In den naam des grooten Konings,
die aan Canaas bruiloftsdisch
in de wondren zijner Godheid
't allereerst verheerlijkt is ;
die uit water wijn gebiedend
voor zich zelf den beker kiest ,

God in leven , God in sterven ,
 onder 't loffied , onder 't kruis !
»'k Wil Hem dienen (zegt de Bruigom) ,
 »met mijn gade , met mijn huis !" —
»Noordwijks rozen mogen blozen
 »of verbleeken en vergaan !
»'k blijf mijn Egade in die keuze ,
 »(zegt de Bruid) , ter zijde staan !" —
Moeders , broeders , zusters , vrienden
 juichen weemoedvol te moê ,
edel Bruidspaar ! die gelofte
 met hun Amen ! zeggend toe.

DEN HEER J. A. VAN EYKEN,

BY ZIJN VERTEEK NAAR ELBERFELD.

Van Eyken! met uw gaaf van poëzy in toonen
neem Neêrlands heilgroet meê naar 't vriendlijk Elberfeld,
waarhenen 't broederhart van Maas- en Amstelzonen
met deze stille beê u zegenend verzelt:
Dat ook aldaar de vlucht van uw geleerde akkoorden,
geheiligd aan de bron der hoogste waarheidswoorden,
nog menig ziel verrukk', bevrijd door Christus bloed,
en als op vleuglen voer' den Heiland in 't gemoet.

IN DEN BIJBEL VAN EEN JEUGDIG ECHTPAAR.

Van God bevoorrecht paar, in 't bloeien uwer dagen
vereenigd om te zaam Zijn zalig jok te dragen!
Een lamp zij voor uw voet, een zon blijve op uw pad,
langs 't u gegunde spoor naar de eeuwge vredestad,
dat Woord, voor eeuw aan eeuw onfeilbaar neêrgeschreven,
die Schrift, door d' eeuwgen Geest Zijn' heiligen ingegeven!
Het zout by vreugde en vreê, het zoet by kamp en kruis,
de vraagbaak van uw hart, het wetboek van uw huis,
de noordstar, die op aard uw weg en gangen regelt,
't bewijs der erfnis u verzekerd en verzegeld,
't getuignis van den Heer, wiens vlekloos offerbloed
voor hart en huis by God gestaåg verzoening doet!
Met door Zijn Woord en Geest steeds versch hergeven krachten
welzalig die Hem dient! welzalig die hem wachten!

1854.

IN HET ALBUM DER BEWAARSCHOOL

S O P H I A

TE VOORBURG. (*)

Jonkvrouwlijke ijver sticht; en Neêrlands Koningin
schenkt aan den bouw Haar gunst en d' eêlsten Harer namen. (†)
Zoo moog Gods eigen Geest den schoonen wensch beamen:
de wijsheid, hier betracht, zij de echte Christuszin!
Zoo moog zijn Vaderoog der kleinen schaar bewaren!
Zoo mogen 't op die plek volwass'nen mede ervaren,
dat 's werelds Heiland, neen! geen kindren van zich weert,
maar in wie Hem behoeft, 't gemoed eens kinds begeert.

(*) Gesticht door Jonkvrouwe Hoffman: thans Baronesse van Wassenaer
Catwijk.

(†) Sophia, wijsheid.

1854.

LUTHERS PSALMLIED.

Een vaste burcht is onze God,
een machtig schild en wapen,
Hy redt ons uit het bangste lot,
hoe donker 't sta geschapen.

Den ouden vijand mist
zijn weêrgalooze list,
en sterke wapenkleeding,
beproefd, ons ter vertreding.

Door onze macht wordt niets besteld,
wy zijn gantsch zeer verloren!
Maar voor ons strijdt de rechte Held
dien God zelf heeft verkoren.

En vraagt gy wie Hy is?
't Is Jezus, ja gewis
de Heer der legerscharen,
die zal ons wel bewaren.

Al maakt het ons de wereld bang,
met duiv'len die ons drukken,
toch blijft ons blij triumfgevang:
God doet het ons gelukken.

Wat dezer wereld vorst
ook overleggen dorst ,
zijn oordeel is gesproken ,
zijn rijk en macht verbroken.

Het woord van God zal blijven staan ,
hoe zy de vuist ook ballen ;
Hy zelf, Hy houdt de hand daaraan
en zal 't niet laten vallen.

En nemen zy ons goed ,
en vrouw en kind en bloed ,
het zal hun toch niet baten ,
zy moeten 't rijk ons laten.

N A A R S C H O T L A N D.

Met uw statelijke heuvels, met uw bergen oud en hoog,
staat ge, o Schotland! voor des dichters, voor des Christens
[starend oog,
als een beeld van zielsgedachten, niet behoorend tot deze aard
en reeds hemelluchten aadmend by het stijgen hemelwaart.
Achtbaar Schotland, wiens geschiedrol een zoo schoone lijn
[doorzwierd
der verhevenste figuren door den naneef steeds gevierd:
vorsten, ridders, dichters, hoofden uwer hoogelandsche clans,
met nog honderden van namen, wier schakeeringen haar glans
op u zelve nederwerpen, — op heel England en Euroop!
Schotland! moeder, boven alles, in dier eeuwen grootschen
[loop,
van een andre, nog verheevner teelt van helden, — man-
[nen Gods,
die geworteld op der waarheid onomstotelijke rots
met het zwaard Zijns Geestes streden en volbrachten 't mach-
[tig werk,
dienaars, martelaars, bevrijders van Zijn duur gekochte Kerk
en van d' erfgrond hunner vaadren, op de roepstem van dien
[Heer,
die het hoofd is aller Heidnen, Isrels Koning en zijne eer!

H E I M W E E.

Kennst du das Land?

Kent gy het land, waar hoog de ceder wies?
een adem Gods door 't moerbeiboomdal blies?
van 't eêlste bloed de bruine druiftros zwol?
de olijftak glom, van malsche koornen vol?

Kent gy dat land? daarheen, daarheen
o leidsman mijner vaadren! voer mijn schreên!

Kent gy de stad? Haar hoog en heerlijk huis
maalde, eeuwen door, by palm- en lofgeruisch,
met offerbloed, in 't heiligdom gebracht.
den Redder af, door eigen volk geslacht.

Verstrooide schaar, daarheen, daarheen!
de Rijkstad ligt niet voor altoos vertreên.

Kent gy het volk? Zijn dooden leven weêr!
Zijn stammen gaan weêr opwaart, God ter eer.
Zijn oog aanschouwt wiens hart zijn misdrijf brak.
Vergeving stroomt uit d' ader, dien 't doorstak.

Daarheen, o aard, den blik! daarheen.
Uw heil vangt aan by 't einde zijner weên!

BIJ HET AFLEGGEN VAN UITERLIJKEN ROUW

OVER ONZE ONVERGETELIJKE

HANNA.

Neen, over haar geen rouw meer, teêr geliefde!
die, steeds zoo diep in hart en huis betreurd,
slechts door haar dood die ingewanden griefde
waaraan haar jeugd zoo schokkend werd ontscheurd.
Slechts voor een tijd betaamden deze kleederen
de moeder, voor wier geestesoog zy staat,
in 't vergezicht der hemelsche gelederen,
met haar van God verwaardigd wit gewaad.
Wy hebben tot aan 't voorhot van die oorden
ons kind, mijn dierbre! aanbidde begeleid.
Wy vingen op de honigzeem die woorden,
waarmeê zy in de vreugd trad, haar bereid.
Wy zagen haar den jongsten adem gevend,
in een bevriende hand de hand geklemd,
en met dien Naam haar op de lippen zwevend,
wiens macht den koning der verschrikking temt.

zoo blijf' de traan steeds wellen, — van geen alsem
maar zachten daauw doortrekt zy ons gemoed!
En leken blijf' de wonde, — daar is balsem,
herinneringen! in uw bitter zoet!
Herinn'ring aan die stem meê, die zoo teder
aan 't vaderlijk Daarheen! haar zang verbond!
Vernemen wy op aard die stem niet weder,
zy stijgt tot God thands van op hooger grond.
Met d' angel van den dood is weggenomen
de rouw, die niet verpoost. Wy gaan tot haar.
Maar zal ook zy niet eenmaal wederkomen
met Koning JESUS en de ontelbre schaar?

Oct. 1855.

MILTONS KLINKDICHT

OP DEN MOORD DER WALDENSEN A^o. 1656.

Zie neêr en wreek, o God! het uitgespreid gebeent'
Dier langs der Alpen rug geslachte martelaren,
wier vaadren eeuwen lang Uws Woords belijders waren,
als de onzen nog voor hout en levenloos gesteent'

zich bogen. In uw boek zal nooit de schuld verjaren
van 't bloed der schapen dáár geplengd, het bloed geweend
van moeders met haar kroost tot in den dood vereend
of van haar kroost gescheurd door wreede moordenaren, —

toen voor des kerktirans onzalige geboôn
de blinde Piemontees den noodkreet uit de dalen
ten bergen op, en van die bergen tot Gods troon
deed stijgen, die het bloed en de assche Zijner doôn
nog honderdvoudig eens zal zaaien, en verhalen,
zoo ver Italië zich strekt, in zegepralen
Zijns Woords op Babylon en haar driedubble kroon.

I O N A.

Op uw hooggetopte torens reden felle stormen aan,
en de vuurschicht uit hun midden deed uw gevels ondergaan,
statig eiland, lang een tempel van den levendigen God,
waar miljoenen leerden luistren naar Zijn Wet- en heilgebod!—
Heeft verwoesting als een doodskleed zich geslagen om uw leest,
blijven moet gy toch een wonder om wat ge eenmaal zijt ge weest.
Onder 't puin van uw gebouwen molmen onvergankbre doôn,
voor wier heil'ge denk- en zielskracht half een wereld, met den zoon
van het ijzervaste Noorden, zich in dankbren eerbied boog.
Eer moest Godsdienst, braafheid, waarheid zijn verdwenen uit
[het oog,
eer Iona uitgewischt werd uit het eereboek der faam,
of vergetelheid kan doven een zoo schittringvollen naam.

Naar 't Engelsch.

OP EEN AFBEELDSEL VAN PRINS WILLEM.

Hoe menigwerf gemaald, hoe menigmaal bezongen,
van Vader Willems beeld heeft Neerland nooit te veel,
't zij weder, telkens versch, verbreid op dankbre tongen,
of door rechtaarde kunst herboren op 't paneel.

Aanschouw het hier op nieuw, dat oog, zoo goed, zoo
[schrandere

dat Prinselijk gelaat, waar 't eelste Ridderbloed
geviert van eeuw tot eeuw door Duitsch- en Nederlander,
in leeft, by stout beleid en stillen martlaarsmoed.

Aanschouw hem in dat Delft, pas door hem uitverkoren
ten Vorstenzetel, neen! ten eerebed en graf!

Ziet gy den hoftrap, voor den bloeddoop reeds beschoren,
waar hy voor God en 't Land zijn jongsten adem gaf?

Daar klimt hy vriendelijk af, de borst vervuld van vrede, —
daar stort hij, laag belaagd door moordpistool en dolk,
in 't eind den moord in d' arm, met de onvergeetbre bede
voor eigen zielsbehoud, en voor Gods arme volk.

Wien hier zijn aanblik roert, het antwoord op die woorden,

dien doodsnik , die triumf, zij een verheven traan ,
een traan, die sprekende voor Maas- en Amstelboorden ,
aan Rome, aan heel Euroop, deze uitspraak doe verstaan:
»t Waar mooglijk, dat dit land, op d' Oceaan gewonnen,
»in d' Oceaan verdween of onzer stroomen slijk!
»t Waar mooglijk dat dit volk, na vijfmaal zestig zonnen
»te rug viel tot het peil der eeuw van Oostenrijk,
»maar mooglijk nimmermeer dat Neêrland Neêrland bleve,
»voor 't minst gedachtig nog hoe Neêrland Neêrland werd,
»en dat niet van dit hoofd de lof en liefde leve
»in 't binnenst heiligdom van Kerk en School en hart.”

1856.

AAN JONKVROUWE

HOOFT VAN VREELAND.

Frisch blijft de krans van Drossaart HOOFT
én wapenschild én schedel sieren.
Maar, zoo we ook laauwren eeren, vieren, —
voor wie by lief en leed geloofd
in Dien met doornen eens Gekroonde,
Die tot op 't kruis zich Liefde toonde,
is de onverwelkbre kroon bereid
van eindelooze heerlijkheid!
In lief en leed dan 't hoofd naar boven, —
naar 't Hoofd, dat we eeuwig willen loven!

1857.

AAN MIJNE LIEVE FRANCISCA ,

OP DEN 23sten FEBRUARIJ DES JAARS 1857.

Lieve Dochter, op dees feestdag ons een zestienjaar'ge spruit! neem de bede biddend tot u, die een vader dankend uit, wien op nieuw de Gods zijns levens voor uw liefde heeft gespaard, om van ook (o! Hy geve 't) nog zijn wensch te zien op aard! Om aan u ook veel te melden, welk een Heer uw vader dient, al der zijnen God en Koning, rijke Ontfermer, eeuw'ge Vriend! Welk een liefde in angst en zorgen op uw moeder nederzag, En van vreugd haar geeft te schreien op dees liefelijken dag! Kind! wees kind nog lang van harte, blij en kinderlijk gezind, kind, vooral, gelijk ze Jezus heeft beschreven en bemind! kind, dat volgzzaam en gevoelig op Zijn liefdewoord en stem, uit uw spelen, uit uw arbeid, altijd opziet weër tot Hem. Groei en bloei, o mijn Francisca! by het meer dan zonnelicht van Zijn heilig, van Zijn vriendlijk, van Zijn zeegevend aangezicht. Kroon, ook gy, van onze grijsheid; jongste spruit van ons gezin tred met deze onze oudrenbede dees uw nieuwen jaarkring in.

TER ECHTVIERING

VAN

MR. ISAAC CAPADOSE

EN

MEJONKVROUWE A. G. VAN HOYTEMA.

(3 JUNIJ 1857.)

Nog ruischen ons in 't hart de hooge Pinksterzangen!
En waagt het de aardsche harp die galmen te vervangen
met toonen, liefde en echt en bruiloftsvreugd gewijd?
't Gaat zamen. Ook de vreugd der aarde heeft haar tijd,
haar recht, haar heiligheid. De feesttoon, die wy slaken,
viert aan deez' huwlijksdisch geen luchtige vermaken.
uit stof en ijdelheid te zaam geweven, neen!
maar weldaân van Gods liefde, in doel en oorsprong één.
Was 't geen de Pinkstergaaf bracht aan een lijdende aarde
niet mede een liefdeband, die volken zamenpaarde
voor eeuwig blijvend heil? En is ook 't bruiloftsfeest
geen hoogtijd Gods, die hart aan hart, en geest aan geest,
en ziel aan ziel verbindt? tot hooger eind voorzeker
dan deze wereld kent by 't schnimen van haar beker.
Ja echt- en pinksterfeest zijn aan elkaâr verwant.
In beide spreekt een beeld, in beide ligt een pand.

in beide leeft een kiem van hooger zaligheden,
dan nog het deel kon zijn in 't versch geschapen Eden.

Heil Bruidegom! heil Bruid! Wy dragen met u roem
in 't geen Gods gunst u schonk, uw echtheid is geen bloem
die eerlang weêr verwelkt, maar vrucht, bedaauwd, beregend
door stille zielsgebeên, en zóó van God gezegend,
(dus zij 't) niet voor een tijd, maar voor eene eenwigheid,
waarvan de hechte grond wordt in den tijd geleid.

Heil Bruid! heil Bruidegom! het uitzicht op een leven
van God u voor elkaêr en voor Zijn dienst gegeven,
maakt van deez' vreugdedag de wezenlijkheid uit, —
en van mijn feestlied meê; geen streelend harpgeluid
dat wegsterft in de lucht by 'tblusschen van de lichten,
geen spel van poëzy, waarby we een lot ons dichten,
maar echte prophecy, gewaarborgd door Gods woord
aan die 't geloovig, die het heilbegeerig hoort.

Heil Bruidegom! heil bruid! laat bergen beide en dalen,
waar ge in of uit mogt gaan, u van dat heil verhalen,
en van uw dankbre vreugd getuige en echo zijn!
Van 't Scheveningsche strand tot d'oorsprong van den Rhijn,
en weêr terug van 't meir, naar 't eenmaal vrij Geneve
genoemd, tot Wiedemaand u aan den grond hergeve,
waar eigen huis en haard u wachten, en het werk
waarnaar ge dan weêr haakt, door jeugd en ijver sterk,
om 't vorst en volk ten dienst, kloekmoedig uit te richten,
o Bruidegom! terwijl huismoederlijke plichten
u roepen. lieve Bruid! door 't voorbeeld opgeleid
ten voorbeeld, en een taak vol zoetheid u verbeidt.

Heil Bruid! heil Bruidegom! van ouders beide en vrienden
verzelt de zegen u op d'adem van de winden,
niet slechts, terwijl ge vlug van berg-, tot bergtop snelt,
en van bewondering 't aandoenlijk hart u zwelt,

by d'aanblik van natuurs ontzachtbre schouwtooneelen en heel het lachend dal uw vreugde schijnt te deelen ; maar voor geheel die reis des levens, met het oog aanvaard op God, uw God, en op dien regenboog wier kleuren ons juist dan van trouw en liefde spreken, wanneer de zomerzon een oogwenk schijnt geweken om dóór te breken straks, van achter 't wolkgordijn met steeds verhoogden, steeds verkwikkelijker schijn.

Heil Bruidegom! heil Bruid! heil ouders, vrienden, magen! Uw zorgen, uw gebeên, zij hebben vrucht gedragen zy zullen 'timmer meer in 't geen uw oog reeds zag, en in het schoonst verschiet nog slechts vermoeden mag. o! Ziet het dierbre paar des levens waatren bouwen met een op Isaacs God onwankelbaar vertrouwen. ja, met die dankbre vreugd, die uit uw oogen blonk, mijn broeder, spruit met mij uit den alouden tronk! die vreugde, die ons hart zoo wonderbaar bezielde, toen tussehen u en my mijn gade in tranen knielde en 't lovend drietal werd bedropen met dien doop, het pand ook voor ons kroost van onbedriegbre hoop! Gy mede, o dezer Bruid zoo teêrheidvolle Vader! beleef haar aardsch geluk, haar weg en gang te gader naar hooger streken, waar wie God in Christus kent, een vreugde kennen zal, het eind van alle ellend! Gy, aan die vaders eens in gunst hergeven Moeders voor 't wederzijdsche kroost! Gy zusters en gy broeders! gy vrienden aan deez' disch feestvierend zaâm geschaard! verzelt hun beê tot God, getuigt hun heil op aard! Ja heil! driedubbel heil! de beker opgeheven, By de intreê van dit u voortaan verdubbeld leven, spreekt met uw vreugd, uw dank, ook uw geloften uit! Des Heeren wilt gy zijn. Heil Bruidegom! heil Bruid!

Pinkstergalmen , hemelhallels ,
 bruiloftshymnen , zy zijn één !
 Is één grondtoon aan de akkoorden
 van die allen niet gemeen ?

Liefde is van den God , dien we eeren ,
 de onverloochenbare naam ;
 liefde is 't wezen van Zijn wezen ,
 liefde en heiligheid te zaam.

Liefde vormde de eerste schepping
 tot één zegenrijk gezin ,
 liefde gaf in 't zalig Eden
 Edens koning zijn mannin.

Liefde bracht dien heer op aarde ,
 zegenaar aan Canaas disch ,
 levenswekker in Bethanie
 uit der graven duisternis.

Liefde bracht hem voor de Zijnen
 op het zonedelgend kruis !
 liefde brengt ze , die hem lieven ,
 in des Vaders heerlijk huis.

In de vlam der wondertongen ,
 op 't gezegend pinksterfeest
 daalde weder liefde neder ,
 spreekt de liefde van den Geest.

Wat den hemel maakt tot hemel
 is die liefde ! Liefde maakt

ieder woning hier reeds hemel
waar dat hemelsch vuur in blaakt.

Eens zal liefde de aard vervullen,
maken aard en hemel één,
als het koninkrijk daarboven
't Godsrijk wordt ook hier beneên.

Liefde in Christus zij en blijve
ook reeds nu de heilge keus!
In beproeving steun en sterkte,
in den goeden strijd de leus.

En gy Isaac, met uwe Anna!
liefde uit God en liefde in God
zijn voor aarde beide en Hemel
't u van Hem verzekerd lot!

IN HET ALBUM VAN HET TIENJARIG DOCHTERTJE

VAN MR. F. J. J. BARON VAN HEEMSTRA.

Eén ding is noodig.

Luk. X: 42^a.

O dochter van een huis , waar Jezus naam in eer is!
Steeds blijke 't ook aan u , dat Hij u w deel, u w Heer is.

Belijd Hem , dien Hem , hang Hem aan!

Nooit werd die keus te vroeg gedaan.

1857.

TER VIJF EN TWINTIGJARIGE ECHTVIERING

VAN

C. J. F. BARON DE CONSTANT REBECQUE

EN

J. F. BARONESSE D'ABLAING VAN GIESSENBURG,

OP DEN 12 OCTOBER 1857.

Twee aloude Ridderstammen
eens op Franschen grond geplant
schoten later nieuwe wortels
in het needrig Nederland.
Wat verzaakten zy? — De glansen
van de koninklijke zon!
Wat ontkwamen zy? — Den zondvloed
over Frankrijk en Bourbon!
Wat hervonden ze aan dees boorden
van den Rhijn en Noordzeestroom?
Nieuwe glansen, versche vrijheên,
vruchten van d' Oranjeboom.
By de vrijheid van 't geweten
voor Gods vrijgekochte kerk
nieuwe banen om te streven
naar een God gevallen werk. —

Voor twee takken dier twee stammen
 was dat heil dan weggelegd,
 zaamgevlochten als zy bloeiden
 in een zegenrijken echt --
 echt, na vijf en twintig jaren
 tot een zilvren band hersmeed,
 maar steeds groenend van de weldaân,
 die er God op reegnen deed.

In den snellen loop der jaren,
 wat ontviel u, edel Paar?
 't IJdel eener ijdele wereld
 ver en vreemd van 't eenwig waar!
 En wat vondt ge ter vervanging
 van die wereld en haar lust?
 In het bloed des kruises vrede,
 in eens Heilands liefde, rust!
 Met een kroon nog daar benevens
 van twee zonen (kostbaar pand!)
 en twee dankbre kweekelingen,
 hoop, als zy, van 't vaderland.

Zie ze groeien, zie ze bloeien
 zie ze rijpen, God ter eer,
 voor de dienst van Neerlands koning --
 voor de dienst van Hooger Heer!

Jonge vrienden, feestgenooten!
 kwijt uw harten, vrij en blij,
 maar dat de indruk die u nablijft
 tevens ernst en waarheid zij!
 Wilt ge erkentlijkheid vergelden

voor de liefde van dit Huis?
 Kiest, als eens uw vrome moeder,
 Christus vaan, en Christus kruis!

En gy zonen zelf' des Huizes!
 draagt ook gy een schoonen naam,
 naam, gevierd van Oost tot Westen
 met dier vorsten roem te zaam,
 die den Vlaamschen schedel dekten
 met de Constantijnsche kroon
 of by Leuven triumfeerden
 hunner helden moed ten loon?
 Leert vooral de plicht waardeeren
 die zich vasthecht aan uw naam!
 Leert hem voeren ridderaartig
 zonder trots en zonder blaam; —
 ja, gewillig van u werpen
 bij dien eindloos kostbrer naam
 dan de glorie aller vorsten
 aller Engelen te zaam!
 Naam dien Hy alleen kan geven
 die de lelie mint van 't dal
 en geen lust heeft aan een hoogheid,
 oorzaak eens van aller val!
 Hy, God zelf in 't vleesch verschenen,
 Koning e e r s t in needrigheid
 D a n — en haast! — in al de volheid
 Zijner hemelmajesteit!

Zijne aanbedding, Zijn verwachting, dierbre Bruidegom en Bruid,
 zij van 't dankfeest, u verwaardigd, Aanvang, Midden en

[Besluit.

EEN GEBED VOOR DEN »HERAUT.»

Die tot Sion zegt: Uw God is Koning.
JES. LII: 7.

By de intree van een nieuwen jaarkringloop
wat wensch, wat beê, wat aangename hoop
vervult, te midden hunner diepe smarten,
Heraut van blijde tijdingen! de harten,
die by uw stem voor Jezus en Zijn zaak,
Zijn kerk, Zijn volk, een troostwoord vonden vaak?
Wat anders dan dat, toegeaamd van Boven,
die stem, steeds trouw, belijden mag en loven,
en galmen met steeds zekerder geluid
de daden van den grooten Koning uit;
ontdekkende der wereld hare ellenden.
En hoe — waarheen ook de onmacht zich moog wenden
der wetenschap, der wijsheid van dit stof —
eên naam alleen (Hem zij der eeuwen lof!)
in de ergernis van 't kruiswoord is gegeven,
om God in God te erkennen, en — te leven?
De kamp zij zwaar! volzalig is de keus.
Volharding tot het einde! blijft de leus.
In onze zwakheid worde ze ons geschonken!
De zoete wijn van menschengunst maak' dronken;

van Christus smaad is zelfs het bittere zoet,
 en sterkt het hart en steunt der moeden moed!
 Heraut van Koning Jezus en Zijn waarheid!
 In deze uw kracht ga uit, en breng met klaarheid
 (de klaarheid eens geloofs, op 't Woord gerust,
 en met dat Woord zich des triumfs bewust!)
 't getuignis van Apostlen en Propheten
 tot hart, verstand, erkentnis, en geweten!
 Zeg ook Zijn wondren, eens aan Nederland
 tot slaking van een dubblen slavenband
 gewrocht! Betuig van zonde en van vergeving,
 van krankte en dood, genezing en herleving.
 Hallelujah! het Lam voor ons geslacht
 brengt zelf den dag na d' allerbangsten nacht!
 Maar van dien nacht meld hoe zich reeds verzwaarde
 de donkerheid. Europa, heel onze aarde,
 der maatschappij, verdiept in stoflijk heil,
 der Christenkerk, voor wereldwijsheid veil.
 der menigte van lang gedoopte volken
 vergaat het licht, geweed door sprikhaanwolken
 van By-, en On-, en Wan-, en Waangelcof! —
 En Neêrland!... wie dan Neêrland minder doof,
 wie meer geneigd om oor en hart te leenen
 aan 't vleiend lied der ijdele Sirenen
 van ongerijpte of valsche wetenschap,
 vervoerend en vervoerd van stap tot stap,
 tot waar de Christus gantsch wordt afgezworen
 of tot een klank werd voor begoochelde ooren,
 om in den damp eens denkbeelds op te gaan,
 van Godheid, wezen, werkelijkheid ontdaan!
 Den Christus, ach! tot feilbren mensch verneëren,
 dat kunt ge, o Isrel! thands by Christnen leeren,
 IV.

by meesters, voor orakelen erkend, —
 by kinderen, de schooltucht pas ontwend. —
 't akkoord van Gods getuigen ruw ontwrichtend,
 en tegen Schriftgezag het hunne richtend....
 helaas! hoe werd het goud verkeerd in lood,
 de dag in nacht, de levensgloed in dood!—
 Heraut van Jezus Godheid en Zijn waarheid,
 Zijn koninkrijk en komst in openbaarheid!

Troost, troost Zijn kerk, en zeg haar welk een dag
 én Isrel én zy zelf nog wachten mag:
 dag van oneindig licht uit eindig duister, —
 van heel onze aard verhemelenden luister,
 by 't zinken van den laatsten Antichrist,
 die Davids Zoon en Heer Zijn kroon betwist, —
 dag, lang begroet door Zijn aloude tolken
 by Jacobs huis, by de allerverste volken! —
 Het licht van Vorst Messias heerschappij
 Is, midden in dees duisternis, naby!

TER VERJARING MIJNER LIEVE EGADE

OP GOEDEN VRIJDAG

2 APRIL 1858.

Gunt de God van heil en leven ons op nieuw dan , dat een dag
steeds met zielsgejuich verwelkomd ons weêr vriendlijk opgaan
[mag ,
met zoo rijke erinneringen en van zegen en van strijd ;
't zoet en zout van beider aanzijn in dees voorbereidingstijd ?
o ! Wat brengen wij dien Heiland voor oprechten dank en lof
diep gebogen voor Zijn voetbank , needrig knielend in het stof,
voor een leven zoo vol liefde , zoo vol zorg in vreugd of
[smart ,
voor een leven , telken jare dierbrer , kostbrer aan ons hart ?
Wat vergelden wy den Gever van het zaligst huisgenot ,
voor zoo menig vrucht en voorrecht van ons zaamgestren-
[geld lot ?
Voor bewaring , voor behoudnis , voor beproeving en voor
[troost ,
voor weldadigheên zoo talloos over ons en aan ons kroost ,
uit ontferming , in getrouwheid door den Goël Wiens wy zijn ,
ons bevestigd , hun gebleken tot by doodsgevaar en pijn .

Nemen wy den kelk des Heeren, dankbaar en aanbiddend aan, zoo als Hy dien gaf te drinken, zoo als Hy ons dien voortaan mengen zal naar 't welbehagen van die Liefde, die aan 't kruis ook voor ons de Paradijspoort, ook voor ons des Vaders huis heeft ontsloten met Zijn machtwoord, heeft herwonnen door
[Zijn bloed!

Lieflijk paart zich, dierbre Gade, wederom in ons gemoed, dank- en lof- en heilgemeenschap met geheel de Christenheid, die ter viering van het Pascha zich aan alle plaats bereidt; van den feesttoon, dien uw feestdag by gezin en kroost verwekt gaan wy op, waar 's Konings tafel voor Zijne armen is gedekt! Gaan wy op, om dáár te danken by het breken van het brood, by het zegnen van den beker, Hem verkondigend, Wiens dood ons het leven heeft verworven en een eeuwig koninkrijk! Zitten we aan, het oog naar boven, hart en bede te gelijk over kroost, gezin, en Isrel, over Kerk en Volk gestrekt. in 't geloof des grooten Goël, uit de dooden opgewekt.

IN HET ALBUM VAN

DEN WELLEERW. HEER A. VERSTEEGH,

BEROEPEN PREDIKANT TE NIGTEVECHT, OP DEN DAG ZELVEN DER TIJDING VAN
ZIJNE GEVAARLIJKE KRANKHEID.

5 April 1858.

Versteegh, van God geleerd wat in geen aardsche scholen,
verneembaar, geen vernuft, geen wijsbegeerte geeft,
maar voor verstandigen by eigen licht verholen,

in 't hart der kinderkens, gewekt van Boven, leeft!

Versteegh, van God begaafd om met bazuinenklarheid

't van Hem ontfangen Woord te spreken, Hem ten lof,
en Jesus, d' een'gen Weg, het Leven en de Waarheid
bekend te maken aan den balling op dit stof!

Hoe is ons 't hart te moê, als tusschen hoop en schrikken
verdeeld om 't geen in u al wat u lief heeft, treft!

Hoe zien wy starend uit wat van u zal beschikken

de Heer, tot Wien ons oog in tranen zich verheft! —

Vrees niet (dus fluistert ons een zachte stem in de ooren)

dees krankheid, nooit ter dood, bewerktuigt hem te zaam
om 't Lam in heerlijkheid te zingen met de koren

des hemels, of op aard te kampen voor Zijn naam.

AAN MEJUFVROUW E. D. C. DE BORDES,

BIJ HAAR VERTREK UIT AMSTERDAM.

Vriendin en Dochter! want dus acht u 't vriendenhart
om 't geen ge in lief en leed ons altijd zijt bevonden.

sinds 't eerst u aan ons huis één zelfde zoete smart,
om Hanna, tot haar Heer geroepen, heeft verbonden.

Neen, 't zy rondom Gods Woord in éénen kring vereend,
of aan één zelfde disch gezellig aangezeten.

't zy voor een tijd op nieuw van 't zamenzijn gespeend, —
geen zegen t' zaam gesmaakt blijft waar we ook gaan vergeten,
noch zonder dat de vrucht, vertrouwend afgebeên,
op Gods gezetten tijd, daarvan zal achterblijven.

Zoo ga, het hart gesterkt door zijn weldadigheên,
die voor een eeuwigheid u Jezus doe bekliven.

Ga met Zijn woord in 't hart, Zijn Hemel in het oog,
steeds bij dat hart te zaam en bij dien Hemel nader,

naar 't huis, waar zich God zelf steeds zichtbaar toonen moog'
den man der Weduw, en der weezen trouwen Vader!

31 Mei 1858.

DE SLAG BY NIEUWPOORT.

EENE BLADZIJD E UIT DE GESCHIEDENIS

VAN

NEËRLANDS ROEM EN GROOTHEID.

Grandiaque effossis mirabitur ossa sepulcris.

Hoe zag in Nederland de zon zoo rood, de straten
zoo doodsch! Kasteel en burcht van Edelliën verlaten!
der burgren voorhoofd bleek en klam, terwijl de lucht
van 't zwaaien van het zwaard, den val der bijlen zucht,
de houtmijt riekt en rookt, — het lied der Martelaren,
gestemd in ballingschap en bange doodsgevaaren,
tot op 't schavot niet zwijgt van God en van het Lam,
tot dat het stikt in 't koord, of wegsterft in de vlam!

Hoe viel een nacht zoo zwart op Nederland, na dagen
als sints de Aposteleeuw geen latere eeuwen zagen!
Want ook tot Nederland was doorgedrongen 't Woord
uit Wittenberg herleefd, en 't had van oord tot oord,
van Henégouwen en Artois tot aan de stroomen
des Amstels voortgesneld, de harten ingenomen, —
uitwendigheden, door der eeuwen duur versteend,
ontworteld, — plechtigheên van 't Heidendom ontleend,
of opgegraven uit de schaduwwet der Joden,
geheel haar grond betwist van menschlijke geboden. —

voor schitterschoon of schijn de rechten van »het Waar» gehandhaafd — 't licht der Schrift op zijnen kandelaar herplaatst, — de zuivre bron ontzegeld van het Leven, — den een'gen Middelaar Zijn eeuwige eer hergeven! Het nieuw ('t aloud!) Geloof had, elken dwang ten spijt, consciëntiën geschokt, consciëntiën bevrijd! 't Had volle vijftig jaar, door Karels bloedplakaten gedreigd, gedrukt, gevoed, vervolg'ren en soldaten in lange duldzaamheid het weërloos hoofd geboôn: straks, in den grooten naam van Gods gezalfden Zoon, Zijn smaad en kruis getroost, dat hoofd omhoog geheven om van zich zelf voortaan een rekenschap te geven, waaruit niet de onschuld slechts, maar de eisch der Waarheid bleek
[heid bleek
by middagzonnelycht. in de openbare preek!

En op die prediking, die versche wedergeving van 't levend Bijbelblad. was in het Land een beving en koking als der zee vernomen, en een schaar, men weet niet door wat geest gedreven of van waar vergaderd, had op eens bewusteloze handen aan beeld en kunst gewaagd van Kerk- en kloosterwanden, en 't zij haar ijver of haar plonderlust gekoeld als met der stormen vaart. De daavring was gevoeld tot in Segovia en 't koninklijke klooster naar 't streng model geraamd van foltertuig en rooster, weleer door Heidnen voor Laurentius, maar toen voor Christenen bereid door Christenen, ten zoen der nieuwe ketterij. — het eigen Woord des Heeren.

Om 't misdrijf met één slag zijn Volken te verleeren, van 't pestgif eens voor goed te zuivren heel het Land,

zond weêr de Koning 't zwaard, het zwaard in Alva's hand,
en met dat zwaard, het vuur. Van edel en onedel,
van Roomsch en Onroomsch, trof de bliksemstraal den schedel,
uit de onheilzwangre wolk van 't Zuiden aangesneld.
De steden zijn vernaauwd tot kerkers, 't verre veld
met vluchtelingen als bezaaid, wier herten bloeden
om have, om gade en kroost, verbleven aan het woeden
van 't Spaansche Veemgericht. Een wijl nog! en het woord
van Vrijheid, 't woord van Heil is door 't geweld vermoord, —
maar niet die liefde, die geen waatren kunnen blusschen,
geen graf verslinden, die ook nu de Juniusen
ontsteekt, en drijft om, meer dan immer onvervaard,
't geloof te prediken, dat harten wederbaart,
in huizen, van den gloed der markt- en martelvuren
beschenen, — onder 't dak van afgelegene schuren, —
in katakomben, afgesloten voor het licht,
waarin de herder zijn verstrooielingen sticht.

Wie maalt, doorluchte Prins! in de aakligheid dier tijden
het grievend boezemleed, het naamloos zielelijden,
waarin, — had niet de Heer van Boven u behoed, —
verzwonden ware uw hart, verslonden ware uw moed,
die moed zoo hoog, dat hart zoo week en sterk te gader,
ook waar u alles schijnt te ontzinken? Teedre Vader
van Neêrland, op dien trap te Delft niet enkel, maar
geheel een leeftijd dóór, gekoren Martelaar!
o! zoo Gy, balling thands, den bijstand van een' broeder
op 't vroomen Dillenburg behoeft, ook nog een moeder
(u lang van God gespaard) was noodig, waar uw hart
zich aan ontlasten mocht van nog gantsch andre smart, —
naast al die kwellingen, die bannen en die banden
waarin de bloem vergaat van 's Konings Nederlanden, —

de smart des kankers van een huislijk zielsverdriet,
 zelfs voor geen Zwijger meer verzwijgbaar. Neen! hy ziet
 geen teedre Montpensier, geen Anna meer Van Buren,
 met hem één ziel, één zin, zich in die hachlijke uren
 ter zij staan, maar wie thands de Oranjekroon en eer
 en stammaam naast hem voert, ach! eene die veel meer
 zijn stam een schande werd, zijn eedle borst een doren!
 Straks wordt, tot overmaat der vuurproef hem beschoren,
 zijn zoon, zijn een'ge, — pand van onvergeetlijke echt
 in schier vergeten jeugd, — met schending van het recht
 van Brabants Hoogeschool, van d' erfrang van Oranje, —
 door Vargas opgedaagd om, gijzelaar in Spanje,
 zijn Vader dag aan dag een pest te zien verklaard,
 heel 't Neêrlandsch volk een bent. 't licht van Gods zon on-
 [waard.

o! Was 't in Neêrland nacht, van uur tot uur verdikking
 der tastbre duisternis. en van rondom verschrikking, —
 ook over Nassaus erf en Dilles oeverslot
 scheen op dien nacht van leed en ongenâ van 't lot
 geen morgen denkbaar meer, — voor tranen en gebeden
 de naadring tot Gods hart, waar 't mogelijk, afgesneden,
 en op herademing de laatste hoop verbeurd.
 Als, ziet op eens! aan 't zwerk een open wordt bespeurd;
 de dampen allerweeg verdeelden zich en weken:
 een vriendlijk sterrelicht (dat Neêrland, schier bezweken,
 en adem scheppende en juich'!) begroette met een glans
 van welkomst en van heil d' alonden burechtslottrans!
 Wees welkom, teedre schent, ten hoogen eik geboren!
 Een zoon, op nieuw een zoon, was Wille m's stam beschoren!
 Gy zult Graaf Maurits zijn! de Vrijheid, in 't gemoed
 ontkiemd uws Vaders, straks met kostbaar burgerbloed

beregend, wacht van u haar grond om op te bloeien,
 en in de ruimte Noord- en Zuidwaart uit te groeien.
 Wees welkom aan de spits dier Machabeesche teelt
 van Wrekers, in Gods gunst aan Neêrland toebedeeld!

Want ja! om Neêrlands zaak met Nassaus zwaard te helpen,
 stond heel het Stambuis op, de Leeuw met al zijn welpen
 ontvlamde, en wenkte, of 't waar, van op zijn blaauwend veld
 den rossen Liebaart toe, om 's Vreemdlings aartsgeweld,
 zijn vloten en zijn vloek, zijn donders en zijn klingen,
 te trotsen en te staan. Daar brulden zy en gingen
 met statelijken stap. vereend van zin, op buit,
 op buit van oorlogsroem en heil'ge vrijheid. uit!

Zoo was het, toen de kamp werd opgevat met Spanje
 op dood en leven, zege of ondergang. Oranje
 door eigen broeders, eerst en teêrst, in elken nood
 gevolgd, of voorgegaan, bevond tot in den dood
 zijns vaders huis getrouw. Had niet een zelfde moeder
 in nachtelijke gebeên aan der verdrukten Hoeder
 heel 't Vijftal toegewijd, ten dienste van Zijn rijk?
 Dien Hendrik nog zoo jong, dien een'gen Lodewijk,
 van wie de Mookerhei de lijken met het leven
 verslond, na dat voorlang »Graaf Adolf was gebleven
 in Friesland in den slag." Met zijner vaadren goed
 verbond Graaf Jan zich zelf, en zijner zonen bloed!

Ziet gy die zonen zich om 't nieuwe Stamhoofd scharen? —
 By 't aadlijk jachtvermaak? — In de ernst der doodsgevaren
 van slagveld en beleg? — Een uitgelezen stoet,
 all' Ridders zonder vrees, all' Nassau's hoog van bloed,
 maar nederig van hart, — voor 't minst, wie u geleken,

u, Maurits trouwste vriend, en meer dan vriend gebleken,
 in 't kamp als in den raad u zelve steeds gelijk
 in vroomheid, ootmoed, deugd, Graaf Willem Lodewijk!
 o Flonkerster, zelfs naast dien Maurits niet verbleekend,
 maar vaak door zuivrer gloed nog boven hem uitstekend!
 o! Zie ze t' zaam in 't veld, twee Duitsche Scipioos,
 of Dioscuren, maar wie hooger hand verkoos
 ten dienst van beter zaak en Vaderland. De harten
 der volkeren gaan meê, waar dees den vijand tarten,
 verrassen, fnuiken, slaan, te sloop, te paard, te voet,
 met uitgezocht beleid, met teugelloozen moed.
 De Spanjaard geeft zich lucht in smalen, dreigen, brallen,
 met Parma zelf aan 't hoofd ôf plotsling overvallen
 of schrander afgeleid, maar overal bestookt,
 van Schelde, Maas, en Waal, tot waar de Dollaart spookt. —
 Straks, als na tocht op tocht de lang geworden nachten
 tot schorsing van den kamp Natuur's bevelen brachten,
 gonn' 't Winterleger vrij aan Overste en soldaat
 voor 't afgerende lijf by stilte of feestvreugd baat, —
 voor 't jeugdig Heldenpaar heeft geen verpoozing waarde,
 waarby hun 't rustloos brein geen nieuwe plannen baarde
 van schade en nederlaag, den vijand toegedacht,
 en op de kaart reeds dáár! Men ziet ze, dag en nacht,
 zich oefnen in de taal en krijgskunst van Oud-Romen,
 de tafel, lang en breed, door strijders ingenomen
 uit volgzaam lood gebootst, om aan Quiriet of Griek,
 by 't licht der Wetenschap, geheimen van taktiek
 of legerleidingskunst te ontwringen. Op de dreven
 van 't Haagsche ridderplein wordt de Oudheid in het leven
 herroepen, schild en speer hanteerend, naar 't bevel
 in nieuw-Teutoonsche spraak. Het manlijk kinderspel
 (waar was ter wereld ooit een scheppende gedachte,

die niet een wufte hoop voor halven waanzin achtte!)
 begroet met schampren spot, of glimlach hoog en koel.
 rechtvaardigde weldra de diepten van zijn doel:
 geplant was de oorlogsschool, wier kloeke kweekelingen
 der Middeneeuwen glans en glorie gaan verdringen
 door 't huwen van heur kracht aan regel, orde, tucht,
 bereekning, wetenschap, ja, wiskunst die, bevrucht
 door d'adem van 't genie, 't bereik vermenigvuldigt
 van 's Veldheers scheppingen. Geheel Europe huldigt
 den Stedendwinger, door wiens oog en staf bezielde
 het heir, geen rotsklomp meer die neêrploft en vernielt,
 maar levend lichaam werd. Zie met hoe rappe leden
 het op- en afwaarts streeft trots duizend tegenheden,
 straks op het slagveld zelf èn dicht èn keert èn zwenkt,
 zijn wendingen volvoert, zich inkrimpt of verlengt,
 en aanvalt of ontwijkt naar de aangeleerde wetten:
 of, stroomen langs en door, hier opdaagt om te ontzetten,
 daar ijlings aangerend als met een vlaag of ruk
 van storm of wervelwind, de panden stuk voor stuk
 van Neêrlands kostbaar erf op Spanje weêr komt winnen.
 Niet anders dan wanneer met ingespannen zinnen
 twee spelers worstelen op 't vorstelijk schaakvierkant:
 het paard in dol galop, de toren langs haar rand
 of strakke rechtlijn, neemt man voor man gevangen.
 De vorstlijke Amazoon doorzwiert en dunt de rangen
 des Tegenkonings, wien, naar alle zijden bloot,
 geen keuze langer rest, dan overgave of dood!

Maar by geen schaakstrijd, neen! tot meer dan dertigmalen
 beproefd aan vest by vest, aan stad op stad, bepalen
 die zegetochten zich, steeds blinkender gelukt,
 waarvan de weêrgalm nog het nageslacht verrukt.

en 't hart in vlammen zet van dichters en van helden!
 Onovertroffen Hoofd! men zag op de open velden
 uw krijgskunst even diep, uw krijgsvolk even stout.
 Getuigt het, Thieltſche heide, en torens van Turnhout!
 waar Varax ruitren eens zoo hoog de borsten droegen,
 straks Maurits honderden hun duizenden versloegen;
 en Neêrland riep: »Hy zag, Hy kwam, God overwon!»
 het was de Morgenster van Nieuwpoorts gulden Zon!

Ontzachtlijk Guldenjaar! aan wat herinneringen
 uit twee en dertig maal voltogen jubelkringen
 sloot zich de duinzang aan, gehoord van Vlaandrens kust! —
 Was Vlaandren, was de Kerk, zich 't uur nog wel bewust.
 toen 't opgetogen Gent met luide lofgezangen
 het vijftiende eeuwslot vierde, en op zijn schoot ontfangen
 en welkom juichen mocht d' aanstaanden Erfgenaam
 van grooten Karels kroon, en van dit Neêrland t' zaam
 met Spanjes op één hoofd gedaalde Koningshoeden!
 Toen, wen zich groot en klein op dezen hoogtijd spoedden
 naar hofpoort of kapel, tot hulde of dankbetoon,
 in naam van Romes kerk aan haren nieuwen Zoon
 door Neêrlands Abtenschaar de rol werd aangeboden
 der Schriften, met dat woord van JESUS, door de Joden
 in 't veeg Jerusalem vernomen: »Onderzoekt!»
 De stem, voor later stond niet vruchteloos geboekt.
 vond reeds in Karels dag haar wondere vervulling.
 Voor 't zwaard des Geestes sloeg het uur van zijn onthulling:
 de Bijbel aan den leek hergeven! Door de kracht
 van 't doorgebroken licht werd straks tot stand gebracht
 die machtige ommekeer, — die gisting, eerst, en scheiding
 van elementen, lang verbonden, — voorbereiding
 van nieuwe vormingen, — waaruit ook Gy ontstondt.

aloud Gemeenebest van 't Stichtsche Staatsverbond!

Op eens volwassen en in vollen dosch geboren
 nieuw Neêrland! waart ge een plant tot hoogen groei verkoren?
 of slechts een wolkenbeeld, dat wegstuift? — Tachtig jaar
 van dwars door 't onweêr heen en rots- en strandgevaar
 voorbeeldeloozen koers beslisten 't, eer nog Vrede
 haar olie uitgoot op de branding! En gy mede,
 o strand van Nieuwpoort, waar der Helden blinkend bloed
 in 's Lands gedenkrol schreef: »Ja, God bleef Neêrland goed!»

Wat pracht van kielen, met wat vracht van oorlogslieden,
 voor Rammekens, vermoeit zich 't luchtruim te bespieden,
 of de adem, die de wolk haar richting geeft en vult,
 aan der tienduizenden ontstoken ongeduld
 haast laving brengen mocht van uit een frisch Noord-Oosten.
 't Geldt Vlaandren met dat heir! 't geldt, om den Zeeuw te
 [troosten!

Duinkerken met die vloot! Hoe gaat ze Joost de Moor
 in 't turen op dat nest van waterwolven voor!
 hoe Warmond, uit den stam dier oude Wassenaren
 met Hollands varensvolk zoo monter op de baren,
 als aan der Eedlen hoofd, sints Holland Holland heet,
 ter kruisvaart en tournooi en leenmansplicht gereed!
 Helaas! hoe laat de mast zijn blanke vleugels hangen,
 als moedloos, dat de lucht zich weigert aan 't verlangen
 van scheepling en soldaat, en, blazende uit den Zuid,
 de zee golf opruit, en met tergend windgefluit
 het krijgsontwerp belacht en tegenstreeft der helden,
 verwinnaars reeds in hoop op slag- en pekelvelden!
 Wat spelt die wederstand, zoo kwellend voor den moed
 die voorwaart dringt en drijft? Van nu aan tegenspoed?
 En neêrslag? toen, vooral, de jongste Junijdagen

't onzaggebiedend heir in twee gescheiden zagen.
 Het volk, de Schelde langs by Philippine's schans
 ontscheept, vernam op eens het keeren van de kans.
 Hy vond geen vijand hier, in eigen krijgsgelederen
 door mouterij geknakt, en ijlings te vernederen, —
 maar eenen, die veelmeer by d' eersten invalskreef
 om legervaan en Hoofd herzameld en gereed,
 en eer verrassend dan verrast, de Staatsche benden
 te woord stond. Lessingham scheen onafzienbre ellenden
 te spellen, toen Graaf Ernst in Nieuwpoorts ochtendstond
 den fel betwisten, voet vóór voet bevochten grond,
 bezaaid met vaandelen, en acht maal honderd lijken,
 in 't eind ontgeven moest, en naar Ostende wijken.

Zoo was dan 't voorgevoel, aan half het land gemeen,
 niet ijdel, toen de schaar met zuchten en geweën
 uit Dordrecht en den Haag zijn dappren begeleidde,
 en, door geen glans verblind van wapenpraal, niet scheidde
 dan huld' weeklagend, dat een Hoofd, zoo onvertsaagd,
 zoo kostbaar, aan den raad der Baatzucht wordt gewaagd
 op avonturen, die èn Prins, èn heir, èn schepen,
 èn Vrijheid, èn Geloof in 't wis verderf gaan slepen!

Neen — dat zal God verhoën, de God van Nederland,
 de God, o Maurits! van uw vaadren, — Hy, Wiens hand
 het lot der volken stiert, de kans der Legerscharen.
 Uw moed, steeds kalm en koel, had van des volks bezwaren,
 door kundig Hoofd aan Hoofd getrouw uiteengezet,
 geen enkle zich ontveinsd. Thands was u de eerste Wet
 gehoorzaamheid. Uw oog, een wijl — wellicht — betrokken
 by 't hachlijk aanzien van den dag, staat onverschrokken.
 't Had eerlang alles en in alles stout voorzien,

om op den mullen grond den Spanjaard 't hoofd te biën,
 die, overmoedig op zijn bloedige ochtendzege
 en tuk op nieuwen roem, vast aanspoedt. Allerwege
 groeit 's Prinsen leger aan, doorstreeft het zand, doorwaadt
 de kil, laat los de stad, bezet de vlakke, en staat
 in liniën geschaard, straks op een wenk der oogen
 van stelling wisselend, en naar den eisch bewogen
 van ieder nieuw bestaan der felle weërp partij.

Daar staan zy, nog zoo korts elkaër van wederzij
 een stip of dunne streep in de oogen, — duizendtallen
 geordend om, in 't eind, elkaër op 't hart te vallen,
 de krijgskreet op de tong, de zegepraal in 't oog!
 Een dubbele donderbui gelijk, aan 's hemels boog
 met sombre plechtigheid opkomend, de een in 't Zuiden
 en de ander uit den Noord. Met angst en schrikgeluiden, —
 met stilte banger nog, — verbeiden veld en vee
 de botsing, — 't aardrijk zucht of 't ware in barenswee.
 Straks, lang genoeg geperst, ontladen zich de wolken
 in vuur- op vuurschicht, die met hagelsteen en kolken
 van regen, met gedruisch van hoos en wervelwind,
 verwoestend neërschiet, en de hoop des jaars verslindt.
 De zon, wanneer zy keert aan de uitgeraasde transen
 beschijnt het treurtooneel met nog onzeekre glansen,
 maar verwt den regenboog, die Noachs lijdend kroost
 van nit dat eigen zwerk èn heil belooft èn troost.

Kronijk van d' ouden dag, en overleveringen
 des gullen tijdgenoots, wel nimmer om te dingen
 naar Clioos eerloof of den lof der poëzij,
 beschreven, maar van praal en ijdlen opsmuk vrij,
 of met nog ruwe stift aan magen en beminden,
 en onder d' indruk zelf van eigen ondervinden,

getuigd! Gy, schijnbaar dor, toch in de aanschouwlijkheid van 't zonder kunst van stijl stout neêrgeworpen feit zoo rijk aan leven, rijk aan dichtstof, voor den dichter verheffend tevens en beschamend. in verlichter misschien! maar, trots zijn trots, niet dichterlijker tijd. Meldt uit dat schittrendst vak van tachtigjaar'gen strijd. meldt enklen ons voor 't minst der wederzijdsche helden van uit het worstelperk der Vlaamsche zeezandvelden; — en hoor' het nageslacht, bewondrend en in dank, na vijf maal zestig jaar, dier namen grootschen klank, der natie lieflijk of barbaarsch, doch waar de glorie van heel een eeuw in spreekt, geheel eens volks historie!

Zegt van der Staten heir, de rangen van den Geus, het eerst, den bloem en keur, — de aanvoerders, die de keus des Veldheers door hun trouw rechtvaardigden, — de mannen wier lange ervaring, met de diepte zijner plannen vertrouwd, den zin begreep, of ried, van elk bevel, — den wenk voorkwam des noods, — dan pijl- of kogelsnel tot stand bracht, — Oversten van voetvolk, in de krijgen sints Alva, lang gewoon van rang tot rang te stijgen, en Ruitershoofden, die vooral sints dezen dag den Spanjaard noopten tot erkenning en ontzag.

Geen deel van 't Stichtsche verbond, of 't had op deze velden zijn aandeel in den roem, en leverde zijn helden. Uit Friesland, aan de spits der vendels van Nassau, streed Taco Hettinga, wien Grovestins, de Blaeu, Assuerus, Ripperda, op Spaanschen, Walen, Ieren, by de oopning van 't gevecht reeds hielpen zegevieren. Uit Utrecht en zijn Stift was 't regiment ontboôn

van Huchtenbroek; Calvaert, en Jonker Jan van
[Loon,

wien 't Vaderland eerlang Ostende toebetrouwde,
met Rijsenborgh, gezegd de Maarschalk van Abcoude.
Voor Zeeland, wien de dood op 't Leffinghemsche bed
drie Hopliën afsneed, stond van Prince, met Pagnet,
en Rolle, en Ingenhave, en beide van der Nooten,
wier vaders, om den bond in Pallandts zaal gesloten
berooving, ballingschap, en wederspoed getroost,
hun zwaard vermaakten aan een zegerijker kroost!

Van 't oovrig Nederland, aan Zuiderzee of Schelde
gelegen, aan den rand van Hunze of IJssel, telde
het leger heel een schat van zonen, vaak van naam
of afkomst Waalsch of Vlaamsch, maar met Noord-Neerland
[t' zaam

volhardend in den kamp, verbroederd aangevangen
»Voor God en Gideon!» — of in dezelfde rangen
sints eeuwen t' zaam genoemd: Van Gent, Imbyse, Blois,
Hertaing, en Baertenberg, Ghistelles, en Dubois,
met Herauguières, van den Tempel, Randerode,
en vijftig anderen, die 't lied des Dichters noode
voorbijsnelt, — maar niet u, in voor- of tegenspoed
van Balen! even koen, wiens nooit verlegen moed
voor Nieuwpoorts wallen mede in 't hachlijkst uur besliste,
en, — wie geen evenknie dien voorrang ooit betwistte, —
ontzachtlijk driemanschap van Baxen, gaadloos groot
en fabelachtig stout! — Maar ook den Bondgenoot
moog 't Hollandsch nageslacht met wilg- en palmtak eeren!
Gaf niet Brittanje ook hier zijn schittrende De Veren,
Lord Grey de Wilton, en Sir Robert Henderson,
en Edmund, kolonel die van soldaat begon?
Die beiden moest eerlang het heldenmoedig leven

voor Neêrlands zaak en wraak op Neêrlands grond begeben! —
 Aan zijner Zwitsren spits vecht als een leeuw of stier
 Hans Kriech, — met d' eigen moed, wellicht met lossen

[zwier.

de Fransche strijdgenoot: Dussault, La Simendière,
 by d'Ommervilles vaan; en gy — o! blijf van verre
 voor 't minst nog dezen dag, te wakkre Châtillon!
 bloem al te ras verbloeid by de eerste lentezon!

Moest dan in Neêrland meê bloed uit de hartaar stroomen
 van martlaar Coligny? Moest, Nieuwpoorts storm ontkomen,
 Ostende, toen ze in 't end den puinhoop overgaf,
 ook afstand doen van u en uw gelauwerd graf?

In 't midden van dat heir, de menigte dier dapperen
 uit half Euroop vergaard, prijkt, kenbaar aan het wapperen
 der op den hoogen helm geplante Oranjepluim,
 de Prins, op 't blank genet dat, overdekt van schuim,
 met brandende oogen en van drift bewogen manen,
 de trilling uitdrukt, hem met al die legervanen
 gemeen, van ongeduld en schier onhoudbren gloed.
 Oranje temt dat vuur, en in zijn rijken stoet
 van Anhalts, Holsteins, Solms, Gebieders, Graven,
 [Heeren,

gekomen om naast hem de kunst des krijgs te leeren, —
 het fnuiken aan te zien der Spaansche hovaardy, —
 blikk welgevallig op twee broeders aan zijn zij:

Justinus, d' Admiraal van Zeeland, Willems basterd,
 maar om geen andre vlek licht by zijn stam gelasterd,
 en Fredrik Hendrik, die met tranen en gebeên, —
 dat toch des Veldheers last zijn prille jeugd niet speen'
 van dees gerijpten oogst van lauwren en gevaren,
 niet weêr te wachten vast in eeuwen of in jaren, —

in 't eind zijns broeders hart een hachlijk »ja" ontwong,
 thands, steigrend naast hem, juicht! Zoo leert het arendsjong
 op zijner oudren vlerk met liefde en lust gedragen,
 het spoor ten wolken in, trots dreigende onweêrsvlagen!

Dees tegenover staat Albertus, Cardinaal
 Primaat van Spanje, straks èn Bruigom èn Gemaal,
 en sints vierdubbel held in 't vuur. Ook hem omkringen
 veldoversten van naam, doorluchte Vreemdelingen:
 Montelimar, van ouds de vijand van zijn Vorst;
 D'Aumale die, als hy, naar kamp met ketters dorst,
 en liever hulde brengt aan Oostenrijk en Spanje,
 dan, Lotharingens zoon, en bloed van Charlemagne,
 aan de oude Ligne ontrouw, met klanken flaauw of valsch
 voor Hendrik van Bourbon te buigen knie of hals. —
 De Graaf van Reiffersheid leidt op zijn kurassieren
 uit Duitschland, — uit Milaan met keur van Cavalieren
 Graaf Balbiano zijn vrijwilligers, naast Rho,
 Pallaviscini, Buongiovanni, Fabio,
 der Fabiussen van Oud-Rome — zoo zy melden —
 nog steeds herkenbaar kroost. — Ook België zendt helden
 en namen, rijk aan roem in allerlei bevel
 of dienst in vrede en krijg: Richardot, Pilmorel,
 en Longueval-Bucquoy, en, die hem heeft vervangen
 in 't opperste bevel van zijner Walen rangen,
 Vliesridder Graaf en Heer Lannoy Lamotterie,
 met dien ten Veldheerstaff, door kracht van krijgsgenie,
 van scheermes en lancet geklommen La Barlotte.
 Die adeldom en dood met d' eigen lach bespotte,
 schoon by dien adel om zijn opkomst min misschien
 in arren moed benijd, dan om zijn deugd ontzien.

Ter eer van 's Keizers bloed, ter viering der Infante,

door 't Vaderlijk besluit Voogdes noch Gouvernante,
 maar Erfvorstin voortaan der Nederlanden, geeft
 hier Spanje, of 'twaar op nieuw, al wat het kostbaarst heeft
 van strijders, Oversten, en ridderlijke loten:

Toledoos, uit één tronk met Alva voortgesproten,
 Monroy, Arosteguy, de Silva, Carvajal,
 met Torres, uit het bloed der kroon van Portugal.
 met Bracamonte, del Villar en Espinosa,
 Zapéna, d'Avalos, — en gy, vooral, Mendoza!
 uit glorieijker huis geboren, dan wellicht
 het huis uws Konings zelf, dat voor den praal schier zwicht
 uws breeden stambooms en zijn tallelooze zonen
 uit twintig takken, met Hertogelijke kroonen
 en Gravenwongen en banieren overlaân,
 de prijs van ridderdeugd en oorlogsheldendaân
 niet slechts, maar wijsheid mede, aan 't roer der Koninkrijken.
 in 't purper van de Kerk bewezen, by het prijken
 ook met de palm der Kunst! — Beklaagbre, wien dees dag
 geen nieuwe lauweren om 't voorhoofd slingren mag.
 Geen afkomst baten zal uit zoo doorluchte Vaadren.
 geen onverbasterd bloed in eigen levensaadren,
 geen titels eener Gade, erfdochter van Colon,
 die met America Castielje en Arragon
 vermenigvuldigde. — 't Is in dit natte Noorden
 ons, zonen van Euphraat-, Jordaan-, of Ebroboorden,
 te kil, — te kil voor 't minst, wanneer geen schooner zaak
 den arm te wapen daagt, dan Inquisitiewraak,
 der middeneeuwsche Kerk ter heillooze eerbetooning.
 tot elken prijs gewild door een ontzinden Koning. —
 Ga, eedle Arragonees, ga, fiere Castiljaan!
 zing van uw Cids den roem, waarvoor de Halvemaan
 van uit Asturiës onwinbren hoek bedwongen,

verbleekte en nederzeeg, van plek tot plek verdrongen tot Calpes overzij! of bringe later dag u versche gloriën uit grootschen slag op slag, by Salamanca's en Toulousen, op de Gallen behaald naast Wellington. — uit Saragossa's wallen. het aandeel van wier asch in d' Europeeschen strijd uw Palafoxen zelfs door Moscow word' benijd!.... Maar in zijn duinen is de koele Nederlander te huis en meester. Ziet! èn ros èn staf èn stander en voeten glijden uit in 't doolhof van dit zand. Gy zult dees avond nog, roemruchtige Admirant! nadenkend aan den disch uws Overwinnaars spijzen. en, eerlijk Edelmaan, eens vijands krijgskunst prijzen!

Maar vóór het vallen van den avond, en nog vóór dat de Arragonner weg en degen hier verloor, wat deinend wisslen van de hoop! Wat overspanning van woede, ginds en hier! Wat steeds op nieuw vermanning, in duizenderlei vorm, van duizenderlei dood! Wat uit de diepten zelf van lijfsgevaar en nood weër aangegrepen moed, trots wreede lichaamspijnen! Wat davrend moordmuzijk: geknal van karabijnen, — gekletter van het staal, dat indringt of verplet, het pantser beukt en deukt, — geknetter van 't musket. — waaronder 't schutgevaart uit zijn ontsloten kelen, uit zee, van strand, op 't veld, begonnen in te spelen, of dondrend uit het zand, door Maurits kunst bevloed. zijn grove basstem mengt. De waatren zijn ontroerd, en rijzend met den vloed bezetten en beëngen de ruimten van het strand en worstelperk, en brengen den strijd steeds dieper in het duin. De zon, — de zon van uit haar loopplaats, sinds het vreeslijk pleit begon.

streed meê, en blindde 't oog der Spaansche tegenstanderen, door diep beleid belet hun stelling te veranderen.

De ontknooping draalt, neen! wijkt. Een pijnigend verlangst naar de eindbeslissing, een van weêrszij zeldzame angst bevangt en overmant de harten, niet om leven of lichaam, sedert lang het krijgslot prijs gegeven, maar om de zege of smaad van Spanjes kroon en vaan! de vraag: zal Nederland stand houden, of vergaan?

Heel Neêrland, Zuid en Noord, deelt in de hachlijkheden van d'ongelijkbren dag, door hoop en vrees bestreden by beurten; naast en meest Ostende, waar het zwerk aan oog of oor van verr' den gang van 't oorlogswerk laat gissen of verstaan, — of 't enklen vluchtelingen, dwars door den vijand heen, gelukte door te dringen, met weiflend antwoord op der fel bedreigden vraag naar dezen eb en vloed van zege en nederlaag.

Daar 't eerst is de uitslag dood of leven. Daar vergaadren, benepen en benard, 's Lands uitgetrokken Vaadren, met Oldenbarnevelt, de wijsheid van den Staat! — of met een hart. dat thands niet slechts van onrust slaat, maar ook van naberouw in 't end? — Hoe 't zij, met oogen bedaauwd, met knieën voor Gods Almacht neêrgebogen, — gy in hun midden, vroomen en eedle Casimir, met handen, hier niet meer zich klemmend om rapier, of staf van Veldheer, maar gevouwen, opgeheven ten hemel, om, ook Gy dien Josua in 't streven te sterken, die nu draagt de hitte van den strijd, tot de overwinning door uw moeiten ingewijd!

Maar ook nog elders in des Spanjaarts Nederlanden stijgt uit een boezem, door nog andre dan de banden

van eenerlei belang en haardsteê aan het lot van Maurits volk verhecht, een smeekgebed tot God! — Ziet ge in dat rijk kwartier van Brabants hoogen adel dat hofplein? — op dat plein die knechten, toom en zadel aanbinderende aan een stoet van rossen, als ter vlucht gereed gehouden op het eerste schrikgerucht? — En ziet ge in dat vertrek, dat bidvertrek, dien Grande en Ridder van het vlies, pas met gejuich ten lande verwelkomd by den trein van 't Aartshertoglijk paar? — En ziet ge op dat gelaat die Nassaustrekken, maar meer Spaansch, meer somber, met een schaduw overtogen van lijden, doch beheerscht door manlijk wilvermogen? — 't Is, — twee en dertig jaar na d' onvergeetbren roof van Leuven, — 't is diezelfde, in Spanjes Kerkgeloof en hofdwang en den boei zijns eigen rangs omsloten, Philips Willem van Oranje! ook hy, een leeuw ge-
[sproten
uit leeuwen, en zich zelf het leeuwenhart bewust, — maar ach! als een wiens aart kunstmatig werd gesust, wiens oog verdofte, die het tergende beletsel van 't houten traliewerk en splinterig staketsel verafschuwt, en ontziet; dan weêr een oogenblik zijn staat vergetende, den tuin vervult met schrik, wanneer hy ver in 't rond dat diep gebrul laat hooren, waaruit de Woudvorst blijkt. Dus ook de Vorst, geboren uit zoo verheven stam tot zoo verborgen kamp. Maar neen! op dezen dag verschrikt geduchter ramp dat prinselijk gemoed. Wien zullen de oorlogskansen in dit ontzachtlijk uur met de overwinningsglansen begunstigen? Wien 't hoofd doen bukken in het zand? — of Spanje en Habsburg, of Oranje en Nederland? Dat Spanje bracht hem groot, dit Neêrland was zijn moeder!

Albertus is zijn vriend, en Maurits is zijn broeder,
 zijns vaders zoon, zijn naam, zijn bloed, — dat bloed, die
 [band,
 behoudt in 't barnen van den zielskamp de overhand.
 En zie, ook deze, bij een kruisbeeld neêrgevallen,
 smeekt voor eens broeders hoofd met Hollands duizendtallen.

En weder elders werd gebeden, — werd geroemd, —
 te Brussel op dien dag. — Van 't schittrendst hofgebloemt
 van Staatsjonkvrouwen, rang- en stam- en Echtgenooten
 van Brabants Edelen, Paleis- en legergrooten
 omgeven, voert het woord de fiere Aartshertogin.
 met kalme majesteit, met d' opgeruimden zin
 der blijdste zekerheid. Heeft niet haar moed de muiters
 voorgister nog getemd, voor de opgezeten ruiters
 verschenen in den dosch van 't mannelijke staal
 met mannelijke klem in vrouwelijke taal?
 En zou dat leger, meer dan immer aan zijn plichten
 herinnerd, in zijn trouw geen wondren thands verrichten?
 Of mag zy minder van de ster van haar Gemaal
 verwachten dan èn heil èn volle zegepraal
 op 's Geuzen overmoed? »Houdt vast uw hart, Mevrouwen!
 »gy zult aan deze plaats weldra den leeuw aanschouwen,
 »en 't welpjen aan zijn zijde, in banden. Hoe de Held,
 »de Stedendwinger, eens voor goed in 't open veld
 »ontfangen, hier zal staan? hooghartig, of verslagen?
 »Men zal zich, hoe het zij, geen hoflijkheid beklagen,
 »na de overwinning aan een weêrparty betoond!
 »doch, worden deugd en trouw in d' onderdaan beloond,
 »het Recht, het hoogste Recht, eischt straf van dit Oranje,
 »dat voor den dank en gunst van Keizerrijk en Spanje, —
 »mijns Vaders hooge dienst in krijg- en Landsbevel, —

»de oneedle rol verkoos van ketter en rebel.

»De Aartshertog tent ze vast.” — En of het Maurits hoorde,
en of het schampre woord zijn eedle ziel doorboorde,
een blik, bezielender dan ooit, ontschiet zijn oog
eerst stil, doch openlijk, geslagen naar omhoog!

En vrolijk rolt zijn stem door rangen en gelederen:

»Houdt, mannen! houdt het pad, dat deze Oranjevederen
»u wijzen. 'k Ga u voor; heel 't bloed van Nassau meê! —

»Te bijten in dit zand, te drinken deze zee,

»of dat de Spanjaard ons den ijzren nek toekeere!

»Zie daar de keus. Gy hoort de mijne. Ik sneed met eere

»de toevlucht af der vloot. Wie onzer denkt te vliên?

»Wy willen, wel te moê, den dood in de oogen zien,

»wil 't God! zoo zij voor eb het bloedig spel gewonnen!” —

Graaf Gunther! voorwaarts met uw paarden! — De esca-
[dronnen

des vijands schudden van den schok. Zy houden stand

een wijl. Een tweede stoot verzekert de overhand

op Alberts ruitery, die nu by honderdtallen

in 't duinzand zuizelt en tot onder Nieuwpoorts wallen

de wijk zoekt, — dan, door schaamt bekomen van den schrik,

een vaart neemt op haar beurt en inhout, straks door blik

en degen van den held op nieuw teruggeslagen

terrein en kracht verliest. Ten koste van wat wagen,

en schier ontzinden moed! — Ritmeester Cloet, ruk aan!

De Ridder ('t is zijn zwak!) is weêr te diep gegaan

in dezen dichten drom van speeren. Hoe zijn veder,

met helm en paard en al, daar wiegelt heen en weder.

en 't tiental om hem wuift en wenkt als om ontzet!

Stoot-in de sporen! — Stout gedaan! zy zijn gered!

Zie hoe zy zich met glans door heel die menigt sloegen,

en met vereende kracht nu weêr den vijand joegen

steeds verder, verder, en weêr verder achterwaart. — Dan kentert weêr de kans. — Maar 't vlammenspuwend paard trapt ondertusschen, met de woede van een strijder, wat in den weg staat plat, of sleept van zijn berijder de leden, opgescheurd door lans- of sabelwond, en hangende in het zaal, het rookend slagveld rond; tot dat het in zijn vlucht doorstoken of doorschoten met streepen van het vocht, uit eigen borst gevloten, de sporen teekent, half aamechtig doorgelinkt, en pijnlijk siddert, en bezwijkend nederzinkt.

De linker draagt den last, waar zich de keurkohorten van voetvolk naar den top opstuwen, of weêr storten en slingren van de hoogte in 't glibberige duin, by beurten hinderlaag, verweeringschans, of puin, dat zich de vechtenden, verward door één gemengeld, betwisten, voet by voet als in elkaer gestrengeld, en klevend in één slijk, of plassend in één vloed van Spaansch, van Schotsch, van Fransch, van Duitsch, van [Neêrlandsch bloed.

De Veldheer overschouwt de weifelende kansen, en peilt het slagveld, dat geen wemeling van lansen, geen rook of sulfervlam onttrekken aan den blik diens aadlaars, even vrij van aarzling als van schrik. Wat ziet hy? in den drang der allervoorste lijnen De Vere zelf, verwond, op pieken van de zijnen verwijderd, — 't strandgeschut, zoo zorgelijk geplant, haast door een stouten greep den Spanjaard in de hand gevallen, — Fries en Brit naar zee te rug gedrongen, en — nog een oogenblik! — de zege zich ontwongen. Geen nood! hy geeft bevel. De benden snellen aan tot op dit uiterst uur als opgespaard en slaan

den vijand blinkend af. »Victorie!» roept — voorbarig! — heel de opgetogen schaar die 't aanziet. Ach! te karig heeft nog der helden bloed geborreld aan dit oord! — de Uurwijzer aan de kim schrijdt middlerwijle voort en waarschuwt, dat de tijd vast inkrimpt, en het spannen der laatste krachten vergt van de afgestreden mannen. De stem des Veldheers geeft weêr steun. Zy staan in gloed, van wederzij'. Want ook Albertus houdt zich goed, en, aan de onthelmde kruin herkenbaar, gaat zijn scharen vóór, op zijn fieren hengst, voor wonde of lijfsgevaren gevoelloos in zijn vaart. 't Geldt Spanje en Duitschland zaâm! 't Geldt Isabella, 't geldt den aangeërfdén naam diens Alberts, Rudolfs zoon en Habsburgs Rijkstoel-
[stichter, die Keizer Adolf sloeg, den hooggeboren Dichter uit Nassaus oudste bloed, hem sleurde van het zaâl en neêrplofte in het zand, by 't rampvol Rosendaal, en op de nederlaag des doodelijk verwonde de vastheid van zijn kroon en Keizerstitel grondde. — »Val aan, val aan, val aan!» 't zal Nassau zijn ditmaal! Geen kroon voor Oostenrijk, geen dag van Rosendaal! Oranje is aan de spits, en stort, met losse teugels, met heel de zwaarte van de beide legervleugels op Alberts zwermen af. — Eén laatste mengeling en schok der menigten beslist het grootsch geding. De zon, eer ze in den schoot van d' Oceaanvloed dompelt, ziet redloos allerweeg den vijand overrompeld, en 'their, by d' opgang nog zoo roemrijk, zoo geducht, zich zelf ontbindend in een ordelooze vlucht.

Men zegt, dat op dien stond, by 't dondren der bazuinen, twee groote schaduwen gezien zijn op de duinen,

de een , prinslijk van gestalte , en met de rechterhand
 geslagen op het hart , en die voor God en 't land
 door 't opgetogen oog zoo wel erkenbre wonde ,
 terwijl de linker aan den halsvriend (Aldegonde
 in zweem en zwier gelijk!) zich vasthield , beider oog
 met dankbren weemoed , dan geheven naar omhoog ,
 dan weêr omlaag gewend naar 't strand , en naar die velden
 pas van het bloed doorweekt der Nederlandsche helden.
 't Bazuingschal , op eens , ging over in een lied
 dat de echo opving uit het roerend wolkverschiet :

»Wilhelmus van Nassouwe
 »was hy van Duitschen bloed!
 »Den Vaderland getrouwe
 »bleef hy tot in den doet!»
 By leven en by sneven
 in God , zijn Heer , getroost ,
 is Neêrland nagebleven
 Zijn zegen — en zijn kroost.

Straks volgden stemmen als in antwoord , die daar loofden , —
 een koor van geesten . met den bijl voorheen onthoofden ,
 of versch verslaagnen met het zwaard , hun God in 't hart ,
 thands vrij met éénen dood van heel eens levens smart :

Hy heeft geen welgevallen
 aan de eigen kracht des mans , —
 de macht der duizendtallen , —
 de scherpte van de lans , —
 de menigte der paarden
 die met den oorlogsheld
 zich in slagorde schaarden , —
 der wagenen geweld !

Den Heer der legerscharen
 zij eenig lof en dank!
 Dat velden, bergen, baren
 weêrgalmen dezen klank!
 Die 't heir doet zegepralen,
 is Isrels God en Heer!
 Met orgels en cymbalen
 verbreidt in 't rond Zijne eer!

Van uit der heemlen glorie
 slaat Hy de wereld gâ, —
 geeft aan Zijn volk viktorie,
 d' ootmoedigen genâ, —
 de nederlaag aan Spanje,
 wiens Rijksmacht de aard ompant,
 de zege, door Oranje,
 aan 't needrig Nederland!

Verkondigt het, gy duinen,
 gy duinen van Nieuwpoort!
 en zegge 't uit zijn puinen,
 Ostende verder voort!
 Reeds houden zich èn Noorden
 èn Oosten op dien kreet,
 straks Theems- en Boyneboorden
 ten wedergalm gereed.

Verneemt hem, Wereldrijken!
 en Vorsten, aardsche goôn!
 gy Frankrijks L o d e w i j k e n ,
 gy Stuarts op uw troon!

Beheerschers van de Volken,
 en Machten van den Tijd!
 uit hooger dan de wolken
 verneemt hem wijd en zijd!

Hooghartigen weërstaat Hy,
 en nu, en t' allen stond.
 Zijn hateren verslaat Hy
 met d' adem van Zijn mond!
 't Geheim van allen zegen
 (Oranje en Neerland! hoor 't!)
 is in Gods vrees gelegen,
 Zijn dienst, Zijn gunst, Zijn woord!

»Tot God wilt u begeven!
 »Zijn zalig juk neemt aan!
 »Als vroomen Christnen leven,
 »'t zal hier haast zijn gedaan!”
 Wie zich aan God wil geven,
 zijn dienaar wezen mag,
 »diens ziel in 't eeuwig leven
 verwacht den jongsten dag.”

Des werelds zwijmelkelken
 vergallen in den nood!
 De lauweren verwelken
 by d' adem van den dood!
 Te niet gaan koninkrijken,
 en sterren vallen uit;
 ja, deze heemlen wijken
 by 't jongst bazuïngeluid!

Maar heil den Heldenscharen
wie 's Heeren vrees bekoort!
maar heil den Martelaren
die kampten voor Zijn woord!
Hun wordt van God gegeven,
om 't zoenbloed van den Zoon,
voor dit vergankelijk leven
een onvergankbre kroon.

Dus 't lied naar Marnix hart. — Met wapperende veder
Keert Maurits ruitery van 't eenzaam slagveld weder.
Geen vijand zag zij meer op dees haar laatsten rid! —
Maar de Overwinnaar in het stof gebogen, bidt.

AAN MIJNE JONGSTE DOCHTER

OP DEN DAG HARER EERSTE AVONDMAALSVIERING.

Voici l'Homme.

St. Jean XIX. 5 b.

Voici votre Roi.

St. Jean XIX 14 b.

o Dierbre dochter, wie voor tweemaal negen jaren
eens moeders biddend hart ter doopbesprenging bood!
Wilde onzer vaadren God ons dan nog 't voorrecht sparen
om aan eens Heilands disch ook u als feestgenoot
te aanschouwen — ook dees telg in 't midden der gemeente
begroet te hooren met den zoeten zuster naam?
Hoe dringt die zegen ons door ader en gebeente!
Hoe zegnen we u op nieuw met heel ons huis te zaam,
weemoedig tevens 't oog naar die gewesten heffend,
waar reeds een deel ons bloeds ons voorging by den Heer
Hoe zien we u dankbaar aan, met ons de plicht beseffend,
met ons den liefdedrang gevoelend, Hem ter eer,
Hem, volgzaam en getrouw voortaan ter eer te leven,
die, trouwe Herder, om ons leven leed en stierf,
en, door geheel zich zelf, voor ons ten prijs te geven,
't onmogelijk mogelijk maakte, en zondaars 't Heil verwierf.
o Dochter! dat uw hart, steeds voor Gods waarheid open,
de panden van dat Heil geen enkel uur vergeet:
noch 't water dat als kind u 't voorhoofd heeft bedropen,
noch wat ge op dezen dag by brood en wijn beleedt!

1859.

EEN ALOUD PINKSTERLIED.

Veni creator Spiritus!

Daal, Schepper Heil'ge Geest! daal af!
Uw adem, die ons 't aanzijn gaf,
herschepp', beziel', vervull' de borst
die naar Uw waterstroomen dorst!

Die in der waarheid Parakleet,
Vertrooster, Zalver, Voorspraak, heet!
Gy eeuwig versche Levensbron!
Gy ongeschapen Liefdezon!

Bestraal, o zevenvuldig Licht!
den tempel Gods, door U gesticht.
En, Vinger van Gods rechterhand!
bespreng den stam, door U geplant.

Van eeuw tot eeuw Belofte en Tolk
des Vaders aan zijn Kerk en volk!
Verkregen gaaf, verworven loon
van d' aan het kruis geslagen Zoon!

Laaf met Uw regens ons gemoed!
Stort in onze aad'ren Uwen gloed!

Wie naar Uw komst en roering smacht,
ontfangt in de onmacht hemelkracht.

Loopt als een stroom de vijand aan,
o! hef Gy zelf om hoog de vaan!
't Zal waarheid zijn. waar Gy ons leidt,
en vreugde en vrede in eeuwigheid.

Leer ons den zaal'gen VADERNAAM
uitroepen, met den Zoon te zaam,
en met U-zelf, in 't Godsbestaan,
van beiden eeuwig uitgegaan.

AAN EENE JEUGDIGE VRIENDIN.

IN HAAR ALBUM.

Eén ding is noodig.

Vraag den landman naar geen garven van het afgemaaide pad!
Verg den appelboom geen vruchten, als hy afwierp wat hy had!
Wacht geen bloemen van den Zanger, nog vermoeid van
[Nieuwpoorts slag,
waar het Album eener Jonkvrouw zich versierd door achten mag!
Wenscht gy evenwel een versjen, zonder tooi van taal gerijmd?
Zijn u welkom zwakke regels, ongekunsteld zaamgelijmd?
zonder aanspraak dan de oprechtheid van hetgeen ze u doen
[verstaan?
Wel dan! neem de beë welwillend van een Vriend uws va-
[ders aan:
Uwer oudren, broedren, zusters, magen, vrienden vreugde
[en roem,
leef voor hemel beide en aarde zegenrijk gekweekte bloem,
hoofd en hart in al uw wegen zacht gebogen naar de Zon,
aller zegens, vrede en vreugde. Levens-licht- en waarheid-Bron!

G E L U K W E N S C H

A A N

M E E S T E R E N A R B E I D E R S

T E R D R U K K E R I J O P H E T S P A A R N E ,

M E T H E T „ I M P R I M A T U R ” O P H E T L A A T S T E B L A D D E R K O M P L E E T E D I C H T W E R -
K E N V A N B I L D E R D I J K ,

D O O R

E E N C O R R E C T O R .

*Von der Stirne heiss
Rinnen muss der Schweiss,
Soll das Werk den Meister loben;
Doch der Segen kommt von Oben*

D A S L I E D V O N D E R G L O C K E

IJvrig , lustig , onverdroten
werd een Klok ook hier gegoten —
’t oude Spaarne weet er van , —
onder ’t dak van Kruseman ;

klok , niet uit metaal geboren ,
die van op den slanken toren
galmend , bommend , wijd en zijd .
orde en stem geeft aan den Tijd ; —

neen , gesmeed uit dunne bladen
 (wie ter wereld zou het raden?)
 zonder stoom en zonder vier
 uit met inkt gedrenkt papier.

't Kostte weken , maanden , jaren ,
 eer wy d' arbeid kosten klaren ; —
 't kostte zwoegen , zorg en zweet ; —
 eindelijk kwam het werk gereed.

Corrigeeren , revideeren ,
 langs de spoorlijn gaan en keeren ,
 onder kruisband met de post ! —
 eindelijk zijn wy afgelost.

Neen ! Zie daar ons , al zijn leven ,
 nog een boos Erraat verbleven ,
 dat zich schuil hield in een hoek
 tot na d' afdruk van het boek !

Toch daar staat hy , Landgenooten ,
 onze Klok ! — hy werd gegoten !
 Groet hem Willem Bilderdijk !
 kent ge een keur naam , dien gelijk ?

't Is in Nederlandsche steden
 meer gezien in 't grijs Verleden ,
 dat een klok met reuzenkracht
 massaas in beweging bracht.

Maar de Klok, in deze dreven
 statelijk om hoog geheven,
 luidt door oproer noch alarm
 harten bang, noch hoofden warm.

Mogen soms zijn zware toonen
 onder Neêrlands jonger zonen
 kleppen onraad, luiden wraak
 onder waan en valschen smaak:

hoor ze liever hooger stijgen,
 dwingen wangeluid tot zwijgen,
 galmen psalmen in de tent
 van 't gesternde firmament:

uit de transen hymnen dond'ren.
 dat de menigte van ond'ien
 plotsling aanheft 's Heeren lof,
 biddend oprijst uit het stof! —

Ja, met lust en onverdroten
 werd een Klok ook hier gegoten —
 't oude Spaarne weet er van. —
 onder 't dak van Kruseman.

Leven meester, drukkers, zettters
 van die overkostbre letters
 die den zang van Bilderdijk,
 vorst van 't Neêrlandsch Dichtrenrijk,

zullen voeren in wat oorden
ooit in Nederlandsche woorden
hooggestemde hemelval
nog gehoor erlangen zal!

In den zweet van 't aangezicht
werd in 't eind verricht
de plicht!

Maar de Zegen komt van Boven.
Laat ons loven
God den Heer.

Wien, by onze dankerkentnis, eenig toekomst lof en eer!

SOLI DEO GLORIA.

AAN MIJNE GELIEFDE GADE,

BY DE OVERGAVE VAN

HET LAATSTE DEEL DER KOMPLEETE DICHTWERKEN VAN BILDERDIJK.

Der dierbre Vrouw,
wier liefde en trouw
sints driemaal dertien jaren,
in elken strijd,
ten allen tijd.
in zielsbezwaren en gevaren,
my stond ter zij;
en nu met my
by d' aanblik weér van deze bladen
geeft lof en eer
aan haren Heer,
van al Zijn wegen en Zijn daden.

TOELICHTINGEN ,

BEHOORENDE BIJ

DE KOMPLEETE DICHTWERKEN

VAN

DA COSTA.

Waarin tevens zijn opgenomen de Voorredenen en Aanteekeningen
des Dichters bij de verschillende uitgaven zijner werken.

TOELICHTINGEN BIJ DEEL I.

Voorrede bij den tweeden druk, bladz. 2. Waar in deze Voorrede sprake is van een Brief van Dr. Beets aan den uitgever, den Heer D. A. THIEME te Arnhem, schijnt het niet on gepast, dien Brief hier in zijn geheel te laten volgen. Hij luidt aldus :

»Ik verheug mij zeer dat door U het voornemen is opgevat de »Kompleete Dichtwerken van Da Costa'' in eene zoogenaamde Volksuitgave te doen verschijnen, waaronder ik eene zoodanige versta, waardoor deze uitnemende poëzie onder het bereik van het groot publiek gebracht en haar genot en bezit niet grootendeels tot die bevoorrechten beperkt wordt, wie het niet ongelegen komt drie, vier gulden voor een enkelen versbundel uit te geven. Het is hoog tijd dat onze Nederlandsche klassieken, door het grootste en beste deel hunner landgenooten niet meer enkel uit Bloemlezingen, en derhalve veel minder gekend worden dan de buitenlandsche, wier meesterwerken geen bezwaar opleveren voor hunne beurs. En dat da Costa in eene eerste plaats tot onze klassieken behoort, zal wel door niemand worden betwist. Van harte wensch ik U dan ook allen mogelijken voorspoed op deze in mijn oog zoo goede onderneming toe. Vergundet gij mij U daarbij eenen raad te geven, het zoude die zijn, in deze uitgave van de tot hiertoe onder ons vaste gewoonte af te wijken om *ieder* versregel met een hoofdletter aan te vangen, en die alleen dáár te behouden waar, met den voorgaanden versregel ook de volzin ge-

eindigd is, of in eene eenigzins grootere mate dan door het zinteeiken is aangegeven opgehouden wordt, zoo dat men mag aannemen dat de dichter, behalve op het zinteeiken, ook op de rust gerekend heeft, die de afloop van het vers medebrengt, en de aanhef van den nieuwen versregel met de daarbij gewone stemverheffing kan worden uitgebracht. Ik ben van oordeel dat vooral bij eene versificatie als die van Da Costa, en bepaaldelijk in zijne grootere, in alexandrijnen geschrevene, stukken, de geringe opoffering van een overbodig uitwendig sieraad de innerlijke schoonheden beter zal doen genieten, en door de meeste lezers met oprechte dankbaarheid zal worden vergolden.

Met verschuldigde achting heb ik de eer te zijn,

Uw Dienstw. dienaar,

(*get.*) NICOLAAS BEETS.

UTRECHT, 24 Maart 1870.

Wat nu de door Dr. N. Beets hierboven voorgestelde wijziging in den vorm der uitgave betreft, onwillekeurig rijst daarbij de vraag, hoe Da Costa zelf over eene dergelijke vernieuwing zou hebben gedacht? Met zekerheid kan dit natuurlijk niet worden uitgemaakt. Desniettemin heeft het mij evenwel getroffen, dat mij in de jongste dagen een handschrift des Dichters onder het oog is gekomen, bevattende afschrift van zijne hand van een uitvoerig dichtstuk uit vroegere dagen, met alle zorg en keurigheid ten papiere gebracht, waarin vrij wat dichtregels voorkomen, die *niet* met een hoofdletter, maar met een gewone letter aanvangen. Er blijkt althans uit, dat het denkbeeld van eene wijziging, als nu wordt beproefd, ook hem voor den geest heeft gestaan, al heeft hij later in zijne uitgegeven gedichten den gewonen vorm behouden. Het bedoelde gedicht, omtrent 250 regels groot, draagt tot opschrift: Onsterfelijkheid, maar scheen, hoeveel goudaderen daarin door het erts heenloopen, in zijn geheel te weinig kenmerkends te bezitten om hier te worden meêgedeeld. Dit dichtstuk werd evenals de beide eerstelingen in dezen bundel: Lof der Dichtkunst en De Verlossing van Nederland het eerst voorgedragen in een letterkundig genootschap, welks leden allen tot het Israëlitische kerkgenootschap behoorden, en dat tot leuze had: *Concordia crescimus*. Da Costa was daarin niet alleen gewoon lid, maar ook later, op zeer jeugdigen leeftijd, voorzitter, en werd er meermalen op uitgeschreven prijs-

vragen bekroond. Na de voordracht van zulk een prijsverhandeling liet hij wel eens eene proeve van zijne poëzy volgen. De kennismaking met een en ander zijn wij verschuldigd aan den WelEdelgeboren Heer D. Henriques de Castro, een stamgenoot zoowel als bewonderaar van Da Costa, die de verzameling der Verhandelingen en Gedichten, in der tijd in dit genootschap voorge dragen, op eene boekverkoop, onlangs door den Heer Frederik Muller gehouden, aankocht, en mijnen vriend Mr. A. Da Costa en mij daarvan inzage verleende, waarvoor hem hier onze openlijke dank wordt toegebracht. Het scheen ons niet ongepast toe, ook uit die geheel onuitgegeven verzameling eene enkele proeve te geven, en wij kozen daartoe het onderstaand gedicht, zoowel om de reeds veelbelovende mannelijke versificatie, als om den inhoud, waarin een en andermaal toonen klinken, die ons als een voorspel doen hooren van de muziek, die ons later, in nog veel forscher en melodieuser klanken, van de luit des Meesterzangers zou toeklinken.

Het genoemde dichtstuk heeft tot opschrift:

DE DICHTER.

SLOTZANG NA DE VOORDRACHT EENER BEKROONDE PRIJSVERHAND-
DELING OVER HET ONDERSCHIED TUSSEN DEN DICHTER
EN DEN REDENAAR, VOORGEDRAGEN IN HET LETTER-
KUNDIG GENOOTSCHAP: CONCORDIA CRESCIMUS.

Orator fit, poeta nascitur.

Van waar, van waar die felle ontroering,
waarmeê uw kunst 't gevoelig harte treft?

Van waar die hooge geestvervoering,
die op uw toon, o Dichters! ons verheft?
Rukt uw Verbeelding ons ten hoogen
bij 't klinken van uw schelle luit?
En oefent zij dat goddelijk vermogen
op 't hart der stervelingen uit?

Neen, geen Verbeeldings vlugge spoken,
wier invloed ooit den waren Dichter maakt!

Neen, in Gevoel geheel ontstoken,
deelt hij het vuur, waarvan zijn boezem blaakt,
met hart- en geestverheffend zingen,
de zielen van zijn hoordren meé,
en naar zijn wil voelt elk zijn borst doordringen
van zaligheid of nijpend wee.

Gelijk de zon, als zij haar stralen
door 't maatloos ruim des hemels schieten doet,
de werelden, die om haar dwalen,
een deel verleent van haar onbluschbren gloed,
zoo treft ons ook, o Febus' zonen!

een vonk van 't vuur, dat u doorgloeit,
wanneer ons oor aan uwe hemeltoon
met wondre wellust wordt geboeid.

Gij ook, wier achtbre hand mijn hairen
met d' eerekrans, des winnaars loon, versiert!

Gij voedt ook, wat kracht de snaren
der gouden lier in 's Dichters hand bestiert!

Gij schetstet duidelijk aan onze oogen,
wat Dichter maakt, wat Redenaar:
en hoe ze ook meer verschillen mogen,
al 't onderscheid ontspruit van dáár!

Ja, Vorst van Nederlands poëten,
gij, Bilderdijk! met de echte kunst begaafd!

Wat ijdele rechters zich vermeten,
aan smaak en wet van vreemden gansch verslaafd,

Verbeelding als de Godheid te eeren,
 wier adem 's dichters boezem blaakt,
 mij zal altijd uw les, uw voorbeeld leeren,
 dat waar Gevoel den Dichter maakt!

Maar dat Gevoel is ingeboren,
 en zonder 't werk der Goddelijke gunst
 is vlijt en oefening verloren;
 die hemelvlam ontsteekt men niet door kunst.
 Moog' de oefning dan het werk volmaken,
 ze ontwikkel' 't nog verborgen vuur,
 maar laat' zij af naar scheppingskracht te haken;
 die kracht behoort slechts aan Natuur.

Beploeg het zand der dorre stranden,
 of worstel met de kracht van d' Oceaan;
 ja, waag 't den woudvorst aan te randen;
 belet den loop der wentelende maan;
 maar poog geen Dichter ooit te maken
 van hem, dien, voor Gevoel te koud,
 geen schoonheid van natuur of kunst kan raken,
 geen grootheid opgetogen houdt!

Maar gij, des hemels Liewelingen,
 gij, in wier hart die gaaf is ingedrukt!
 gij voert ons op in hooger kringen,
 en, waar gij wilt, daar volgen we u, verrukt.
 Geen Cicero, hoe ook zijn woorden
 als honig vloeien van zijn tong,
 ontroerde ooit zoo den geest van die hem hoorden,
 als slechts één vers, dat Maro zong.

Welaan, hebt gij die macht ontvangen,
 en oefent gij ze op onze harten uit?
 Vereert de deugd in uwe zangen!
 Geen zeedloos lied ontspringe aan uwe luit!
 Leert ons op 't noodlot triomfeeren;
 leert Heldenmoed, Menschlievendheid!
 Zoo zal elke eeuw des Dichters naam vereeren,
 daar hij den mensch ter Deugd geleidt!

1841.

Bladz. 41.

[De komplette dichtwerken van Da Costa worden geopend met het gedicht, getiteld: Lof der Dichtkunst. Het komt voor in den Bundel Zangen uit verscheidenen Leeftijd, waarin, nevens dit, nog meer andere Gedichten uit het eerste tijdperk van des Zangers dichtelijk leven en werken voorkomen. Deze Bundel werd uitgegeven bij Kruseman in het jaar 1847. Hij werd voorafgegaan door de Voorrede, die hier volgt:]

VOORREDE VOOR DE

ZANGEN UIT VERSCHIEDENEN LEEFTIJD.

De herdruk der twee Deelen mijner Poëzy gaf aanleiding tot het denkbeeld, om het hier en daar in Tijdschriften of Jaarboekjes verstrooide, met een en ander uit hetgeen nog gantsch onuitgegeven dáár lag, in een Deeltje te vergaderen van gelijk formaat en by wege van vervolg der even vermelde nieuwe Uitgave. Als nu sommigen mijner Vrienden den wensch hadden te kennen gegeven, dat daarin eene plaats werd verleend aan een in den handel niet meer verkrijgbaar Dichtstuk uit mijne vroegere jongelingsjaren (de Verlossing van Nederland a° 1814), zoo ging ik, hieraan voldoende, nog een kleinen stap verder achteruit; — in overeenstemming met dien trek naar completeering, die ons tot in het onbeduidendste wel eens vervolgt, wordt nu deze kleine Bundel geopend met het eerste Hollandsche vers, dat ik my herinner geschreven te hebben en nog voorhanden had. Als zoodanig had evenwel het stukje: Lof

der Dichtkunst toch nog eene waarde van herinnering voor my: daarin namelijk, dat ik door dit vers het eerst in kennis kwam met BILDERDIJK. Iemand had het hem als den arbeid van een jeugdigen Israëliet medegedeeld, en hy vond er iets in dat hem aantrok; waarschijnlijk het hoofddenkbeeld, ontleend voor het overige van een bekend Grieksch Byschrift op den oudsten en grootsten der Heldendichters. Hoe het zij, van dat oogenblik gaf ik de Latijnsche Muse haar afscheid, — (ik had tot dien tijd toe nooit anders dan in het Latijn poëzy geoefend, ingenomen als ik was, geheel en uitsluitend, met de oude Klasiëken, en wat in de nieuwere talen dat voetspoor betrad,) — voor het eerst had ik nu in my zelven eenig gevoel voor Nederlandsche poëzy ontwaard. De vrucht hiervan was eerst en meest de overbrenging eeniger Grieksche modellen in onze taal, by name uit ESCHYLUS, den Treurspeldichter, wiens vereenigde Homerische en Oostersche grootaardigheid my bijzonder had aangetrokken. Zoo gaf ik in 1816 zijne Perzen, in 1820 zijnen Prometheus in Nederduitsche dichtmaat. Aan een Fragment uit de Zeven tegen Thebe en nog een ander uit den Agamemnon, welke by die overbrengingen als een soort van toevoegsel gegeven zijn, ruimde ik in deze tegenwoordige Verzameling eene plaats in, mitsgaders aan de Ode aan het Treurspel; zy karakteriseeren voor een aanmerkelijk deel de toenmalige richting van mijn gemoed in poëzy.

Eerst wezenlijk als dichter ontwaakte ik, toen in my de Israëlitische zelfbewustheid ontwaakte; toen voor my, na lang dobberen tusschen een philosophisch Deïsme en een zucht naar positieve Godsdienst, het voorleden mijner natie tot historie van Gods Openbaring en Wereldregering geworden was; toen my de bestemming van dat volk, de toekomst der wereld, en de eenige weg te gelijk van eigen zielsbehoud begon helder te worden in Mozes en de Propheten, — straks in de openbaring des Nieuwen Testaments, in het Evangelie des naams van Jesus Christus. De eerste bladen en bloesems dier nieuwe poëzy, zoo wel als de geschiedenis harer eerste wording, zijn nedergelegd in den Dichtbundel van 1821 en 1822. Een meer gerijpte vrucht van hetzelfde beginsel gaf ik later (a^o 1826) in de Hymne: God met ons, en in het Dichterlijk Krijgsmuziek (van dat zelfde jaar), de Feestliederen en Feestzangen (der jaren 1828 en 1829), en misschien in een en ander lied in deze Verzameling van Zangen uit verscheidenen

leeftijd, gelijk die sedert 1821 een meer bepaald en zelfstandig karakter hebben gekregen.

Later gingen er weder jaren om, dat het poëtisch element zich by my minder bepaald in den eigenlijken dichtvorm lucht gaf. Daar is, vooral in onzen tijd, op allerlei gebied eene natuurlijke strekking der poëzy tot proza-wording, d. i. van het geestelijk-ideale naar het praktisch-reëele, die ik geloof, dat weinige dichters van onzen leeftijd hebben kunnen ontgaan. Toch pleegt onder dien indruk aan geen waar dichter zijne poëzy als hoofdelement in denken, spreken, en schrijven, geheel te ontvallen. Ook de prosa (wie betwijfelt het?) heeft hare poëzy, en rampzalig (omgekeerd) de poëzy, die geen ander uitwerksel van zich nalaat, dan dat van den welluidenden klank of bevalligen vorm.

Intusschen ook waar de Dichter uit hoofde van de stof die hem ter harte gaat, uit hoofde van de schare tot welke hy zich richt, uit hoofde van den tijd waarin hy leeft, de meer vrije en populaire vormen van het prosa verkiest, keert hy als van zelve meer dan eens terug tot dien van rijmen en maatlang, alsof voor hem toch enkel daarin de fijnste en gevoeligste nuances van zijne gedachten zijn weder te geven! Doch ook aan deze poëzy kleeft dan wederom wel eens iets van den prosavorm aan, — eene menging, die (zoo een oordeel, zelfs door vergelijking met eigene verzen, niet reeds eene aanmatiging is!) by my althands een meer rustig gevoel verwekt, dan vroegere meer bruischende misschien, maar ook minder bestemde voortbrengsels van mijn vroeger tijd. Tot deze menging in elk geval schijnen my de meeste latere verzen (sedert 1830) van dezen tegenwoordigen Bundel te behooren, in het bijzonder de Vijf en Twintig jaren, waarin ik voor het eerst die wijziging, na een vrij lange pause in mijn dichterlijke loopbaan, recht duidelijk onderscheidde by my zelve.

Hoe het zij, prosa of poëzy, of beide vereenigd, — zoo in mijne vroegere of latere schriften immer iets eenige gehalte bezat, 't was my óf vrucht des Evangelies, óf voorbereiding of behoeftewekking tot die eeuwige Waarheid. Aan deze worde dan ook wederom wat hier wordt aangeboden getoetst, — aan deze dienstbaar gemaakt! Ook op het gebied van Kunst en Wetenschap heeft dat woord: *Één ding is noodig!* zijne hooge

beteekenis, en de tijden waarin wy leven en die wy te gemoet gaan, zullen eerlang ook dáár geen ding onverschillig laten tusschen dat ontzachlijk: Vóór MY of tegen MY, waarin de Heer al wat van ver en van naby tot Zijn Rijk in betrekking staat, eenmaal voor altoos onderscheidde.

November 1847.

Bladz. 11.

[LOF DER DICHTKUNST. Deze eersteling des Dichters is, gelijk hier boven gezegd werd, als zoodanig merkwaardig, omdat hij de aanleiding werd tot de eerste kennismaking met Bilderdijsk.]

Bladz. 24.

[AAN DE WELEDELE HEEREN MR. W. BILDERDIJK EN MR. D. J. VAN LENNEP. Deze opdracht heeft betrekking tot het Treurspel de Perzen, waarvan de eerste oorspronkelijke uitgave in 1816, de tweede in 1853 verscheen.

De Voorrede voor den eersten druk luidde als volgt:]

VOORREDE

VOOR DEN EERSTEN DRUK.

Een enkel tooneel van Eschylus Perzen, oefeningshalve door my in Hollandsche verzen overgezet, bracht my op het besluit, een zoo genoegelijken arbeid aan het gantsche stuk te besteden. De vrucht van dezen arbeid deel ik thands mijnen landgenooten mede, niet in den waan, hun hierdoor een juist denkbeeld van het oorspronkelijke in hunne moedertaal te geven, maar met zucht om de aandacht nader te vestigen op een dichter, mijns oordeels, niet genoeg naarmate van zijne buitengewone verdiensten gelezen en geacht. Misschien mag dit stuk in deze tijden eenig bijzonder belang inboezemen, uit hoofde van eene in het oog loopende overeenkomst tusschen deszelfs onderwerp en de jongste gezegende gebeurtenissen in Europa. Voor de eer echter der personaadjen van dit stuk (die in al hunne rampen toch altoos eene recht eerbiedenswaardige grootheid behouden) had ik niet gaarne dat men deze overeenkomst te veel in détail toepaste. Hetgeen ik voorts

over den Dichter zelve en zijne Perzen te zeggen had, heb ik bewaard voor de Inleiding van eenige Aanteekeningen, achter de overzetting gedrukt. Deze Aanteekeningen hebben voor het grootste gedeelte geen ander doel dan de verklaring van het geen nog in ons Hollandsch voor den min bedrevene eenige moeilijkheid kan hebben, als toespelingen op oude gebeurtenissen, namen van landen en steden, en meer diergelijks. Zomtijds ook heb ik gemeend rede te moeten geven van den zin, waarin ik de eene en andere plaats van het oorspronkelijke opgevat en overgebracht heb. Dramatisch Dichtstuk voeren de Perzen in mijne navolging ten titel, omdat ik vreesde, dat het Grieksche woord *Τραγῳδία* door Treurspel uitgedrukt een verkeerde gedachte van hetgeen men by de lezing te verwachten heeft, zou doen geboren worden. Er is voorzeker onder alle de oude dichters niemand, wien Tragediën meer van wat men tegenwoordig met den naam van Treurspel bestempelt afwijken, dan Eschylus. Laat mij eindelijk nog dit, betreffende mijn eigen werk, aanmerken, dat ik in het aannemen der geslachten, en het regelen der spelling my voornamelijk heb gedragen naar de gronden aangegeven door den Heer Mr. Bilderdijk in zijne Verhandeling over de Geslachten der Naamwoorden.

Moge de hooge bewondering, waarmede de grootheid van den oorspronkelijken Dichter mijn hart steeds vervuld heeft, haren invloed op deze navolging uitgeoefend hebben! Het is hier aan alleen en geenszins aan eigene verdiensten, dat ik een gunstig onthaal van mijnen arbeid, byaldien my dit te beurt viel, zou hebben te danken!

[De tweede druk, opgenomen in den Bundel getitelt: Eschylus dramatische dichtstukken, werd voorafgegaan van een Voorbericht, dat dus luidt:]

VOORREDE

VOOR DEN TWEEDEN DRUK.

Toen ik my, nu omstreeks zeven en dertig jaar geleden, met een schier kinderlijke dichtpen en misschien ruim zoo zeer kinderlijken overmoed, aan de overbrenging van Eschylus Perzen, vier jaren later aan die van zijnen Prometheus waagde, gaf ik mij eigenlijk aan een onwederstaanbaren in-

druk, een persoonlijken door niemand zoo zeer by my opgewekten smaak, daarby over. Weinig wist ik, dus doende, dat deze smaak, die indruk, in verband stond met eene op dat tijdstip overal ook elders herlevende en sedert steeds meer toegenomene waardeering van den verhevenen Athener, het kolossaal vernuft, hetwelk men in deze dagen zoo te recht vergeleken heeft met die twee hoofden der nieuwe Europeesche Letterkunde: Dante en Shakspeare. En toch het was zoo: want op elk gebied moet vroeg of laat elke lof of blaam van loutere conventie, elke miskenning of overdrijving, voor de wezenlijke waarde en waardeering der dingen onderdoen en plaats maken. En zoo was dan ook op het gebied van klassieke Dichtkunst de tijd aangebroken, dat de voorrang, door den veel te hoog opgetilden Euripides onder het by uitstek beroemde drietal der Grieksche Tragediedichters ingenomen, niet eens meer aan Sophocles, maar aan den veel te lang ongekend gebleven Eschylus moest worden toegewezen. Het Europa der negentiende eeuw vereenigde zich, uit zijn zoo geheel onderscheiden standpunt en onder zoo geheel andere omstandigheden en begrippen, met de uitspraak by Socrates en Euripides geestigen tijdgenoot, Aristophanes: »Wat my betreft, ik acht dat aan Eschylus de zege toekomt.» Maar ook met betrekking tot den eisch der echte Grieksche taal, kende hem nog onlangs onze Nederlandsche Meester in dat vak denzelfden voorrang toe (*Cobet, Commentatio de emendanda ratione grammaticae graecae discernendo orationem artificialem ab oratione populari, p. 11.*).

Zy is inderdaad een opmerkelijk en geenszins op zich zelf staand verschijnsel (trouwens wat verschijnsel op het gebied van den menschelijken geest en van een zijner beduidendste organen, de poezy, staat of stond immer op zich zelf?) zij is voorzeker een merkwaardig verschijnsel, die toegenomene waardeering van Eschylus, die eerplaats door den zoo geheel oorspronkelijken Puikdichter heroverd, juist in onze door allerlei bewegingen en bewerkingen zoo veelzijdig geoefende en gescherpte negentiende eeuw. In vroeger dagen had het zekerlijk ook dezen sieraad der Atheensche gouden eeuw aan geene geleerde uitleggers en hoogschatters ontbroken. Doch wat de laatste veertig jaren op in het oog loopende wijze en in nog ongekende mate voor hem, den Griek, even als voor den even herinnerden Engelschman der zestiende eeuw, tot volle rijpheid brachten, was een vermeerderde en nieuwe keur en van

dichterlijke navolgers, en van bevoegde bewonderaars, — van zorgvuldige proevers en verbeteraars van den schroomlijk bedorven Griekschen tekst, bovendien.

Allerlei natiën, de Fransche zoo wel als de Engelsche en Hoogduitsche, de Belgische zoo wel als de Nederduitsche, brachten daaraan als om strijd het hare toe. Op Goethe, dien dichterlijken Titan van Duitschland, is ook van dezen Titan der klassieke Oudheid de invloed merkbaar en aanmerkelijk geweest. Lord Byron verklaarde dat de indruk van Eschylus Prometheus, die door hem op Harrow-college met zijne medestudenten driemaal in een enkel jaar gelezen was, op alles wat hy sedert zelf heeft geschreven een beslissende uitwerking geoeffend heeft. Sints vertaalden hem Fransche dichters als Edgar Quinet en Cohen, en verschenen, naast de Commentariën en Aanteekeningen der Blomfields, Elmsleis, Schneiders, Wellauers, ook van den beroemden Parijschen Boissonnade keurige noten, van den vroeg gestorvenen Emile Fransdorff te Brussel zijne belangwekkende studiën op en over Eschylus. In ons Nederland heeft niet alleen te Groningen de overleden Hoogleeraar van Limburg Brouwer zich in meer dan éenen letterkundigen arbeid de machtige verdiensten ook van dezen oudste en stontste van het Tragische Drietal aangetrokken, maar wijdden mede nog onlangs de Hoogleeraar Karsten te Utrecht, de school van Cobet te Leyden, eene in het oog vallende aandacht en moeite het zij aan de phiologische en esthetische toelichting, het zij aan de kritische behandeling en genezing van hetgeen, in de nalatenschap der klassieke Grieksche Oudheid, uit de pen van Eschylus tot ons kwam.

Omtrent geenen anderen puikdichter misschien heeft de tegenwoordige richting en beweging binnen het evengemeld driedelig gebied van geleerdheid, kritiek, en kunstsmaak een meer beduidenden en ververschenden invloed op belangstelling en behandeling ten gevolge gehad.

Van my, Israeliet die ik ben van afkomst en aanleg, zal het niemand bevreemden, als ik hier by herhaling te kennen geef, dat hetgeen my zoo vroeg en zoo sterk in den Dichter van de Perzen, van de Zeven tegen Thebe, van den Prometheus, van den Agamemnon aantrok, de ruim zoo zeer Oostersche als Grieksche adem is, die deze meesterstukken doorwaait en bezielt. Men duide het my evenmin ten kwade, indien ik, nog wat verder gaande, aan even diezelfde oorzaak, aan des Dichters veelzins Oostersche physionomie en

verhevenheid, de buiten alle vroegere evenredigheid in onzen tijd aan Eschylus te beurt vallende hoogschatting wijt. (Ook Frensdorff was, zoo wel als Cohen, meen ik, Israeliet.) Zy liggen in de eigenaartigheid, zy behooren tot de teekenen van onzen veel bewogenen, veel (al zij het ook soms zijnsdanks) op nieuw erkennenden, vooral veel voorspellenden tijd, — die trek en aandrift naar het Oosten, van waar zoo veel dat groot en goed is, van waar alles dat op aarde Goddelijk is zijnen oorsprong herleidt; naar dat Oosten, van waar de zon uitgaat en verwaart zy, ook terwijl wy slapen, en buiten het bereik onzer zinnelijke waarneming, terug keert. Naar het Oosten, het zij dan over oud-Griekenland, het zij over het oude Byzantium, of al ware het ook over het Americaansche Westen, om weder op te frisschen, om eenmaal geheel weder op te leven, moet het met onze menschheid vroeg of laat toch eens heen!

Als dan nu, by dergelijken onverflaauwden, of liever vernieuwdend indruk van een geliefkoosden Dichter mijner jeugd, het voorstel eener nieuwe uitgave, na schier veertig jaren tusschenpozing, door mijn geachten vriend den Boekhandelaar Kruseman tot my kwam, kan het niemand die op dit gebied zelf geen vreemdeling is bevreemden, dat allerlei gedachten, plannen, wenschen, zich op dien naamklank van Eschylus by my verdrongen. Men zoude zich bijna jeugdige krachten op nieuw, en vooral ruimte van vrijen tijd toewenschen, om zich weder eens bepaald by zulk eene gelegenheid in den Griekschen hoofddichter van alle zijden in te studeeren. Maar jeugdige krachten voor zoo veel die nog niet geheel mochten geweken zijn, maar ruimte van tijd zoo veel die gegund wordt, zijn aan plichten en werkzaamheden verbonden, die voor geene nevenstudie, hoe ernstig en belangrijk ook anders, moesten plaats maken. Na allerlei plannen, om èn de dichterlijke overbrengingen, èn vooral de veel te ledige Voorrede mitsgaders de onbeduidende Aanteekeningen van 1816 en 1820 geheel over te werken, kwamen al de barensweeën van den berg op het zeer onschuldige besluit neder, om by dezen herdruk de vroegere uitgave zoo goed als onveranderd, onverbeterd en onvermeerderd, alleenlijk weder te geven. Zie daar dan het weinige, dat ik mijnen goedgunstigen Lezer hier heb aan te bieden, met uitlating voorts van het fragment uit de Zeven tegen Thebe, dat vroeger in de Perzen bl. 72—88 gelezen werd, en van het fragment uit den Agamemnon achter den Pro-

metheus in der tijd geplaatst, mitsgaders van de Ode op het Treurspel, ter inleiding van deze laatste overbrenging gegeven. Alle drie deze vruchten van jeugdigen dichtergloed zijn later opgenomen in mijne Zangen van verscheidenen leeftijd (Haarlem, by Kruseman, 1847).

Hetgeen intusschen, als natuurlijk, wel het meest door my by dezen onveranderden herdruk betreurd wordt, is het onveranderd geblevene van geheel de dichterlijke overbrenging zelve. Ik had my voorgesteld onder het overlezen hier en daar verbeteringen, althands berispingen, van mijne eerstelingen in het vak, by deze gelegenheid te geven. Doch het bleek weldra: partieele verbeteringen hadden meer geschaad dan gebaat; de zelfkritiek ware in den grond eene aartigheid geweest, waar ik zelf althands minder nog voor over-, dan mede op had; aan een degelijke algeheele overwerking was, zonder lang en herhaald uitstel althands, van wege tijdsgebrek niet wel te denken.

Doe ik, na al het gezegde, kwalijk wanneer ik evenwel nog aan het slot eene kleine proeve laat volgen, hoe ik op deze mijne jaren wellicht denzelfden arbeid zoude opgevat hebben, in elk geval in beginsel my nader aan de letter van het oorspronkelijke zou getracht hebben te houden? Jeugdige beoefenaars van dichterlijke vertaalkunst mogen tusschen de twee overzettingen van een enkel fragment uit de Perzen (den aanhef) eene keus doen, aan welke der twee proeven (behoudens hunne billijke vrijheid om ze beide gelijkelijk af te wijzen of ze te berispen) zy voor zich zelve by gelijksoortige onderneming, de voorkeur zouden geven: aan den tekst van den achttienjarigen of aan de variante van den vijf-en-vijftig-jarigen Overzetter!

En hiermede zij den vriendelijken Lezer op dat gebied vooral met nadruk, het vaarwel toegeroepen, na nog even gevraagde verschooning voor zinstorende op de proef voorbygeziene drukfouten, en wat verder zijne opmerking, hopen wy, niet ontsnappen zal, maar evenwel op zijne oogluiking mogen rekenen.

Amsterdam Juny 1853.

Bladz. 24.

[In de Opdracht van de vertolking van de Perzen aan Bilderdijk en van Lennep openbaart zich de innige vereering, die

de Dichter, reeds als jongeling aan deze zijne dierbare Leermeesters toedroeg en betoonde. Omtrent zijne betrekking tot Bilderdijk, toen en later, behoeft hier wel niets meer te worden gezegd. Maar ook de betrekking, die tusschen Da Costa en van Lennep van des eersten studie jaren af bestond, bleef later steeds voortduren. Ondanks menig verschil van inzicht was het Da Costa immer eene behoefte des harten luide te betuigen, hoeveel hij dezen hoogvereerden Meester in meer dan één opzigt verschuldigd was. Hij bezong dan ook diens Vijftigjarigen jubel als Hoogleeraar in een schoon gedicht, dat later zal voorkomen, en wijdde hem ook na zijn overlijden in proza eene Hulde toe, die mede is gedrukt in het Album van Schoone Kunsten, 1853 pag. 49.]

Bladz. 71.

[PROEVE VAN OVERWERKING UIT DE PERZEN. — De chronologische orde in de opneming der dichtstukken, die men anders zooveel mogelijk heeft pogen te bewaren, wordt hier voor een enkele maal eenigzins verbroken. Immers deze Proeve dagteekent van het jaar 1853. Men meende echter de beide vertolkingen op elkander te moeten laten volgen, niet alleen omdat zij by elkander behooren, maar ook omdat het dus den dichtlievenden lezer gemakkelijk gemaakt wordt de beide vertalingen met elkander te vergelijken.]

AANTEKENINGEN OP

DE PERZEN.

De dichter van het oorspronkelijk stuk, waarvan wy deze navolging aan onze landgenooten aanbieden, is een der geneu geweest, welke meest toebrachten tot vestiging van den roem der oude Grieken in het vak van tooneeldicht. De voorganger van Sophocles en Euripides in deze voortreffelijke soort van poëzy, zou dit alleen genoeg zijn, om hem onsterflijk te maken, al had hy zelf geene meesterstukken voortgebracht, welke met die van zijne volgers verdienden gelijk gesteld te worden. Van een eenvoudigen lierzang, ter eere van eene Godheid by plechtige gelegenheden door een Koor aangeheven, nu en dan doorweven met eenige verzen, door slechts één tweede persoonnaadje voorgedragen, heeft hy een tooneel geschapen dat niet

dan geringe beschaving van noode had, om tot een trap van volmaaktheid te geraken, waartoe gedurende meer dan twintig eeuwen geen volk op aarde, in de laatste tijden slechts één enkel, genaderd is. Dan die zelfde beschaving, welke een regelmatig treurspel deed geboren worden, heeft aan den anderen kant de oorspronkelijke kracht van den lierzang, welke er de hoofdrol in speelde, doen verflaauwen en langzamerhand den toon, waar by onzen dichter zelfs de *diverbia* (of zamen-spraken buiten het koor) op gedicht zijn, in hoogte en stoutheid doen afnemen. Van daar is het, dat, schoon men zijnen mededingers den voorkeur geve, wat aangaat de schikking en leiding van des Treurspels onderwerp, by Eschylus (die zoo wel ten aanzien van zijne voortbrengselen, als van den tijd waarin hy geleefd heeft, een midden houdt tusschen deze en de oude nog ruwe lierzangdichters, als Thespis) zeker oneindig meer te vinden is voor hem, die het meer om pracht van stijl, rijk- en grootheid van beelden, kracht en verhevenheid van uitdrukking, stevigheid en zwier van *versificatie* te doen is. De Atheners zelve hebben hem niet alleen boven Euripides, maar zelfs boven Sophocles gewaardeerd: de nieuwere, hoe zeer niet zoo gunstig over hem denkende, hebben echter steeds grooten prijs gesteld op het weinige dat van hem overgebleven is: en, voorwaar, zonder ons over de verdiensten van die drie groote mannen te bestemd uit te laten, meenen wy echter te kunnen beweeran, dat Eschylus, in een ander opzicht als zijne twee volgeren uitmuntend, geen minder recht heeft op onze bewondering. — Wy gelooven den lezer geen ondienst te zullen doen, zoo wy deze aantekeningen aanvangen met een nader bericht over Eschylus zelve, en over zijne Perzen in het bijzonder.

Onze dichter dan werd uit een der aanzienlijkste geslachten te Athene geboren, en maakte zich by zijne landgenooten niet minder door dapperheid dan door een voortrefflijken dichtgeest beroemd. Hy woonde de slagen van Marathon, Salamis, en Platéa by, en schijnt aldaar bijzonder uitgemunt te hebben. Hy heeft echter in dat vaderland, hetwelk hy door zijn moed hielp verdedigen en tot wiens onsterflijken roem in het vak der letteren hy niet weinig heeft toegedragen, zijne dagen niet geëindigd. In de laatste jaren van zijn leven den prijs van het treurspel tegen den jongen Sophocles, of, gelijk anderen met minder waarschijnlijkheid willen, dien van een treurdicht op de gesneuvelden by Marathon tegen Simonides, verloren

hebbende, verliet hy de stad en begaf zich naar den Vorst van Syracuse, Hiero, denzelfden, wiens overwinning in de Olympische en Pythische spelen door Pindarus bezongen is, en aan wiens hof zoo wel deze laatste, als Simonides, Bacchylides (beiden uitstekende dichters van dien tijd) en onze Eschylus het gunstigst onthaal genoten. Uit erkenning voor de weldaden die hy daar ontving, zegt men dat hy, ter eere van den koning, een treurspel geschreven heeft onder den naam van de Etna; welk treurspel echter niet tot ons gekomen is. Hy stierf te Gela, eene stad in Sicilië, drie jaren na zijne komst in dit land, in het vijf en zestigste jaar zijns ouderdoms. Na zijnen dood stelde men te Athene zulk een waarde op zijne werken, dat men met een stuk van Eschylus behoorlijk verbeterd ter mededinging tot den prijs van het treurspel werd toegelaten. Men verhaalt ook dat treurspeldichters dikwijls hunne verzen op zijn graf kwamen voorlezen, als een hulde toegebracht aan de schim van hunnen verhevenen voorganger. Het getal der stukken, die zijne vruchtbare pen opgeleverd heeft, belooft volgens sommigen op een en zeventig, (waar onder vijf Saterspelen), volgens anderen op negentig; van al het welk slechts zeven treurspelen tot ons gekomen zijn, met name: Prometheus, het beleg van Thebe, de Perzen, de Offeraarsters, Agamemnon, de Smeekenden, de Schrikgodinnen. Dertien malen is hij overwinnaar geweest, en zelfs na zijne dood zijn sommige van zijne stukken bekroond geworden.

Uit alles, wat de oudheid van dezen man te boek gesteld heeft, kan men licht opmaken dat hy met een schitterend vernuft eene zeldzame vastheid van karakter en edelheid van gevoelens vereenigde. Dit blijkt ook voornamelijk uit den rol, dien hy zijne personaadjen over het algemeen doet spelen. Overal, het zij in voor- of tegenspoed, onderscheiden zy zich door eene nimmer vervallende grootheid van denken en spreken, welke te gelijk eerbied voor hun inboezemt, te gelijk een by uitstek hooge gedachte doet opvatten van de denkwijze des dichters, die zulke voorwerpen weet voor te stellen. Er is geen van zijne treurspelen, welke hier van geene bewijzen in menigte oplevert, en ook onze Perzen zijn er gansch niet van misgedeeld. De Rei, bestaande uit mannen, door hunne wijsheid en hooggevoerde jaren uitstekend, en daarom door den koning zelven gekozen om gedurende zijne afwezigheid het opzicht over zijne staten te voeren, betoont zelfs na de ver-

schrikkelijke tijding van des legers volkomen nederlaag, en te midden van de klachten die zy doet ontstaan, eene zich altijd gelijk blijvende deftigheid. Xerxes zelf, hoe roekeloos, hoe vernederd hy voorkome, behoudt in alle zijne handelingen, in alle zijne zeggingen, in al zijn wanhoop zelf, iets treffends, dat geen medelijden alleen wekt, maar zelfs ontzag. Zoodanig is Eschylus in de daarstelling van zijne personaadjen, zoodanig is hy in de wijze waarop zy zich uitdrukken. Het grootsche, het verhevene, is altijd het kenmerk van zijne verzen, en de taal, die hy zijnen helden, halven goden en goden in den mond legt, is zoo verre boven den gewonen uitdruk verheven, als zy zelve boven den gewonen kring der menschen.

Wy zeiden hierboven dat Eschylus, ook ten aanzien van zijne voortbrengselen, een midden houdt tusschen Thespis en diens tijdgenooten, aan den eenen kant, Sophocles en Euripides aan den anderen. En indedaad, zoo men den trant, waarin zijne stukken geschreven zijn, aandachtig nagaat, geloof ik dat deze aanmerking weldra bevestigd zal worden. Maar het zal daar dan ook te gelijk uit blijken, dat er grooter krachten vereischt werden, om het treurspel op te voeren tot den trap, dien het Eschylus heeft doen bereiken. dan om het op zulk eene hoogte zoo veel volkomenheid in het werktuigelijk gedeelte by te zetten, als by voorbeeld in Sophocles Koning Edipus bewonderd wordt. In een woord, behalve al het geen de Atheners den eersten te danken hadden voor al wat hy aan de behoorlijke uitvoering der stukken toegebracht heeft (iets, dat voor ons van minder belang is) heeft hy zoo vele voortreffelijke nieuwicheden in de pas geopende dramatische loopbaan ingevoerd, dat men hem met het beste recht de naam van Schep- per van het Grieksche Tooneel zou kunnen toekennen.

En dit is, voor zoo verre men hem beschouwt, met betrekking tot den invloed dien zijne stukken op de vorming van het treurspel gehad hebben. Dan eerst komt Eschylus in het schitterendste daglicht voor, wanneer men hem als dichter beschouwt. By hem heerscht nog de lierzang in zijn volle zwier en kracht, en daar zelfs, waar de lateren, inzonderheid Euripides, een toon aannemen, den gematigden redenaarsstijl nader by komende, daalt hy van de eens bereikte hoogte niet af, maar mengt in den toon des zuiveren lierzangs welke, by de koren uit haren aart vereischt, in de *diverbia* minder te pas komt, eenen naar dien van het heldendicht eenigzins zwemenden; voor deze laatsten, den bestendigen jambischen

(soms ook wel den trochaischen), voetmaat bezigende. Van daar is het dat de stoutste vergelijkingen, overdrachtige en andere figuurlijke uitdrukkingen overal in menigte by hem gevonden worden. Over het algemeen heeft zijne poëzy eene kracht, waarvan niet alleen by de Fransche treurspeldichters, maar zelfs by zijne Grieksche volgeren, voor zoo verre hunne werken tot ons gekomen zijn, weinige of geene voorbeelden zijn. Tot deze kracht werkt niet weinig mede zijne recht schoone en grootsche versificatie, en het gepaste gebruik dat hy weet te maken van eene onwaardeerbare eigenschap der Grieksche taal (die ons Hollandsch met haar gemeen heeft), de vrijheid namelijk van nieuwe woorden door zamenstelling te vormen. Verwonderlijk is de werking, welke dit op zijne verhalen vooral uitoefent. Deze zijn altijd vol vuur en leven, even als zijne hoogdravende koorzangen met nieuwe en keurige epitheta, als het ware, beziel; en stellen met korte maar krachtige trekken de allertreffendste beelden aan den geest voor. Eindelijk, om nog iets tot 'smans lof te melden (want hem in alle te deelen, waar hy in uitmunt, na te gaan, is hier niet te doen), is het alleropmerkenwaardigst hoe zelden onze dichter, in welke omstandigheid ook geplaatst, tot een toon, ja tot een uitdrukking vervalt, het treurspel, zoo als hy het zich voorstelde, onwaardig; iets, hetwelk van het grootste belang is, en echter onder de menigte groote mannen, die zich in dit vak beroemd gemaakt hebben, niet altijd zoo streng in acht genomen is.

Het heeft ook hier wederom niet aan lieden ontbroken, die zijne verdiensten door allerlei spitsvindigheden zochten te kort te doen. Zoo zijn er die hem verwijten, dat zijne poëzy niet roerend is, gelijk die van Sophocles, niet vervuld met zedelessen en wijsgeerige denkbeelden, gelijk die van Euripides. Wat aangaat het eerste, willen zy, die hem dit voorwerpen, daarmede te kennen geven dat aandoenlijkheid niet het kenschetsende van Eschylus is; wat zegt dit anders, dan dat de manier van den eenen dichter van die des anderen verschilt? Ieder moge nu, naar mate zijner bijzondere gesteltenis of smaak den een boven den ander verkiezen; geeft deze keuze daarom, zonder eenige andere gronden recht, het daarvan afwijkende te veroordeelen? Gewis, aan aandoenlijkheid van uitdrukking daar, waar het onderwerp het vereischt, mangelt het Eschylus evenmin als aan alle de overigen vereischten der tooneelpoëzy. Dat hy voorts niet zoo vruchtbaar in wijsgeerige en zedelijke lessen

is, als Euripides, dit strekt hem veel eer tot lof dan tot verwijt; niet, dat de zedeleer en de verbetering en verheffing van het menschelijk hart door groote voorbeelden van deugd of ondeugd geen vereischten zijn van het treurspel, maar om dat Eschylus, zonder dit belangrijk doel te veronachtzamen, nimmer, gelijk Euripides, den natuurlijken loop van zijn stuk er in het minst om stoort; of de hartstochtelijke taal zijner sprekers door ongepaste uitstappen doet verkoelen. By hem is de zedeleer van de geheele behandeling van zijn onderwerp onafscheidbaar, en doet zich ieder ongenblik gevoelen. Dus, by voorbeeld, wordt die gewichtige waarheid, dat men zich op de oogeblikkelijke gunst der fortuna niet moet verlaten; dat men de Godheid als de eenige bron van alle welvaart hebbe te erkennen en aan te bidden, en zich te wachten van haar door heiligschennis tot een gerechte wraak aan te zetten, in zijne Perzen gedurig betoogd, niet met ijdeloofte van woorden en in den kouden vorm van wijsgeerige redeneering, maar met al het dichterlijke vuur, waar dit uitstekend werk in alle zijne deelen van schittert. Op dezelfde wijze gaat ook Sophocles met de zedeleer te werk, wiens zoo even aangehaalde Koning Edipus de waarheid van het zeggen, dat niemand voor het oogblik van zijne dood gelukkig mag genoemd worden, overal in het grootste licht stelt; terwijl de Rei eerst by het einde van het stuk met weinige woorden deze waarachtige spreuk door de op Edipus zoo plotseling uitgebarsten rampen bevestigt. Eindelijk verwijt men onzen dichter ook, dat hy door eene te ver gedreven deftigheid dikwijls in het ruwe en reusachtige vervalst; en voorwaar het is geen gering oordeelkundige die hem iets dergelijks nageeft. (*) Merken wy dit echter aan, dat, zoo men zich in het beoordeelen van Eschylus by den staat bepaalt, waarin het treurspel na hem gebracht is, zijn toon zeker te dikwijls veel te hoog rijst; doch zoo men deszelfs oorsprong nagaat, en het, volgens het denkbeeld dat men zich in de oudste tijden er van vormde, als een soort van lyrische poëzy aanmerken wil, deze tegenwerping aanstonds geheel verdwijnen zal. Uit dit oogpunt moet men onzen dichter beschouwen, om hem naar verdienste te waardeeren. Over den oorsprong voorts van het Grieksche en het hedendaagsche treurspel en het daaruit voortvloeiende onderscheid tusschen deze beiden, raadplege men de Verhandeling van den Heer Mr. Bil-

(*) *Radix in pterisque et incompositus* wordt hy by Quintilianus, Institt. Oratt. Lib. X, C. 1, gezegd te zijn.

derdijk, te vinden in het Tweede Deel van zijne Treurspelen. Men zie vooral bladz. 127 en volg. —

Het is dan, na het geen wy tot nog toe van Eschylus gezien hebben, geenszins te verwonderen, dat hy zijn uitstekend dichterlijk vermogen onder anderen ook aan de vereeuwiging besteedde eener gebeurtenis, zoo gewichtig voor zijn landgenooten, en waaraan hy zelf zoo veel deel genomen had, als de verdrijving der Perzen en het verijdelen van hunne ontwerpen tegen de vrijheid van Griekenland. Het zal hier, dunkt my, niet onvoegzaam zijn iets te melden van den Perzischen oorlog en hoe het met de zaken der Grieken in dit opzicht geschapen stond ten tijde, waarop Eschylus dit zijn treurspel vervaardigde. In het jaar 502 dan voor de gewone tijdrekening, bestond Histieus van Miletus, eene stad in Iönie, deze gantsche landstreek van de heerschappij der Perzen, toen ter tijd meesters van schier heel Azie, te bevrijden. Door hem tot opstand gewekt roepen de Iöniërs de medewerking in der Europeesche Grieken, van wie zy zelve een volkplanting waren, en bekomen werkelijk twintig schepen van Athene en vijf van Eretrië, in het eiland Eubéa. Aldus gesterkt wagen zy het op Sardes, de hoofdstad van Lydie (insgelijks, sedert Cresus val, onder Perzie behoorende) aan te rukken en maken zich gezamenlijk met hunne hulptroepen meester van de stad; maar verlaten door de Atheners worden zy, na verscheidene wisselingen van de krijgskans, in het zesde jaar na hunnen opstand weder aan de Perzische macht onderworpen. Een geruimen tijd hierna besluit Darius, sedert lang vlammeend op de beheersching der Grieken, en daarenboven door den uit Athene gejaagden tyran Hippas, Pisistratus zoon, gedurig aangehitst, in Griekenland den oorlog te voeren, onder voorwendsel van de hulp door de Atheners en Eretriërs aan de oproerigen toegebracht, maar in de daad om alle de Grieken onder zijne regeering te vereenen. Hy verzamelt hiertoe een machtig leger, dat onder geleide van twee zijner beste bevelhebbers eerst op zeshonderd schepen naar het eiland Eubéa trekt, Eretrië inneemt en verwoest, en van daar naar Attica oversteekt om Athene het eigen lot te doen ondergaan. Op de velden van Marathon, een burgt niet ver van Athene, komen hun tien duizend Atheners en duizend Platceërs te gemoet, door tien Veldheeren aangevoerd, waaronder Miltiades en Aristides de voornaamsten. Na een bloedig gevecht verklaart zich de overwinning voor de Grieken. Darius overleeft zijne nederlaag niet lang. Zijn zoon, door eigen heerschzucht en den raad van zijne hovelingen aangespoord, houdt zich gedurende vier

jaren met vreesselijke toebereidselen tot den oorlog bezig. Hy verlaat zelf zijne hoofdstad aan het hoofd van het leger, rukt in Griekenland, komt alle hinderpalen met geweld te boven, verbrandt Athene, wier inwoners zich alle op de vloot ingescheept hadden; maar wordt in een zeeslag, dien hy kort daarna by Salamis levert, volkomen verslagen, en begeeft zich op de vlucht naar zijn rijk, latende zijn schoonbroeder Mardonius met een talrijk leger in Beotië achter. Maar ook dit leger wordt niet lang daarna by Platéa door de verbondene Grieken geheel uit elkander gejaagd. Dit gevecht en de zeeslag by Mycale, een kaap van Ionië, op denzelfden dag voorgevallen, beslisten den Perzischen oorlog en de vrijheid van Griekenland. Het is dan voornamelijk de slag by Salamis dien onze dichter tot het voorwerp van zijnen zang wilde maken. Maar hy was de man niet, die zich te vrede kon stellen met het bewerken van zijn onderwerp op eene gewone manier. Het was geen triomfzang op de overwinning, geen treurlied op de in den slag geblevenen of iets diergelijks, waardoor hy naar waarde zulk eene gebeurtenis meende te kunnen verheffen. Hy wilde daarenboven den Grieken (het Atheensche volk in het bijzonder) de vleijendste hulde toebrengen door hen te midden te plaatsen van het in rouw gedompelde hof des Perzischen konings. En hiertoe verkoos hy den vorm van het statige treurspel; eene onderneming voorwaar van ongemeene stoutheid, en de hooge vlucht, die hy in alle zijne stukken pleegt te nemen, overwaardig; vooral wanneer men in acht neemt welke onderwerpen te dier tijde voor het treurspel geschikt gerekend werden. Immers voor Goden, Halve goden, of Helden uit de oudste tijdvakken der Grieksche geschiedenis, de eigenlijke hoofdpersoonadjen van het dichtstuk, moest hy zich thands vergenoegen met menschen voor te stellen, in de eeuw zelf levende waarin hy schreef, en aan wien dus niet eens door dichterlijke versiering die bovenmenselijke grootheid scheen te kunnen gegeven worden, welke tot de oorspronkelijke kracht van het Treurspel volstrekt onmisbaar is. Maar ook deze moeilijkheid moest voor den vurigen dichtgeest van Eschylus zwichten. Hy voerde de schim van Darius, den Grooten Koning, den Held, den Vader van zijn volken, den eerbiedigen aanbieder de Goden in, de eerste oorzaak aan den dag brengende van het gebeurde, en wat nog te gebeuren stond voorspellende; en dit alleen was genoeg om dit zijn stuk tot de hoogte van zijne overigen te verheffen. Uit deze plaatsing van het Tooneel in 's vijands ei-

gene hoofdstad sproot het dubbel voordeel, dat de lof aan den overwinnaar uit den mond van de overwonnenen toegebracht, oneindig streelender werd, dan hy, onder eenigen anderen vorm voorgesteld, zou kunnen geweest zijn, terwijl den verslagen Pers in al zijn onheil eene grootheid toegeschreven wordt, die de zegepraal der Grieken nog schitterender doet voorkomen. En aldus werden de Perzen van Eschylus geboren. Wat aangaat nu den loop van het stuk, deze is, gelijk gewoonlijk by hem is, allereenvoudigst. Ééne voorname verdeeling doet zich by de lezing dra gevoelen. Het eerste deel stelt den tijd voor, waarop het Perzische hof nog geslingerd wordt tusschen de hoop waartoe de verbazende macht, door den Koning tot den inval in Griekenland verzameld, rede gaf aan den eenen kant, en de ongerustheid, uit de achterblijving van tijdingen uit het leger, de te dikwijls ondervondene wispelturigheid der fortuin en ongunstige voortekenen spruitende, aan den anderen kant. Het tweede gedeelte bevat de mededeeling der geledene nederlaag by Salamis door een bode, die der nog dreigende by Platéa, door Darius, en de klachten van Xerxes en de zijnen over hunne ongelukken. Dus wordt de tegenstelling tusschen de oude reusachtige macht der vijanden en hunne tegenwoordige vernedering, als zijnde iets van het hoogste gewicht, in het schitterendste licht geplaatst; en voorwaar niet zonder reden. Het is immers juist deze tegenstelling, welke de bereiking van het hoofddoel des dichters, de verheerlijking der Grieksche overwinnaars, en die van een tweede niet minder belangrijk oogmerk: de zedeleer, by uitnemendheid bevordert. Voor het overige, wat men ook door ongepaste vooringenomenheid voor het latere tooneel, tegen deze eenvoudigheid in de schikking van dit treurspel hebben moge, zonder blijkbare ongerijmdheid echter zal men toch zijne poëzy en versificatie de hoogste goedkeuring niet kunnen ontzeggen. Men hoore echter op welk een toon de bekende La Harpe zich over een' man als Eschylus uitlaat, (in zijn *Cours de Littérature Vol. I, p. 326.*) alwaar hy, na zijn oordeel over den Prometheus geveld te hebben, in dier voege van de Perzen spreekt:

»*Les Perses, dont le sujet est plus rapproché de la nature, n'offrent rien de plus régulier, mais on sent combien cet ouvrage devoit plaire aux Athéniens. C'est la défaite des Perses à Salamine, qui occupe cinq actes en récits, en descriptions, en présages, en songes, en lamentations: nulle trace encore d'action ni d'intrigue. La scène est à Suze. Des vieillards,*

qui forment le chœur, attendent avec inquiétude des nouvelles de l'expédition de Xerxès. Atossa, mère de ce prince, vient leur raconter un songe qui l'épouvante. Arrive un soldat échappé de l'armée, qui raconte le désastre des Perses. Atossa évoque l'ombre de Darius, et contre l'ordinaire des ombres, qui ne reviennent que pour révéler aux vivans quelque grand secret, celle-ci ne revient que pour entendre de la bouche d'Atossa, ce qu'elle même vient d'apprendre de la défaite de Xerxès. Au cinquième acte, Xerxès lui-même paraît seul avec un carquois vide qui est, dit-il, tout ce que lui reste de cette prodigieuse armée, qu'il avoit amenée contre les Grecs. Il s'est sauvé avec bien de la peine. Il pleure, il gémit, et ne fait autre chose que de recommander à sa mère et aux vieillards de pleurer et de gémir. Toute la pièce d'ailleurs est remplie, comme on peut se l'imaginer, des louanges du peuple d'Athènes: il est invincible, il est favorisé du ciel, il est le soutien de la Grèce. Tout cela étoit vrai alors, mais le poète met ces louanges dans la bouche même des ennemis vaincus et l'on sent combien elles en deviennent plus flatteuses. Il leur montre pendant cinq actes les Perses dans la terreur, dans l'humiliation, dans les larmes, dans l'admiration pour les vainqueurs. Avec un tel sujet traité devant des républicains éivrés de leur gloire et qui n'avoient pas encore appris à être difficiles on pouvait être couronné sans avoir fait une scène tragique, et c'est ce qui arriva.

Behalve alle de onnaauwkeurigheden van deze korte oordeelvelling, zoo men alleen op haren zakelijken inhoud letten wil, valt het aanstonds in het oog, dat de beoordeelaar, ongevoelig voor de menigvuldige zoogenoemde schoonheden van *détail*, die dit stuk bevat, zich met deszelfs geheel bezig houdende, hierin de Fransche Tooneel-poëzy tot maatstaf gebruikt; zeker geen middel om met vrucht over de grieksche te spreken. Op sommige plaatsen zonde men ook wellicht in verzoeking raken te onderstellen dat hy de woorden of de meening van den dichter niet begrepen heeft. Wy zullen eenen trek uit het zoo even aangehaalde kiezen, waar in dit het geval is, niet om den in vele opzichten zoo verdienstelijken La Harpe in zijnen roem te kort te doen, maar om dat zy, die met het oorspronkelijke niet bekend zijn zich veellicht door zijne oppervlakkige en lichtvaardige beslissing een verkeerd denkbeeld van het zelve konden voorstellen. Op een luchtigen toon geeft hy dan onder anderen te kennen, dat de verschijning van Darius schim eigenlijk niets tē zake

doet, daar hy niet, naar het geen by de schimmen gewoonlijk is, een groot geheim komt openbaren, maar alleenlijk van Atossa vernemen, wat zy-zelve eenige oogenblikken te voren van de nederlaag by Salamis gehoord heeft. Deze aanmerking mag voor hem van belang schijnen die niet verder gelezen heeft dan de plaats, waar Darius naar de rede vraagt van de droefheid, waar heel Suze in gedompeld is, en het antwoord daarop. By wien het geen hierop volgt bekend is, hoe deze Vorst zich een orakel van vroeger tijden herinnert en hierdoor nieuwe ongelukken by het reeds geledene aankondigt, de eenige bewaring voor gelijke rampen in het toekomstende in het ongeschonden laten van den Griekschen grond stelt, en de gramschap der goden, door Xerxes krijgsvolk in Griekenland in hunne tempels gehoord, voor de naaste oorzaak van den val der Perzen verklaart, by dezen, zeg ik, zal het belang, ja de noodzakelijkheid dezer geestverschijning niet in twijfel worden getrokken en La Harpes berisping niet nalaten te vervallen. Het is echter op grond van zoodanige misvattingen dat hy, wat vroeger (p. 320) onzen dichter zoo verre beneden Corneille stelt, als hy zelf boven den ouden Treurspelmaker Hardy verdient geacht te worden. Doch men neme in aanmerking het onderscheid tusschen het Grieksche en het Fransche tooneel, men vergelijk de stukken van deze hunne wederzijdsche stichters, den staat waarin zy hun tooneel vonden, den staat, waarin zy het aan hunne volger lieten, de hulpmiddelen die zy beiden hadden, en vrage zich dan waarop dit partijdige en onbepaalde oordeel des Franschen Letterkundigen steune? De vergelijking tusschen Eschylus en Corneille als dichters moet, al ware het slechts uit den aart hunner tooneelen, noodzakelijk ten voordeele des eersten uit vallen. Misschien zijn de Treurspelen van onzen Vondel de eenige, welke in dit opzicht met die van Eschylus verdienen in vergelijking gebracht te worden.

Ten slotte van dit kort bericht over Eschylus en zijne Perzen, kunnen wy nog aanmerken dat dit Treurspel te gelijk met den Prometheus, en nog twee andere stukken, waarvan de namen alleen tot ons gekomen zijn, ten tooneele gevoerd en be kroond is geworden. De dichter was toen omstreeks zestig jaren oud.

Bladz. 26. v. 1.

Het heir der Perziaansche scharen, enz.

Na eene korte inleiding, dienende om den aanschouwer te

onderrichten, uit welke personen de rei zamengesteld is, gaat de dichter onverwijld over tot de voorstelling van de ongerustheid der Perzianen gedurende de afwezigheid van hunnen Koning. Een beknopte vermelding van alle de volken, die Xerxes krijgsmacht uitmaken, geeft gelegenheid tot verheffing van zijne grootheid, tot bemoediging omtrent den uitslag van zijne onderneming. Deze streeleende hoop wordt gestoord door het denkbeeld, dat zonder de gunst der goden alle toebereidselen vruchteloos zijn, dat men meermalen den hoogsten voorspoed in verschrikkelijke tegenspoeden heeft zien verkeeren (bladz. 24 v. 18). De daaraanvolgende Keeren en Tegenkeeren breiden deze gedachte uit, en worden gesloten met een beklag over den toestand van het rijk, door den bloem van zijne manschap verlaten. Zoodanig is de zamenhang en overgang der denkbeelden in dezen eersten Koning, welke ik met weinige woorden heb gemeend te moeten ophelderen, uit hoofde van de moeilijkheid, die de bevassing derzelven in lyrische poëzy voor den min bedrevenen hebben kan, en die ik oordeelde, dat misschien niet genoegzaam door mijne overzetting uit den weg geruimd was.

Bladz. 26. v. 12.

Trok niet heel Azië te veld?

Dat dit geen dichterlijke grootspraak is, maar met het historisch verhaal overeenkomt, blijkt uit de volgende woorden van Herodotus: Στόλων γὰρ τῶν ἡμεῖς ἴδμεν πολλὴ δὴ μέγιστος οὗτος ἐγένετο, ὥστε μήτε τὸν Δαρείου τὸν ἐπὶ Σκύθας παρὰ τοῦτον μηδὲν φαίνεσθαι, μήτε τὸν Σκυθικόν, ὅτε Σκύθαι Κυμμερίους διώκοντες, ἐς τὴν Μηδικὴν χώραν ἐμβαλόντες, σχεδὸν πάντα τὰ ἄνω τῆς Ἀσίας καταστρεψάμενοι ἐνέμοντο· — μήτε κατὰ τὰ λεγόμενα τὸν Ἀτρείδεων ἐς Ἴλιον, μήτε τὸν Μυσῶν τε καὶ Τευκρῶν, τὸν πρὸ τῶν Τρωικῶν γενόμενον. — Αὐταὶ αἱ πάσαι οὐδ' ἕτεραι πρὸς ταύτησι γενόμεναι στρατηλασίαι μῆς τῆσδε οὐκ ἄξιαι. Τι γὰρ οὐκ ἤγαγε ἐκ τῆς Ἀσίας ἔθνος ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα Ξέρξης; ¹⁾ — Διέβη δὲ ὁ στρατὸς αὐτοῦ ἐν ἑπτὰ ἡμέρησι καὶ ἐν ἑπτὰ εὐφρόνησι, ἐλινύσας οὐδένα χρόνον. Ἐνθαῦτα λέγεται, Ξέρξεω ἤδη διαβεβηκότος τὸν Ἑλλήσποντον, ἀνδρὰ εἰπεῖν Ἑλλήσπόντων· "ὦ Ζεῦ, τί οἱ ἀνδρῶν εἰδόμενος Πέρσῃ, καὶ οὐνομα ἀντὶ Διὸς Ξέρξεα θέμενος, ἀνάστατον τὴν Ἑλλάδα ἐθέλεις ποιῆσαι ἄγων πάντας ἀνθρώπους; καὶ γὰρ ἄνευ τούτων ἐξῆν ται ποιέειν ταῦτα." ²⁾ — "Ὅσον μὲν νυν ἕκαστοι, παρῆγον πλῆθος ἐς ἀριθμόν, οὐκ ἔχω εἶπαι τὸ ἀτρεκές· οὐ γὰρ λέγεται πρὸς οὐδαμῶν ἀνθρώπων σύμπαντος δὲ τοῦ στρατοῦ τοῦ πεζοῦ τὸ πλῆθος ἐφάνη ἐβλομήχοντα καὶ ἑκατὸν μυριάδες." ³⁾ — Ἦ τῶν δὲ τριηρέων ἀριθμὸς μὲν ἐγένετο ἑπτὰ καὶ διηκόσιαι καὶ χίλια. ⁴⁾ — dat is: *Van alle*

¹⁾ L. 7. c. 20, 21.

²⁾ Ibid. c. 56.

³⁾ Ibid. c. 60.

⁴⁾ Ibid. c. 89.

tochten, die wy gezien hebben, is deze verre de grootste: zoo zelfs, dat noch het leger van Darius tegen de Scythen by dit in vergelyking kan gebracht worden, noch dat van de Scythen, toen zy de Cimмериërs vervolgende, in het Medische rijk vielen, en schier heel het noordelyk Azië meester werden: — noch wat men van dat der Atriden tegen Ilium, en in vroeger tijden nog, van de Mysiërs en Teucriërs verhaalt. — Alle deze tochten en nog anderen daarby kunnen dezen éénen niet opwegen; want welk volk is er in Azië, dat Xerxes niet heeft medegevoerd? — Het leger voer (naar Europa) over gedurende zeven dagen en zeven nachten, en dat wet zonder zich op te houden. Men verhaalt dat, toen Xerxes den Hellespont reeds over was, een bewoner der kusten van deze zee uitriep: »o Jupiter! waarom hebt gy de gedaante van eenen Pers en den naam van Xerxes aangenomen en met het geheele menschedom eenen tocht ter vernieling van Griekenland begonnen, daar gy dit toch zonder al dien toestel vermocht te doen?» — Hoe vele legerknechten nu elk volk geleverd heeft kan ik niet met zekerheid bepalen; men vindt dit nergens aangeteekend. Dit is zeker dat het getal in het geheel beliep op een miljoen, zeven maal honderd duizend. — Het getal der oorlogschepen bedroeg twaalf honderd en zeven.

Bladz. 27. v. 6.

Gy, Suze, Cissa, Ekbataan!

Suze, de hoofdstad van Perzië, in de landstreek Suziane, Cissa in Cissië, insgelijks een landstreek onder Perzië behorende, Ekbataan, de hoofdstad van het oude Medische rijk.

Bladz. 27. v. 26.

Pegaston, in 't Egyptisch rijk, enz.

Memphis en Thebe, beide voorname steden van Egypte, welk land Cambyses, Cyrus zoon, het eerst aan de Perzische heerschappy onderwierp. Het Egyptische Thebe wordt van het Grieksche veelal onderscheiden door het epitheton *ἐκατόμυλις*; of honderdpoortige.

Bladz. 27 v. 30.

't Moerassig land, enz.

Men versta de moerassen van Egypte.

Bladz. 28. v. 10.

Maar Mardon voert van Tmolus voet enz.

Tmolus, een berg in Lydië.

Bladz. 28. v. 13.

Het roemrijk Babel zendt een stoet enz.

Babel, de hoofdstad van Babyionië, welk land insgelijks door vroegere overwinningen onder Perzië gebracht was.

Bladz. 28. v. 31.

De zee, die Hella heeft verzwolgen.

De Hellespont, dus genaamd naar Hella, eene Thebaansche prinses, die in hare vlucht naar Azië, in deze engte uit het schip gevallen zijnde, het leven verloor.

Bladz. 29. v. 11.

de Vorst, uit godenbloed gesproten.

Χρυσόγονου γενεῆς ἰσθμίου φῶς, heeft het oorspronkelijke, letterlijk: de goddelijke man uit een gouden geslacht gesproten, dat is: uit het edelste geslacht gesproten. De Perzische Vorsten werden voor afstammelingen van Perseus, den zoon van Jupiter en Danaë, gehouden. Misschien ook is dit woord *χρυσόγονος* eene meer bijzondere toespeling op deze afkomst. Men weet dat Jupiter gezegd werd zich in een gouden regen veranderd te hebben, om Danaë, door haren vader Acrisius, wien volgens eene voorspelling van het orakel haar kroost van het leven moest beroven, in een welbewaarden toren opgesloten, te genaken.

Bladz. 30. v. 18.

Toen ge u een veilgen overtocht
op zaamgebonden kielen wrocht.

Volgens het verhaal van Herodotus 1) liet Xerxes twee bruggen van schepen, op hunne ankers gevestigd, over den Hellespont slaan, en werden er tot de eene drie honderd en zestig, tot de andere drie honderd en veertien schepen gebruikt.

Bladz. 32. v. 5.

en zij uw hulde haar al knielend aangeboôn.

Het was aan het Perzisch hof niet geoorloofd tot de Vorsten anders dan knielende en aanbeddende te naderen. De vreemdelingen, die zich hier aan niet wilden onderwerpen, werden ten hove niet toegelaten. Het is bekend dat de vrije en aan niets dergelijks gewone Grieken, wanneer zy den Koning van wege hun vaderland moesten onderhouden, deze vernederende plechtigheid door allerlei wegen zochten te vermijden. Uit denzelfden hoogen eerbied der Perzen voor hunnen Vorst, welke aan dit gebruik den oorsprong gaf, is ook de groet te verklaren, dien Eschylus in het begin van het volgende Tooneel den Rei in den mond legt, daar hy Atossa met den naam aanspreekt van θεοῦ μὲν εὐχάτερη Περσῶν, θεοῦ δὲ καὶ μήτηρ, dat is: echtgenootte en moeder van Goden by de Perzen.

Bladz. 32. v. 16.

en troost en balsem wacht, mijn vrienden, van uw raad.

De woorden, οὐδ' ἀμῶς ἐμυκτηρὲς οὐσ' ἀδείματος heb ik anders verstaan, dan zy gewoonlijk uitgelegd worden. Ik meen dat de zamenhang deze is: Ik zal, zegt zy, u mijne zorgen mededeelen, (εἰς δ' ὑμᾶς ἔρω μύθον) daar ik in my zelve gantsch niet zonder vreeze ben dat, enz., onder welke woorden te kennen gegeven wordt dat zy van den Rei eenige geruststelling begeert omtrent het voorwerp van hare angst.

1) L. 7. c. 36.

Dit laatste denkbeeld heeft mijne overzetting in het hier aangebrachte vers uitgedrukt.

Bladz. 33. v. 15.

Een jeugdig vrouwenpaar, enz.

De Iöniers, eene volkplanting in Azië van de Europeesche Grieken, en dus door het bloed aan hun verbonden, waren ten tijde van Xerxes aan de Perzen wederom onderworpen, terwijl dezen vruchteloze pogingen deden om de andere Grieken in hetzelfde juk te dwingen, en hunne ondernemingen met de grootste onheilen boetten. Dit is hetgeen, met dichterlijke versiering, deze droom te kennen geeft, en wat door denzelfden zoo wel als door het voorteeken van den adelaar, door een havik vervolgd, voorspeld wordt.

Bladz. 35. v. 7.

aan wat kant ligt toch de Atheensche grond?

Het zal misschien vreemd voorkomen, dat een Vorstin, wier echtgenoot met Griekenland in oorlog geweest was, en wier zoon het nog werkelijk was na zich zoo langen tijd tot den inval in dit land bereid te hebben, naar de ligging van Athene vraagt, als ware die haar onbekend. Men zou welligt deze vraag op eene of andere wijze kunnen verklaren, waardoor hare schijnbare ongepastheid verschoond mocht worden. Doch het komt my voor dat ook hier wederom in den aart van het Grieksche Treurspel de ware uitlegging gezocht moet worden. Het is de dichter zelf, die in zijne personaadjen spreekt. Hy beschouwt hen, in eene dichterlijke abstractie (indien ik het eens zoo noemen mag) alleen in die omstandigheid, waar in hy zelf ze plaatste buiten verband met hunne andere betrekkingen, dan voor zoo verre die met het hoofdonderwerp onmiddelijk zamenhangen. Op deze wijze stelt dan Eschylus ons in dit gedeelte van zijn stuk de ongerustheid voor van de moeder des Konings over het lot van haren zoon, en laat haar dus alle die vragen doen, welke uit die ongerustheid kunnen geboren worden, zonder zich te storen of omstandigheden daarbuiten dezelve minder natuurlijk maken. Hoe anders dan op evengemelden grond zal men, by voorbeeld, de inleiding van alle die Treurspelen kun-

nen verdedigen, waarin een der personaadjen, om den aanschouwer met het onderwerp bekend te maken, hem zijn naam, afkomst en lotgevallen zelf komt mededeelen?

Bladz. 35. v. 20.

Ja, mijnen heeft ze, die van zilver overvloeien.

Deze zilvermijnen, welke meermalen by de Ouden geroemd worden, en onder de voornaamste bezittingen der Atheners gerekend werden, waren gelegen onder den berg Laurium in Attica.

Bladz. 36. v. 7.

Ach! eens deed zulk een hoop Darius heir vergaan.

By Marathon. Men zie de Inleiding dezer Aanteekeningen.

Bladz. 39. v. 9.

Hier stort op Ajax grond, omsingeld van de golven.

Salamis, een eiland tegen over Athene gelegen, waarop Telamon, de vader van Ajax, regeerde, en deze laatste zelf geboren was.

Bladz. 41. v. 4.

Ons had een vluchteling van uit het heir der Grieken enz.

Deze list had Themistocles bedacht om de Perzen op een voor hun nadeelige plek tot den strijd te lokken. Omstandig kan men dit alles by Herodotus verhaald vinden, in zijn VIII^{ste} Boek.

Bladz. 44. v. 15.

Niet ver van Salamis enz.

Psyttalia werd dit eiland genoemd, alwaar Xerxes vier honderd man deed post vatten tot het doel bij onzen dichter vermeld.

Bladz. 44. v. 29.

Zy zoeken in dien nood nog wederstand te biën, enz.

Het oorspronkelijke heeft: ἀμφὶ δὲ Ἐκυκλοῦντο πᾶσαν νῆσον, ὥστ' ἀμηχανεῖν, Ὅποι τράποιντο. Πολλὰ μὲν γὰρ ἐκ χειρῶν Πέτρῃσιν ἠράσσοντο, τοξικῆς τ' ἀπὸ Θώμιγγος τοὶ προσπίτνοντες ὄλλυσαν. Τέλος δ' ἐφορμηθέντες ἐξ ἑνὸς ρόθου, Παίουσι, κροσκοποῦσι δυστήνων μέλη, κ. τ. έ. welke woorden ik zie dat men anders pleegt op te vatten, dan ik gedaan heb. Men begrijpt het namelijk als of de Grieken de op Psyttalia geplaatste manschap aangevallen waren: om geene andere reden, naar mijn oordeel, dan om dat bij het even voorgaande ἀμηχανεῖν noodzakelijk de Perzen moeten verstaan worden, en men daarom dezelfden ook tot het subject van ἠράσσοντο wil maken. Doch hoe licht deze plotselijke verwisselingen van subject in het Grieksch plaats vinden behoeft, dunkt mij, geen betoog. In de aangehaalde woorden doet zich reeds een voorbeeld op van soortgelijke verwisseling: ἀμφὶ δὲ Ἐκυκλοῦντο (Ἕλληνας klaarblijkelijk) πᾶσαν νῆσον, ὥστ' ἀμηχανεῖν (τοὺς Πέρσας hier noodzakelijk), Ὅποι τράποιντο. Daar nu beide uitleggingen grammatisch aannemelijk zijn, zoo verdient die de voorkeur, welke in andere opzichten waarschijnlijker is. Het komt voorzeker minder natuurlijk voor, dat de dichter mannen, van wier dapperheid hy bijzonder gewaagd heeft, doe omkomen, zonder van eenigen tegenstand melding te maken. Maar het geen voor mijne uitlegging gunstigst schijnt te zijn, is het vermelden hier ter plaatse van pijlen, een wapen, dat den Perzen eigen is, en waardoor zy dikwijls van de Grieken onderscheiden worden. Een belangrijk voorbeeld hiervan doet zich in dit Treurspel zelf op, aan het einde van het Eerste Tooneel, alwaar de Rei zich aldus uitdrukt: Φροντίδα κεδνὴν καὶ βαθύβουλον θώμεθα, — — Πότερον τόξου ῥῦμα τὸ νικῶν. Ἡ δορυκράνου Λόγγης ἰσχὺς κεκράτηεν; Letterlijk: *Laten wy de vereischte zorg nemen, (op dat wy te weten komen) wat overwonnen heeft, het schieten met den boog, of de ijzeren punt van de lans: dat is: wie verwinnaars zijn gebleven, de Perzianen of de Grieken.* Sterker nog ten onzen voordeele is de plaats van het Tweede Tooneel, alwaar het gebruik van pijlen by de Grieken uitdrukkelijk ontkend wordt. Op de vraag van Atossa:

Πότερα γὰρ τοξουλὸς αἰχμὴ διὰ χειρὸς πρόπει;

(En zijn hun schutters vlug met pijl en schietgeweer?)

wordt door de Rei geantwoord:

Οὐδ' αὐμῶς ἔγχει σταδαῖα, καὶ φεράσπιδες σαγαί.

(Zy strijden met geen boog, maar met den vasten speer.)

Bladz. 46. v. 1.

en waar Sperchéus 't veld met vruchtbre stroomen drenkt.

Sperchéus, een rivier die aan den berg Eta in Thessalië zijn oorsprong heeft.

Bladz. 46. v. 5.

Wy, door Magnezië en het Macedonisch rijk
by Axius rivier en Bolbes rietig slijk
tot aan Pangéus berg in 't eind gevorderd, spoedden
naar 't naadrend Thracië, wanneer 't ontijdig woeden
des winters ons de stroom des zilvren Strymons sloot.

Magnezië, een gedeelte van Thessalië; Axius, een rivier in Macedonië; Bolbe, een moeras in Mygdonië, zijnde dat gedeelte van Macedonië, hetwelk evenals de berg Pangéus naast aan Tracië grenst. De rivier Strymon scheidt Macedonië van Thracië af.

Bladz. 47. v. 18.

O machtige Oppervorst der Goôn!

Ἦ Ζεῦ βασιλεῦ, o koning Jupiter! zegt het oorspronkelijke uitdrukkelijk. En zoo ook doet het in den geheelen loop van het stuk de Grieksche goden door de Perzianen inroepen. Men begrijpt dat dit eene bloote dichterlijke vrijheid is, ten einde de voorstelling voor den Atheenschen aanschouwer duidelijker te maken. Het is immers bekend dat de Perzen de Zon onder den naam van Mithras aanbaden. Op deze dichterlijke versiering echter steunt een groot gedeelte van de zedeleer van dit Treurspel.

Bladz. 48. v. 20.

en 't spoor doen volgen van uw' vader,
die, held en vreedzaam vorst te gader,
zijn volken niet dan weldaân wrocht.

Darius zelf echter was niet veel gelukkiger geweest in zijne

onderneming tegen de Grieken. Maar het is in het karakter van eenen lierzang, in deze gesteltenis aangeheven, vorige rampen voor nietsbeduidende te rekenen by die, welke men op het oogenblik zelf betreurt, en dus eenen Vorst, die dan toch ook in vele opzichten zijnen zoon verre overtrof, in tegenstelling van de verwijten die deze laatste verdiende, met loftuizingen hemelhoog te verheffen.

Bladz. 49. v. 6.

op Cychreus heilig strand gedood.

Cychreus strand, wederom eene benaming van het eiland Salamis naar een' harer Koningen, Cychreus, een' zoon van Neptunus, en behuwdvader van Telamon, die hem in de regeering opvolgde.

Bladz. 51. v. 17.

Gy, die de doën in Plutoos rijk vergaart!

Mercurius, die geloofd werd de zielen der afgestorvenen naar Carons boot te leiden, waarmede zij dan de Styx overvoeren.

Bladz. 56. v. 18.

Bactrië verioor de hoop zelfs van het volgende geslacht.

Bactrië, een aanmerkelijk gedeelte van het Perzische gebied.

Bladz. 57. v. 12.

toen ge een gruwelijken band om de Hellespentsche golven, als hun meester, durfdē slaan: toen ge een' God waagde aan te randen, enz.

Men versta dit zoo wel van de schipbrug over den Hellespont, waarvan wy reeds boven gezien hebben, als van den dwazen trek dien de Grieken van Xerxes verhalen, en waarvan Herodotus ¹⁾ dus gewag maakt: *Καὶ δὴ ἐξευγμένους τοῦ πύργου,*

¹⁾ L. VII. c. 34, 35.

ἐπιγενόμενος χειμῶν μέγας συνέκοψέ τε ἐκείνα πάντα καὶ διέλυσε. Ὡς δ' ἐπόθητο Ξέρξης, δεινὰ ποιούμενος, τὸν Ἑλλησποντον ἐκέλευσε τριηκοσίας ἐπικέσθαι μαστιγι πληγῶς, καὶ κατεῖναι ἐς τὸ πέλαγος πεδῶν ζεύγος. dat is: *En de zee reeds gesloten zijnde, kwam er een geweldige, storm op, die de schepen uit elkander dreef. Xerxes dit vernemende nam het euvel op, en beval dat men den Hellespont driehonderd zweepslagen zoude geven, en een paar ketenen in die zee werpen.*

Bladz. 58 v. 6.

't Was een Meed

die 't eerst dees streeken voor zijn scepter knielen deed.

Astyages bedoelt de dichter, Cyrus grootvader, wien zijn zoon Cyaxares opvolgde en zelf door Cyrus in het gebied vervangen werd. Het verhaal van Eschylus komt echter hierin met dat van de geschiedschrijvers geenszins overeen.

Bladz. 58. v. 16.

Naauw meester van dees staten
verloor zijn zoon het licht.

Cambyzes, Cyrus zoon, is in zijne terugkomst van een gelukkig ten end gebrachten tocht tegen de Egyptenaren omgekomen, terwijl by zijn leven reeds een priester gebruik gemaakt had van zijne afwezigheid, om zich voor 's Konings broeder Smerdis, door dezen in vroeger tijd omgebracht, uit te geven, en alzoo den troon meester te worden. Eenige Grooten van Perzië, tegen den overweldigder zamengezworen, beroofden hem van het leven, en lieten vervolgens aan het lot ter beslissing over, wie van hen de regeering aanvaardden zou. Op deze wijze geraakte Darius aan het koninklijk bewind.

Bladz. 59. v. 14.

Nog is ons, voor het minst, één leger bijgebleven.

Dat namelijk, waarover Mardonius het bevel voerde, doch hetwelk kort daarna by Platéa in Beotië een volkomene nederlaag onderging.

Bladz. 60. v. 2.

hun dolle plonderzucht tot een gerechte straf,
 wier hand zich niet ontzag de Godgewijde altaren
 en 't beeld der goden in hun woede niet te sparen,
 Maar heel den tempelraad te rooven, enz.

By de inrukking van Xerxes in Griekenland hadden de Atheners op gedurige aansporing van Themistocles besloten hunne stad te verlaten, en zich op de vloot ingescheept, de grijaarts met een gering getal burgers in de vesting latende, hunne vrouwen en kinderen in naburige steden. Xerxes, de Thermopylen doorgekomen en in Attica gevallen zijnde, maakte zich weldra van Athene meester. De stad werd uitgeplonderd en verbrand, en zelfs de tempels bleven niet gespaard.

Bladz. 60. v. 12.

Het nageslacht zal leeren,
 wanneer 't den moord verneemt van dien verschrikbren dag,
 dat zich geen sterveling zoo stout verheffen mag.

In deze geheele rede van Darius wordt voornamelijk de zedeleer van het gantsche stuk aan den dag gelegd. Den Perzen wordt hier door den geest zelven van hunnen overledenen Koning aangekondigd, dat zy van Xerxes overdrevene heerschzucht, aan de oneerbiedigheid jegens Neptunus, en de heilig-schennis te Athene gepleegd, alle hunne tegenwoordige rampen te danken hebben.

Bladz. 62. v. 14.

niet buiten Halys breeden vloed.

Halys, eene rivier in klein Azië, aan de grenzen van Lydië.

Bladz. 62. v. 12.

en die Propontis zee omzoomen,
 en Pontus onherbergzaam strand.

Propontis, thans de zee van Marmora genoemd. Pontus, of Pontus Euxinus, is de tegenwoordige Zwarte Zee.

Bladz. 62. v. 24.

Ook de eilanden, om wie de golven klotsen,
door Egeus val berucht, bestierden zijn geboon:

Egeus, Koning van Athene, wiens zoon Theseus den tocht tegen den Minotaurus in Crete had ondernomen met belofte by eene gelukkige terugkomst witte zeilen te zullen spannen, maar deze belofte vergetende met zwarte zeilen was te rug gekomen, had zich uit wanhoop over de ramp, die hy vermeende dat hem door dit teeken aangekondigd werd, in de zee geworpen, die thans de Archipel genoemd wordt, en die in oude tijden daarvan den naam kreeg van Egeïsche Zee.

Bladz. 63. v. 3.

en Temnus, Rhodus, Cnidus, waar
de Mingodin op 'tsterkst wordt aanbeden;
en Papus, Solus, Cyprus glans.

Λῆμνον (Lemnon) leest men in het oorspronkelijke. De vermelding van Lemnus echter heeft my hier ter plaatse altijd gehinderd, daar de dichter de eilanden van de Egeïsche Zee, die ten tijde van Darius onder het gebied van Perzië stonden, reeds opgenoemd heeft, en thands, gelijk het my toeschijnt uit den zin duidelijk te blijken, vóór heeft van eenige van die steden te gewagen, welke door de Perzianen op het vaste land buiten hun rijk of afzonderlijk op eilanden bezeten werden. Het komt my dus waarschijnlijk voor dat hier met eene ligte verandering voor Λῆμνον (Lemnon) Τῆμνον (Temnon) moet gelezen worden. Temnus vindt men onder de Eöliche steden genoemd by Herodotus, Boek I. Hoofdst. 149. Ik heb dienvolgens gemeend dat het my vrijstond deze lezing in eene dichterlijke overbrenging aan te nemen, schoon ik het niet op my zou nemen den Griekschen text zelve naar mijne gissing te veranderen. Verder meen ik, ingevolge mijne uitlegging, dat door Rhodus hier niet het geheele eiland, maar de stad van dien naam verstaan moet worden. Men ziet dat de dichter

in het vervolg ook hier dan van enkele steden gewag maakt. Cnidus is eene Dorische stad in klein Azië, Paphus en Solus zijn steden op het eiland Cyprus gelegen.

Bladz. 63. v. 6.

En gy, o Salamis! die 't aanzijn hebt gekregen
van 't plekjen, waar de Grieksche lans
het heir der Perzen heeft doorregen.

Dit Salamis is insgelijks eene stad van het eiland Cyprus. Teucer, zoon van Telamo, na zijne terugkomst van den tocht tegen Troje door zijnen vader verbannen, om dat hy den dood van zijn' halven broeder Ajax, die zich uit wanhoop Achilles wapenen tegen Ulysses verloren te hebben, zelf van kant geholpen had, op dezen laatste niet gewroken had, zette zich op Cyprus neder, en stichtte daar eene stad, die hy ter geheugenis van zijn geboortestad den naam van Salamis gaf.

Bladz. 68. v. 4.

Herinnering aan beter tijden, enz.

Van dezen laatsten Koorzang van het laatste Tooneel (het welk ik over het algemeen met meer dan gewone vrijheid, ja, met verplaatsing en uitlating van een aantal verzen heb overgebracht) heeft het oorspronkelijke volstrekt niets. Het stuk eindigt daar met een vrij langdurige afwisseling van afgebroken klachten en uitroepingen tusschen Xerxes en de Rei, iets, het welk niet alleen van onzen smaak allervreemdst is, maar by de Grieken-zelve, naar alle waarschijnlijkheid, door de muziek alleen verlevendigd en opgehouden werd. Dit, hoop ik, zal my ter verschooning dienen, dat ik het gewaagd heb achter eene overbrenging van Eschylus eene plaats aan mijne eigene verzen in te ruimen.

Bladz. 78. v. 1.

[HET VERHAAL VAN DEN BODE UIT ESCHYLUS ZEVEN TEGEN

THEBE kwam voor in de eerste uitgave van de Perzen, en werd later herdrukt in de Zangen uit verscheidenen leeftijd.]

Bladz. 84. v. 1.

[ALFONSUS DE EERSTE. Dit Treurspel werd voor de eerste maal in 1818, voor de tweede maal in 1845 uitgegeven. Het werd by de eerste en tweede uitgave voorafgegaan van de volgende:]

VOORREDE.

Omstreeks het einde van de elfde eeuw werd een aanmerkelijk deel van het tegenwoordige Portugal door een vreemd Prins, in dienst van Koning Alfonsus den Zesden van Leon en Castielje, op de Saraceenen gewonnen. Deze Prins, algemeen onder den naam van Hendrik bekend, was waarschijnlijk een jonger broeder uit het Huis van Bourgondie, schoon Camoens hem van Hongarijen, anderen wederom van het Grieksche Keizerrijk doen komen. Hy ontving ter belooning van zijne diensten het door hem-zelfen herwonnen land, mitsgaders alles wat hy verder op den Moor mocht veroveren, met den titel van Graaf in leen, en 's Konings natuurlijke dochter, Dona Theresia, ten huwelijk. Na zijne dood, poogde deze de haar nagelaten voogdij in eene onbepaalde heerschappij voor zich en haar tweeden echtgenoot, Graaf de Trava, met achterstelling van haren en Henriks zoon, Alfonsus, te veranderen. De Spaansche en Portugeesche Historieschrijvers zijn het over de omstandigheden dezer gebeurtenissen niet eens, maar hierin komen zy allen overeen, dat de jonge Alfonsus, met behulp der voornaamste Ridders van het Graafschap, de vijandelijke ontwerpen van zijne moeder verijdeld en zich in de Grafelijke macht gesteld heeft. Onder dien titel heeft hy lang geregeerd, en het is eerst na zijne beroemde overwinning op vijf Moorsche vorsten by Ourique, dat hy dien van Koning, welchen ik hem reeds by den afloop van mijn stuk geve, heeft gedragen. Even zoo onderstelt het zijn huwelijk reeds voltrokken, schoon dit eerst vele jaren later in de geschiedenis vermeld wordt.

Bladz. 142. v. 1.

[BIJ HET OPENBAAR EXAMEN enz., afzonderlijk uitgegeven.

Merkwaardig is het verschil van geest en toon in dit en het later volgend school-gedicht, vergeleken met de latere voortbrengselen van Da Costa. Waarschijnlijk is het ook wel daaraan toe te schrijven, dat de Dichter in strijd met den door hem zelve vermelden »trek naar completeering, die ons tot in het onbeduidendste wel eens vervolgt” (Voorrede vóór de Zangen), deze liederen in die verzameling niet mede opgenomen heeft.]

Bladz. 145. v. 1.

[OP DEN MARTELDOD VAN RAPHAEL GOMEZ SALSEDO. Dit dichtstukje is eene vrije vertolking van een sonnet van den Spaanschen dichter Daniel Levi [Don Miguel] de Barrios, waarvan het oorspronkelijke hier wordt medegedeeld:]

SONETO.

al glorioso martirio de R. G. Salsedo.

[Triumphal Carro, Flores y Luzes pag. 9.]

Raphaël, no hay tormento qua se evite,
Por confesar un Dios omnipotente:
Muerte prolixa en quanto vive, siente,
Eterna vida en quanto muere admite.

Lengua de fuego en su loor repite
Constancia tan feliz sobre ara ardiente,
Que si el Zelo á le pena lo consiente,
A la Gloria le pena lo remite.

Del material incendio al soberano
Alçando el buelo Phenix peregrino,
Dexa el polvo á la vista del Tirano.

Dando luz al que sigue su camino,
Raphael, medicina Angel humano.
Y por medio mortal se faz divino.

Bladz. 146. v. 1.

[OP HET FEEST DER VERBROEDERING AAN LEYDENS HOOGESCHOOL. Dit dichtstukje komt voor in een bundeltje van ge-

dichten ter gelegenheid van een verbroederingsfeest aan Leydens Hoogeschool in 1818. Er schijnt toen onder de Leidsche studenten eene vete bestaan te hebben die later is bijgelegd, en waarvan de beslechting, en daarop gevolgde verbroedering aanleiding gegeven heeft tot feestelijkheden, waarby dit dichtstukje is vervaardigd. Ook de Hoogleeraar Speyert van der Eyk bezong in eenige Latijnsche dichtregelen die gebeurtenis.]

Bladz. 148. v. 1.

[BY HET OPENBAAR EXAMEN enz., mede afzonderlijk gedrukt.]

Bladz. 152. v. 1.

[PROMETHEUS. Om de chronologische orde komt dit gedicht nu eerst voor, ofschoon het in Eschylus Dramatische dichtstukken onmiddellijk achter de Perzen werd geplaatst. De Prometheus kwam in het licht in 1819, met de volgende:]

VOORREDE.

Even als de navolging der Perzen van Eschylus, die nu ruim drie jaren geleden in het licht verscheen, zoo is ook deze van het meesterstuk van denzelfden dichter haren oorsprong verschuldigd aan den bijzonderen smaak, dien ik voor my in zijne poëzy boven die der twee andere Grieksche Treurspeldichters altoos gevonden heb. Dikwijls heeft de onbeschrijflijke aandoening, die my zijne verzen veroorzaken, mijne verbeelding zoodanig opgewekt, dat ik my niet wederhouden kon, den dichter, zoo als ik hem opvatte, in Nederduitsche dichtmaat uit te drukken; en alzoo ontstond dan weder, zonder eenig bepaald voornemen en bijna ongevoelig, uit de bewerking van eenige enkele tooneelen deze overbrenging van den geheelen Prometheus, die ik wensche dat aan hem, die het oorspronkelijke kent, niet onbehagelijk zijn moge, en aan die het niet kent er eenig denkbeeld van zal kunnen geven. Intusschen is er voor den laatsten wellicht eenige voorbereiding noodig tot het ware verstand van een Grieksch tooneelstuk, en voornamelijk van dit. Men houde my dan eenige weinige aanmerkingen ten goede, die ik hier te dien einde laat voorafgaan.

In de eerste plaats herinner ik den lezer aan den oorsprong

van de Grieksche Tragedie. Een dithyrambe ter eere van Bacchus, zie daar de kern, waar zich een der fraaiste planten van den dichtsterlijken hof uit ontwikkelen moest. De lof van goden en halve goden, eerst in een onafgebroken zang aangeheven, vervolgens doorweven met verhalen van hunne weldaden en heldenwerken, die eindelijk door afwisselende personaadjen of bezongen of zelfs voorgesteld werden, werd weldra het meer algemeene onderwerp dezer dithyramben, waarnit Eschylus vernuft een afzonderlijk soort van poëzy gevormd heeft. Zijne stukken, nog in den hoogdravenden stijl der lierzang geschreven, hadden eigenlijk slechts ééne belangrijke omstandigheid van eenig god of held ten onderwerp, en deze omstandigheid stelde hy, door de personen die er deel aan hadden zelve te doen spreken, en onder de illusie van de door hem ingevoerde tooneelpraal, aan het gezicht zoo wel als aan het gehoor van den aanschouwer levendig voor. Nu was het Treurspel geboren en tot een bloeiende jongelingschap opgekweekt. Sophocles volgde en volmaakte het werk. By hem werd het Treurspel de dichtsterlijke ontwikkeling van eene door het Noodlot voorbeschikte gewichtige gebeurtenis: en nu had de Grieksche Tragedie ook haar tijdperk van mannelijke rijpheid gehad. Voor Euripides, die deze twee groote mannen opvolgde, bleef niets meer overig dan het tijdvak des ouderdoms van het tooneel te vervullen!

Maar keeren wy tot Eschylus, met wien alleen wy hier eigenlijk noodig hebben, te rug. Om zijne stukken, en inzonderheid zijnen Prometheus wel te vatten, moeten wy ons allereerst in een wereld van goden verplaatsen! Maar van goden, even als het menschedom, aan den wil ondergeschikt van een oppermachtig Noodlot, Noodzakelijkheid, Voorbestemming, of zoo men het noemen wil, dat by de Ouden de plaats vervang van het aan ieder mensch en bijzonder aan den dichter zoo dierbaar denkbeeld eener alles bepalende Voorzienigheid. Doch misschien heeft dit nadere opheldering van nooden. Eene korte beschouwing van ons dichtstuk zal die opheldering misschien kunnen geven, terwijl ze tevens tot het begrip van het stuk zelf niet ondienstig zijn zal.

Volgens onzen dichter dan regeert het Noodlot over hemel en aarde: doch niet onmiddellijk, maar door tusschenkomst van de zoogenaamde Olympische goden, aan wier hoofd allereerst de god Uranus gestaan heeft. Dezen verjoegen zijne zonen, de Titans, waaronder Cronus (of Saturnus), die hem in

het gebied opvolgde. Jupiter, Cronus zoon, bijgestaan door Prometheus en andere goden en halve goden, berooft op zijne beurt zijn vader van de hemelkroon, en doet hem met de Titans, die zijne partij gekozen hadden, den Olympus ruimen. Nu gebruikte hy weldra zijne goddelijke macht, om het menschedom, dat onder Cronus zeer gelukkig geweest was, te vernederen en te kwellen. Prometheus verzet zich tegen dit voornemen, zoo lang hy kan; doch toen het menschedom door de ongenade van Jupiter, zoo verre vervallen was, dat er schier geen onderscheid meer tusschen dit en het redelooze dier bestond, bracht hy het vuur der hemelen, dat een goddelijke bezielingskracht bezat, op de aarde, en herstelde alzoo den mensch tot zijn vroegeren en beteren stand. Nu had hy zich ook den haat van Jupiter en de overige ondergeschikte goden op den hals gehaald; en, tot straf zijner weldaden aan het menschedom, wordt hy op bevel van Jupiter in het woeste Scythië aan een rots op het strand der zee vastgeklonken, en op allerlei wijzen gefolterd.

Het is hier dat ons dichtstuk eigenlijk een aanvang neemt, niet om den toeschouwer nieuwe gebeurtenissen voor oogen te brengen, maar eenvoudig om hem den lijdenden held in zijne droeve omstandigheid te leeren kennen, en zijn gedrag en karakter, als twee by uitstek dichterlijke voorwerpen, in de hoogere taal der poëzy af te schilderen: door hem zelve sprekende in te voeren en in tegenstelling te brengen met de overige personen van het dichtstuk, die om hem, en om hem alléén, ten tooneele gevoerd worden. Men verwachtte dus hier geene eigenlijk gezegde daad, gelijk Sophocles die naderhand tot het wezen der Tragedie gemaakt heeft, en gelijk zy op het hedendaagsche tooneel een hoofdvereischte uitmaakt. Prometheus in zijne kluisters: zoo luidt de Grieksche titel, en belooft dus geene voorstelling van een daad of gebeurtenis, maar alleen van het op zich zelf beschouwde uitwerksel van vroegere gebeurtenissen. Een lofzang op de tegen alle geweld onwrikbare braafheid en het innige vertrouwen op een hooger Macht, in een wezen, dat de menschelijke natuur wel te boven, maar niet te buiten gaat, en dat ons alzoo te gelijk verheffen en belang inboezemen kan, ziedaar het eenige doel van den dichter in zijn Prometheus. Laat ons zien op wat wijze hy dit doel bereikt!

Prometheus, zelf van goddelijken oorsprong, acht zich, geheel het stuk door en in al zijn lijden, den gelijke van dien

Jupiter, aan wiens vervolging hy nu bloot staat. Hy heeft zelfs van zijne moeder Themis een geheim vernomen, dat Jupiter betreft en voor Jupiter zelve nog verholen is. Dit geheim bestaat daarin, dat, volgens de bestemming van het Noodlot, Jupiter de heerschappij des hemels moet verliezen, wanneer hij met Thetis, eene van Oceaans dochteren, een huwelijk aanging. Want uit dit huwelijk moest een zoon geboren worden, die zijn vader in macht verre zou overtreffen, en hem de kroon der hemelen ontrukken. Dit lot kon Jupiter alleen ontgaan, door zich van dien echt te onthouden. Een van beiden vertrouwt derhalve Prometheus dat gebeuren moet (want de zekere en bepaalde kennis welk der twee plaats zal hebben behoort alleen en uitsluitend aan het Noodlot): of Jupiter moet eens den scepter verliezen, en hy alzoo van zelf uit zijne boeien ontslagen worden; of die god moet, om van Prometheus het gewichtige geheim en de middelen om zich voor den bedreigden val te hoeden, te vernemen, zijn kluisters breken, en zich voor hem vernederen. In dit vertrouwen, en met de zelfbewustheid van wel gedaan te hebben, trotseert hy alle foltering en het verschrikkelijke uitzicht op de voortdurende daarvan gedurende eeuwen, en heeft hy stellig besloten, noch zijne verontwaardiging tegen zijnen machtigen vervolger te ontveinzen of te matigen, noch hem het geheim der toekomst te openbaren, voor dat hij in zijn vorigen staat hersteld worde, en voldoening van het geledene ontfaange. Om hem van dit voornemen terug te brengen zijn de smerten vruchteloos, die hy op de rots, waaraan hem de aanschouwer vastgebonden ziet, ondergaat: vruchteloos de raad en de innemende taal van een Rei van Zeenimfen, die hem in zijn leed komt bezoeken. De God des Oceaans vertoont zich nu ook om hem te bewegen, maar zijne redenen dienen nergens anders toe, dan om het mannelijke karakter van Prometheus tegen de buigzaamheid van het zijne in een zoo veel te schitterender licht te plaatsen. Aan Iö die, mede een offer van Jupiters wreedheid, de aarde wanhopig en half zinneloos doorzwerft, en uit wie na dertien geslachten Hercules, de bestemde verlosser van Prometheus, spruiten moet, aan Iö, zeg ik, spreekt hy, hoe lijdende zelf, liefderijken troost toe, en openbaart haar, ten blijke van zijne zekere kennis der toekomst, het einde van hare jammeren. Tegen Mercurius eindelijk, die hem op een gebiedenden toon de verklaring komt vragen van het orakel, waarmede hy Jupiter bedreigt, toont hy zich met de-

zelfde waardigheid onverzettelijk in zijn besluit, en wacht met kalmte de vervulling af der verschrikkelijke gebeurtenissen, die hem Jupiters zendeling aankondigt. Met deze vervulling eindigt dan ook het dichtstuk, en, te midden van geweldige aardbevingen en dwarrelwinden, zinkt Prometheus weg, om in het gebied der hel op eene nog wreeder wijze gefolterd te worden.

Dit weinige zij genoeg tot opheldering des zakelijken inhouds van het oorspronkelijk. Ik voeg hier nog een woord by over mijne navolging, die deze reis veel vrijer nog uitgevallen is, dan mijne vroegere overbrenging der Perzen. Voor wie zich over deze vrijheid somtijds verwonderen mocht, merke ik alleen aan, dat het vertalen van een dichter een hoogst ondichterlijk werk zijn zoude, indien men daarbij iets anders zocht, dan de denkbeelden die ons getroffen hebben op onze wijze en in eene ons meer eigene taal en dichtmaat weder te geven. En hiermede valt alle opzet, om of het oorspronkelijke getrouw te blijven, of daarvan naar willekeur af te wijken, noodzakelijk weg.

Wat eindelijk de Aanteekeningen betreft, deze hebben geen ander doel, dan om den lezer de moeite van nazoeekingentrent de toespelingen des dichters op het een en ander geschiedkundig of mythologisch feit te besparen.

[De Prometheus werd besloten met de volgende]

A A N T E E K E N I N G E N .

Bladz. 152. v. 9.

DE WRAAKGODIN.

Het oorspronkelijke Grieksch voert hier een dubbele persoon (Kracht en geweld) ten tooneele, om Vulcaan in het volbrengen van Jupiters last te helpen. Ik heb gemeend, dat in eene Hollandsche overbrenging deze rol gevoegelijk aan de meer bekende personaadje van de Wraakgodin of Nemesis kon opgedragen worden.

Bladz. 154. v. 10.

maar hoe naauw het harte kleeft
aan maagschap, weet gy niet.

Iäpetus, Prometheus vader, was een der zonen van Uranus en de Aarde, Titans genoemd, en alzoo broeder van Cronus of Saturnus, den grootvader van Vulcaan.

Bladz. 157. v. 2.

aan kloeken raad was zelfs de klank uws naams verwant.

De Grieksche naam van Prometheus geeft de eigenschap van voorzichtigheid te kennen.

Bladz. 160. v. 15.

En echter zal dees rots nog eens het uur getuigen enz.

Deze voorzegging wordt bewaarheid in het laatste tooneel.

Bladz. 165. v. 7.

't Is niet het godenbloed alleen, dat beider aderen enz.

Oceaan was de zoon van Uranus en de Aarde.

.. Bladz. 167. vs 13.

Mijn broeder Atlas enz.

Atlas was niet de zoon, gelijk Oceaan, maar de kleinzoon van Uranus, door Iäpetus. Oceaan noemt men hier broeder, om dat hy mede onder den algemeenen naam der Titans begrepen werd, en in hunne zaak en lotgevallen in den oorlog tegen Jupiter gedeeld had.

Bladz. 167. v. 16.

Ook Typhoos lot was hard.

Een reus, geboren uit den Tartaar en de aarde, die mede den oorlog tegen de hemelgoden had helpen voeren.

Bladz. 172. v. 22.

Aan my meê, dat de taal, die uit den boezem breekt enz.

Wien deze verzen niet duidelijk zijn, raadplege de onlangs in het licht verschenen Verhandeling van den Heer Mr. Bilderdijk over den oorsprong van het Letterschrift, en hy zal daar het eenige systema over dit onderwerp vinden, dat den Dichter waardig is, en den Wijsgeer, die de Waarheid zoekt, voldoen kan. Dat ik hetzelfde Prometheus in den mond legge, behoeft, denk ik, geene rechtvaardiging.

Bladz. 176. v. 20.

door 't duizendoogig spök enz.

Iö, dochter van den Stroomgod Inachus, door Jupiter bemind en verleid, werd door de ijverzucht van Juno in eene koe veranderd en aan de wacht vertrouwd van een monsterachtig herder, Archus geheten, en met honderd oogen toegerust. Dezen wachter deed Jupiter door Mercurius ombrengen. Doch dit bevrijdde Iö van haar leed niet. Juno joeg haar een geweldigen schrik aan, en deed ze alzoo een gedeelte der aarde doorzwerfen, tot dat ze eindelijk in Egypte rust vond, Jupiter een zoon baarde, en als godesse vereerd is geworden.

Bladz. 177. v. 1.

Nog ruischt de toon der rietpijp door mijn zinnen, enz.

Mercurius, namelijk, had Argus door het geluid eener rietpijp in slaap gezongen, en hem in den slaap van kant geholpen.

Bladz. 179. v. 18.

Gy hebt de zusteren van Inachus gehoord.

Inachus werd, als alle Stroomgoden, voor een zoon van Oceaan gehouden.

Bladz. 180. v. 19.

en de eikenboomen zwegen ;

De eikenboomen van het Dodoneesche bosch werden gezegd geluid te geven en orakels te verkondigen.

Bladz. 180. v. 29.

Mijn voorhoofd , eens zoo fier enz.

Men neme in acht, dat de Dichter de zwervende Iö wel onder een menschelijken vorm ten tooneele voert, maar tevens, ter herinnering aan Junoos vervolging, met horens op het voorhoofd.

Bladz. 182. v. 18.

en de enge zee getoond, die gy moet overvaren enz.

Versta de tegenwoordige zeeëngte van Caffa, eertijds Bosphorus (overvaart der koe in het Grieksch) genaamd, ter geheugenis van Iöos overvaart in hare viervoetige gedaante.

Bladz. 185. v. 7.

Hier hebt ge Phoreys kroost te mijden.

Drie in de fabel zeer vermaarde zustersen, waaronder Medusa vooral, die zich beurtelings van één oog, aan alle drie gemeen, bedienden.

Bladz. 185. v. 13.

Der Arimaspias.

De Arimaspias was een rivier in Scythië, dus genaamd naar hare oeverbewoners, de Arimaspen.

Bladz. 186. v. 21.

Een hunner zal de nood enz.

Men kent de geschiedenis der vijftig dochters van Danaüs, die, om het huwelijk van Egyptes vijftig zonen te ontgaan, haar geboorteland Egypte verlieten, en in Argos een schuilplaats zochten. Doch ook daar door hare minnaars vervolgd gingen zy het opgedrongen huwelijk aan, maar brachten hare jonge echtgenooten, op haars vaders bevel, in den eersten huwelijksnacht om. Een enkele, Hypermnestra, ontzag haar ge-
maal, redde hem, en besteedte vervolgens met hem den troon van Argos. Egyptus en Danaüs waren broeders, zonen van Belus, den kleinzoon van Iö uit Epaphus.

Bladz. 190. v. 18.

'k Zag reeds twee goden vallen.

Uranus werd door zijn zoon Cronus, en deze op zijn beurt door zijn zoon Jupiter uit den hemel verjaagd.

Bladz. 197. v. 1.

[CASSANDRAAS VOORZEGGING. Dit fragment uit Eschylus Agamemnon werd als een toevoegsel tot den Prometheus, te zamen met dit dichtwerk in 1819 uitgegeven. Het werd voorafgegaan van de hierna volgende korte]

INLEIDING.

Agamemnon, Koning van Argos, van het beleg van Troje terug komende, wordt door zijn echtgenoot, Clytemnestra, en haren overspeligen minnaar, Egisthus, verraderlijk omgebracht; en met hem, de Trojaansche Prinses Cassandra, die hy gevanke-
lijk met zich gevoerd had. Het is bekend dat deze Vorst een zoon was van Koning Atreus, zoo berucht in de oudheid door zijn wederkeerigen haat tegen zijn broeder Thyestes, Egisthus

vader. Zie daar de geschiedenis waarvan Eschylus zijnen Agamemnon heeft gevormd. Het fragment, dat hier in het Nederduitsch onder den naam van Cassandraas voorzegging gegeven wordt, stelt het tooneel van dit stuk voor, alwaar Cassandra, die van Apollo de gave van wichelarij in vroeger tijd reeds had ontvangen, Agamemnons en haar eigen naderend uiteinde aan een Rei van Argivische Grijsaarts, die niets dergelijks vermoeden, aankondigt.

Het tooneel speelt voor den ingang van het vorstelijk paleis, alwaar Cassandra in een wagen zittende een weinig te voren is aangekomen. Verdere ophelderingen, waar die noodig mochten zijn, blijven voor de aan het slot geplaatste Aanteekeningen bewaard.

[Bij CASSANDRAAS VOORZEGGING behooren de volgende]

AANTEEEKENINGEN.

Bladz. 197. v. 12.

Heeft ook niet Hercules des noodlots toorn geboet en ketenen getorscht?

Dit moet verstaan worden van den tijd van zijn verblijf aan het hof van Omphale, Koningin van Lydie, op wie hy smoorlijk verliefd was, en die zoo veel invloed op hem had, dat zy hem vrouwenwerk liet verrichten.

Bladz. 198. v. 2.

Zoo slechts 't barbaarsch gehoor enz.

Barbaarsch noemden de Grieken al wat vreemd was.

Bladz. 200. v. 7. en volg.

Ziet gy die kinderen niet zweven langs de wand enz.

Atreus, woedend om het tusschen zijne echtgenooten en zijn broeder Thyestes gepleegd overspel, had twee van Thyestes kinderen omgebracht, hun vleesch doen toebereiden, en op huns vaders disch plaatsen. Naar het verhaal der fabel deed deze

verschrikkelijke wraak de Zon van afgrijzen te rug gaan, en riep den vloek der goden op geheel het huis der Pelopieden, dat te Argos regeerde. De gebeurtenissen, die het onderwerp van den Agamemnon uitmaken, waren het gevolg hiervan.

Bladz. 202. v. 18.

en Itys noodlot, al te wreed enz.

Philomele, door haar schoonbroeder Tereus gewelddadig geschoonden, klaagde haar leed aan hare zuster, Tereus echtgenoot, en ontstak die in zulk een woede, dat zy haar eigen zoon Itys ombracht, en den vader met zijn vleesch spijsde. Alle die ongelukkigen verwisselden na deze gebeurtenis van gedaante en wezen, en Philomele werd in een nachtegaal herschapen, in wier smeltende toonen de oudheid een klacht over Itys dood waande te bespeuren.

Bladz. 205. v. 4.

en 't menschdom niettemin is voor mijn klanken doof.

Apollo had Cassandra met het vermogen van wichlarij begaafd, in de hoop dat zy zijne liefde voldoen zoude. Zy weigerde dit: en, daar de God haar de eens verleende gaaf niet weder ontnemen kon, voegde hy er tot straf by, dat hare voorzeggingen door niemand geloofd zouden worden. Het oorspronkelijke geeft hier détails van, die wy gemeend hebben te kunnen achterlaten.

Bladz. 205. v. 26.

O vrouw vloekwaarder dan Charybdis, enz.

Charybdis is by de Ouden eene vrouw, die, omdat ze Hercules bestolen had, van den bliksem getroffen en in de Middellandsche Zee geworpen was, alwaar zy aan een vreesselijken kolk den naam gaf.

Bladz. 210.

[HET TREURSPEL. Deze Ode verscheen het eerst in het licht als toevoegsel tot den Prometheus in 1819. Zij werd later op nieuw uitgegeven in de Zangen uit verscheidenen leeftijd. Da Costa merkt zelf in »de Voorrede van die Zangen» op, dat zy voor een aanmerkelijk deel de toenmalige richting van zijn gemoed in poëzy karakteriseert.]

Bladz. 215.

[LIEFDE. Vroeger niet gedrukt. Het eerst opgenomen in de Zangen uit verscheidenen leeftijd.]

Bladz. 218.

[AAN BILDERDIJK BY HET AFSTERVEN VAN ZIJN' ZOON JULIUS WILLEM, den eersteling van des grooten Dichters echt, als Adelborst in Z. M. zeedienst, op eene terugreis van China aan boord van het schip in 1819 overleden. De Zanger verheerlijkte de nagedachtenis des beminnelijken jongelings in een bundel Rouwzangen.

De eerste regel van Da Costa's Rouwdicht zinspeelt op den aanhef van Bilderdijk's Voorzang voor De Echt (Bilderdijks Dichtwerken XI blz. 122:

De tranen zijn uw deel op aard,
Rampzalig sterveling!

Van daar bij Da Costa de uitboezeming:

JA, TRANEN ZIJN ONS DEEL OP AARD.]

Bladz. 221.

[BY HET OPENBAAR EXAMEN enz. afzonderlijk gedrukt.]

Bladz. 226.

[DEN HEERE DR. IMANUEL CAPADOSE enz.]

[Dit gedicht is het eerste, dat ontleend is aan den Bundel,

getiteld Poëzy, die in twee deelen te Leyden by Herding en Zoon in het licht verscheen. Het was vooral door de uitgave van dien Bundel, dat Da Costa, reeds als gelukkig dichterlijk vertaler beroemd, zich ook als geniaal oorspronkelijk Dichter deed kennen, en van stonden aan zich eene eigene plaats verwierf, die hem door niemand, zelfs niet, in het genre, waarin hy vooral uitmuntte, door zijnen grooten Meester Bilderdijk werd betwist. Wy hebben hier den blakenden gloed der jeugd, by de volle rijpheid des mannelijken leeftijds, en die beide overstraald door de zon van het heilige Oosten! Het eerste deel van de Poëzy werd ingeleid door de volgende]

VOORREDE.

By de tokkeling der Dichterlijke lier openbaren zich de diepste verborgenheden van het hart; en zoo staan des Dichters persoonlijk gevoelens aan de kennis van het Algemeen, aan hetwelk hy de uitvloeisels zijner aandoeningen, tot voorwerpen van kunst geworden, mededeelt, oneindig meer dan die van eenig ander Schrijver bloot. Misschien geldt dit inzonderheid van dezen bundel. Opgevoed in een denkwijze geheel strijdig met den heerschenden geest der eeuw, en in die denkwijze bevestigd door den les en het voorbeeld van den grooten Dichter, die zoo krachtig als onveranderlijk zich jaren lang tegen dien geest verzet heeft en nog verzet, moet het des niemand verwonderen, dat ik, ook in de hier verschijnende stukjens, geheel andere dan de tegenwoordig algemeen wordende begrippen belijde, en daar openlijk en met nadruk voor uitkome. Hierin stel ik eer en genoegen. Dan, voor weldenkenden, die (uit hoofde van wat omstandigheid het zijn mag) aan de eene of andere mijner uitdrukkingen eene beteekenis mochten kunnen hechten, voor hunne eigene gezindheid aanstotelijk, achte ik het plichtmatig tevens te verklaren, dat, wel zeer verwijderd van zoodanige bedoeling, mijn hart geen afkeer voedt en uitdrukt dan tegen de by hun evenzeer gehate beginselen van Ongodistery en omverwerping der maatschappelijke orde, en zich (behoudens ieders wettige gehechtheid aan zijne wijze van beschouwen in de verdere byzonderheden) gaarne vereenigt met al wie de hand leent aan de bestrijding en verdelging dier afschuwelijkheden. Met deze ter goeder trouw gegevene verzekering heb ik de misvatting van oprechte belijders van welk Godsdiensdig geloof hier te lande ook niet te vreezen.

Dit weinige zij genoeg over den geest van deze verzameling. Nog een enkel woord betreffende het een en ander der Dichtstukken, in dit Eerste Deel vervat. Omtrent de Ines de Castro merke ik aan, dat dit Dichtstuk, in den vorm van een Tooneel naar den trant der Ouden geschreven, geenszins als een gedeelte van een vervaardigd of ontworpen Treurspel moet beschouwd worden. Mijne denkbeelden omtrent de vereischte inrichting van een hedendaagsch Treurspel brengen niets diergelijks mede. Het vers was bestemd tot de vervulling eener spreekbeurt in het te Amsterdam nieuw opgericht Genootschap Voor uiterlijke Welsprekendheid, en had alzoo geen ander doel, dan om, overeenkomstig de instellingen dezes Genootschaps, tot een proeve te verstrekken van den stijl en toon van tragische poëzy en versificatie in onze taal. De mededeeling der drie door my overgebrachte stukjes van Lamartine zal misschien den lezer welkom zijn, het zij als herinnering aan het oorspronkelijk, het zij als eene gelegenheid tot kennismaking met dezen voortreffelijken en belangrijken Dichter, tegen wien zommige Fransche zoogenaamde Liberaale Dagbladen (die zich waarschijnlijk schamen zouden gezonder denkbeelden over Schoonheid en Kunst te uiten, dan zy van Recht en Waarheid toonen te bezitten!) zich beijverd hebben een ongunstig vooroordeel te verwekken. Deze aanmerking moge tot beveiliging strekken tegen diergelijke partijzuchtige beoordeelingen, waardoor vreemdeelingen in eene taal zich op het gezag van landgenoten des Schrijvers al zeer licht laten wegslepen, en diene tevens tot opheldering der aan Lamartine door my gerichte dichtregelen achter de overbrengingen uit zijn werk geplaatst. Wat eindelijk mijne Navolging betreft van Ovidius bekenden redestrijd tusschen Ajax en Ulysses ter zake van Achilles wapenen, ik heb, hoe vervuld dit stuk zij van eene menige toespelingen op de Ilias, die het versieren en verlevendigen, het echter noodeloos geacht, zoodanige plaatsen aan te wijzen en door aanhaling nader op te helderen, daar zy den met Homerus bekende lezeren van zelve voor oogen springen, en daarentegen weinig waarde meer hebben, als men er eerst naderhand en buiten de zamenhang der verzen op aandachtig wordt gemaakt.

En hiermede is het Eerste deel van dezen bondel, dat door een Tweede en laatste vóór den afloop van het jaar (zoo ik hope) gevolgd zal worden, besloten. Vaar intusschen wel, Lezer! en kunt gy, by den overvloed van heerlijke zangen, waarvan de Hollandsche Pindus tegenwoordig wedergalmt, een

oogenblik met welgevallen het oor leenen aan mijne nederiger tonen, het zal meer zijn dan ik durf verwachten, die in het gebied der Dichtkunst op geen andere verdienste aanspraak make, dan op een brandend gevoel voor hare voortreffelijkheid, en een diepe overtuiging van de waarheden, die ons door hare bespiegelingen ontdekt worden!

[Aan het Tweede Deel ging vooraf deze]

VOORREDE.

Ter geleide van dit Tweede Deel, waarvan byzondere omstandigheden de uitgave tot nog vertraagd hebben, voege ik nog eenige weinige woorden by het geen aan het hoofd van dezen Bondel in het algemeen ter voorafpraak gezegd is. Deze woorden betreffen alleenlijk twee der in dit Deel verschijnende Dichtstukken, waarover eene korte opheldering noodig is tot dat rechte begrip van den inhoud, tot hetwelk de uitgevende Dichter zich verplicht gevoelt zijn lezer de hand te bieden.

Ten eerste dan zij het aangemerkt, dat het Dichtstuk onder den titel van de Tocht uit Babel hier geplaatst eene omstandigheid onderstelt, die ik niet gelove algemeen genoeg bekend te zijn, om er hier een byzonder gewag van te kunnen nalaten. Deze omstandigheid is de in het Spaansche Schiereiland, zoo wel als onder de uitgewekenen dier landen zedert eeuwen verspreide overlevering, volgens welke een groot aantal der Vorstelijke aan den Vorstenstam verwante geslachten uit Juda dadelijk, of ten minste korten tijd, na de verwoesting van den eersten Tempel in het land van Spanje zich hebben nedergezet en voortgeplant, en de kiemen dier groote bevolking gebracht, die onder het over den aardbodem verspreide Volk van Israël wederom als een op zich zelf staand geheel behoort te worden beschouwd. Deze overlevering, gelijk zy voor die haar van naby heeft onderzocht, hoogst waarschijnlijk is, wordt eene waarheid van het hoogste gewicht, wanneer men haar in toepassing neemt op de Spaansche en Portugeesche Geschiedenissen, over wier diepere kennis zy onbegrijpelijk veel licht verspreidt, zoo ten aanzien van den toestand der Joden in die landen gedurende eene lange reeks van eeuwen, als ten aanzien van verschillende zeer gewichtige gebeurtenissen (als onder anderen de vestiging der nieuwe Inquisitie tegen het einde der vijftiende Eeuw) welke tot nog toe of ge-

heel niet, af althands zeer gebrekkig gekend worden. Hoogst belangrijk (en in meer opzichten dan men wel vermoeden zoude) kon eene opzettelijke en uitvoerige behandeling van dit punt van historie wezen, en het is een mijner vurigste wenschen te eeniger tijde in de gelegenheid te zijn hetzelfde uit te maken met die naauwkeurigheid, die de zaak in mijne oogen by uitstek verdient, maar tot welke eene menigte bouwstoffen onontbeerlijk zijn, waarvan de toegang met even zoo velezwarigheden belemmerd is. Hier ter plaatse zij het genoeg eenvoudig van het bestaan der voormelde overlevering te gewagen, en daar by aan te merken, dat het Dichtstuk, waarvan zy het onderwerp is, het oogenblik onderstelt, waar op de uit de Babylonische heerschappij ontslagene geslachten zich gereed maken in een ander deel der wereld een schuilplaats te zoeken.

Onze tweede aanmerking geldt het Fragment van Lord Byron's *Caïn*, het vierde der in dit deel geplaatste stukken. Dit Fragment is in het door den Autheur onder den titel van *Mysterie spel* uitgegeven Dichtstuk het Tweedè en Derde Tooneel van het Eerste Bedrijf, met weglating alleen van eenige nietsbeduidende Verzen over een zeer te onpas aangevoerd geschilpunt tusschen de twee hoofdpersonaadjen van het stuk, en met byvoeging van eene Rei van Engelen, wier woorden door een cursieven letter in den druk onderscheiden worden, ten einde den lezer den samenhang van het Engelsche Oorspronkelijk te gemaklijker te doen bemerken. Ten aanzien van dit Oorspronkelijk-zelf merke ik op, dat de *Caïn* van den Lord Byron wederom is een dier dichtwerken, waarin zich dit voor den menschkundige meer nog dan voor den beminnaar van Poezy beschouwenswaardig wezen in alle de vreemdheid van zijn persoonlijk karakter vertoont. Men vindt hier den Noordschen Edelmann, den zwaarmoedigen Engelschman, den gevoeligen Poëet, den hoogmoedigen en tevens lichtzinnigen Twijfelaar, wiens ongelukkige geestgesteldheid zich de kwade Geest van onze ongodsdienstige eeuw heeft weten ten nutte te maken, met alle zijne tegenstrijdigheden terug. De Poëzy is hier, als in de meeste van 's mans schriften, by vele gewichtige gebreken, overvloeiende tevens van verbeelding, warmte en verheffing, en andere dichterlijke hoedanigheden, die van eenheid evenwel en consequentie, of wat daar naar zwemen mag, geheel uitgesloten. Zoo ver men uit dit stuk dan eenig bepaald stelsel van des dichters denkwijze kan opmaken, schijnt hy hier eene soort van *Manicheïsme* te

belijden, hetwelk op geen vastere gronden steunt, dan de een-toonige steeds onder verschillende vormen voortgebrachte sofismen der Ongodistery, doch die in de schitterende kleuren van Lord Byron's Poëzy gehuld, niet nalaten konden, by de meerdere verontwaardiging, die zy by my verwekten, een geheel andere uitwerking dan die eener bloote wegwerping van het boek te weeg te brengen. En zoo werd dan het denkbeeld by my geboren, om ze met de wapenen der Dichtkunst van mijne zijde te bestrijden, en by eene overbrenging van een gedeelte van dit zonderlinge stuk eene wederlegging te voegen door het invlechten van eenen Rei, die naar de wijze der oude Treurspeldichters Waarheid en Zedelijkheid handhaven moet. Deze mijne wederlegging geloove ik te berusten op gronden van Goddelijke Openbaring; althands ik zoude gruwen van het denkbeeld iets te hebben nedergeschreven, daarvan onafhankelijk. Doch voor wie mijne oplossing van de drogredenen der Booze Wezens, die de Engelsche Dichter tot zijne tolken schijnt te maken, aannemelijk vinden moge, dient vooral aangemerkt, dat deze en alle andere oplossingen van het menschelijk verstand behooren te zijn ondergeschikt aan dat alles omvattende geloof des harten, waarin de Rechtvaardiging Gods, buiten de medewerking eener bekrompene redeneering, geschiedt, en op hetwelk alle de aanvallen eener gewaande filosofie afstuiten, schoon ook de Tijd nog niet daar is, waarop de Verborgenheden der wijsheid Gods ook voor de oogen van het Verstand zullen geopend worden!

[Bij de nieuwe uitgaven der twee deelen in 1847 werd gevoegd dit]

VOORBERICHT.

De Boekhandelaar Kruseman heeft het wenschelijk geacht, van dezen Dichtbundel, welke sedert eenigen tijd tot zijn boekenfonds behoort, een nieuwen druk in klein formaat te geven. Op de behulpzame hand daartoe van den Autheur had deze onderneming hare aanspraak. Die medewerking intusschen bepaalde zich uit den zaak tot niet veel meer dan het nazien der proeven. Indien dan nu by die gelegenheid hier en daar in uitdrukking of punctuatie iets naar het gevoel of den indruk van het oogenblik veranderd werd, de Bundel verschijnt, behoudens deze onbeduidende wijziging, als bloote herdruk der

uitgave van de jaren 1821 en 1822. Aan verbetering, die in der daad overwerking ware geworden, kon daarby wel niet gedacht worden, hoe ook anders na een zoo aanmerkelijk tijdverloop, alleen reeds uit het standpunt der dichterlijke kritiek, zich een trek tot overwerking mag hebben doen gevoelen.

In het geheel moet wel eene poëzy, na meer dan het vierde eener eeuw op nieuw onder de aandacht gebracht, niet alleen tot een nieuw geslacht van Lezers, maar ook tot den Dichter zelve in eene gewijzigde betrekking komen. Toch blijft aan dezen de belangstelling in de vrucht van een vroegeren leeftijd eigen. Wel moge hem thands de keus of kleur van menige uiting, het zij om hare sterkte, het zij om hare zwakte, een glimlach, zoo niet scherper afkeuring dan dezen, afpersen, op meer dan eene plaats herkent hy nog steeds de oogenblikken, waarin de zelfbewustheid van dichter te zijn in zijn gemoed opwaakte, en misschien reeds eenige zelfstandigheid bekwam. Meer dan belangrijk, neen! dierbaar wordt hem die herkenning, voor zoo ver zy zich tevens aansluit aan de gedachtenis van toestanden, die voor zijn in- en uitwendig leven beslissend zijn geweest.

Doch is dan alzoo de poëzy ook van deze Verzameling geen bloot spel geweest met taal en denkbeelden, maar veeleer de uitdrukking van een innerlijk leven of streven, bovenal die van inwendige bewegingen en behoeften op Godsdienstig gebied, zoo acht de Dichter zich, by deze wederverschijning, in gemoede tot ten minste eenige rekenschap verplicht van de verhouding, waarin zijne tegenwoordige overtuigingen staan tot hetgeen hy ook in dezen Bundel eenmaal uit zijne binnenste gewaarwording heeft nedergelegd. Inzonderheid van die zijde beschouwd, kan hy deze poëzy niet betrekken dan tot een tijdstip van wording en allermint van rijpheid. Wie met mijne gevoelens gelijk die in latere, vooral in de tien laatste jaren, bij schrift openbaar werden, eenigermate bekend is, dien zal in den hier voorhanden Bundel een soort van bajert bejegenen, waaruit veel zich sedert tot bestemde denkbeelden ontwikkeld heeft, of in eene voortgaande beweging van ontwikkeling gebleven is, maar waaruit ook niet weinig, het zij men op de zaken of of de woorden zie, eerder als verzonden en opgelost te beschouwen is, en voor my althands geene andere dan eene (mag ik ze dus noemen) personeel historische betekenis meer heeft. Zoo rust dan (welke toegeeflijkheid men

ook in het oordeel over de poëtische waarde zal willen betoonen!) op my althands, ten aanzien van het wezen dezer dichterlijke uitboezemingen, de plicht van een stellig protest tegen ieder andere richting, welke daaraan zoude kunnen gegeven worden, dan overeenkomstig met mijne later uitgesprokene belijdenis omtrent de hoogste en dierbaarste waarheden. Ja, veeleer, voor zoover in deze poëzy mijner jeugd galmen gevonden worden, die evenzeer of meer in het godsdienstig gevoel der Eeuw dan in het positief geloof des Evangelies eenen weêrklank vinden, acht ik het hier de plaats tegen alles wat tot het eerstgemeld terrein behoort des te nadruklijker te waarschuwen, als ik voor my zelve ieder dag meer behoefte heb aan de vastigheid van die historische Openbaring, waarvan het leven en de grondslag is de Heilbelofte des Ouden en des Nieuwen Testaments.

Zoo ik de toepassing van dit protest eenigzins noodig heb te byzonderen, ik zou, ten voorbeelde van de schifting die ik hier wensch aan te bevelen tusschen wordend en blijvend, tusschen wezenlijk en bykomstig, tusschen algemeen Godsdienstig en bestemd Bijbelsch, bepaaldelijk wijzen op drie der grootere Dichtstukken in den Bundel: de Hymne der Voorzienigheid, de Reien in Byrons Caïn, en de Tocht uit Babel. De twee eerstgenoemden mogen inzonderheid mijnen jongen mededichteren nog steeds eenig belang inboezemen als poëzy; zij vorderen, van wie het om hoogere belangen te doen is, naauwlettende toetsing aan het Woord van God, ter onderscheiding van beproefde waarheid en gewaagde dichtung. Ik zoude thands zeer zeker geen van beide zóó schrijven; ik zou geen van beide thands onderschrijven zonder eene zekere medeplichtigheid aan richtingen, die ik toen ter tijd daarin niet zoo zeer vreesde of besefte. Vooral zou ik huiveren van het wedergeven, al zij het ook om ze te wederleggen, der lasteringen van het Engelsche Dichtstuk; lasteringen, waartegenover in elk geval de toon van lofzang en aanbidding, maar geenszins eenige poging tot oplossing voegt, buiten dat ééne woord van den Apostel: Wie zijt gy, die tegen God antwoordt? — Wat de Tocht uit Babel betreft, zekerlijk blijft my de historische grondslag van dit Vers altijd gewichtig, als hebbende betrekking tot eene nationale, in mijne mondelinge Voorlezingen over de moderne Geschiedenis der Joden later in het breede behandelde, over-

levering: die der vestiging, voor een gedeelte, van den koninklijken stam van Juda uit Babel in het Spaansche schiereiland kort na de eerste stad- en tempelverwoesting van Jeruzalem. Ten aanzien evenwel der bewerking, zoude ik my thands voorzeker niet meer veroorloven de prophetische glansen der toekomstige heerlijkheid van het Joodsche volk onder hunnen eigenen Koning Christus, toe te passen op eenig tijdvak, hoe belangwekkend ook anders, van Israels geschiedenis buiten het erfland der vaderen en de gehoorzaamheid aan dien Verlosser, die alléén de Leeuw uit Juda is, wien toekomt de scepter, de wetgeving, en de eere, — wiens koninkrijk kome!

September 1847.

Bladz. 227.

[DEN HEERE DR. IMANUEL CAPADOSE. Deze Capadose was lijfarts van koning Lodewijk, gehuwd met Batseba Da Costa, zuster van Daniel Da Costa, vader des Dichters, wier afsterven hier dichtertlijk herdacht en betreurd wordt. Hij was een oom van Dr. Abraham Capadose, den boezemvriend van onzen Zanger, aan wien zoo menig schoon gedicht door hem toegewijd werd.

Daar de gedichten in den Bundel Poëzy niet alle een jaartal dragen, heeft men de chronologische orde niet verder kunnen volgen, dan dat men ze allen een plaats in het tijdperk van de jaren 1818—1822 gegeven heeft.]

Bladz. 228.

[EURYDICE. Een nagalm van de antieke Grieksche luit, in schoone Hollandsche dichtklanken weêrgegeven!]

Bladz. 240.

[DE TRAAAN. Het oorspronkelijke van dit gedicht komt voor in de Hours of Idleness van Byron, en behoort dus tot het tijdperk van dezès Dichters eerstelingen. De wensch aan het slot is voor Da Costa, nog meer dan voor Byron, boven hopen en denken vervuld. Onder hoevele stroomen van tranen daalde de Hollandsche Zanger ten grave!]

Bladz. 262.

[IN HET ALBUM VAN DEN HEER MR. JERONIMO DE VRIES. Een dichtbloem ter eere van den getrouwen vriend van Bilderdijk, later ook hoogschatter en vriend van Da Costa, mocht in de poëzy dezès Dichters niet ontbreken.]

Bladz. 264.

[GRAFSCHRIFT. De hoogschatting van Bilderdijk voor den beroemden Leidschen Hoogleeraar in de Rechten van der Keessel was op zijnen leerling Da Costa, die ook zelf mede het onderwijs van dezen uitstekenden Rechtsgeleerde genoot, overgegaan, en uit zich in een Bijschrift, dat in korthed en kernachtigheid den geest en toon der in dit opzigt zoo voortreffelijke oud-Hollandsche dichtschool weêrgeeft.]

Bladz. 265.

[VIJF BIJSCRIFTEN. Deze vijf Bijschriften op het vijftal Oranjevorsten, die onzen staat hebben gegrondvest en bevestigd, zijn opgedragen aan Jhr. Mr. W. van Hogendorp, die aldus genoemd wordt: »de onvergetelijke, de vroeger gedwongene en met geweld weggevoerde Garde d'honneur, en in deze betrekking nog in de macht der Franschen, toen zijn vader Gijsbert Karel in die gedenkwaardige maand November 1813 de vaan der bevrijding opstak, toen zijne broeders voor het aangezicht van vriend en vijand, van het volk en zijne verdrukkers, het huis op den Kneuterdijk uittraden met de oranje-kleuren op hoed en rok.» Da Costa geeft van hem in »De Mensch en de Dichter Bilderdijk,» eene persoons- en karakterbeschrijving, die de innigste bewondering en de tederste vriendschap ademt, zoowel als de hartelijkste droefheid over des veelbelovenden vroegen dood.]

Bladz. 276.

[DE GAAF DER POEZY. In deze bezielde Ode is wel geen trek meer algemeen bekend en beroemd geworden, dan de zoo dikwijls aangehaalde aanhef:

Gevoel, Verbeelding, Heldenmoed!

een eisch, waaraan Da Costa zelf als Dichter de volkomenste vervulling schonk. Treffend werd dit onder anderen erkend in den weërgalm in Potgieters voortreffelijken Rouwzang Isaac Da Costa. (Gids 1860.)

Het is door den Dichter vergund geworden, dit lied hier in zijn geheel mede te deelen:

ISAAC DA COSTA.

1798—1860.

Hervormd Amsterdam! gij, gelukkige moeder
 der fiere gemeent die u glansrijk herschiep,
 bleek immer uw menschlijkheid vroomer of vroeder
 dan toen zij 't Huis Jacobs het wellekom riep;
 dan toen Ge, voor eigen behoud nog te velde,
 verdrukten hun leed vast in liefde vergoldt,
 tot straks in 't hoezee dat uw zege vermeldde
 de hulde van 't ridderlijk Israël smolt?
 Gij wist wat het zegt voor geloofsdwang te buigen,
 gij gundet dien zwervren een huis des gebeds,
 en uwer verdraagzaamheids wolk van getuigen
 gloort eeuwig op Rembrandt's zich licht scheppende ets! (*)
 Al 't voordeel waarderend van vlijtigen wandel
 weest ge ijlings hun plaatse in der poorteren rij,
 't verlaten Lisbòa riep wee om zijn handel,
 de korlen des Taags werden staven aan 't IJ!
 De wijsgeeren vóór op 't gebied der gedachte, (†)
 aan 't leger der zieken als englen begroet,

(*) Rembrandt's etswerk geeft gelegenheid op te merken, hoe de ballingen uit het Spaansche Schiereiland hem der wereld des Ouden Testaments inwijdde.

(†) Emanuël Bonns (Joseph Bueno) en Manasse Ben Israël zijn als artsen bekend; er volsta voor de toespeling op de wijsgeeren Spinosa's naam.

zoo kuste u die schaar , van geslacht tot geslachte
 haar goud en haar gaven u biedend , den voet.
 Een dankbaarheid , 't wisslen beschamend der eeuwen ,
 U trouwst in 't verval , U vernieuwd na 't herstel ,
 een weërgalm van 't woord van den God der Hebreëuwen :
 »Ik doe wie Mij wèl wilde in eeuwigheid wèl!"

Gij , jonkske uit het bloed zulker oudren geboren ,
 gij , jongling , wiens toekomst de meester vermoedt ,
 hoe neigt gij naar Bilderdijk's heldendicht de ooren (*),
 hoe zet hij , 't u zingend , uw boezem in gloed !
 Ze is de uwe , die wereld oorspronkelijk zoo edel !
 Wat geldt bij uw adel d'aeloudste uit Euroop ?
 En de uwe , wat lauwer ook ritsle om zijn schedel ,
 wordt eenmaal zijn krans , schoon ge bloost bij die hoop.
 Aanschouw 't in de klimmende geestdrift des grijzen
 hoe hoog hem uw klimmend bewonderen streelt :
 Triomf is de traan die Elpine doet rijzen ,
 triomf iedre flikkring die 't scheemren doorspeelt !
 Hoe zoudt gij het zien , in verrukking verloren ,
 hoe zoudt gij het zien , die u stort aan zijn borst ,
 die waandet de ontzagbre profeten te hooren ,
 dien 't eeuwige blaakt met onleschbaren dorst !
 Ach ! 't jeugdige bloed moge u bruischen door de aadren
 wanneer naar de heilige harpe ge grijpt ,
 de roemrijke ballingschap spellend der vaden ,
 waar 't goud van d'oranje onder 't lommerdak rijpt ;
 en 't harte zijn togten slechts strijdend bedwingen
 zoo vaak gij de blik op de schoone moogt slaan ,
 wier ziele gij wint door uw zielszucht te zingen ,

(*) Zie een der schoonste plaatsen uit: „de Mensch en de Dichter Willem Bilderdijk." Weldaden aan een Zoon uit Israël.

wier liefde gij leest in een lach of een traan; —
 wat zegt u de glorie van 't grijze verleden,
 wat schat gij een weelde als de wereld nog biedt,
 zoo lang over 't zonnige, zalige heden
 de schaauw zich verzwaart van ons somber verschiet?
 't Verderf grijnst u aan in de bloeiende gaarde,
 »het graf,» gilt ge toe, wie u oudervreugd prijz',
 »verganklijk, vervloekt is 't genot dezer aarde,
 »onze oorsprong was hemelsch, herbloei 't paradijs!...."
 Stil Bilderdijk! stil die vervoerende klagten,
 gij kent bij het regt ook den plicht der genie,
 die vaak in den duister naar 't uchtendrood smachte,
 maar vaak in den weërschijn ook morgenglans zie!
 Ge voelt hoe zijne armen uw knieën omklemmen,
 of meer dan een vriend, of ge vader hem waart,
 wie hooger dan Gij onze harpe zal stemmen,
 hem blijf' — 't zij uw roem! — uwe ellende gespaard:
 Die bittere beker ten bodem geledigd,
 die strijd met eene eeuw u den reus zelfs te sterk,
 die twijfel door kunst noch door kennis bevredigd,
 die ruste gezocht in de kilte der kerk!
 Weër ze af eer die stormen elkander verdringen,
 en blinkende bloesems doen stuiven in 't slijk!
 »De beek laat zich leiden, de stroom doet zich dwingen,
 »de zee,» zegt ge grootsch, »schept zich zelve haar rijk!"
 Of ziener ge waart, gaat dat woord in vervulling,
 't wordt duister in 's jonglings verbijsterd gemoed
 en schrik grijpt ons aan bij een oogwenks onthulling,
 wat vreeze van doodskoû hem huiveren doet;
 of trillen van 't kloppen der koorts niet zijn slapen,
 bij 't zoeken der ziel naar den levenden God,
 in stelsels door 't brein van vernuften geschapen

die 't gister bewonderde en 't heden bespot?
 In walging van 't West wendt hij weêr zich naar 't Oosten,
 waar Mozes uit steenrotsen laafnis mogt slaan,
 waar Silo de treurende weduw zal troosten,
 En, andere Saulus, blikst Christus hem aan!
 Hij knielt, hij aanbidt! — houdt eerbiedig u verre,
 zijn tweede geboort' staat door de eerste hem duur,
 hem boeit voor der Bergrede lieflijke sterre
 der Apocalypsis verterende vuur!

Harmonisch ontwikkelt de schepping haar gaven,
 de knop windt zich los en de bloesem wordt vrucht,
 hoe lang ook de rups in de pop schijn' begraven,
 van windsels bevrijd neemt de vlinder zijn vlugt;
 Bezielde! wiens morgen een middag beloofde
 van luister, als schaars langs ons luchtgewelf schiet,
 wat zucht ge dat ijvren uw zangdrift verdoofde?
 't geloof tot dien prijs is het hemelsche niet!
 Schoon 't hart van de dwaasheid des hoogmoeds u gruwe,
 al de ijdelheid moê der verganklijke faam,
 geen gave of ze is Godes en eenig blijkt de uwe,
 hoe smelt de poëtische trits in u zaam!
 Gevoel? in geen vrouwlijke borst schuilt er teerder!
 Verbeelding? gij vliegt met des dageraads vlugt!
 En Heldenmoed? toon bij de koersten uw meerder!
 Geef, Oosterling, Hollander, Christen, u lucht!
 Helaas! uit de sfeer van de schoonheid aan 't dolen
 't wordt elke dier gaven baldadig verkwest,
 heur wieken verlamd door het stof van de scholen,
 heur trekken ontlusterd door toornigen twist;
 doch waar bij beklag u de blaam er voor treffe,
 zij ook tot de schare de bede gerigt,

dat ze eindelijk de almagt der liefde beseffe,
 die, weldoend wie wee doet, beschamende sticht!
 Het Teisterbantsch vaandel beurt hooger zijn banen,
 de strijdkreet des veldheers doordavert het heer;
 ach! ziet hij dan niet hoe 's Lands Muze haar tranen
 met moeite weêrhoudt, hij, haar lievling weleer!
 Weleer! of zij nog om zijn tente niet zweefde
 weleer! of haar ademloos nog ieder nacht
 de borst bij het trillen der snaren niet beefde, —
 of liefde verflauwde hoe lang zij verwacht!
 O morgen, waarop ons de wellust gebeurde ¹⁾,
 getuige te zijn van 't herrijzen dier zon,
 die langzaam den sluijer der neveln niet scheurde,
 wat wist zij van worstling? die rees en verwon!
 O morgen, de roemrijkste stonde zijns levens!
 de lof is te laauw voor zoo goddlijk een gloed;
 de roemrijkste zege onzer zanggodin tevens,
 wees, heerlijke erinnering! wees driewerf gegroet!
 Hij zingt en niet enkel de bloem van die dagen,
 de kunst en de kennis vergaderd in 't koor,
 voelt naauwlijks zich weêr op die golven gedragen,
 of ze is bij 't melodische voorspel reeds oor;
 hij zingt in de heilige hal der historie,
 omringd van de helden der zeventiende eeuw,
 en schitterender gloort dier onsterflijken glorie,
 te land en te water verrijst weêr de leeuw!
 »Het Lied van 't Jaar Veertig!» — mogt over 't gebeente
 een adem de dooden bezielende ooit gaan,
 dan luistert die goede, die groote gemeente
 dan hoort hem de Vader des Vaderlands aan!

1) Vijf en Twintig Jaren, het dichtstuk, waarmede da Costa in 1840, in het Kon. Ned. Instituut de lange stilte afbrak.

Of dunkt het u droom dat die toonen hen treffen,
 dat schimmen den lofzang waarden der lier,
 en Willem de handen ten zegen zou heffen
 nu 't lauwerloof ruischt om zijns naneefs banier?
 Verklaar bij deez' menigt 't verbazender wonder
 hoe schoonheid het stugste gemoed overheert;
 haar schepping, die 't ongelooft dreigt als de donder,
 dat ongelooft echter tot eerbied bekeert;
 zij 't hart van den bittersten vijand veroverd,
 verrukkend 't beschaamt, overtreffend 't verzoent,
 en 't westlijk Europe zou hebben betooverd,
 had slechts buiten Holland zijn taaltak gegroend.

Onloochenbare eenheid van kunst en karakter!

Wat spits van 't gebergte is uw wicken te steil?
 de vleugel van 't kleiner gevogelte knakt er,
 den adelaar geeft gij heel 't landschap er veil;
 en geest en gemoed, door 't geloove geprikkeld!
 voor wie zich de dampkring van 't aardse verdunt,
 hoe straalt u 't verschieft dat der ziel zich ontwikkelt,
 hoe blaakt haar de blik in de heemlen gegund!
 Da Costa! zoo vaak gij den stralenden bondel
 van flitsen versmaadt en uw haatren vergeet,
 niet maar onze tweede, onze grootere Vondel
 die waardig den regtstoel der tijden bekleedt, —
 Da Costa! die, zoo gij uws meesters ellende
 den landgenoot kwijtscheldt, in 't grootscher gemoed
 van teederder liefde dan Bilderdijk kende
 vervuld blijkt voor 't volk eens uw' vaders zoo goed, —
 O Zoon van het Oost! die de zengende stralen
 gebiedt en wij zien en ons schroeit de woestijn,
 wat weelde met Ismaëls moeder te dwalen.

die moeder van tallooze volken zal zijn!
 't Penseel wijkt beschaamd voor uw schildring van smarte,
 geen beitel, die treffender boetlinge geeft,
 en tusschen die beide voor hoofd en voor harte
 wat hymne, die de eeuwen verklarend doorzweeft! ¹⁾
 o Trots van het West, die bij Nieuwpoortsche duinen
 nog eens der hervorming de zege behaalt,
 en 't schimmenheir groept op de zilveren kruinen,
 gestarnte dat lieflijk door schaduwen straalt;
 maar menschlijker voelt dan onz' voorzaten voelden,
 maar hooger dan louter tot duldung u heft,
 als daar, waar de blakendste togten krioelden,
 Flips-Willems gemoedsstrijd u 't innigste treft; ²⁾
 tuig, dichter! dien, zoo aan het hof van Oranje
 de kunsten den luister verhoogden der kroon,
 een lot als Carl August, die roem van Germanje,
 aan Göthe bereidde, ten dank waar geboôn!
 Tuig, dichter! die, hadde u het zonlicht beschenen,
 waar 't dubbele Huis van de wereld beschikt,
 een streelender hulde dan 't goud van Mecenen,
 de schatting eens edelen volks had verkwikt;
 wat glans was uw sier in deez' gastvrije wallen,
 , waar lag wel uw lusthof, aan Aemstel of IJ?
 ach! 't ridderlint moge u ten deel zijn gevallen,
 al 't overig ging uw en blikken voorbij! —
 Een leerstoel voor u? U, den leidsman der dwaling!
 Onz' jeugd, met vernuften tot meesters, uw buit!
 Het hof om te rusten, benoemd bij herhaling,
 voor wien niet al plaatse? slechts u sloot het uit!
 Zwijg, bitterheid! zwijg, die tot waardiger wraking

1) Het dichtstuk Hagar.

2) Het dichtstuk: de Slag bij Nieuwpoort.

mogt stijgen uit drieërlei dichteren naam,
 wanneer niet da Costa een grootscher vermaking
 dan Vondel of Bilderdijk liet aan de faam;
 wanneer ons de hemelsche glimlach niet heugde
 waarmeê hij, op 't leger der smarte gestrekt,
 slechts woorden verkondde van vrede en van vreugde,
 zijn leed met den mantel der liefde bedekt!
 Waarop, ja, zijn vurige geest zich vermeidde
 in 't gaan door den tijd der verkorenen Gods,
 »de beide Verovraars, de Jood onder beide!»¹⁾
 maar vrij van een zweem van den vroegeren trots!
 waarop van geen menschen miskenning hij klaagde,
 waarop hij een stervende martelaar scheen,
 die blij van zijn Heer en zijn Heiland gewaagde,
 maar zegende wie hij het felst had bestreên!

o Volk! met zoo goed, met zoo grootsch een verleden!
 o Volk! met zoo donker, zoo droef een verschiet,
 zoo lang gij den sluimrenden krachten van 't heden
 ontwaken vergunt, noch ontwikklèn gebiedt!
 o Neêrland! wat zoudt gij eene eerzuil doen rijzen
 waarbij, schoon de bleekheid des marmers niet bloost,
 de vraag van den vreemdeling uw vonnis zou wijzen,
 wat hulde gij bragt in zijn gade en zijn kroost?
 Verrukte zijn harpe u, zijn doel zou u blaken,
 die liefde voor 't eeuwge, die 't aardsche doorzocht
 om stout in den tijd zijn vergoding te wraken,
 om hoog te waarden wat heerlijks die wrocht!

1) „Waar en wanneer” hooren wij den verscheidene, in dichterlijke mijmering, nog op zijn krankbed uitroepen: „waar en wanneer treft ge die zwer- „vers niet aan? in de tent van Alexander, in het kamp van Napoleon, alom „en altijd, maar ook altijd en alom afgezonderd, altijd en alom Jood!”

Vernieuwing, herschepping bad hij uit den hoogen
 op stofflijk, op zeedlijk, op geestlijk gebied:
 hoe 't stralen der waarheid zich kleure in onze oogen,
 elk onzer beleve in geweten zijn lied!
 Eerst dan, als die luister weërschijnt in den lande,
 eerst dan bij dat koor hem een tombe gesticht,
 waar Vondel vereerd heet, drie eeuwen ten schande,
 waar pralend, niet prikkend, de Ruyter nu ligt, —
 om, beurtlings op de asch dier geniën van 't Westen
 of de asch dier genie uit het Oosten geknield,
 den dankbaren blik er ten hemel te vesten,
 waaruit zoo verscheiden verwachting bezielt!

Bladz. 284.

[AAN MIJNE EGADÉ. Jonkvrouwe Hannah Belmonte, den dichter in den bloede verwant, later in den gelukkigsten echt met hem verbonden. Dit gedicht is de eersteling van een ganschen stroom van zangen, haar toegewijd, waarin het van liefde blakend hart des tederminnenden Echtgenoots niet moede werd zich uit te storten. Had men alles willen geven, wat er van dien aard in des Dichters nalatenschap voorhanden was, het had op zich zelf een kleinen dichtbundel gevormd. Treffend is het, dat aan deze tot in den dood toe geliefde Gade ook als met brekend hart en stervende stem de allerlaatste toon van des Dichters harp in de Aanbieding van De mensch en de Dichter Bilderdijk toegewijd werd. Dit gedichtje zal aan het slot van deze dichtverzameling zijne plaats vinden].

Bladz. 289.

[AAN DOCTOR ABRAHAM CAPADOSE, den bloed- en geestverwant des Dichters, die te zamen met hem tot de Christelijke kerk overging en door Lucas Egeling te Leiden uit ééne zelfde fonte gedoopt werd. Ook later bleven de beide geloofs- en strijd-

genooten in denzelfden geloofsstrijd door de innigste en vertrouwelijkste vriendschap met elkander verbonden. Menige harptoon des Dichters klonk den boezemvriend bij onderscheidene gelegenheden ter eere, gelijk later uit verscheidene, ook vroeger onuitgegevene, dichtproeven zal blijken. Het slot van dit overschoone dichtstuk werd door Capadose bij het graf van zijn dichterlijken vriend op de treffendste wijze in herinnering gebracht en herhaald.]

Bladz. 298.

[AAN MIJN VADER. Ter opdracht van den Bundel, getiteld Poëzy. Deze opdracht ademt niet alleen een geest van plichtmatigen eerbied van den zoon voor den vader, maar tevens klinkt daarin een toon van innige zamenstemming van den vurigen jongeling met de beginselen, hem door dien vader ingeprent, ja, van fierheid en verheffing op het bloed diens vaders, dat hij in zijne aderen draagt en voelt. En inderdaad, Da Costa's vader verdiende zulk een hulde; hij, die ons geschetst wordt (Koenen, Levensbericht) als zijnde, niet zoozeer wetenschappelijk gevormd, maar rechtschapen, werkzaam en zich kenmerkende door zekere aangeboren fierheid, die men in den zoon hervindt. Aan de zorg, die deze Daniel Da Costa, in vereeniging met zijne vrome Gade, Rebecca Ricardo, voor de opleiding van zijnen zoon droeg, op wiens buitengewonen aanleg beide ouders met reden trotsch waren, heeft Nederland het te danken, dat het kostbaar juweel, hun ter bewaring toevertrouwd, van den beginne af met ijver en kunst geslepen en gepolijst, en aldus voorbereid werd om eens in vollen luister te stralen.]

TOELICHTINGEN BIJ DEEL II.

Bladz. 1.

[DES DICHTERS LOTSBESTEMMING. Dit gedicht werd in de Amsterdamsche Afdeeling van de Hollandsche Maatschappij van Fraaije Kunsten en Wetenschappen voorgelezen. Het is opmerkelijk, dat, terwijl aldus deze Maatschappij reeds van den beginne af toonde de gaven des dichterlijken jongelings op prijs te stellen, zij het tevens was, die het voorregt had den laatsten toon van zijnen zwanenzang op te vangen, daar hy in eene harer wintervergaderingen op dringend verzoek zijnen »Slag van Nieuwpoort" slechts korten tijd vóór de ziekte, die hem ten grave sleepte, met jongelingsgeestdrift voordroeg. Da Costa was met eenige weinige voorname Letterkundigen Eerelid van deze Maatschappij.]

Bladz. 30.

[INES DE CASTRO. In dit dramatisch fragment hoort men den oorspronkelijken Nederlandschen Dichter, maar kennelijk door den Portugeeschen Hoofddichter Camoëns, altijd een zijner lievelingszangers, als aangeblazen en bezielde. Het is, even als de *Alfonso I*, een laatste nagalm van de harpe Sions, gelijk zij in het land van Camoëns en van Cervantes klonk:

En nog later zong Juda, daar 't, balling, zijn staf voert,
of het waar' met een zweem van den vroegeren zwier,
waar de Taag langs Lisboa zijn goudkorrels afvoert,
waar zich Cordua baadt in den Guadalquivir.]

Bladz. 43.

[HELDENPLEIT. Deze vertolking volgt het oorspronkelijke van Ovidius, in het XIII^{de} Boek zijner Metamorphosen, getrouw, en toch zonder eenig spoor van drang, op den voet. Het beoont de moete wèl, de vertaling van Da Costa met die van

Vondel te vergelijken : een wedstrijd als die van de beide Helden in 't gedicht, waarin men somtijds niet weet, wien de palm te reiken. De weglating door Da Costa van den uitslag van den kamp, en de gevolgen daarvan in Ajax zelfmoord en zijne gedaante-verandering in een bloem, die bij Vondel niet gemist wordt, is karakteristiek. De Israelitische dichter kon zich wel in het dramatisch Heldenpleit, maar niet in de kinderachtige echt-Heidensche mythe vinden, waarmede de Romeinsche Zanger, naar luid der gewone legende, dit zijn treffelijk lied besluit.]

Bladz. 131.

[AAN LAMARTINE. Opmerkelijk is de sympathie, die den toenmaals jeugdigen Dichter Da Costa omtrent dezen Franschen Meesterzanger bezielde, en die uit onderscheidene vertolkingen van zijn gedichten, zoowel als uit den warmen toon van de daaraan voorafgaande poëtische Inleiding blijkt. De reden van die overeenstemming echter is niet ver te zoeken : de Nederlandsche Dichter geeft haar zelf aan :

Een Morgenlandsche lucht doorademt uw gezangen.

en later :

U, die in 't Westersch lied des Oostens ziel doet leven;
Haar, van haar afkomst uit dat Oosten niet ontaard!

Zoo is het dan ook in het oog vallend, hoe beide Zangers zich door een zelfde dichterlijke aandrift voelden opgewekt om de schoone, maar in een zedelijk en godsdienstig opzigt soms bedenkelijke poëzy van Byron als op den voet te volgen en te wederspreken te gelijk : Lamartine in zijn laatsten Zang van den Childe-Harold, Da Costa in zijn meesterlijke oorspronkelijke Reien, tusschen de navolgingen van fragmenten uit Lord Byrons Caïn ingevoegd. De sympathie der jeugd begaf echter later den man, toen Lamartine als letterkundige niet minder dan in andere opzigten de schoone verwachting bleek te leur te stellen, die zijne eerste optreding bij velen had verwekt. Toch bleef ook toen, naar des Hollandschen Dichters grootmoedigen aard, billijke waardering in den toon der afkeuring gemengd :

Zijt gy het, Spreker, zoo verheven,
 zijt gy het, Zanger zoo vol ziel!
 Wien, door 't getij der eeuw gedreven,
 zoo roekeloos een woord ontviel?
 En liet gy dan die zijden snaren,
 o Lamartine! daarom varen,
 die eenmaal golfden hemelwaart,
 om in uws volks vergaderzalen
 tot heel den onzin af te dalen,
 dien dorre zelfvergoding baart?

[Zie bladz. 70 van het volgende deel.]

Bladz. 142.

[DEN HEERE W. DE CLERCQ, IN ANTWOORD OP EEN VOORTREF-
 FELIJK VERS, MY BY DE UITGAVE DER „POEZY” TOEGEZONDEN.
 Het hierbedoelde vers werd in de eerste uitgave medegedeeld,
 zooals het in een der bundels van de Mnemosyne gedrukt voor-
 kwam. Sedert verscheen een werk, dat wel niet in den han-
 del kwam, maar nochtans in beperkten kring onder vrienden
 verspreid werd. Het voert den titel van: *Willem de Clercq*
naar zijn Dagboek 1811—1824, en behelst Aanteekeningen uit
 De Clercqs van zijn vroege jeugd tot aan zijnen dood toe trouw
 bijgehouden Dagboek, die geordend en toegelicht zijn door Dr.
 Alard Pierson, thans Buitengewoon Hoogleraar te Heidelberg,
 die zoo door de betrekking, waarin hij door zijn huwelijk tot
 de familie De Clercq staat, als door zijne hooge waardering
 van zijnen beroemden Aanverwant, de aangewezen persoon was
 om zich met deze gewichtige, maar kiesche taak te belasten.
 Wat men aangaande de kennismaking en latere vriendschaps-
 betrekking van De Clercq met Da Costa, zoowel als omtrent
 vele gewichtige levensbijzonderheden van Da Costa zelven uit
 deze bladen verneemt, kan niet genoeg gewaardeerd worden.
 Het is nu aan het slot van dezen bundel, dat men behalve het
 vers van Da Costa zelven, in de Kompletee Dichtwerken voor-
 komende, nog twee verzen van De Clercq vindt. Het eerste,
 reeds door overneming uit de Mnemosyne in de eerste uitgave

bekend geworden, het andere voor het groot Publiek geheel nieuw, dat, met vergunning der familie, hier mede opgenomen wordt. Wij volgen ook bij de mededeeling van het eerste gedicht de redactie van het handschrift, dat in het »Dagboek» is gevolgd.

Het eerste lied luidt dus :

AAN MIJNEN VRIEND I. DA COSTA ,

NA DE LEZING ZIJNER GEDICHTEN.

Heil zij den telg uit Judaas stam ,
 Die toont waar hij zijn oorsprong nam ,
 Den gloed van 't Morgenland deed schitteren in zijn zangen ,
 Den kluister van zijn eeuw verbrak ,
 Zijn dichtvuur aan dien toorts ontstak ,
 Dien de achtbare oudheid voor haar lievling op bleef hangen.

Treê verder op dit roemrijk spoor ,
 Treed ons met hooger geestkracht voor ,
 Dat de uitspraak van uw ziel zich uitstorte in uw toonen ;
 Hergeef ons 't echte dichterlied ,
 Daar 't hart verheven beeldspraak ziet
 En 't geen verbeelding schiep, met aanzijn durft bekroonen.

Hij, die zich waarlijk dichter voelt,
 Weet wat dit levensperk bedoelt,
 Verbeuzeld door den Mensch, oneindig toch van waarde ;
 Als hooger geest zijn zang geleidt,
 Ziet hij uw hand, onsterfelijkheid,
 Die hem den laafdronk reikt. bij 't scheiden van deez aarde.

Ja bliksem met uw geestdrift rond ,
 Doorgloei wie ooit uw lied weerstond
 Wees d' Adlaar die 't gebied des hemels ons doet nadren ,
 Herroep weer uit der eeuwen nacht ,
 Homerus rijkdom, Hiobs kracht ,
 Den psalm van 't Oosten , eens het erfdeel van uw vaadren.

U toch werd Isrels lier vertrouwd ,
 Als gij den ramp uws stams aanschouwt ,
 Maar nog tot Sions God 't geloovig oog durft heffen ,
 Voor d' onderdaan van 't spoor gedwaald
 Het heilig regt der vorsten maalt .
 En godlijk' oorsprong in hun pligten leert beseffen.

Zie mij betooverd door uw lied ,
 Maar slinger ook den banvloek niet
 Als vrijheid in mijn hart haar achtbaar beeld bleef drukken ;
 Zoo in den Westersch' avonddosch ,
 Niet in Auroraas ochtendblos
 't Bezielend licht des daags mijn boezem kon verrukken.

Voert gij me in 't rijk van Davids Zoon ,
 Dan kniel ik voor zijn leeuwentroon
 En zal hem aan uw zij mijn hart ten offer brengen ;
 Maar daar , waar 't bijgeloof gebiedt ,
 De trouw den wanklen troon ontvliedt ,
 Daar blijf ik d' offerkelk ter eer der vrijheid plengen.

Nog schittert Hellas vrijheidszon
 Op 't heilig veld van Marathon ,
 'k Hoor bij Thermopylé het zwaard der helden klettren ;

Nog toont mij Hermans heldengraf
 Wat les Germanje aan Rome gaf,
 Ik zie ons voorgeslacht nog Alva's trots verplettren.

'k Heb nooit den volkstriumph gevierd,
 Die Parthenopes volk ontsiert,
 Maar 'k zie een hooger glans op Rutli's bergen stralen;
 Een van der Werf, in wanhoop kloek,
 Een eerste Willem, Spanjes vloek,
 Een Franklin, Washington, ziedaar mijn liberalen.

Ja, welke vorm ons heilig scheen,
 In 't heerlijkst doelwit zijn wij een;
 Ziet van der Alpen kruin twee beken nederschieten;
 Dees stort in 't Middellandsche zout,
 Daar die de Noorderzee aanschouwt,
 Doch eens doet de Oceaan hun stroomnat samenvlieten.

Zoo zijn het godsdienst, vriendschap, deugd,
 Waar beider ziel zich in verheugt,
 En schoon ge uw vlucht verheft met onnavolgbre krachten,
 Staar ik verrukt dien luister aan
 En waar met mijnen roem voldaan,
 Zoo 'k naar een enkel blad van uwen krans mocht trachten.

Dit zij dan ons verheven doel,
 De kunst zij tolk van 't echt gevoel,
 Dan strooit ze op 't levenspad haar onverwelkbre bloemen;
 Als de avondzon des levens blinkt,
 De hier der stramme hand ontzinkt,
 Zal nog ons zwanenlied het lot des dichters roemen.

Het tweede gedicht, dat, na Da Costa's bezielde Ode, die ten tegenzang aan De Clercq's lied strekt, ons diens wederantwoord op de uitboezeming zijns vriends vernemen doet, luidt als volgt.

Mijn vriend stort op uw heldre luit
 Den lof van Sions bergen uit,
 Of schep uw hymne vreemd aan koele wester stranden;
 Verhef voor 't vaderlandsch gemoed
 Den vorstenstam van Nassaus bloed
 Zooals zijn ideaal uw boezem doet ontbranden.

Schoon ge u met adlaarsvlucht verheft,
 Ik weet dat u de zangtoon treft
 Die uit den borst des vriends voor uw geluk blijft vloeien;
 Stijg in uw geestdrift hemelwaart,
 Gij voert mijn boezem ook van d' aard,
 En 'k zie weer Abels lied zelfs de Englen aan zich boeien.

Neen niet verscheiden is ons doel,
 Een band verbindt ons, 't is gevoel,
 Dat hoog gevoel der ziel, dat opgroeit voor den Hemel;
 Dat, wie ook 't oog ter aarde wendt,
 Een hooger levensdoel erkent,
 Een andre rustplaats zoekt, hoe hier de stervling wemel

Ja 'k zie de toekomst openstaan,
 Een nieuwe reistocht lacht u aan,
 Ik zie voor 't levensperk een nieuwe reis ontsloten.
 Op nieuw de vlag in top gehaald,
 De fel geschokte ziel verstaald
 En weer in ruïne zee de vrije lucht genoten.

Ik ken de noordstar die u leidt,
 'k Aanschouw de haven die u beidt,
 Moog de ongestuime plas uw kiel ten hemel voeren,
 Dan beukt een nieuwe golfslag weer,
 Zij voere uw schip ten afgrond neêr
 Dan speelt de Zefir weêr, na 't hevig stormbezweren.

Ja, als de golven van de zee,
 Voert ons de storm des boezems meê,
 Wij zwichten als het riet, gebeukt door noordenwinden.
 Gelukkig die dien stormwind tart,
 Bekend met d' afgrond van zijn hart,
 De bron van 't heil in God en in zich zelf kan vinden.

Ja menig zegning lacht ons aan,
 Wij zien twee dierbren bij ons staan,
 Wij zien in daad en hoop, ons in ons kroost herleven,
 Wij weten dat ons God aanschouwt,
 Wij weten wat de hoop vertrouwt,
 Dat zelfs de zandwoestijn een waterbron kan geven.

Zag niet het aardrijk Sions held,
 Zijn legervaan vooruitgesneld,
 Van 't Idumeesch gewest, zijn oog naar 't noorden voeren,
 En 't schoone Canaäneesche land,
 Door vlijt en vruchtbaarheid beplant
 Des zieners kalm gelaat door heilige vreugd ontroeren.

Ook wij, wij heffen 't danklied aan,
 Wij zien een toekomst voor ons staan
 Ook door Gods gunst bestraald, ook rijk aan grootschen zegen.

Wel trekken wij vereend van moed
 Schoon ook die toekomst stormen voed,
 Vereend van hart en zang, den storm der tijden tegen.

Stel gij uw eernaald in uw lied,
 Die 't nakroost nog met eerbied ziet,
 En huw aan Neerlands eik de morgenlandsche palmen:
 Uw zang doorzweve d'ouden tijd,
 En, aan der vaders glans gewijd,
 Doe hij Jesaïas moed of Josephs deugd weergalmen.

Voor mij, hoe spoedig sterft mijn lied,
 Het leeft in eeuwge zangen niet,
 En zoekt in 't menschlijk hart zich slechts een weg te banen;
 't Versterft als 't ongeziene kaf,
 Zoo valt het dorre herfstblad af,
 Of dwarrelt langs den grond bij 't loeien der orkanen.

Doch vriend, vraagt eens het nakroost af,
 Wat mij den moed des zangers gaf;
 Wat mij dien geestdrift schonk, zelfs door geen ramp te dooven:
 Dan tuigt de rol, die Clio leest,
 Hij is Da Costaas vriend geweest
 En 't wonder is beslist, het nakroost zal gelooven!

1821.

Het vers van Da Costa echter, waarop deze liederen van de Clercq terugwijzen, is niet het eenige, dat aan dezen Dichter werd toegewijd: nog later zullen meer andere aan hem gerichte dichtstukken voorkomen. En geen wonder! Beide dichters waren vrienden op grond van menigerlei zamenstemming zoowel van godsdienstigen en staatkundigen, als van aesthetischen en poëtischen aard. De Dichter-profeet met zijn geestdrift voor het

Oosten, en de Dichter-improvisator met zijn fijn gevoel voor uitheemsche, vooral zuidelijke poëzy, waren er als voor gemaakt om elkander te verstaan, lief te hebben, en, als Christenstrijders, in den gemeenschappelijken strijd te sterken. Onverbroken bleef die band tot het einde: ja, Da Costa richtte nog na diens verscheiden aan de Clercq een klein vrienden-monument in zijne Herinneringen uit het leven en den omgang van Willem de Clercq op.]

Bladz. 161.

[AAN JONKVROUWE HANNA BELMONTE. Later des Dichters innig geliefde Gade.]

Bladz. 163.

[AAN EEN DICHTER BY DE GEBORTE VAN ZIJN ZOON. De Dichter is W. de Clercq; de zoon, de eersteling des Dichters, die later onder den naam van Mr. G. de Clercq, als letterkundige, zoowel als in belangrijke politieke en administrative betrekking den vaderlijken naam allezins tot eer verstrekte, en bij zijn aandoenlijk vroegtijdig afsterven den zijnen eene herinnering naliet, die hun te gelijk eene verdubbeling en verzachting hunner droefheid over zijn betreurd verscheiden werd. Men vergelijkte over Mr. G. de Clercq de belangrijke levensschets van zijnen vriend Mr. J. Heemskerk Bz., achter de Handelingen der Jaarlijksche Algemeene Vergadering van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden van den jare 1858 geplaatst.]

Bladz. 166.

[AAN DS. EGELING. Dit vers behelst eene hulde aan den waar-digen Evangeliedienaar te Leiden, Lucas Egeling, die aan de twee vrienden uit Israël, Da Costa en Capadose, den doop toediende, en met wien later, bij niet onbelangrijk verschil van karakter en inzicht, nogtans overeenstemming van godsdienstige overtuiging in hoofdzaken, zoowel als dankbaar aandenken aan de vroeger bestaan hebbende betrekking de beide doopelingen uit Israël steeds min of meer verbonden hield.]

Bladz. 174.

[DEN HEER MR. S. IPSZN. WISELIUS. Dat Da Costa met den vriend van Bilderdijk, Wiselius, ook zelf vriendschappelijk verbonden was, blijkt uit dit vers; al blijkt tevens uit de uitgegevene Brieven van Bilderdijk, dat het vriendschappelijk verkeer tusschen Da Costa en Wiselius later onder den strijd dier dagen leed.]

Bladz. 175.

[AAN DR. A. CAPADOSE. Dit gedicht werd door Da Costa als dichterlijke opdracht van zijn proza-geschrift getiteld: De Saduceën aan zijnen vriend en medestrijder toegewijd.]

Bladz. 183.

[AAN BILDERDIJK. Dit vers werd door den Dichter geplaatst als opdracht voor zijn proza-geschrift: Prins Maurits.]

Bladz. 186.

[RANDSCHRIFT VAN EEN ZILVEREN BEKER, AANGEBODEN AAN DEN WELEERW. HEER CHEVALLIER. Diep en innig was de vereering, door Da Costa voor dezen waardigen Evangeliedienaar bij de Waalsche Gemeente te Amsterdam gevoeld. Ten teeken er van sta hier het woord van herinnering, door den Zanger van dit tweeregelig vers aan de nagedachtenis des geliefden Voorgangers gewijd in de Opdragt van de Voorlezingen over de waarheid en waardy der Schriften van het Oude Testament aan des Leeraars zoon, Da Costa's schoonbroeder, M. J. Chevallier:

»Wy gedenken hier beiden (kan het anders?) aan Uwen Vader, den getrouwen en liefderijken Voorganger, die met zoo velen van Uwe maagschap en van mijne Stamvaders nu reeds lang voor den troon juicht des Lams. Gy stelt hem U altijd levendig voor, zoo als Gy als kind aan zijne hand de straten en wijken doorwandeldet, alwaar nog, na drie en dertig eeuwen, de nederige loofhut van den Israëliet getuigenis geeft van de inzetting van Moses en de wondervoering door de woestijn. Voor mijne oogen staat hy, zoo als ik, insgelijks nog kind of

jongeling, hem de Synagoge zag bezoeken, om dien grooten Verzoendag belangstellend en meéwarig te aanschouwen, aan welken, zoo lang het deksel op Israëls oogen ligt, het wezen zelve der zaak, de Verzoening op Golgotha aangebracht, helaas! steeds ontbreekt. Hooren wy beide niet nog gelijkelijk uit een later tijdvak onzes levens (toen dat deksel genadevol ook van mij was weggenomen!) de indruk makende stem, waar mede die zelfde Vader en Voorganger een woord meermalen uitsprak, van hetwelk ik gaarne erken, dat het de kiem uitmaakt mijner meeste gedachten en geschriften over Christelijke Waarheid in deze laatste jaren: Het Christendom is een feit?"

Later zal een huwelijks-dicht aan dezen zwager des Dichters, bij zijne vereeniging met Jonkvrouwe Esther Belmonte, voorkomen.

Bladz. 186.

[AAN DEN HEER BOWRING TE LONDEN. Deze geleerde bevond zich in die dagen in Nederland, en maakte persoonlijk kennis met vele Nederlandsche letterkundigen, door hem bij zijn volks- en taalgenooten bekend gemaakt in zijn »Batavian Anthology" en »Sketch of the language and literature of Holland, being a sequel to the B. Anthology."]

Bladz. 187.

[GEESTELIJKE WAPENKREET. Ook dit gedicht behoort bij een proza-werk, met denzelfden titel uitgegeven, hetwelk het als slotzang besloot.]

Bladz. 192.

[AAN MIJNE EGADE, OP DEN 26sten DECEMBER DES JAARS 1825, TER EERSTE VERJARING VAN ONZEN EERSTELING WILLEM DANIEL. Deze eersteling van des Dichters echt droeg zijnen naam Willem naar Bilderdijk. De Dichter zag zijn verwachtingen en wenschen te zijnen opzichte slechts gedeeltelijk vervuld. Zijn Willem Daniel werd hem reeds in jeugdigen leeftijd na ettelijke jaren lijdens en kwijnens door een vroegen dood ontrukkt. Hij stierf in 1848.]

Bladz. 197.

[JERICHO. Deze en de twee volgende dichtstukken maakten den inhoud uit van eenen bundel, getiteld: Dichterlijke krijgsmuziek.]

Bladz. 215.

[GOD MET ONS. Dit gedicht werd in 1826 afzonderlijk, later in 1848 vereenigd met een ander dichtstuk getiteld: Zit aan mijne rechterhand, onder den naam van Lijden en Heerlijkheid, twee hymnen, uitgegeven. Bij deze laatste uitgave werden beide zangen voorafgegaan van een opdracht aan des Dichters vriend Dr. Nicolaas Beets, toen predikant te Heemstede, waar Da Costa den zomer van 1843 sleet; een verblijf, waarop de aanvang van het gedicht van Beets, getiteld: Herinnering, ter gedachtenis van De Clercq aan Da Costa op zijn zilveren bruiloft toegezongen, terugwijst. Het is ons aange-naam, ook hier dit schoone lied, met toestemming des Dichters, in zijn geheel en door hem herzien te mogen mededeelen.

Ons hart zal nimmermeer vergeten
 Dien aangenamen zomertijd,
 Dien ge in ons midden hebt gesleten,
 Toen gij ons lief geworden zijt;
 Toen gij bij 't geuren onzer linden,
 En bij onze eiken, door wier groen
 't Sintjans-lot vlocht zijn geel festoen,
 Verademing en rust kwaamt vinden
 Voor kloppend hoofd en bruisend bloed,
 Voor dat aandoenelijk gemoed,
 Verfijnd door alles te ondervinden;
 Voor 't hart, aan niemands zorgen vreemd,
 Dat een verterend aandeel neemt
 In al wat onze tijden baren;
 Dat wat er kiemt en wat er woelt
 Snel en nadrukkelijk gevoelt;

En, diep bewogen met de scharen,
Wat land en volk beweegt en raakt
Meelijdig tot het zijne maakt;
Een geest te groot om zich te sparen,
Om zich te onttrekken aan den vloed,
Die op hem aanstormt met zijn baren,
En die met koninklijken moed
De boosheên, die de lucht doorwaren,
Om hart en hoofden in te varen,
De kracht op zich beproeven doet;
Een geest die, in de drift der jaren,
En in der dingen wervelkring,
Onwankelbaar op 't punt blijft staren,
Van waar hij al zijn licht ontving;
En zonder voor den storm te buigen,
Die alles meësleept in zijn vaart,
Van ééne waarheid blijft getuigen,
Die zegevieren zal op de aard!
In wiens triomf reeds de Englen juichen.

Ons hart zal nooit den dag vergeten,
Gevierd aan d' oever van ons meer;
Den schoonen dag, 'waarop de Heer
U sierde met die huwlijksketen,
Die al uw heil maakt en uw eer.
Hoe heerlijk ging de hemel open,
En liet het licht diens uchtends door;
Hoe schittrend trad de zon hervor,
Een held gereed om 't pad te loopen,
Een bruidegom in 't bruieloftskleed,
Die blinkende uit zijn slaapzaal treedt;
Hoe glansrijk kaatsten toen haar stralen

Terug van 't stralende aangezicht,
 Des Echtpaars, dat by hooger licht
 Dan op zijn brulloftskoets mocht dalen
 Den weg gezien had van zijn plicht;
 Dat met een andre zon zich troostte,
 Dan daaglijks opgaat uit den Ooste,
 Dat op een andren morgen wacht,
 Dan die weêr ondergaat in nacht!
 Hoe lieflijk woei u 't koeltjen tegen,
 Het koeltjen van den morgenstond,
 En wapperde in dien kring van zegen
 Met zuchtjens van genoegten rond;
 Uw kindren strooiden voor uw voeten
 De bloemen die hun liefde vond;
 Wij kwamen u, door hunnen mond,
 Met zangerige wenschen groeten,
 Waarin gij heel ons hart verstondt;
 En gij, gaaft antwoord met gebeden....
 Ja, uw gebeden stroomden uit,
 Als waatren aan hun wel ontgleden,
 Klaar, overvloedig, vol, en luid.
 Gij stondt met opgeheven handen,....
 Ja, uw gebeden walmden op,
 Als eens op uw Moriaas top
 De rook der morgenofferanden;
 Nog vangt ons hart uw smeeking op.
 En God sloeg acht op dien gebede.
 Ja Hy verhoorde! Schoon de nacht
 U na dien dag van vreugde en vrede
 Een persende beproeving bracht;
 Ja Hy verhoorde! Sloeg hy wonden,
 Waarby ons hart bezweek van schrik,

Zijn vingren hebben ook verbonden,
 En doen het tot dit oogenblik.
 Ja hy verhoorde! Vreeslijk wiessen
 De waatren, maar hy sterkte uw voet,
 En deed u wandlen op den vloed,
 En veel, maar niet 't geloof verliezen . . .
 Loof, loof den Heer! want Hij is goed.

Ach! wij gedenken onder tranen,
 Den dag, waarop bij 't overschot
 Van Heemsteês omgeworpen slot,
 De nagebleven vijfverzwanen
 Den hals verlengden en den strot,
 En wenschten over 't huis te planen,
 Waaruit hun tegenwoei de klank
 Van een hun onbekend gezang.
 Het was geen toon van smart of weelde,
 Als dikwijls over 't Sparen hong,
 Dien 't dartel op zijn golfjens vong,
 Waarmeê de wind vrijmoedig speelde;
 Het was het onnavolgbaar lied
 Van d' Agrippijnschen stroomzwaan niet;
 Geen nagalm van de grootsche zangen,
 Van d' ongelijkbren Dichtervorst,
 Uit wiens in 't eind verdorde borst
 Het had den doodsnik opgevangen,
 En nauw de mare melden dorst ¹;
 Het was een toon die hooger zweefde
 Dan ooit hun blanke wiek hen droeg,
 Waarvan hun hart eerbiedig beefde
 En met een vrome ontroering sloeg;

¹ BILDERDIJK overleed te Haarlem; 18 Dec. 1831.

Een lied dat ze in de taal vernamen
 Die steeds hun harten had gestreeld,
 Met klanken die van verder kwamen,
 En hemelscher muziek doorspeeld.
 Een lied, dat zoo plechtstatig ruischte
 Als galmde 't door eens tempels koor,
 En dat door de oeverrieten bruischte,
 Als had het palm en ceder voor;
 Dat was het klinken van uw snaren,
 Profeterzoon van 't morgenland!
 Met oostersch dichtervuur in de aren
 Heet als het Libyaansche zand ²;
 Dat was uw harp, de Godgewijde!
 En dezer wijding zich bewust,
 Ook eerbiedwaardig in haar rust,
 Maar nu ontwaakt ten feestgetijde!
 Maar nu ontwaakt met blijden galm!
 Maar nu ontwaakt ten bruiloftspalm!

Wien zong zy? Ach, den vrind der vrinden;
 Den broeder aan het hart zoo waard,
 Die nu reeds sluimert onder de aard,
 Beschreid door alle Gods beminden;
 Den man en vader, wien de kroon
 Van 't zilveren echtfeest 't hoofd mocht sieren
 Maar die welhaast, voor Godes troon,
 Een goddelijker feest zou vieren;
 Den dichter, uit wiens overvloed
 En springende fontein van zangen,
 Ook toen door ons ontroerd gemoed
 Een zachte toon werd opgevangen;

² DA COSTA, Voorzienigheid. Voorzang.

Maar die bestemd was, binnen kort,
 De gouden harp in d' arm te klemmen,
 En 'thalleluja aan te stemmen,
 Waarin het Lam verheerlijkt wordt;
 Den Christen, die zoo diep gevoelde,
 Zoo vurig dankte voor het lot,
 Hem toegeworpen door zijn God,
 Maar in wiens borst behoefte woelde
 Aan onbezoedelder genot;
 Wiens harte licht werd, als zijne oogen
 Zoo hongrig staarden hemelwaart,
 Maar zwaar, gedrukt, en neêrgebogen,
 Wanneer 't geen hemel vond op de aard.
 Wij hebben onder de eikenboomen,
 Wij hebben in der linden schaauw
 Wel menigmaal de klacht vernomen,
 Dier ziele die naar boven wou;
 Wy zagen 't smachten van dat harte,
 Het worstlen van die tèere ziel,
 En menig ondoorstrijdbre smarte,
 Die loodzwaar op haar nederviel;
 Wy zagen 't; onze boezem treurde;
 Maar onze blindheid merkte niet
 Dat God haar strakke windsels scheurde,
 Dat God haar vleuglen wassen liet....
 Daar voer zy op! En wij — verschrikten;
 Daar vloog ze in de armen van haar Heer!
 En onze schreiende oogen blikten
 Op 't afgelegde hulsel neer....
 Neen! zagen naar omhoog. Wij loofden
 Hem die haar tijden had bereid.
 Daar klonk een stem om onze hoofden,

Die sprak van groote heerlijkheid.

DA COSTA , schoon uw oogen heden
 Den teêrgeliefden vrind niet zien
 Met tintlende oogen tot u treden ,
 En u den druk der handen biên ;
 Zoo aan Uw feestdag moet ontbreken ,
 Wat aan zijn feest geschonken werd ,
 Het is een blijdschap voor uw hart ,
 Een troost indien wij van hem spreken ,
 Die , waar hij nog op aard geweest ,
 Zoo vurig u had toegesproken , —
 Maar heeft zijn stem u wel ontbroken ?
 En zaagt gy hem niet in den geest ?

En wij , wie God de vreugd wil gunnen
 Uw dankbaar aangezicht te zien ,
 Wy brengen alles wat wij kunnen
 En wat wy hebben aan te biên :
 Een handvol van herinneringen ,
 Wier geur uw hart verkwikken mag ,
 En beden die ten hemel dringen
 Om zegen over dezen dag ;
 Om zegen over uwen hoofde ,
 Om zegen over gade en kroost ,
 Van Hem , in wien uw hart geloofde ,
 En die genoeg bleef tot uw troost.
 Hij is genoeg. Zijn gunst besproeie
 Uw weg , uw werk , uw huis , uw hart ,
 Uit zijn genadevolheid vloeie
 U balsem toe in iedre smart !
 Zijn hand bevestigte op uw haren .

De kroon waarin ge u thans verblijdt,
 En zoo ge een kroon voor Nederland zijt,
 Hij moge ons lang dat sieraad sparen.

NICOLAAS BEETS.

(Gedichten 3e Druk bl. 186 en volgg.)

Wat nu de opdracht van de twee hymnen aan Beets betreft, waarvan boven sprake was, deze luidt aldus:

AAN BEETS.

Gy hebt er ook ondervinding van, mijn zeer beminde Vriend en Broeder! op wat wijze ons dichtergevoel pleegt te worden aangedaan, wanneer voortbrengsels van dien bodem uit vroegere jaren ons weder onder de oogen komen, of, door wat aanleiding dan ook, by anderen eenige aandacht verwekken op nieuw. Zelden en noode berusten wy dan wel in het voor ons liggende drukblad. Wy zouden het immers thands zoo veel dieper, of juist, of krachtiger van ons zelve eischen, — in elk geval zouden wy het thands zoo geheel anders weder willen geven, ja opvatten. En levendig wordt dan meer dan ooit de behoefte aan nieuwe woorden, nieuwe vormen, nieuwe ruimte voor hetgeen, sedert wy schreven, zich nader of ontdekte of ontwikkelde in onze ziel.

Zoo ging het my dan ook, toen tot my kwam de wensch eener nieuwe uitgave van mijne in 1826 uitgestorte Hymne: God met ons. Als ik dien Lofzang schreef op de eerste komst van den Godmensch (hoog geloofd!) in de wereld, was my de rijkdom der nog onvervulde prophecy, de dierbaarheid en heerlijkheid van des Emmanuëls glorierijke wederkomst als Koning, nog zoo geene zaak geworden, gelijk later, van hartvervullend en geheel de geloofshoop des Christens als vervolledigend belang. Ik liet dan nu elke gedeeltelijke overwerking, die ik in het zamenstel mijner Hymne van voor twee en twintig jaar wenschelijk zoude hebben geacht, volgaarne over; en zocht bevrediging der even uitgedrukte behoefte in het schrijven eener nieuwe, dat is, eener zulke, die op den grondslag van het: Zit aan mijne rechterhand! van den Psalmist, als eene tweede afdeeling, een vervolg en voleinding van het vroeger aangeheven Lied mochte zijn. Beide

vereenigd verschijnen hier thans onder den titel van: Lijden en Heerlijkheid.

De toon, dien ik in het latere Dichtstuk aansloeg, (van het onderwerp spreek ik niet, waarmede uwe ingenomenheid wel geene melding behoeft,) vond weêrklank in uw hart. Gy stemdet de uitgave. Daar is zy. Zy drage uwen naam aan het hoofd, ten teeken onzer innige vriendschap, onzer in zoo menige overtuiging en wat men intuïtie noemt, vereenigde geestesrichting.

Dat gy lang nog, voortgaande steeds van licht tot licht, van kracht tot kracht, velen blijven moogt ten zegen, ten vreugde, ten voorbeeld, — Hem, die u in de bediening gesteld heeft een geheiligde zanger, een levenvolle verkondiger, een standvastig getuige beide van Zijne volbrachte verzoening en van de nog aanstaande heerlijkheid Zijner wereld- en erfregering! met dezen wensch en bede, zoo wel als met de toeëigening van de versch geplukte Dichtvrucht, waarin gy eenig behagen vindt, zij het my gegund u heden te groeten en te verjaren.

Ἐὐφροσύνη.

Amsterdam, 13 Sept. 1848.

[»De eereplaats, die het Lied God met ons onder Da Costa's schoonste dichtstukken inneemt by alle kenners en liefhebbers van poëzy, wordt haar mede aangewezen door het oordeel van Bilderdijk in zijne nagelaten Brieven Deel IV bl. 239, die er van schrijft: »Welk een overheerlijk vers zondt ge my, en met welke aandoening hebben wy 't gelezen en herlezen! 't Heeft, zoo ik 't gevoel, geene wedergá. O hoe vol, hoe rijk, hoe innig, hoe diep treffend, en hoe harmonieus en gespierd!... De Voorzang zelf-alleen is een onvergelykelijk meesterstuk in allen opzichte, en het lichaam van 't vers gloeit als een vlammeend zonnevuur.»]

Bladz. 233.

[AAN DS L. H. BÄHLER, Leeraar bij de Waalsch-Hervormde Gemeente te Zwolle. Het lied werd uitgegeven vóór eene leerrede des eerwaardigen Voorgangers, tot opschrift hebbende: De kleine wolk, waarop in enkele kouplettten gezinspeeld wordt.]

Bladz. 236.

[PAASCHZANGEN. Deze zangen behooren, even als het daarop volgend Hemelvaartslied en Pinksterzangen, te zamen tot een kleinen dichtbundel, tweemaal uitgegeven, die den algemeenen titel van Feestliederen draagt.]

Bladz. 266.

[KERST- EN NIEUWJAARSINTREËZANGEN. Ook deze liederen vormden zamen een kleinen dichtbundel, waarvan een herdruk in het licht verscheen met de hier volgende.]

VOORREDE.

De Heer Kruseman, onlangs eigenaar geworden zijnde der kopij van ook deze mijne Zangen uit vroegeren leeftijd, achtte thands een nieuwe oplage daarvan wenschelijk. Op de heusche mededeeling van dit zijn voornemen had ik gaarne van het plan, door herziening en verbetering, een nieuwe uitgaf gemaakt. Doch als ik my daartoe wilde verledigen, bemerkte ik al spoedig, dat zonder een algeheele omwerking, — waarby het denkbeeld van herdruk dan schier geheel moest verloren gaan, — toch in geen geval mijn tegenwoordig standpunt ten aanzien van meer dan één onderwerp geheel zou aan te geven zijn. Dat het dan eenvoudig een nieuwe oplage zij van eenen uitverkochten vroegeren Bundel, even als die der Feestliederen uit hetzelfde tijdvak van mijn dichterlijk streven! Zoo blijft in beide gelijkelyk het karakter van het oogenblik der zamenstelling onveranderd bewaard. Indien hiermede als van zelve te kennen gegeven is, dat by name mijn Nieuwjaarsboet- en bedezang op dit oogenblik van eene eenigzins andere opvatting zoude uitgaan, zoo zal hierby toch wel niemand, die mijne latere schriften in dicht of on dicht kent, aan een soort van te rug neming, maar des te meer aan ontwikkeling, en slechts in zoo ver aan wezenlyke wijziging, denken. Van den aart dier wijziging geeft een enkele strophe, aan het slot van den laatsten Gelegenhedszang toegevoegd, een voor deze plaats genoegzamen wenk.

De verandering (bloot poëtisch, of rhythmisch beschouwd, misschien gene verbetering) van r. 14 op bladz. 6 (*) van den

(*) Bladz. 267. V. 12 van dit Deel.]

eersten Kerstzang mocht intusschen, zij het dan ook slechts in eene soort van variante onder de bladzijde, niet achterblijven, na mijn later gevestigd gevoelen over de betrekking der Maagd Maria tot het Huis van David, gelijk ik dat in mijne *Verscheidenheid en Overeenstemming der vier Evangelien* (II. 488—499) heb uit een gezet. Van dergelijke wijzigingen in overtuiging en opvatting is men, zoo ik achte, ten allen tijde, by het op nieuw verschijnen van vroegere voortbrengselen, de rekenschap, althands in eene eerste plaats de herinnering, aan zijnen Lezer verschuldigd.

Amsterdam, 8 Dec. 1858.

Bladz. 294.

[DEN HEERE J. J. F. WAP. Bij het opmerkelijk verschijnsel, hoe weinig Da Costa als Dichter deel nam aan de uitstrooming en overstrooming als het ware van vaderlandsche poëzy, die de jaren 1830 en 1831 kenmerkte, is het niet onbelangrijk, uit dit dichtstukje, aan den toenmaals in de zuidelijke provinciën verblijvenden letterkundige Dr. J. J. F. Wap gerigt, zijne beschouwingen aangaande den door hem hier voorzien en voorspelden opstand dier gewesten te leeren kennen.]

Bladz. 304.

[AAN MIJNE GADE, OP DEN EERSTEN GEBORTE-DAG VAN ONZEN ZON ABRAHAM. Deze Abraham was de eenige, die van zijne zonen den Dichter overbleef en bijbleef tot aan zijnen dood. Na in 1852 het meesterschap in de regten te Leiden verkregen te hebben. waar hij zijne dissertatie *De Pace Rysvicensi* verdedigde, stond hij, en bij andere gelegenheden, maar ook meer bepaaldelijk bij de uitgave van *Bilderdijs Kompleete Dichtwerken*, zijnen Vader getrouwelijk ter zijde, gelijk door dezen onder anderen vermeld wordt in zijne *Rekenschap*, bladz. 595 van Deel XV der *Bilderdijsche Dichtwerken* te vinden.

Na 's Dichters dood trad deze zijn zoon in het jaar 1865 in den echt met Mejonkvrouw C. J. S. de Bordes, waaruit hy, behalve eene dochter, ook twee zonen heeft, waarvan de oudste den naam zijns beroemden grootvaders Isaac draagt.]

TOELICHTINGEN BIJ DEEL III.

Bladz. 1.

[NEHEMIA IV. AAN MIJN VRIEND, DEN THEOL. STUD. H. P. SCHOLTE. De toenmaals naar het leger vertrekkende Student-Jager werd later predikant der Hervormde Gemeente te Gendringen in Noord-Brabant. Van daar ten gevolge van ontzetting van zijn ambt in verband met de kerkelijke onlusten dier dagen vertrokken, plaatste hij zich later aan het hoofd der Hervormden, die, mede uithoofde van die geschillen, zich naar Noord-Amerika begaven en zich te Pella in Iowa vestigden. Hy is sedert aldaar overleden.]

Bladz. 9.

[TER BRUILOFT VAN MR. HENDRIK JACOB KOENEN enz. Dit dichterlijk woord van huwelijksgelukwensching bij een echt, die sedert door den dood van de gade des Heeren Koenen verbroken werd, herinnert aan de veeljarige vriendschap, die den Dichter met den hier bezongen Bruidegom, van de dagen van beider jongelingschap af, verbond. Menigerlei overeenstemming en geestverwantschap knoopte den band, die door latere medewerking van beide Schrijvers aan de uitgave der »Nederlandsche Stemmen» nog nauwer toegehaald werd, en tot den dood des Zangers bleef voortduren. De heer Koenen richtte aan die vriendschap een gedenkteeken op, niet alleen door de bezorging der uitgave van Da Costa's godgeleerde opstellen uit genoemde Stemmen bijeengebragt, maar ook en vooral door het uitvoerig en belangrijk Levensbericht van Da Costa, door hem

in de Handelingen van de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden geplaatst.

Behalve door deze proza-opstellen gaf Koenen ook in het openbaar op dichterlijke wijze getuigenis van zijne waardering van Da Costa in een lied, dat, in der tijd in een der vaderlandsche jaarboekjes opgenomen, met de goedkeuring des Dichters, hier volgt :]

TER NAGEDACHTENIS VAN ISAAC DA COSTA.

HULDE AAN DEN VERHOOGDEN ZANGER

DOOR

MR. H. J. KOENEN.

Een groote en heilige Gedachte
Is de onvergankelijkste erfenis.
TEN KATE, *Aan Bilderdijk.*

Uw Davidsharp heeft niet vergeefs geklonken,
Gij Isrelliet die uw Messias vindt:
Al is uw zon ter avondkim gezonken,
Al zwijgt voor ons uw rijkbespraakte mond!
Nog ruischt een galm, de weërgalm van uw zingen,
Profetenzoon van 't Oosten! ons in 't oor.
Het dichterlied dat spreekt van de eeuw'ge dingen,
Gaat met den loop der eeuwen niet te loor.

Het ceedrenwoud van Libans hooge kruinen
Week voor den akst der tijden, — werd verstoord:
Zelfs Sions heil'ge muurtrans stortte in puinen;
Maar Davids lied leeft onvergankelijk voort.

Wat uit het stof geboren is, moet zinken:

wat uit den geest ontsproot, duurt de eeuwen door;
 en als de laatste zon voor de aard zal blinken,
 Verrijst de Zon des Heils in eeuw'gen gloor.

Gij hebt den strijd met riddermoed gestreden,
 die 't ongelooft bestookte op eigen grond;

Den naam van uw Immanuël beleden
 in roem en smaadt tot op uw stervensspond'!

Uw Zindersoog zag Hem, uw Heer, verschijnen
 aan 't einde van der jaren lange baan,
 bij 't scheuren van der heemlen tentgordijnen,
 die voor den Vorst der glorie opengaan!

Dat zaagt Ge, en riep het uit met donderwoorden
 weërgalmend als een schel bazuïngeluid,
 op 't leergestoelt, in dichterlijke akkoorden!
 gekeerd naar Oost en West, naar Noord en Zuid!

Het Maranatha ruischte van uw snaren,
 hoe meer die stond genaakte. in voller kracht,
 die 's Goëls rijk aan 't aardrijk zal verklaren,
 als de Englenstem verkondt: »'t is al volbracht!"

Gij werktet niet voor dees verganklijke aarde,
 die dorrend rijpt voor 't naadrend Godsgericht!

Wanneer uw oog op aardsehen luister staarde,
 verhieft gij 't straks naar 't jongste morgenlicht!

Voor de eeuw'ge kroon uws Konings moest verbleeken
 de stralenglans van elke wereldpracht:

u gold zij slechts als zinnebeeld en teeken
 der heerlijkheid die ons in Salem wacht!

Neen, niet vergeefs heeft ons uw lied geklonken:
 't woord des geloofs blijft eeuwig als God zelf!
 Ofschoon geen zon meer scheen, noch sterren blonken,
 geen maan meer glansde aan 't uitgedoofd gewelf,
 wie in den Zoon gelooft, beërft Zijn Eden,
 ook als geen licht meer aardschen luister spreidt.
 Jehova leeft in 't onvergankelijk heden;
 de Immanuël heerscht tot in eeuwigheid!

De doornekroon beschaamt de lauwerkranen:
 bij 's Hemels licht verbleekt de roem der Aard;
 maar van uw Davidsharpe stralen glansen,
 wier godlijk recht op hulde nooit verjaart!
 Aanvaard ze dan, die Godgewijde hulde,
 u toegebracht schoon in een kruipend lied;
 en, nu Ge omhoog uw grootschen loop vervulde,
 vergeet ook daár uw aardsche broeders niet!

Bladz. 11.

[AAN JONKHR. J. C. SMISSAERT. De hier bezongen kweekeling der Leidsche school werd later predikant te Jukwert in Friesland, van waar hij na het nederleggen zijner bediening in 1847 naar Amsterdam terugkeerde.]

Bladz. 12.

[AAN MR. J. W. WILLEKES. Het vers zelf wijst op de aanleiding, waarnaar het vervaardigd werd: het zamentreffen van den bezongene met den Zanger aan het huis van Bilderdijk; van hem, dien de heer Willekes inzonderheid in zijne laatste levensdagen en later bij de bezorging van zijne nalatenschap eene deelneming wijdde, die van de andere zijde ook door Bil-

derdijks dichterlijken zoon — het blijkt hier — met warmte werd erkend.]

Bladz. 13.

[OP HET GORKUMSCHE HEIDENDOM. De aanleiding tot de vervaardiging van dit dichtstukje werd bij de afzonderlijke uitgave door den Dichter zelve in een uittreksel uit de »Amsterdamsche Courant” aldus opgegeven:]

»Dordrecht, den 24 Juny. De allezins vereerende receptie, welke een gedeelte van de in het Vaderland terug gekeerde dappere verdedigers der Citadel van Antwerpen voorgisteren in het naburig Gorinchem genoten hebben, ons door een ooggetuige medegedeeld, is te onderscheidend, dan dat die niet zoude verdienen, meer te worden bekend gemaakt.

De stad was, enz. — Ter wederzijde was eene graftombe gevestigd met het opschrift: Ook wy waren op de Citadel; symbolisch herinnerende aan de gesneuvelde helden op dezelve; welke Tombes, zeer treffend, door levende treurwilligen worden overschaduwed. Op kleinen afstand voor dezelve zag men twee Grieksche Drievoeten, op welken later het offervuur gebracht werd.

Kortheidshalve, enz. Vervolgens werden de 8 andere jonge Jufvrouwen, met de bloemmandjes opgeleid, en plaatsten deze zich ter zijde van den Heer Opperkommandant, terwijl de twee eerst opgetredene jonge Dames zich achter de o pgerichte en nu onts tokene outers plaatsten, en zich gereed maakten, om by het defileeren der dappere Verdedigers van de Citadel kort langs de Estrade, den wierook te plengen voor dezelve, die tevens dan ook ter nagedachtenis van de roemvol gesneuvelden opklom. Weldra nu begon het défilé en nu zag men de offers branden, enz.”

Amsterdamsche Courant van Woensdag den 20sten Junij, 1833.

Bladz. 15.

[Bij dit viertal Bijschriften, gewijd aan de gedachtenis van even zoovele Oranje-vorsten, schreef Da Costa in de Zangen de volgende:]

AANTEEKENINGEN.

LODEWIJK VAN NASSAU.

Van de vijf zonen van Graaf Willem van Nassau den Oude, handhavers en kampstrijders voor de zaak der Christelijke Godsdienst en der Nederlandsche Vrijheid, waren Prins Willem van Oranje en Graaf Johan van Nassau de oudsten, Graaf Adolf en Graaf Hendrik de jongsten, Graaf Lodewijk de derde. Met zijnen broeder Graaf Hendrik en Hertog Christoffel van de Paltz liet hy op de Mookerheide het leven, zonder dat men ooit heeft kunnen te weten komen op hoedanige wijze. Van geen der drie edele wapenbroeders zijn de lijken op het slagveld gevonden.

Bladz. 15, v. 8.

Echt Ridder zonder vrees, en Christen zonder blaam ;

De Gezant van Koningin Elisabeth in Frankrijk, Walsingham, schreef van hem: »Graaf Lodewijk is de volmaaktste Edelman, dien ik gezien heb, zoo lang ik in Frankrijk ben geweest; — ik wenschte dat gy dien man kendet, welsprekend, zinrijk in woorden, maar, dat het voornaamste is, in het stuk van Godsdienst zulk een eerlijk man en onbesproken van leven, als rondborstig en te goeder trouw in de onderhandelingen.» Men leere hem ten aanzien van leven en karakter nog nauwkeuriger kennen uit zijne Brieven in de Archives de la maison d'Orange Nassau, en de onderscheidene aantekeningen, hem betreffende, door den even onpartijdigen als bezielenden Uitgever, Mr. G. Groen van Prinsterer, T. I. 180 2e Edit.) en elders.

Bladz. 15, v. 20.

Voor Godsdienst nu of nooit!

Nunc aut numquam! was de leus op Graaf Lodewijks vaandels by den inval in Groningerland, a^o. 1566, en *Recuperare aut mori*. Zijn personeel devies was: *Patience et innocence*.

JOHAN VAN NASSAU.

Men zie ook van dezen voortrefflijken broeder van Willem van Oranje het Godsdienstig en staatkundig karakter in de uitgegevene *Archives de la maison d'Orange Nassau*, waarvan het laatst verschenen (Achtste) Deel, 1581—1584, behalve 's Graven treffende Brieven in de laatste levensjaren en na den moord van den Prins, ook nog een zeer belangrijke Opgave (No. 1182a) behelst van de diensten door den tak van Nassau-Dillenburg aan Oranje en de Nederlanden bewezen. »On le retrouve partout (zegt de Heer Groen te recht van Graaf Johan in de Inleiding van dat Deel, p. xi) avec ses excellentes qualités, son activité infatigable, son zèle, sa constance, sa piété, encourageant les uns, exhortant les autres, montrant à tous la voie dans laquelle il était urgent de marcher; sincère et naïf (p. 187); assaisonnant de mots piquants ses discours; parfois dans une juste indignation; sachant manier le sarcasme (p. 182); ramenant toute chose au service de Dieu et se soumettant, en chaque circonstance, aux dispensations du Seigneur.» Hy overleed a^o. 1606.

Bladz. 17, v. 2.

Van 't Vorstlijk tachtigtal, dat uit zijn lenden sproot,

Zijne moeder Juliana, geb. Gravin van Stolberg, in haar zeven en zeventigste jaar overleden, had een getal van honderd zestig Graven en Gravinnen, kinderen, klein- en achterkleinkinderen, uit haar gesproten beleeft.

Bladz. 17, v. 22.

Dat Bislich vloeien zag, Roermonde, en veld aan veld,

Graaf Willem Lodewijk, Johans oudste zoon, Maurits bekende wapenbroeder, ontving by de belegering van Koeverden (a^o. 1580) een zware wond aan het linkerbeen, waaraan hy sedert levanslang kreupel ging. Graaf Philips sneuvelde by Bislich; Graaf Ernst Casimir (stamvader in den rechten manlijken lijn van ons regeerend Koningshuis) bleef in de loopgraven voor Roermonde (a^o. 1632); Graaf Adolf de jonge, des Ouden Johans

kleinzoon door Graaf Johan den jonge (die ook de vader was van Johan Maurits, den Gouverneur van Brazilië en van Graaf Willem, den Veldmaarschalk gesneuveld a°. 1641 voor Gennep), overleed in twee en twintigjarigen ouderdom aan zijne talrijke wonden (a°. 1608) by Santen in het Kleefsche.

WILLEM LODEWIJK VAN NASSAU.

Hy was de oudste zoon van Graaf Johan van Nassau, de kweekeling en schoonzoon van Prins Willem van Oranje. Men zie over zijne verdiensten, met betrekking tot de nieuwe door Maurits ontwikkelde en ingevoerde krijgskunst, Bosscha's Heldendaden van Nederland te land, Afd. Maurits, bl. 275, 276, 292. Hy overleed zacht en zalig a°. 1620, zestig jaren oud.

Bladz. 18, v. 22.

Door zeden, zilverblank;

»Hy was van zeden uitstekend kuisch; betoonende in daden en woorden zijnen afkeer van alle wellust en onreinheid;» zegt van hem zijn levensbeschrijver Ubbo Emmius.

Bladz. 19, v. 5.

Zijn wakkre vaderzorg zoo duur, zoo teêr verplicht!

De Hoogeschool te Franeker werd a°. 1550, die te Groningen a°. 1614, onder zijn Stadhouderschap en op zijnen aandrang ter bewaring der zuiver Hervormde Kerk en Kerkleer gesticht. Van de vele gewichtige diensten, door Graaf Willem Lodewijk aan de Kerken in die Provinciën bewezen, kan men zien Brucherus, Geschiedenis van de opkomst en vestiging der Kerkhervorming in de Provincie Groningen, bl. 311 en volg.; Ypey en Dermout, Geschiedenis der Nederlandsche Hervormde Kerk, II. 403, 407 en volg.

JOHAN WILLEM FRISO.

Bldz. 20, v. 4.

Met Hessen,

De in den successie-oorlog met roem overdekte Prins Fredrik, Erfprins van Hessen-Cassel, Veldmaarschalk (a^o. 1708) in dienst der Republiek, en later (a^o. 1720) Koning van Zweden.

Bladz. 20, v. 4.

Ouwerkerk,

Hendrik van Nassau (zoon van Lodewijk, natuurlijke zoon van Prins Maurits), Heer van Ouwerkerk. Hy had by St. Denis het leven gered van Willem III. Zijn lange loopbaan (hy stierf a^o. 1708 in zeven en zestigjarigen ouderdom), was een voorbeeld van edelmoedigheid zoowel als van held

Bladz. 20, v. 6.

Het erfrecht werd betwist, dat aan uw stamnaam kleeft,

In 1711 uit het leger naar den Haag geroepen ter zake van het rechtsgeding met den Koning van Pruissen wegens de nalenschap van den tak van Nassau-Oranje, verloor hy het leven door het omslaan van den schouw, die hem over den Moerdijk voerde.

Bladz. 20, v. 8.

Wier naam, wier bloed, wier ziel, in u vereend herleeft!

Graaf Johan de Oude, van wien hy in de manlijke, Prins Willem van Oranje, van wien hy in de vrouwelijke lijn afstamde. De lof van den in ziels- en lichaamsgestalte even edelen, in Godvrucht en heldenmoed, in openbare en huiselijke deugden even uitnemenden Friso zie men, onder anderen, by van Kampen, Vaderlandsche Karakterkunde, II.

528; Collot d'Escury, Hollands Roem, II. 365; van Effen, Misanthroop, II. 24.

Bladz. 21, v. 10.

En, vorstelijke Weêuw!

Maria Louisa, geborene Prinses van Hessen-Cassel, en zuster van den boven vermelden Erfprins. Hare nagedachtenis is om teedere Godvrucht en allerlei in tegenspoed vooral geoeffende deugden nog heden ten dage in Friesland in zegening.

Bladz. 27, v. 1.

[AAN DEN LICHTER CALISCH, IN ANTWOORD OP EEN AAN MY GERICHT VERS]. Het vers van den Dichter Calisch, waarop dit antwoord terugslaat, is te vinden in den bundel Gedichten van E. M. Calisch (1839). Wij hebben de vergunning ontvangen, het hier in zijn geheel te laten volgen:

AAN MR. ISAAC DA COSTA.

Waar zijt Gij, die op gouden cithersnaren
't Oorspronkelijk schoon der poëzij herschiept,
Het bruisend lied van Salems harpenaren
Met d'oude kracht en gloed te voorschijn riept;
Gij, door natuur bestemd tot meer dan zanger,
Tot eindloos meer, tot ziener en profeet;
Wiens borst, van 't vuur der echte dichtkunst zwanger
Den psalm van 't Oost in 't West weërgalmen deedt;
Waar zijt ge? waar ontboezemt ge in akkoorden,
Verteedrend zacht, wegslepend, grootsch en stout,
Hetgeen uw hart, uw ziel als waarheid hoorden .

Sints ge uwen geest tot denken hebt ontvouwd?
 Wat zegt het of ge in 't onbetembaar streven,
 Toen gij de vlugt der groote zielen naamt,
 Als zij zoo hoog, zoo duizlend hoog verheven,
 (Als zij veelal), ook op een dwaalspoor kwaamt!
 Dat vrij HOMEER van valsche goden zinge,
 Wen DAVIDS harp voor God en engelen klinkt;
 Dat BYRONS hand de snaar voor Satan dwinge,
 Wen LAMARTINE in 't licht der godsdienst blinkt;
 In allen leeft *de waarheid van het schoone*
 Eenvoudigheid en kracht en harmonij,
 En dit, in welk een vorm het zich vertoone,
 Is altijd kunst, is eeuwig poëzij.
 Geen kunstgenot wacht hem, wien zelfverblindung
 Het oog en 't oor voor geestgewrochten sluit,
 Als niet de vorm en 't wezen hunner vinding
 Zijn zedelijk geloof, zijn denkwijze uit.
 't Was mij genoeg, DA COSTA, uit uw zangen,
 Dien adem Gods, dien meer dan aardschen gloed,
 Die melodij des Hemels op te vangen,
 Die tolken van uw dichterlijk gemoed.
 Dan scheen 't of nooit de klank der dichtgeluiden
 Mijn oor gestreeld, mijn hart getroffen had;
 De Noordsche Bard, de zanger van het Zuiden
 Verdwenen, als Gij 't speeltuig hield omvat,
 De snaren greept met onbedwongen vingren,
 Uw ideaal aan haar te ontwringen zocht,
 En elke borst verbazen, schokken, slingren
 En elke ziel tot God verheffen mogt.
 »Mijn hart springt op en wil zijn boei ontglippen
 »En golven met uw hymnen hemelwaart;
 »De kou der koorts bevangt mijn bleeke lippen

»Rondom mijn hart is 't brandend bloed vergaard.»
 Dus zongt gij tot Jeruzalems profeten,
 Betooverd door hun alvermogenend lied;
 Maar toen gij zelf hun hymnen deed vergeten,
 Vergat men wis uw geestvervoering niet.

En nu, gelijk bij 't plegtig avondduister,
 Als filomeel gezongen heeft in 't wond,
 De wandlaar 't oor nog spant voor 't mingefluister,
 En wacht en hoopt in 't stil en eenzaam hout;
 Zoo staan wij daar, o Dichter! wachten, hopen,
 Of weêr een klank, een trilling van uw luit,
 Voor ons gevoel de bron der wellust open,
 Een hemel voor het kunstgevoel ontsluit.
 Maar ach! vergeefs! de stem der nachtegalen,
 Verhef zich weêr op de inspraak der natuur;
 Gij, mensch! kunt op die inspraak zegepralen,
 Uw kond verstand verdooft het godlijk vuur.
 Of ook de vlam, den dichter ingedreven,
 Een zonlicht zij, dat de aard beschijnen moet,
 Aan alles kracht en vreugde schenke en leven,
 Een gids in voor- een troost in tegenspoed;
 Of hij die eens tot dichter uitverkoren,
 Bij 't roekeloos bedwingen van die vlam,
 De stralen doof die 't aardrijk toebehooren,
 Een schat verspil, die van den Hemel kwam;
 Of 't Vaderland, wegzinkend onder rampen,
 Op 't felst geschokt door afval en verraad,
 Zijn barden roep om bij het bloedig kampen,
 Een heldenschaar te vormen voor den Staat;
 Gij zwijgt: *de kunst voor zulk een doel is dwaling,*
Is aardsch bejag, verdient des Hemels straf.

Gij onderdrukt des dichters ademhaling,
En uw genie daalt levend in het graf.

Is 't God, de bron, de hart- en levensader,
Het brandpunt van het goede en 't ware en 't schoon,
Hij aller kunst en aller kennis Vader,
Is Hij 't die u het zwijgen heeft geboôn?
o Twijfel dan of wel het roosje bloeijen
De lieve zon rondschiijnen bij den dag,
De maan des nachts ons troosten, 't water vloeijen,
Des aardrijks schoot haar schatten geven mag.
Gehoorzaam aan de wet, hun ingeschapen,
Vollbrengen zij het doel van hun bestaan;
En gij, gij met een lichtkrans om de slapen,
Randt roekloos in u selv' de schepping aan.
Uw roeping was: niet lauweren te beedlen,
Verdorrend in de hand, die er om vraagt;
Maar door de kunst de zielen te vereedlen,
Zelfs dan als ge in den schijn het wezen zaagt.
Des dichters troon is altijd hoog verheven,
't Zij 't licht der rede en waarheid hem bestraal,
't Zij duisternis en dwaling hem omgeven;
Zijn zetel staat in 't rijk van 't ideaal.
Eerst dan, wanneer hij 't speeltuig heeft verbroken,
Zijn toon onttrekt aan 't oor der luistrende aard,
Vergeten blijft in sluimring weggedoken;
Eerst dan is hij zijn naam, zijn rang onwaard.

Niet langer dus gedompeld in het duister,
Gij die den glans bezit der poëzij!
Ontwaak! ontwaak! herneem den ouden luister,
En dat uw ziel weêr klinke in melodij!

*Gij zijt geen zoon der koele westerstranden,
Uw vaderland is daar de zon ontwaakt;
En als de gloed der Lybiaansche zanden,
Zoo is de dorst naar dichtkunst, die u blaakt.*

Verkondig weêr bij 't ruischen van de snaren
't Gevoel waarin, waarvoor gij ademhaalt;
Gij zult het schoon der kunsten openbaren,
De waarheid, die uit haar ons tegenstraalt.
Verrijs! schud af de langgetorschte keten;
Wij juichen toe bij ieder schoon akkoord,
Ook dan wanneer 't geloof van ons geweten,
Vaak in uw leer een droeve wanklank hoort.
Grijp aan de harp en laat uw zangen vloeijen!
Verhef u in de bovenaardsche sfeer!
Doe hart en ziel in heilige aandrift gloeijen!
Verbaas, sleep weg! en wees DA COSTA weêr!

Bladz. 29.

[**UITBOEZEMING.** Dit aandoenlijk dichterwoord is mede in de kleine dichterlijke nalatenschap gevonden, op een stukske papiers, zonder hoofd, zonder jaartal, ofschoon het uit den tijd van 1836 of daaromtrent afkomstig schijnt te zijn. Het is dus niet alleen nooit gedrukt, maar blijkt ook voor den druk niet bestemd te zijn geweest. Het is eene verzuchting des Dichters als by en voor zich zelve, vluchtig op het papier geworpen, maar die ons toch een diepen blik in zijne ziel vergunt. Welk een geest des ootmoeds, vreemd aan alle zelfverheffing en dichtertrots, in die weinige regelen! Hoe verre verwijderd van het *Monumentum exegi aere perennius* des Romeinschen, en van zoovele andere dichters!]

Bladz. 30.

[DE EENJARIGE HANNA enz. Ook deze dochter werd in den jeugdigen leeftijd van 19 jaren in 1854 aan het ouderhart door den dood ontrukkt. De treurende vader wierp een dichterlijke bloem op haar graf in de Hesperiden, in het gedicht getiteld: »By het afleggen van den uiterlijken rouw over onze onvergetelijke Hanna,» blz. 183.]

Bladz. 31.

[AAN EEN KAPITTELSTOKJE enz. Beide deze kleinigheden werden mede tusschen de ongedrukte en voor den druk blijkbaar niet bestemde dichtproeven gevonden. Ook zij schijnen minder om hooge dichterlijke waarde, dan als bijdrage tot de kennis van den mensch en dichter belangrijk, wiens geest en stemming onder zijn poëtischen en anderen arbeid, uit zulke al spelend daarheen geworpen, en toch hoogerstige, ja, biddende uitboezemingen blijkt.]

Bladz. 32.

[SOYONS COMME L'OISEAU. Het was, indien wij ons niet vergissen, eene der gewone vergaderingen der Tweede Klasse van het voormalig Koninklijk Nederlandsch Instituut, die door onzen Dichter steeds met genoegen werden bijgewoond, welke aanleiding gaf tot deze proeven van vertolking van het bekende gedicht van Victor Hugo. Met toestemming van den Dichter Mr. Jacob van Lennep volgt ter aanvulling de vertaling door hem bij die gelegenheid vervaardigd:

Zijn wy als 't Sijsjen dat rust op de twijgen;
 Buige ook het takjen zich met hem ter aard,
 't Blijft zonder kommer en 't zingt onvervaard;
 't Weet, het heeft vlerkjens om opwaart te stijgen.]

Bladz. 37.

[DE PARIA. Dit gedicht ziet thans voor het eerst het licht. Het is, helaas! slechts een Fragment, maar zulk een, waarop

alleszins het bekende woord past: *Ex ungue leonem*. In den dichterlijken aangreep van het onderwerp, in de zielkundige teekening van den toestand, in de gespierdheid van den versbouw, maar vooral ook in den krachtigen en forschen geest, die dit dichtstuk dooradert en doorademt, openbaart zich de groote Dichter. De tijd, waarin het gedicht vervaardigd werd, is niet bepaald aangeduid, maar er bestaat reden, om dien in den omtrek van het jaar 1840 te plaatsen.]

Bladz. 40.

[VIJF EN TWINTIG JAREN. Het zal naauwelijks noodig zijn bij de opneming in den kompleeten dichtbundel van dit meesterstuk des Dichters, dat de Politieke Poëzy opent, op te merken, dat de eerste regels van den Voorzang als een nagalm bevatten van den bekenden Duinzang van des Dichters leermeester en vriend Mr. D. J. van Lennep.

De bundel Politieke Poëzy werd ingeleid door de volgende:]

VOORREDE.

Men heeft verlangd de eenigzins zamenhangende reeks mijner verzen van lateren leeftijd over onderwerpen van maatschappelijk, vaderlandsch, christelijk belang, in een enkelen bundel verzameld op nieuw het licht te doen zien. Volgaarne heb ik daartoe mijne medewerking verleend, ook door het toelichten, by wijze van aantekeningen of inleiding, zoowel van de algemeene strekking als van plaatsen of *détails* in deze Dichtstukken, die, om wel verstaan te worden, een enkele historische herinnering hier en daar schenen te behoeven. En inderdaad! gelijk deze verzen, onder den indruk achtereenvolgens van den dag geschreven, op allerlei gebeurtenissen van meer en min voorbijgaanden aart telkens zinspeelden, zoo behoefden zy dergelijke ophelderingen des te meer in eenen tijd als de onze met nieuwe verschijnselen, als ware het, steeds overstelpend en overstelpt.

Reeds zijn verre achter ons de dagen, waarin de val der Orleansche tusschenregeering, de herleving van een Napoleonisch Keizerrijk, onder de toekomstigheden behoorden; — de dagen, waarin Romes Paus als een Opperhoofd van vrijzinnigen bezongen, of van Lamartine als van eene Mogendheid ge-

sproken werd; — die kritische dagen van 1847 en 1848, in wier weder op hunne beurt zoo snel vervangene tooneelen de horizon van 1830 spoorloos op meer dan één punt verdween. By altijd dezelfde overspanning in rustloozen stoflijken en verstandelijken vooruitgang, — by altijd dezelfde spanning eener verwachting van telkens naby schijnende en dan wederom achterwaart wijkende uitkomsten, — by altijd denzelfden onrustvollen vrede en onophoudelijk dreigenden volken- en burgerkrijg, — by altijd denzelfden kamp tusschen Omkeering en Behoud, (waartusschen in telkens het Woord van God zijn getuigenis tegen beider verkeerden grondslag inbrengt!) — zijn vooral op dit oogenblik wederom nieuwe bewegingen en verwickelingen aan de orde van den dag: Het brandpunt verplaatst naar de grenzen van Asië en Europa; Frankrijk en Engeland de Dardanellen doorgevaren; het Turksche zwaard (niet-tegenstaande het by den Mohammedaan sedert lang als noodlottig gevreesd 1853) tegen Rusland uit de schede getrokken; alle stoflijke zoowel als geestelijke, kerkelijke zoowel als politieke belangen betrokken in den gang en uitslag van dezen meer dan immer beteekenenden kamp!

Zoo vermenigvuldigen, zoo versnellen te gelijk, zich de teekenen van onze wondere en gantsch bijzondere eeuw. De Dichter, na ze met de toonen van zijn snarenspeel eenigen tijd bijgehouden en als begeleid te hebben, eindelijk buiten adem geraakt, werpt zich liever, als in zijnen mantel gewikkeld, in een hoek van het vaarttuig neder waarin wy allen op de snel en fel bewogen wateren drijven, met den blik naar een kustlicht gericht, dat onbedriegelijk en zeker op een veilige haven wijst.

Dat kustlicht! het werd ons door geen feilbare menschelijke hand ontstoken in het Woord van God, waarvan prophecy met historie de groote licht- en levens-elementen zijn. Spoedig weggespoeld met den eb der tijden mogen ook de treffendste toestanden, de belangrijkste wereldgebeurtenissen zijn, — het laatste einde van al dit eindige, ook met betrekking tot onze voor hooge heerlijkheid bestemde aarde, is voorzegd. Op dat einde telkens gewezen te hebben zal, ik weet het, wel altijd een der groote aanklachten (zoo niet redenen van ignoreeren) tegen mijne dus gehetene politieke poëzy by sommigen ook van zeer onderscheiden godsdienstige en staatkundige richting blijven; voor anderen, als voor mij zelve, ligt misschien juist hierin de ziel en eigenaartigheid van het verschijnsel op Christelijk-dichterlijk gebied.

Over deze zelfde betiteling mijner gezamenlijke Tijdzangen met den naam van politiek, vraag ik intusschen ten besluite dezer Voorrede nog even het woord. Ik zou om meer dan ééne reden de combinatie niet gekozen hebben. Nu zy eenmaal in zwang kwam en dáár is, blijf ik niet alleen buiten verzet of protest, maar ben ik zelfs met eenig genoegenschikkelijk voor eene benaming, die toch niet in allen deele zich aan een onjuiste opvatting schuldig maakt. Daar is toch inderdaad (daargelaten elke toepassing op den inhoud dezes bundels) tusschen den blik des Staatsmans en dien des Dichters niet altijd een zoo essentieel verschil. In elk geval heeft ook de politiek hare dichterlijke zijde, en heeft van wederzijde voor den waren Staatsman ook de poëzy in de beschouwing der tijden hare stem en beteekenis. Vooral mogen Staatsman en Dichter elkander ontmoeten in de in acht neming dier door Gods woord geopenbaarde toekomst, waaraan niet minder dan aan de waardeering van het verleden der geschiedenis het juiste inzicht in de behoefte van het tegenwoordige hangt. By alle miskennis en verguizing, in onzen tijd en in ons land, van ook dit element der Hoogste Waarheid, zal toch hier en daar nog wel ook onder onze landgenooten een woord ingang of weérklank vinden, dat dezer dagen in Duitschland door een vermaard Godgeleerde aan een niet min beroemden Staatsman (door Dr. Lücke aan den Ridder Bunsen) gericht werd: »Gerade zu einem wahren Staatsmanne gehört eine gewisse prophetische Gabe, ein Hinausschauen in die Zukunft des Staates und der Kirche, ein prophetisches Erkenntniss der guten und bösen Mächte und Zeichen der Zukunft in der Gegenwart. Ist der Staatsmann, wie er doch seyn soll, zugleich ein christlicher Mann, so steht er vor allem im Dienste des Reiches Christi und soll nach Gottes Wort Gegenwart und Zukunft verstehen und richten. Dies kann er aber nur wenn er die Gesetze, Ordnungen und Wege Gottes in der Geschichte aus der Schrift recht erkennt und sich auf die Prophetie des Evangeliums versteht. — Gebe Gott, (dus spreekt nog ten slotte, uit zijn individueele opvatting der Apocalypse, de geleerde Duitse Theoloog) dass alle Fürsten und Staatsmänner in diesem rechten Sinn und Verstand auf

die apokalyptischen Stimmen, Siegel, Posau-
nen und Zornschaalen des göttlichen Gerich-
tes in unserer Zeit hören und darnach sich
und die Völker regieren, auf dass Staat und
Kirche je länger je meer sich zu jener Got-
tesstadt vom Himmel zusammenbauen, in wel-
cher alle Völker in demselbigen Lichte wan-
deln, in welke die Könige der Erde ihre Herr-
lichkeit bringen, und in deren Thöre nicht
eingeht ein Unreines und das da Greuel thut
und Lügen."

AANTEEKENINGEN

OP DE »VIJF EN TWINTIG JAREN."

Bladz. 41, v. 13.

En nog later zong Juda.

Men zie over de poëzy der Joden in het Spaansche Schier-
eiland de Nederlandsche Stemmen, Dl. IV. 235, en
Stemmen en Beschouwingen Dl. II. 374—376.

Bladz. 44, v. 25.

Neen! Vierde Hendrik boog! enz.

Kwalijk deed waarlijk de Protestant, als hy, soms allerlei
bondgenootschap tegen het Pausdom aangrijpende, zich meende
te mogen scharen aan de zijde van het Vorsteljk wan-
gedrag, als b. v. van eenen Keizer Hendrik IV van Duitsch-
land, tegenover wien althands de ontzachelijke Hildebrand wel
van zich zelven mocht getuigen, gerechtigheid lief ge-
had, en ongerechtigheid gehaat te hebben. —
Edeler en grooter waren ongetwijfeld de fiere Hohenstaufen.
Doch wat was de strijd ook door dezen, en bepaaldelijk door
Keizer Frederik den IIe tegen de Pausen gevoerd? — Die de
tweevoudige beteekenis van het Pausdom in die eeuwen be-
grepen heeft, en uit dat standpunt den kamp tusschen Keizers
en Pausen leerde beschouwen, zal het gewis onzen edelen
Graaf Willem II van Holland minder kwalijk nemen, dan het

gros onzer historieschrijvers pleegt te doen, dat hy het Roomsch-Koningschap en den kamp tegen den afgezetten Keizer, ter gunste en als door de gunst van Paus Innocentius III. aanvaardde.

Bladz. 44, v. 26.

En zelfs dat Koningswoord: enz.

Dat de Kerk van Rome in hoofd en leden bedorven was, en volledige hervorming behoefde, was eene lang vóór Luthers optreden algemeen bekende en erkende waarheid. De Koning van Frankrijk, Lodewijk XII, beschreef ten jare 1511, in gemeenschap met Keizer Maximiliaan en met eenige Cardinalen, eene Kerkvergadering te Pisa, om de hand aan het werk van hervorming te slaan, doch die, als zoo vele anderen, tot geene uitkomsten leidde. By die gelegenheid wordt gemeld, dat Koning Lodewijk, vooral op de heerschzucht van den krijgslievenden Paus Julianus II gebeten, eene munt liet slaan met dit opschrift: *Per dam nomen Babylonis*.

Bladz. 45, v. 21.

Daar staat hij! ja, God hielp.

De bekende woorden van Luther, waarmede hy zijne verantwoording op den Rijksdag te Worms besloot: »Hier sta ik! ik kan niet anders! God helpe mij, Amen!»

Bladz. 46, v. 12.

En 't jonge Duitschland joelt, enz.

Op den Wartburg, in 1521 en 1522 het Patmos van Luther, alwaar hy ook het nieuwe Testament in het Hoogduitsch overzette, — in 1817 de plaats, waar de beruchte zamenkomst van Duitsche jongelingen gehouden werd, uit wier midden Karel Sand is opgestaan.

Bladz. 46, v. 23.

En Koningsbloed rookt weër in Frankrijk!

De Hertog van Berri (tweede zoon des Graven van Artois, later Karel X) werd in dat jaar (13 Februarij 1820) te Parijs vermoord.

Bladz. 46, v. 2. v. o.

De Ster, enz.

Op St. Helena overleed Napoleon den 5 Mei 1821.

Bladz. 47, v. 10.

Naar 't vast berekend punt, enz.

»De groote Veroveraar, voor wiens adelaars geheel Europa eerlang zou sidderen, had geleerd, dat de kunst des Veldheers gelegen is in de oplossing van dit strategisch vraagstuk: zoo vele strijders mogelijk in eenen bepaalden tijd op een beslissend punt by één te brengen.» Bosscha, *Nederlands Helden en te Land*, D. III bl. 82.

Bladz. 47, v. 19.

De rij der Aartsveroveraren, enz.

Jesaia XIV. 3—12. »Dan zult gy deze spreuke opnemen tegen den Koning van Babel, en zeggen: Hoe houdt de Drijver op? Hoe houdt de Onverzadelijke op? De Heere heeft den stok der goddeloozen gebroken, den scepter der Heerschers. Die de volkeren plaagde in verbolgenheid met eene plaag zonder ophouden, die in toorn over de Heidenen heerschte, die wordt vervolgd, zonder dat het iemand afweeren kan. De gantsche aarde rust, zy is stille: zy maken groot geschal met gejuich. Ook verheugen haar de dennen over u, en de cederen van Libanon (zeggende): Sints gy dáár nederligt, komt niemand tegen ons op, die ons afhouwe. De helle van onder was beroerd om uwentwille, om u te gemoete te gaan als gy kwaamt: zy wekt om uwentwille de dooden op, alle de bokken der aarde, zy doet alle de Koningen der Heidenen van hunne troonen opstaan. Die al te maal zullen antwoorden en tot u zeggen: Gy zijt ook krank geworden, gelijk wy; gy zijt ons

gelijk geworden. Uwe hoovaardij is in de helle nedergestort, met het geklank uwer luiten; de maden zullen onder u gestrooid worden, en de wormen zullen u bedekken. Hoe zijt gy uit den hemel gevallen, o morgensterre, gy Zoon des dage-raads? Hoe zijt gy ter aarde nedergehouwen, gy die de Heidenen krenkte?"

Bladz. 49, v. 12.

En Talleyrand, enz.

Toespeling op het woord van den Prins de Talleyrand aan den Dichter de Lamartine, tijdens de Londensche Conferentie.

Bladz. 50, v. 23.

Zijn oog was op U,

De klemtoon, niet alleen in poëzy maar ook in de gewone taal, behoort op het voorzetsel, niet op het voornaamwoord gelegd te worden: Zijn oog was óp U; gelijk men ook zeggen moet: mé t u, mé t hem, waarvoor men oudtijds schreef, en het volk nog zegt: mettem.

Bladz. 50, v. 23.

't zij Ge, enz.

De 6de December 1792 — en de krigsgebeurtenissen in Februarij en Maart van 1793. — Men zie deze laatste treffend opgehelderd door Bosscha t. a. p. bl. 7—40. Doch het bleef den Dichter vrijstaan, aan de verdediging van de Willemstad door den braven Baron van Boetzelaer, hier bepaaldelijk te denken.

Bladz. 50, v. 27.

Terwijl Gy dobberde op de waatren der Noordzee

Op den 18^{den} Januarij 1795.

Bladz. 51 , v. 22.

En 't heil des HEEREN , enz.

Inwoners der Residentie konden hierbij gedenken aan het doorbreken der zon tusschen donkere wolken in den morgen van den 8sten October 1840.

Bladz. 55, v. 25.

de onrust van de volken , enz.

Openb. XI. 18. »En de volkeren waren toornig geworden , en uw toorn is gekomen.» — Matth. XXIV. 6. »Gy zult hooren van oorlogen , en geruchten van oorlogen.» — 2 Thess. II. 3—8. »De dag van Christus komt niet ten zij dat de afval gekomen zij , en dat geopenbaard zij de Mensch der zonde , de Zoon des verderfs , die zich tegenstelt en verheft boven al dat God genaamd of als God geëerd wordt , alzoo dat hy in den tempel Gods zal zitten , zich zelve vertoonende dat hy God is. — De ongerechte zal geopenbaard worden , den welken de Heer verdoen zal door den Geest Zijnsmonds , en te niet maken door de verschijning Zijner toekomst.» — Rom. VIII. 19—22. »De schepping als met opgestoken hoofde verwacht de openbaring der kinderen Gods , — op hope dat ook de schepping zelve zal vrijgemaakt worden van de dienstbaarheid der verderfenis , tot de vrijheid der heerlijkheid der kinderen Gods. — Want wy weten , dat de gansche schepping te zamen zucht , en te zamen als in barensood is tot nu toe.»

Bladz. 56, v. 18.

Voorzeggingen der Zoenverwerving ! enz.

Niet daarin dwaalden de Joden , dat zy eenen Messias in heerlijkheid wachtten , maar daarin , dat zy , naar de Schriften , Hem niet erkenden , als Hy eerst in Zijne vernedering en tot het werk der verzoening kwam. Zoo spreekt Jezus zelve (Luc. XXIV. 26): Moest de Christus niet deze dingen lijden , en in Zijne heerlijkheid ingaan ? Tot die heerlijkheid behoort noodwendig Zijn heerlijk koninkrijk :

»Hy moet als Koning heerschen.» — Hy is »de Zone Gods, de Koning Israëls.» (1 Cor. XV. 25. Joh. I. 50). Doch de Christenen uit de volken loopen gevaar, uit vrees voor Joodsche begrippen, de dierbaarste verwachtingen beide van Oud en Nieuw Verbond te laten varen. Men zie tegen deze soort van panische vrees eenige geruststellende woorden in de *Nederlandsche Stemmen* Dl. VI. 49 en volg.

Bladz. 58, v. 5.

En gy! sints twintig eeuwen zwervers, enz.

Hosea III. 4, 5. »De kinderen Israëls zullen vele dagen blijven zitten, zonder Koning en zonder Vorst, en zonder offer, en zonder opgericht beeld, en zonder Ephod en zonder Terafim. Daarna zullen zich de kinderen Israëls bekeeren en zoeken den Heere hunnen God, en David hunnen Koning; en zy zullen vreezende komen tot den Heere en tot Zijne goedheid, in het laatste der dagen.» Openb. I. 7. »Ziet! Hy komt met de wolken, en alle ooge zal Hem zien, ook de genen, die Hem doorstoken hebben.» Rom. XI. 2 en volg. »Heeft God zijn volk verstoten? Dat zij verre! God heeft zijn volk niet verstoten, dat Hy te voren gekend heeft. — Indien hun val de rijkdom der wereld is, en hunne vermindering de rijkdom der Heidenen, hoe veel te meer hunne volheid? — Indien hunne verwerping de verzoening is der wereld, wat zal de aanneming wezen, anders dan het leven uit de dooden? — De verharding is voor een deel over Israël gekomen, tot dat de volheid der Heidenen ingaan zal, en alsdan zal geheel Israël zalig worden, gelijk geschreven is: De Verlosser zal uit Sion komen, en zal de godloosheden afwenden van Jacob; en dit is hun een verbond van My, als Ik hunne zonden zal wegemen. — De genadegiften en de roeping van God zijn onberouwlijk.»

Bladz. 59.

[AAN DS. J. J. W. VAN STAVEREN. De gave, aan dezen in 1852 overleden leeraar bij de Hervormden te Amsterdam, als

blijk van dank voor zijne bediening van den doop aan eene dochter uit Israel aangeboden, werd grootelijks in waarde verhoogd door de haar begeleidende dichtregelen van Da Costa, die tevens van zijne warme deelneming in elken overgang zijner voormalige broeders of zusters in Israel tot de Gemeente van Christus getuigen.]

Bladz. 72.

[AAN VROUWE GROEN VAN PRINSTERER, geboren VAN DER HOOP. Een klein blijk van dichterlijk aandenken, door Da Costa gewijd aan de vriendschap, die hem aan dit edele echtpaar, en vooral aan Mr. Groen van Prinsterer verbond, met wien hij bijna den ganschen tijd van zijn openbaar leven in de innigste zamenstemming en zamenwerking op allerlei gebied verkeerde. Nog in de latere dagen zijns levens bleek zijne ingenomenheid met dezen christelijken staatsman en geschiedschrijver in de uitgave van zijnen openbaren Brief aan Mr. G. Groen van Prinsterer in 1854, terwijl wederkeerig onder de vele vrienden-stemmen die bij des Dichters graf klonken, de welsprekende stem van den tot in den dood getrouwen broeder en medestrijder niet werd gemist.]

Bladz. 78.

[AAN EENE VRIENDIN enz. De »Vriendin» in dit en het volgend gedicht bezongen, was met de Clercq, wiens portret door Couwenberg zij voor Da Costa zoo talentvol kopieerde, door banden van maagschap verbonden: de Clercq's gade was hare zuster. Eerst echtgenoot van den Heer Pauly, trad zij later na diens overlijden in den echt met den oud-Hoogleeraar, thans oud-Minister Dr. J. Bosscha, die ook zelf door banden van vriendschap met Da Costa verbonden was, en wiens hier vermeld huwelijks-verbond Da Costa met een Bruiloftszang, later op te nemen, verheerlijkte.]

Bladz. 81.

[AAN DR. ARNTZENIUS. Gelijk Da Costa in 't algemeen een hoogst gevoelig en dankbaar hart bezat, gevoelde hij zich met name aan de mannen, die hem in krankheden van hem of de zijnen met geneeskundigen raad of hulp bijstonden, innig ver-

plicht en verbonden. Verscheidene blijken daarvan zijn in zijne nagelatene papieren gevonden in dichterlijke dank- of huldebetuigingen, waarvan de heilgroet aan Arntzenius (die zich vooral door zijne kunde en opoffering in de dagen van het heerschen der cholera in 1831, gunstig kennen deed) de eerste is, maar welke later door nog meer andere proeven zal worden gevolgd.]

Bladz. 84.

[DICHTREGELEN enz. De hier en in het volgend gedicht bezongen zilveren bruiloft werd naar aanleiding van het gelijktijdig verblijf van de Clercq en Da Costa in de liefelijke streken van Heemstede gevierd. Ook Beets was mede aan dien disch tegenwoordig, waaraan hij dichterlijk in zijne boven medegedeelde »Herinnering» gedacht.]

Bladz. 91.

[BILDERDIJK. Dit gedicht werd aan Da Costa ingegeven door zijn gevoel van verontwaardiging bij gelegenheid dat hem onder het oog kwam het in de Z a n g e n als motto daarvoor geplaatste: »Extract uit het Recès van den Extraordinairen Landdag in Maart en April 1795 bij continuatie binnen de stad Zutphen gehouden,» waarbij Bilderdijk uit den lande uitgezet werd, en dat luidt als volgt:]

Dingsdag, den 14 April 1795.

Op de Missive van Hun Hoog Mog., geschreven in 's Hage den 26 Maart laatstl., ter geleide van een Extract uit het Register der Resolutiën van Hun Hoog Mog: van dienzelfden dag, nevens een request, door zeekeren Willem Bilderdijk aan de Provisioneele Representanten van 't Volk van Holland op voorsz. datum gepraesenteerd, daar by te kennen geevende, gemoedelijke bezwaaren te hebben tegens den Eed by Hoogstdezelve op den 9 van die Maand vasigesteld, en houdende eene doorstralende verkleefdheid aan het vernietigd stelsel van list en geweld, voords eene ontkenning der wettigheid Onze gezegende revolutie, en der eeuwige waarheden waar op zy steund; Gedelibereerd zijnde, Is goedgevonden en verstaan, dat gem. Willem Bilderdijk, als een zeer gevaarlijk su-

jet, ingeval zig binnen deze Provincie mogte komen te bevinden, het verblijf binnen dezelve zal worden ontzegd, gelijk ontzegd word bij deze.

Wordende ten dien einde het Hof Provinciaal gelast, de respectieve Municipaliteiten aan te schrijven, om op de executie van dien naauwkeurig te letten.

Ten welken einde Extract dezès aan welgem. Hove zal worden ingezonden.

Bladz. 92.

[AAN MIJN HEDEN ELFJARIG DOCHTERTJEN. Terwijl aan den teederen vader zoo menig dierbaar pand zijner huwelijksliefde ontviel, werd het hier bezongen »dochtertje" Rebecca" gespaard, mocht met hare moeder, broeder en jongere zuster, den dierbaren lijder op zijn langdurig krankbed en bij zijn sterven bijstaan, en trad eenigen tijd na zijnen dood in den echt met den Heer C. J. W. Ramann, welke echtverbindtenis op den 21 November 1861 in de Nieuwe Kerk in de nabijheid van des onvergetelijken graf kerkelijk ingezegend werd. De eersteling, uit dezen echt geboren, ontving, (om met Borger te spreken:)

een dubblen naam, dien ik met eerbied noem.

Hy werd naar Da Costa, Isaac, naar Mr. G. (Guillaume) Groen van Prinsterer, Willem genoemd.]

Bladz. 97.

[AAN DEN HEER H. C. VAN DER HOUVEN. Van de innige hoogachting, door den Dichter steeds toegedragen aan den Heer Staatsraad van der Houven, Voorzitter der Nederlandsche Handel-Maatschappij, hem ook als vader van Capadose's eerste gade en vriend van de Clercq van naderbij bekend, bestaan buiten dit woord van nieuwjaars-heilgroet bij zijn eervol ontslag uit genoemde betrekking, nog andere bliken. Zoo werd ook in Da Costa's Toespraak bij het graf van de Clercq, zoolwel als in het Huwelijksgedicht by de Echtvereniging van Capadose, eervol en deelnemend aan hem gedacht en van hem gewaagd.]

Blad. 99.

[AAN DE LEDEN DER TWEDE KLASSE VAN HET KONINKLIJK-NEDERLANDSCHE INSTITUUT, ENZ. De intrede van dit jaar 1844 werd bewolkt door finantiële bezwaren van 's lands schatkist, waarin door de bekende Vrijwillige leening werd voorzien, tot wier welslagen Da Costa grootelijks het zijne toebragt door het schrijven en uitgeven van zijn opwekkings-woord, getiteld: Landgenooten! met het oog op God, blijft Nederlanders, en vereenigd! Men zie hierover vooral Het Leven van Willem II beschreven door J. Bosscha tweede uitgave bl. 676 en volg. Na deze gelukkige uitkomst gaf hij het volgende lied: Aan Nederland in de lente van 1844 uit. De slotzang neemt den toon en gang over van een in die dagen veel gezongen lied, het zoogenaamde Rhijnlied van Becker, waarin tegenover de vrees voor Fransche veroveringsplannen door de Duitschers gezongen werd:

Sie sollen ihn nicht haben
Den freien Deutschen Rhein, enz.

Overigens spreekt in dit gedicht, aan des Dichters medeleden in het Instituut toegezongen, duidelijk genoeg zijne ingenomenheid met dit geleerde lichaam, van welks Tweede klasse hij sedert 1839 lid, en meermalen Voorzitter was. In eene openbare vergadering van die klasse, in 1840 gehouden, las Da Costa zijne Vijf en twintig jaren voor, het gedicht waarin, zooals hij zelf het uitdrukt, zijne lier na lange rust het stilzwijgen weder verbrak: later werden bij soortgelijke gelegenheid op gelijke wijze ook andere dichtstukken voorgedragen. Over zijne werkzaamheid en ijver als medelid des Instituuts zie men de Levensschets van Koenen. Hij zette de kroon op zijne bemoeiingen ten behoeve dier inrichting door de warmte, waarmede hij, bij hare bedreigde en straks gevolgde slooping, hare zaak tot het einde toe hielp bepleiten. Na de herleving van die Instelling in gewijzigden vorm niet als medelid in haren boezem te zijn opgenomen, was Da Costa eene wezentlijke grievende, voor welke hij in hem van elders toekomende blijken van waardering en bewondering naauwelijks vergoeding vond.]

Bladz. 109.

[AAN DEN HEER JOHANNES MULLER. Groot en innig was de achting, door Da Costa aan dezen waardigen en eerwaardigen man, even geleerd boekenkenner als bekwaam boekhandelaar, en in de laatste betrekking uitgever van enkele zijner boekwerken, steeds toegedragen en betoond: eene achting die op meer dan bloot letterkundige sympathiën berustte. Geen wonder, dat de Dichter de gelegenheid aangreep om van die waardering ook in eene kleine dichterlijk hulde te doen blijken.]

Bladz. 110.

[FEESTDRONK enz. Men vergelijke de Toelichtingen van Deel III bladz. 77].

Bladz. 112.

[IN HET ALBUM VAN DR. A. DE VRIES. De hoogbejaarde, sedert overleden, leeraar bij de Doopsgezinden te Haarlem mocht, èn als broeder van J^o. de Vries, èn als vriend van Bilderdijk, zich mede in de genegenheid van diens Dichters dichterlijken zoon verheugen, waarvan deze regelen de eenvoudige, en toch door christelijken ernst en getrouwheid treffende uitdrukking zijn.]

Bladz. 113.

[AAN DR. G. E. v. SCHNEEVOOGT. De hier bezongen Hoogleeraar, toenmaals eerste Geneesheer aan het Buitengasthuis te Amsterdam, stond onzen Da Costa bij de zware lichaams- en zielskrankheid van zijnen eerstgeborene Willem Daniel met vriendschappelijke deelneming en ijvervolle zorg bij. Met toespeling op de eerste droevige aanleiding dezer vriendschap bevat dit gedicht de uitdrukking van het warm gevoel van erkentenis omtrent dezen geneesheer, dat Da Costa tot zijnen dood behield.]

Bladz. 114.

[AAN DR. M. J. VERKOUTEREN. Ook aan den geneesheer Verkouteren, in den laatsten tijd zijns levens den gewonen arts

van hem en de zijnen, wijdde de dankbare Dichter een woord van hulde en erkenenis. Had hij hem opentlijk zijnen dank voor diens onvermoeibaren ijver in zijne jongste ziekte kunnen betoonen, deze zou nog luider en hooger hebben geklonken. Dr. Verkouteren verplichtte het daarin belangstellend gedeelte des publieks aan zich, door de mededeeling in Koenens Levensbericht van des Dichters *historia morbi*, welke den loop zijner stervens-ziekte beschrijft.]

Bladz. 115.

[AAN DR. D. J. A. ARNTZENIUS. Zie over dezen en zijne betrekking tot Da Costa de Toelichtingen van Deel III bladz. 81.]

Bladz. 116.

[BIJ HET GRAF VAN MR. DIRK GRAAF VAN HOGENDORP. Dit gedicht werd reeds in de Zangen gedrukt, maar, bij vergissing, met weglating van hetgeen hier het tweede couplet is. Door de vriendelijke tusschenkomst der Gravinne-Weduwe is hier die vergissing hersteld. Overigens, hoe warm de in dit gedicht aangeslagen toon is, hij geeft van verre niet weder den gloed van het vurige vriendschapsgevoel, dat Da Costa steeds bezielde voor dezen vriend zijner jeugd, die als Raadsheer in den Hove van Zuid-Holland, onder rouwbetooning en rouwbeklag van velen in den lande en vooral in de hoofdstad, overleed. Dirk van Hogendorp, de zoon, in het gedicht vermeld, deed aan den vaderlijken en grootvaderlijken naam grootelijks eere, en maakte zich zelfs als student aan de Leydsche Hoogeschool door het behalen van een gouden eerprijs ook naar buiten gunstig bekend. Des te droeviger was het, dat ook deze veelbelovende jonge man in den jare 1857 door eenen vroegtijdigen dood zijnen vader in het graf volgen moest. De zorg over dien jeugdigen kranke, die Da Costa, toen zelf tot aan den dood toe krank, op zijn ziekbed geen rust liet, blijft allen, die dat ziekbed naderen mochten, onvergetelijk.]

Bladz. 119.

[GEDACHTEN BIJ HET GRAF VAN H. C. CAPADOSE. Naast het doodbed van den edelen graaf, zelf vader van een talrijk kroost,

verrees treffend en aandoenlijk, ook reeds in de Zangen, het grafteeken voor den twaalfjarigen zoon van Capadose, maar die door de betooning eener vroegere godsvrucht op zijn ziekbed zijnen ouderen en hunne vrienden de beste vertroosting voor zijn vroegtijdig afsterven naliet.]

Bladz. 120.

[AAN MIJNE TEDER GELIEFDE GADE, ENZ. Dit lied werd gedicht op den dag der begrafenis van Mevr. Chevallier, de tweede echtgenoot van den schoonbroeder des Dichters.]

Bladz. 122.

[AAN JONKVROUWE W. L. VAN LOON. De hier bezongen bruidontving dit gedichtje bij gelegenheid van haar huwelijk met Jhr. Mr. P. J. Elout van Soeterwoude, thans lid van den Raad van State. Ook hij behoorde tot den kring van innige vrienden van Da Costa, met wie deze door overeenstemming in menig opzicht, maar vooral ten opzichte van het hoogste en heiligste gevoel en overtuiging des harten, verbonden was.]

Bladz. 123.

[AAN DEN HEER H. KRIEGER SCHUMER. De wakkere en algemeen geachte Heel- en Vroedkundige, aan wien deze regelen zijn gewijd, mogt zich, ook op grond van eene vroegere kennismaking als tijd- en studiegenooten aan het Athenaeum, even als onderscheidene zijner kunstbroeders, in Da Costa's erkentelijke vriendschap verheugen. Hij volgde sedert den Dichter in het graf. Aan den Da Costa anders in zijne poëzy minder eigen toon van humor, zoowel als aan de hoogst onverwachte en treffende ernstiger wending aan het slot zal het dichterlijke gevoel des lezers, ook zonder opzettelijke aanwijzing, wel weten recht te doen. — Dit gedichtje werd afgedrukt naar een handschrift niet van den Dichter zelve, maar van een ander' jeugdiger zanger, de Génestet, die als jongeling aan Da Costa's huis verkeerde en op wien de omgang met den grooten Dichter voor de ontwikkeling van zijne eigene dichtgave zeker niet onvruchtbaar zal zijn geweest. Toen de Génestet het versje van Da Costa aan Schumer gehoord had, was hij er zoo mede ingenomen, dat hij verzocht het te mogen afschrijven,

waarna hij op zijn uitdrukkelijk verlangen het manuscript des Dichters in eigendom behield en zijn afschrift daarvoor in de plaats gaf. Thans — aandoenlijke herinnering! — zijn beide reeds niet meer, daar de jonge Zanger den Meester, dien hij bij alle verschil op godsdienstig en kerkelijk gebied steeds hoog vereerde, reeds in het graf gevolgd is. Tot eene proeve hoezeer de poëzy, en geheel het dichterlijke voorbeeld van Da Costa op de dichterlijke vorming ook van de Génestet van invloed is geweest, sta hier een verjarings-gedicht (1846) van den laatsten aan zijnen bewonderden Vriend, dat wij hier in zijn geheel laten volgen :

Angstig treedt de bloode Muze tot U met een needrig lied,
De eerste Zangen, die ze U blozend op Uw schoonen feest-
[dag biedt ;

Dichter... neen, hoe rein de geestdrift ook moog gloeijen
[in mijn borst,

Al te stout, zoo ik mijn Zangen, U, den Zanger, brengen
[dorst!

Zachter is het zoet gevoelen, min verheven klink mijn toon,
Maar de stoffe, die ik zinge, Dichter, is niet minder schoon.
o Hoe juiche ik, dat zoo spoedig mij dit feest heeft uitgenood
U te danken voor de schatten, die Uw vriendschap mij
[ontsloot

U te danken voor uw liefde, die tot mij is neêrgedaald
Als de zon die hoog verheven, 't nietigst bloempje nog bestraalt.
U te danken, u, die kennis in het jeugdig harte kweekt,
Of de ziel in reïne geestdrift, zaalgen dichtergloed ontsteekt
waar *Euripides* zijn zangen ons ter leering hooren doet,
en door u verklaard, met studie ons begeerig luistrend, voedt.
Waar *Catullus* dartle accoorden, lieflijk, geurig, naamloos rijk
zoeter ruischen nog bij 't zingen van Uw dierbren *Bil-*
[derdijk! —

O hoe, juiche ik in Uw liefde, die mij zooveel schoons
[voerspelt

als de bron, den berg ontschietende, eens tot volle stroomen
[zwelt.

O hoe juiche ik, o hoe danke ik, o hoe bidde ik in dit uur
zegen, zegen op Uw paden van Gods zegenrijk bestuur.

Streven zal ik, vurig streven, eens uw vriendschap waard
[te zijn,

en het rechte spoor te volgen, niet verblind door valschen
[schijn,

dat ik eenmaal — kan het wezen! eenmaal, (ach! de dank-
[bre zucht

van een diepgetroffen boezem neemt misschien te stoute vlugt!
zoete droomen der verbeelding, en betoovrend schoon ver-

[schiet!...)
eenmaal treë de dankbre Muze tot u met een waardig lied!

Dat de namen der beide Dichters nog eens in het buitenland, in een letterkundig-theologisch artikel, als die van twee dichterlijke tolken van twee onderscheidene theologische richtingen zouden worden vereenigd, gelijk dezer dagen in het geachte tijdschrift »Protestantische Monatsblätter für innere Zeitgeschichte herausgegeben von Dr. Heinrich Gelzer,» geschiedde, had de jeugdige Dichter zich toenmaals wel niet kunnen voorstellen.]

Bladz. 124.

[FRAGMENTEN UIT HET BOEK VAN JOB. Deze fragmenten zijn ontleend uit de Voorlezingen over de Waarheid en Waardij der Schriften van het Oude Testament.” Ze zijn aldaar te vinden Deel II bl. 139 en v. Zij werden gebruikt bij de Vrijdagsche Voorlezingen van Da Costa, deels tot afwisseling met het op zich zelf reeds zoo dichterlijke proza des Sprekers, deels om te dienen, (even als de latere uittreksels uit Milton, Tasso enz.) als proeven van rijmlooze poëzy, waarvan Da Costa vooral in het laatst zijns levens (wel een weinig in strijd in strijd met Bilderdijks voorgang en voorbeeld), een groot vriend en voorstander was.]

Bladz. 137.

[HAGAR. Dit kleine, maar prachtige gedicht, dat, van de min schitterende figuur der Egyptische slavin van Abraham beginnende, den geheelen loop der geschiedenis van het Ismaelisch ras dichterlijk — à vol d'oiseau, ja, à vol d'aigle — doorloopt, werd vervaardigd op verzoek van den uitgever Kruseman, om opgenomen te worden in den bekenden Dichtbundel, getiteld: »Bijbelsche Vrouwen.» De Hagar is het eerste gedicht, in den Kompleteen Bundel opgenomen uit de Hesperiden, welke in het licht zijn gekomen met het motto:

Wer den Dichter wil verstaan,
Muss in Dichters Lande gehen.

en het aandoenlijk bijna profetisch opschrift:

Ἔστι πρὸς ἐσπέραν ἐστίν.

Luc. 24: 29.

En met de volgende]

VOORREDE.

AAN MIJNE VRIENDEN.

Den titel, onder welken dezen Dichtbundel tot U komt, zal wel niemand eenige toespeling op den mythe der gouden vruchten van het Zuiden verdenken. Kon, op den blooten klank af, eene dergelijke gedachte ergens oprijzen, het talent der vervaardigers van het vignet 1) zou al dadelijk, ook zonder woorden, de meening toelichten. Wat U deze bladen aanbieden, is een weinig Avondgebloemte, dat, zoo het nog eenigzins geuren mag, òf aan de onderwerpen, òf aan den grond waar het uit overgeplant werd, dat voorrecht danken zal.

Eenige bloemen alzoo uit den avond van een leeftijd, waarvan het veelzins sombere met des te stender en levender verlangen moest doen uitzien naar dat licht, hetwelk, reeds eenmaal uit de diepste duisternis over de aarde opgegaan, door

1) [Het vignet, door Roehussen geteekend, stelt voor een struik met bloemen staande bij eenen stroom, waarin de ondergaande zon nederzinkt.]

welken nacht of middernacht het ook zijn moge, wel voorbereid maar niet vertraagd, en in geen geval verhinderd worden zal te komen.

Avondtoonen zijn voor het grootste deel de hier by een gebrachte Zangen in den tweederlei zin, medegebracht door de levensjaren des Dichters, en door de aanschouwing eener wereld, die tot de bede: Blijft met ons, want de dag is alreeds gedaald, als van zelve opwekt en dringt. Menigeen wellicht, die dergelijke beschouwing ten aanzien van wereld en menschheid voor hetgeen zy overdreven noemen houdt, is er niet ver van daan, om dat avond en nacht worden met betrekking dan toch wel tot ons verouderend Europa te erkennen. Wat ons betreft, met het woord van God voor oogen en in het hart, meenen wy dat geen zon van Californië of van Australië, tegen den avontijd dien wij hier bedoelen, aan het overige der wereld ook buiten Europa waarborgen geeft.

Wien bied ik dan nu deze bladeren aan, — wien mag ik ze zonder zekere onbescheidenheid met de verwachting van een niet ongunstig onthaal opdragen? Wien anders dan U, mijne Vrienden, die ook, waar gy van den Dichter hier en daar kunt verschillen, hem voor het minst in dezen zijnen eigenen taalvorm wel zult willen geboor verleenen, — of wien, met hem in gansch dezelfde hoop en verwachting, als in deze verzen wederom uitgedrukt zijn, verbonden, de volbardende herhaling daarvan in allerlei vorm niet verdrietig kan zijn?

Staat in alles, wat hier gegeven is, onderwerp en strekking in het hart des Dichters op den voorgrond, — mengen zich in deze uitstortingen van gevoel en gevoelens niet slechts persoonlijke en huisselijke, maar ook voorvaderlijke herinneringen die ik noch uit mijn gemoed noch uit mijnen zangtoon vermag te bannen, — ook dezen hebben bij U geen onwelwillende ontvangst te duchten. Allerminst vrees ik van U een al te strenge beoordeeling of ongunstige opvatting van mijn vreemd-zijn van ouds aan dat modewoord der eeuw: de kunst om de kunst! een begrip, waarvan het zoo wel historisch als zedelijk en psychologisch onware my steeds duidelijker en ook zelfs uit het esthetisch standpunt (laat ik het mogen zeggen) een soort van ergernis werd.

Niemand meene evenwel, dat in dezen mijnen levensavond poëzy als poëzy, poëzy als kunst, my onverschillig konden worden. Vorm en stof maken tot op het gebied der hoogste

waarheid één geheel uit. En waarom zoude ik het ontveinzen, dat my thands misschien even zeer, als by mijne eerste bekendwording met de krachten der poëzy, praktische oefeningen en wat men studiën noemt in dat vak, altijd grootelijks aantrekken. Van dergelijke studiën, zoo niet veel meer spellingen, met de dichterlijke pen zijn enkele proeven of vruchten in dezen bundel opgenomen. Inzonderheid behoort hiertoe een handvol als op den tast gegrepen uit een ruimeren voorraad van overzettingen in onberijmde versmaat, meest by gelegenheid van Voorlezingen over oudere en nieuwere poëzy uit den vreemde, beproefd.

De uitvoerigste van dergelijke overbrengingen in rhythmisch onrijm werd onder deze proeve het Scheppingsverhaal uit Miltons Verloren paradys (ik geloof, in het voorbygaan, dat men in den regel beter doet te zeggen: het Paradys verloren, doch niet wanneer door den voorafgaanden tweeden naamval het artikel wegvalt, en dus vooral niet: Miltons Paradys verloren). Van mijne kindschheid af, en sedert steeds meer en meer, trok my deze Hoofddichter, door het te gelijk antieke en toch zoo echt en oorspronkelijk tevens Engelsche van zijnen fieren stijl, boven al wat ik hier beschrijven kan, aan. Vooral is my steeds dat ongelijkbaar plechtige en gespierde, en, mag ik het zoo uitdrukken, savante van zijne versmaat een dichterlijk genot, waaraan men zich naauwlijks verzadigen kan. By de overzetting was het my dan ook wel eens eerder of ik musiceerde, althands onder den indruk schreef der statig golvende Scheppingsmuziek van Haydn, dan op het gebied der gesprokene woordentaal. Hoe episch grootsch en tragisch edel toch ook hier de Britsche Homerus is, hoe rijk en schilderend zijne voorstelling, hoe verheven en verheffend zijn toon, bij het Scheppingsverhaal van den Bijbel verbleekt iedere poging om het in een anderen vorm weder te geven. Waarin dat gansch eenige van het eerste Hoofddeel van Genesis bestaat, en hoe het, onafwankelijk van alle menschelijke toestemming of tegenspraak uit den tegenwoordigen stand der wetenschappen, zijnen goddelijken oorsprong allcen reeds door zijnen toon, door zijne wonderbare ineensmelting van poëzy en historisch getuigenis handhaaft, laat zich in eenige weinige regelen niet aanwijzen. Het doet by elke overlezing en by elke vergelijking met de bearbeiding van het onderwerp ook door de verhevenste (bloot) menschelijke pen zich zooveel te sterker gevoelen.

Doch eenmaal op het terrein van bespiegelingen over waarheid en poëzy, over poëzy en hare muziek, het rythme, gekomen, waar zal men eindigen indien men de pen haren vrij loop vergunt? Liever breken wy af met een welmeenend heil! en met den wensch, dat onder het nederig gebloemte in dezen Bundel de gedachte, die er geur en leven aan geven moet, haren weg tot het hart vinden moog.

Amsterdam,

25 October 1855.

AANTEEKENINGEN OP „HAGAR.”

Bladz. 137. v. 11.

By 't loeien van den reus,

De woestijnwind of Sammum.

Bladz. 140. v. 9.

Ter eer zijns Gods van zong:

Job XXXIX: 22—28.

Bladz. 141. v. 21.

U weêr in dezen tijd van den Nomaad gezet!

De Hyksos, die omstreeks 1800 jaren vóór de Christelijke tijdrekening Egypte vermeersterd hadden, waren insgelijks Nomaaden of Herdersvolken.

Bladz. 141. v. 28.

Zie! Calpes rotsen zijn beklommen,

Gibraltar.

Bladz. 142. v. 3.

Te rug! rijs, Karel!

Karel bijgenaamd Martel (d. i. Hamer), die A°. 732 de Saracenen tusschen Tours en Poitiers versloeg.

Bladz. 142. v. 21.

Voor Issa

De naam van Jesus in den Koran.

Bladz. 142. v. 27.

En lasterlijk in 't eind begroet als Paracleet.

Hy liet het zich gaarne beduiden dat de Evangeliebelofte van den Paracleet of Trooster (Joh. XIV : 16) van hem te verstaan was.

Bladz. 143. v. 6.

Maar uwe, o Koreischiet!

Mohammed behoorde tot den stam van Koreisch te Mekka.

Bladz. 144. v. 14.

Alraschid, gy hier 't eerst, gy Bagdads Charlemagne!

Harum al Raschid, vijfde Kalif uit het huis der Abassiden (A°. 786—809).

Bladz. 144. v. 15.

Of Abderahman,

Van het uit het Oosten verdreven maar in het Westen gehuldigd stamhuis der Omijaden A°. 756.

Bladz. 145. v. 4.

Die in haar ouderdom den Vreugdverwekker baarde

1 Mos. XXI : 1—7.

Bladz. 145. v. 17.

(Voor wie de Bondgenoot het eerst moest leeren sidderen!)

Alexius Comnenus, Grieksch Keizer, A^o. 1081—1118.

Bladz. 146. v. 11.

Viel in den Bosporus.

Een voorval, onder de regeering des vaders van den tegenwoordigen Sultan by de Turken voor een zeer treurig voortteeken gehouden.

Bladz. 146. v. 17.

Aan de aard verkondigde: de Halvemaan gaat onder!

Reminescentiën uit W. de Clercq's treffend overzicht: het Oosten in de Nederl. Stemmen, III. 118—120.

Bladz. 147. v. 4.

Nebájoth, Midian, en Hefa!

Jesaia LX : 6, 7.

Bladz. 151.

[AAN VROUWE ALEIDA BEETS. De teedergevoelige Dichter bragt aan den Heemsteêschen leeraar, zijnen kunst- en hartsvriend Beets, aan wien ook de regelen op bladz. 48 gewijd zijn, na

zijn onvergetelijk verblijf in die streken, voor menig blijk van gastvrijheid en genegenheid zijne dankerkentenis in de Opdracht van Lijden en Heerlijkheid: maar ook aan de gade des Dichters drong hem zijn hart eene hulde te brengen in het dichtgebloemde, dat sedert als eene affodile — om met Bilderdijk te spreken — op het graf der jong ontslapene, onvergetelijke gade en moeder werd.]

Bladz. 153.

[AAN DEN HEER EN MEVROUW DE MAREZ OYENS-WALLER. In deze regelen bezong de Dichter het koperen feest van 'een teeder beminden vriend, aan wien hij ook als zoon van den Heer Hendrik Oyens verbonden was, welke laatste met Bilderdijk door trouwe vriendschap vereenigd, dezen vooral in zijne geldelijke aangelegenheden hulpvaardig ter zijde stond. Ook de zoon, in dit opzicht de voetstappen des vaders drukkende, verplichtte Da Costa door menig dienstbetoon, met name bij het houden zijner Vrijdagsche Voorlezingen, daar den Dichter voor zulk soort van zorgen ten eenemale alle geschiktheid zoowel als alle lust ontbrak. Het koperen-bruiloftsversje is lief, maar haalt overigens in belangrijkheid voor de kennis van Da Costa's geest en karakter niet bij het aandoenlijk blijk van deelneming, waarmede de Dichter in een schoon geschreven brief, als van zijn stervensleger aan het jubelend paar gericht, in de jongste dagen zijns levens, hun zilveren huwelijksfeest verheerlijkte.]

Bladz. 154 en 155.

[AAN MEVROUW DE DOUAIRIÈRE VAN WEEDE VAN DIJKVELD. — AAN MEVROUW DE DOUAIRIÈRE CALKOEN. Onder de aanzienlijkste familiën, die het zich eene eere achtten den Dichter bij zijn verblijf op Ruimzicht te Heemstede te begroeten en te onthalen, behooren ook de leden van den huize Van Weede en Calkoen. Reeds uit hoofde van de vermaagschapping van beide met de familie van Lennep, gevoelde Da Costa op hen betrekking: nog inniger echter was de band, die hem op grond van gemeenschappelijke godsdienstige overtuiging met de bewoonsters van de landhoeven Meerenbosch en Ipenrode verbond. Ook voor haar bleef dus het aangeboden blijk van aandenken

in vergankelijke bloemen en vruchten niet zonder duurzamer dichterlijk tegengeschenk.]

Bladz. 156.

[AAN EEN KUNSTENAAR. Waar de uitheemsche kunstenaar, toenmaals in Nederland toevende, zijn potlood ter hand nam om nevens vele andere ook de trekken van Da Costa weder te geven, erkende de Dichter het werk van den teekenaar met de schenking van een zijner dichtwerken, begeleid door een Neêrduitsch vers, maar dat hij zelf met eene overbrenging in 't Fransch den vreemdeling vertolkte, die later wordt meêgedeeld.]

Bladz. 158.

[WACHTER! WAT IS ER VAN DEN NACHT? Dit overschoone gedicht, dat de reeks der politieke gedichten met de Vijf en twintig jaren begonnen, gelukkig voortzette, werd voorgedragen in de Hollandsche Maatschappij van fraaije Kunsten en Wetenschappen op 13 December 1847, met de volgende :]

VOORAFSPRAAK.

Ik zie my op dit oogenblik eenigermate als kennis makende met een my nieuwen leeftijd, een tweede, wellicht derde geslacht van Leden en Toehoorders in deze Maatschappij. Sints ik het laatst by deze Inrichting het woord voerde, zijn ongeveer zes en twintig jaren over de hoofden mijner tijdgenooten gegaan. Veel is er sedert om ons heen, — by menigeen onzer hoogstwaarschijnlijk veel niet alleen om hem, maar ook in hem geschied.

De gebeurtenissen van deze naar haren afloop spoedende eeuw helft waren talrijk en beduidend. De aanleiding tot denken, spreken, en wat dieper en hooger gaat dan dit, heeft, zoo immer, in dat tijdvak niet ontbroken.

Kort na mijne optreding als jeugdig dichter ontstond in ons Vaderland een groot geschil over de strekking van hetgeen men, met meer of minder bestemdheid van denkbeeld, den Geest der eeuw pleegt te noemen. Men kwam van wederzijde minder in de gelegenheid elkander door het voertuig der

Ievendige stem, dan door de tusschenkomst der drukpers te hooren. Men bleef op afstand. Het jaar 1830 bracht wijziging te weeg in de stelling der strijders. De gebeurtenissen zoo al niet van July, althans van Augustus en September van dat jaar, brachten velen op het vermoeden, of er toch wel niet eenige waarheid kon zijn in het woord, dat by de meesten zeven jaren vroeger met zoo hevige gemoedsbeweging tegen den gang en het byzonder karakter dezes tijds vernomen was. En had de vraag niet dieper gelegen dan Politiek of Esthetiek, men was elkander, op dat oogenblik althands, misschien nader gekomen. Doch juist dat dieper liggende der eigenlijke vraag, juist hare betrekking tot de groote belangen van Godsdienst, Christenheid, ja waarheid en leven voor en uit God, werd meer en meer het punt, waarop de belangstelling van veler gemoed en verstand zich te zamen trok.

Intusschen waren van wederzijde de strijders in jaren en ondervindingen toegenomen. Men erkende openbaar of stilzwijgend, dat er in het vuur van den kamp menig woord gezegd, menig denkbeeld gewaagd was geworden, dat zonder oneer of verkorting van het recht der waarheid kon worden te rug genomen. Men was het, bij den rusteloozen voortgang van alle dingen in allerlei richting, als van zelve eens geworden dat onze eeuw (de vraag of zy eene goede, of zy eene groote genaamd mag worden, geheel daar gelaten,) in elk geval eene zeer merkwaardige was, zwanger (naar schier aller gevoelen) van een nog merkwaardiger toekomst.

Waartoe deze herinneringen? vraagt wellicht een gedeelte van mijn tegenwoordig hoogst welwillend gehoor. De lezing van dezen avond zal toch wel geen nieuw débat zijn over het aangevoerde onderwerp. — Geheel niet, of liever, niet geheel!

Hetgeen ik op de vereerende noodiging van het Bestuur dezer Maatschappy my gereed maak U voor te dragen, is een Lied, geen Betoog, allermint een Pleitrede. Toch kan het in eenen tijd, waarin eigenlijk alleen en wezenlijk dat tot hart en verstand spreekt, wat in het practisch leven onzer eigene dagen grijpt, — toch kan het in zulk een veelzins geschudde en geschokte tijd byna niet anders, of ook dat Lied, even als vroeger de Vijf en twintig jaren, moest betrekking hebben tot de belangrijke wereldebewegingen, welke wy voor onze oogen zien plaats hebben of zich voorbereiden, en in welke een iegelijk onzer in zijne mate en op zijne plaats betrokken is.

Ik wilde u op dezen avond eenige toestanden voorstellen uit den tijd, in verband met hooge belangen voor de toekomst, in verband met de hoogste belangen voor alle tijden, voor alle eeuwen.

Ik wenschte u die toestanden, gelijk reeds te kennen werd gegeven, in de taal der poëzy voor oogen te stellen.

Behoef ik my door eene uitdrukkelijke verklaring te vrijwaren tegen eene zoodanige opvatting van het woord, als die het denkbeeld van gedicht met dat van dichting zoude verwarren?

Mijne opvatting — of laat ik liever zeggen, uit naam van al wat zich, op welken trap dan ook van gaaf of ontwikkeling ooit waarlijk dichter gevoelde, — onze opvatting van het denkbeeld, de roeping, van poëzy is ongetwijfeld eene gantsch andere.

Voor ons is de verantwoordelijkheid van hetgeen in den vorm van maatlang en taalmuziek gezegd of beleden wordt, althands geene mindere dan wat in hare zusterspraak prosa tot hart en verstand wordt gebracht.

Voor ons heeft die poëzy nog eene andere roeping, dan dat bloote vermaken (*delectare*), waaraan de Latijnsche Dichter, by zijne op dat oogenblik niet zeer verheven opvatting der zaak, toch nog voor het minst een nuttig zijn (*prodesse*) verbond.

Ja, de poëzy had, als zoodanig, van ouds eene byzondere plaats en plicht in de wereld der woordvoering. Hare gave was tevens eene last tot mededeeling van overtuigingen en waarheden aan menschen en volken.

Zelfs de ongewijde Oudheid getuigt het. Ook hare oudste Wetgevers en Volksvormers waren Dichters. De wijsgeeren hebben later veel geredeneerd over den besten Staatsvorm. Maar, voor zoo ver er onder de Wetgevers b. v. van oud-Griekenland wijsgeeren zijn geweest, zoo waren die wijsgeeren ook in eene eerste plaats Dichters. Plato zelf, die over de beste inrichting van maatschappy en Staat zoo veel treffends gedacht en geschreven heeft, (schoon hy noch de zijnen immer Staten op dien grond gesticht hebben, of ondernamen te stichten,) Plato zelf schreef, het is zoo, prosa, maar een prosa dat, hoe hy zelf zich wel eens ingenomen toonde tegen dichters, toch inderdaad poëzy is, voor het minst de ziel eens dichters verraadt.

Doch wat vertoeven wij op dat ongewijd, op dat aan velen

vreemd en oud geworden grondgebied? Het gewijde, het aan geen Christelijke natie vreemde voor, geenerlei tijd verouderde grondgebied der Schrift leert ons niets anders. Moses gaf aan Israël de Wet, hy was in Israël Richter en Overheid; en wie was immer Dichter meer dan Moses? Ook David! zijne Staatsconstitutie (den honderd eersten Psalm) geeft hy in poëzy van den meest praktischen aart. Ja tot in de taal, die de eenige en eeuwige Wetgever in zijne Bergrede bezigde, is in onzedagen de toon en gang eener Oostersch dichterlijke taal erkend en aangewezen geworden.

Is poëzy verdichting? Het zij verre! Wie van u zal, ook onafhankelijk van het reeds aangemerkte, in onzen tijd vooral, de onderscheiding beamen: het prosa geeft waarheid, de poëzy slechts verdichting, verbeelding?

Daar is voor alles in de ordening der dingen, in de verdeeling der gaven, eene byzondere plaats, een onderscheiden bestemming; — voor alle de vermogens van den mensch eene roeping naar haren eigenen aart! Aan de rede de nasporing van hetgeen uit een reeds gegeven feit, uit een reeds geconstateerde ondervinding, eene reeds erkende of onwederspreekbare waarheid, noodwendig voortvloeit. Aan de poëzy de als ware het instinctive blik in de combinatiën en harmonyen, waarvan de wezenlijkheid vast staat, eer wijsbegeerte of natuurlijk verstand er nog reden van mag geven. Zoo zag Goethe, als jeugdijg Dichter, de wereld in zijnen Götze van Berlichingen vroeger en (naar zijn eigene bekentenis) beter, dan toen hy ze by eigen ondervinding en studie als man van de wereld, als Staatsman, als wijsgeer, leerde kennen. Waardeeren wy elk element des geheels naar zijne eigene inrichting en bestemming! Gunnen wy aan een iegelijk der menschelijke vermogens zijne vrije werking en beweging naar zijnen aart! Anders werkt op het vorstelijk schaakveld Koningin en Toren, Raadsheer en Ridder. Maar om dat de wet op dit gebied aan den loop van het Kasteel de rechte, aan dien van den Raadsheer de schuin-sche richting voorschrijft, is daarom die der Koningin onwettig, die zich in beide, of die van het Paard, dat zich in geen van beide beweegt?

Zoo heeft dan Rede en Wijsbegeerte, zoo hebben wiskundig betoog en gezag van geloofwaardig getuigenis, zoo hebben intuïtie en navorsching, zoo insgelijks poëzy en prosa haar eigene roeping, hare eigene wegen, haar eigen grondgebied.

Wy mogen, ook wat dit laatste betreft, ons hier hooger

wenden. Zaagt gy wel eens, mijne Hoorders! hoe in het Boek der boeken de grond verdeeld is tusschen prosa en poëzy? Voor het verhaal van gebeurde zaken en gewisselde redenen, voor de wet, voor de spreuk, voor het praktische leven, voor het dogme, — prosa: het prosa van Moses, van Salomo, van Lucas, van Paulus! Voor den lof van God, voor de uitboezeming des harten, voor den blik in de toekomst, voor het vergezicht der eeuwen, — de taal en vorm der poëzy, de taal van David, van Jesaïa, en wederom van Moses (den Propheet zoo wel als Historieschrijver en Wetgever!). Wie zal zeggen dat hier tegenstelling is, als van waarheid en dichtung?

Ik stel er prijs op, M. H.! dat het hier door my op den voorgrond gestelde door u in gedachten gehouden worde, en hoe zeer welwillend, toch onbewimpeld toegepast. By het gebruiken van den dichterlijken vorm ben ik er zeer verre van daan, eene verantwoordelijkheid, die anders het prosa meer schijnt op te leggen, te willen vermijden. Ik onderneme dezen avond u eenige toestanden te schetsen van de eeuw, waarin wy leven, in welker beweging wy allen eenigermate deelen, wy allen een hooger dan tijdelijk en maatschappelijk belang hebben. Wanneer ik dit dan ten uitvoer bracht met die vrijmoedige bestemdheid van kleur en uitdrukking, die de aart der zaak my schijnt te vorderen, zoo wensch ik niet dat men in den vorm dien ik daartoe koos eene soort van bewimpeling of verschooning of verzachting zoeke voor hetgeen my hier, evenzeer als in het meest dagelijksche prosa, ernst is voor hart en verstand, geloof en leven. Ik brenge u deze uitboezemingen niet als spelingen van dichterlijk vernuft, maar als overtuigingen op Christelijk geloofsgebied, als uitkomsten van Christelijk onderzoek. Van dat onderzoek ook in de taal van redebetoog en discussie, d. i. in de prosa der wetenschap, verantwoording en verdediging te leveren, heb ik met de hulpe Gods tot op dezen dag by monde en by schrift nimmer nagelaten of geschuwd. Ik legge die overtuigingen voor een aanmerkelijk gedeelte dezen avond in den poëtischen vorm voor u neder, maar ik moet het met bescheiden ernst herhalen, niet voor de rechtbank blootelijk van den dichterlijken smaak, maar voor die van het Christelijk geweten. Laat ik, het standpunt alzoo bepaald hebbende, thands uw welwillend gehoor mogen vragen voor het vers zelve, waarvan de gekozen spreuk uit de Schrift als opschrift moge gelden:

WACHTER! WAT IS ER VAN DEN NACHT?

[Na het gedicht volgden de onderstaande]

AANTEEKENINGEN.

Bladz. 159. v. 1.

Van 't golvend luchtpaard door de wolk.

De uitvinding van Montgolfier.

Bladz. 160. v. 1.

aan 't argot

Eene byzondere liefhebberij van Fransche an andere Schrijvers van naam was in de dagen, waarin het vers geschreven werd, de aanwending der eigenaartigheden van de dieventaal of argot.

Bladz. 160. v. 7.

»Praslin!»

Men herinnert zich de ontzettende moordgeschiedenis der Hertogin de Choiseul Praslin Sebastiani, weinigen tijd voor het uitbreken der Februarij-omwenteling.

Bladz. 161. v. 18.

de Alpen spogen vuur!

De binnenlandsche Zwitsersche strijd werd bedoeld, die, destijds nog versch in het geheugen, eerlang voor de geruchten van Revolutie en Oorlog op grooter schaal in Europa plaats maakte.

Bladz. 161, v. 3 v. o.

Hervormings Eerstgeboren!

In zoo ver Nederlandsche Republiek, als nieuwe onafhankelijke Staat onder de bescherming van het Huis van Oranje, iuderdaad een gewrocht der Kerkhervorming is geweest.

Bladz. 164. v. 25.

Zat dáár, een nieuwen tijd ten teeken, de Regent.

Lodewijk de Veertiende zag kort voor zijnen dood alle zijne vermoedelijke opvolgers tot in het vierde geslacht voor hem uitsterven, met uitzondering alleen van het vijfjarige kind, dat straks Koning Lodewijk de Vijftiende werd. Des Konings Neef, Philips van Orléans, stond onder heftige, schoon naar geloofwaardige getuigenissen ongegronde vermoedens van vergiftiging. Met den dood des Konings (a°. 1715) was hij Regent van Frankrijk. Een der eerste daden van dat Regentschap was de vernietiging, by Parlementsacte, van Lodewijks beschikkingen, waarbij zijne onwettige nakomelingen, met betrekking zoo tot de regeering gedurende de minderjarigheid, als tot eene eventuele troonsopvolging, bevoorrecht waren.

Bladz. 171, v. 26.

Regeert in 't Vatikaan een nieuwe Julius?

Julius de Tweede, Paus v. 1503—1513, bekend door zijne krijgs- en staatszucht.

Bladz. 172. v. 5.

als van kasteelbestorming!

Toespeling, by de tegenstelling, op de inneming der Bastille by den aanvang der Fransche Revolutie.

Bladz. 172. v. 24.

Het zaad van Japhet nam de tenten in van Sem

Toespeling op den zegenspreuk van den Aartsvader (I Mos. IX. 27), doch naar eene opvatting, die telkens minder de mijne werd. Niet, gelijk de meest algemeene uitlegging dier woorden aanneemt, van Japhet, maar van God zelven schijnt ook my verstaan te moeten worden de hier gepropheteerde woning in de tenten van Sem. De inwoning van God in het mieden des nageslachts van Sem, van Abraham, van Israël, van Juda, en door dien weg in het midden eener verlore menscheid, is eene Godsgedachte, wier steeds voortgaande voorbereiding en eindelijke vervulling van Genesis tot Openbaring geheel het woord van God doorloopt.

— — —

Bladz. 175.

[DE STEM DES HEEREN. Dit gedicht werdt het eerst geplaatst in het Tijdschrift De Tijd, uitgegeven door Boudewijn, in 1848. Later werd het opgenomen in de Politieke Poëzij.]

Bladz. 180.

[1648 EN 1848. Weder een lied des tijds, door de tweehonderdste verjaring van het Munstersche Vredejaar ingegeven, en het eerst in het Instituut voorgelezen. Bij dit lied waren de volgende:]

AANTEEKENINGEN.

Bladz. 183. v. 7.

Den Moord van Maagdenburg!

Alle deze herinneringen behooren tot het tweede of dus gezegd Zweedsche tijdvak van den dertigjarigen oorlog (1630—1635).

Het voorbeeldeloos bloedbad door den Graaf de Tilly, den Alva van Duitschland, aangericht in het met storm vermeesterde Maagdenburg (a^o. 1631), werd nog dat zelfde jaar gevolgd door den slag by Leipzig, op de Keizerlijken gewonnen door Koning Gustaaf Adolf van Zweden aan het hoofd der Protestantische Unie. De slag van Nordlingen in Beijeren (1635^a) deed, na langdurigen voorspoed der Protestantsche wapenen, de kan-

sen des oorlogs een oogenblik overhellen ten gunste des Keizers (Ferdinand II).

De gruwel van Maagdenburg is treffend beschreven door Schiller, in zijne *Geschiedenis van den dertigjarigen oorlog*. »Der Kaiserliche General (dus besluit hy het verhaal van den ramp met een enkelen alles uitdrukkenden trek) durchtritt die Strassen, um als Augenzeuge seinem Herrn berichten zu können das seit Troja's und Jerusalem's Zerstörung kein solcher Sieg gesehen worden sey. Und in diesem Vorgeben war nichts Uebertriebenes, wenn man die Grösse, den Wohlstand und die Wichtigkeit der Stadt, welche unterging, mit der Wuth ihrer Zerstörer zusammendenkt.»

Bladz. 182 v. 9.

Den slag

Dien, Maurits! Nieuwpoorts zon

Aartshertog Albert van Oostenrijk, in den slag by Nieuwpoort, poogde door eene wel beraamde maar mislukte beweging, de belemmering weg te nemen, voor zijne soldaten daarin gelegen, dat by hunne eerste stelling de zon hun lijnrecht in de oogen scheen, en de wind hun het fijne duinzand in de oogen woei. *Bosscha, Neêrlands heldendaden te land*, 1, 351.

Bladz. 182. v. 13.

Tilly

En Weimar, enz.

Gustaaf Adolf kwam om in den slag by Lützen, waarby de overwinning aan zijne Zweden bleef (a^o. 1632). Zijn kweekeling Hertog Bernhard van Saksen Weimar volgde hem op in het opperbevel, maar overleefde hem niet lang. Wallenstein intusschen werd (a^o. 1634), op vermoeden van verstandhouding met den vijand en verraad tegen den Keizer, te Eger in Bohemen heimelijk omgebracht. Onlangs ontdekte en uitgegevene oirkonden hebben de waarschijnlijkheid van het gevoelen bevestigd, dat er by den merkwaardigen man geen plan van ver-

raad ooit bestaan heeft, maar dat het hooghartige van zijn karakter, gepaard met het raadselachtige dikwerf van zijne woorden en daden, zijnen persoonlijken vijanden recht te stade gekomen is, om zijne, zeker bevreemdende, werkeloosheid in Bohemen tegenover de Zweden aan misdadige verstandhouding te doen toeschrijven.

Bladz. 182, v. 19.

Het Graaflijk twintigtal, enz.

Engelbrecht, Graaf van Nassau-Dillenburg, Baron van Breda (overleden a^o 1504), is geweest een der voornaamste Nederlandsche Krijgshoofden en Staatslieden onder de regeeringen van Philips den Goede, Karel den Stoutte, en Keizer Maximiliaan. Tot ridder van het Gulden Vlies geslagen, nam hy by die gelegenheid tot devies den uitroep: »Ce sera moi, Nassau!" Men vergelijke een kort opstel daarover in de Nederlandsche Stemmen, I. Nr. 8.

Van Graaf Johan, Engelbrechts broeder, stammen al de Nassaus van de Nederlandsche of Ottosche linie af. De poëzy blijft hier eerder beneden het cijfer der geschiedenis, wanneer zy hier slechts een twintigtal Nassausche Graven vertoont, die in den tachtigjarigen krijg bloed en goed deels waagden, deels lieten, voor de zaak van Godsdienst en vrijheid in Nederland. Men denke, nevens Prins Willem den Eerste, aan zijne vier broeders: de Graven Johan, Lodewijk, Adolf en Hendrik, allen behalve den eerstgenoemde op het slagveld gebleven, mitsgaders aan de zonen en kleinzonen zoo van dezen Graaf Johan (den Voorvader, in rechte mannelijke linie, van onzen regeerenden Koning) als van zijnen broeder, den grooten Zwijger: en vergelijke voorts de Bijschriften in mijne Zangen uit verscheidenen leeftijd (1847).

Bladz. 182. v. 32.

Beleid- en krachtvol Krijger

Aan de groote verdiensten van Willem den Eerste, ook als Krijgshoofd, is op meer dan ééne wijze hulde gedaan door mijnen edelen vriend Mr. G. Groen van Prinsterer, zoo in zijn

Handboek der Geschiedenis van het Vaderland, als in zijne onschatbare Archives, en, by wijze van zamen-trekking, in de Redevoering over Willem I, uitgesproken by de Openbare Vergadering der Tweede Klasse van het Instituut, a^o 1842. Men zie voorts Bosscha t. a. p. Afd. Willem I en zijne broeders. Als toelichting van den naam van »zielvol Spreker," in het Dichtstuk aan den Prins gegeven, moge onder anderen eene belangrijke bijzonderheid dienen in de evengemelde Redevoering van Groen (bl. 7 en 8) aangehaald, ten bewijze hoe de Prins met de kunst van zwijgen niet slechts de kunst van spreken vereenigde, maar ook in het bijzonder de militaire welsprekendheid in hooge mate verstond.

Bladz. 184. v. 2.

om Filips zijn Portugeeschen roof

Men herinnert zich den opmerkelijken zamenloop van omstandigheden, waardoor de Nederlanders in het bezit gekomen zijn van de Oost-Indische vaart en handel, welke oorspronkelijk in de handen der Portugezen waren geraakt. Ten jare 1580 was Philips die kroon van Portugal machtig geworden; ten jare 1594 sloot hy voor den Nederlandschen handel de havens zijner koninkrijken. De ondernemingsreizen, allereerst door het Noorden, naar Oost-Indië volgden.

Bladz. 184. v. 22.

Van Keulens Zangwaan enz.

Ik heb elders met een woord opmerkzaam gemaakt op het schilderselement in Vondels dichtgenie, in verband met zijne Antwerpsche afkomst (Inleiding op Bilderdijks Epos, bl. 35, 36). Een dergelijke verwantschap tusschen dicht- en schilderkunst deed Alexander von Humboldt uitkomen in eenige belangrijke bladzijden van zijnen Kosmos (II, 58—61) over Camoëns uitnemendheid als dichter-zeeschilder.

Bladz. 184. v. 27.

Een trits van Scholen, enz.

De Hoogeschool te Leyden door Prins Willem den Eerste in 1575, die te Groningen door Graaf Willem Lodewijk in 1614, die te Utrecht door de Regeering der stad in 1636 gesticht.

Bladz. 185. v. 29.

Geen zee meer wezen zal, enz.

Toespeling op Openb. XXI. 1.

Bladz. 188. v. 28 en volg.

Hy zingt: de donderkracht der stem van Mirabeau,

Ik had hier bijzonder, schoon niet uitsluitend, voor den geest die laatste bladzijden der Girondins, waarin de dichtelijke Schrijver op eene eerlang zoo beteekenend geworden wijze zijne uitkomsten openlegt, zoo met betrekking tot de mannen als tot de beginselen der eerste Fransche Revolutie. In den zin vooral van Lamartine verstaan, vatte men die woorden: »de deugd van Robespierre” niet al te zeer ironisch op. Maar ook van op een geheel ander standpunt beoordeeld, zijn de gruwelijkste revolutionairen in Frankrijk niet altijd juist de ondeugdzaamste en zeker de consequentste geweest. In dat opzicht blijft ook heden ten dage de triumpf der Jacobijnen over de Gironde een veelbeduidende les in de geschiedenis. — Van die Gironde, voorts, is naar aLmartines opvatting Vergniaud een der aandoenlijkste hoofdpersonen geweest.

Bladz. 189. v. 1 en volg.

»De Omwentling! — mⁱn het bloed, dat de aarde heeft
[doorweekt,

»La démocratie (het zijn de eigene woorden van den Heer de Lamartine op het banket van Julij 1843 te Macon) a été terrible, débordée, anarchique, coupable près 89. Mais ce n'était pas son règne alors, c'était son laborieux enfantement.”

Bladz. 189. v. 12 en volg.

Beklagenswaardige veel meer nog, enz.

De treurige ontwikkelingsgang van Lamartines pantheïstisch (hy noemde het in zijn gesprek met Lady Stanhope zijn christelijk) rationalisme werd voor eenige jaren in de Nederlandsche Stemmen nagegaan in eene Beschouwing van onzen onvergetelijken W. de Clercq over den Franschen Dichter in het Oosten (Deel III. 104—107), en van my over zijne Chûte d'un Ange (VI. 257—262).

Bladz. 190. v. 18.

Een Mensch der zonde enz.

Men zie 2 Thess. II. en de Apocalypse van Johannes, in verband met Dan. II. en VII.

Bladz. 192. v. 2 en volg.

Dat Woord — enz.

Het beginsel, dat de Machten uit God zijn, is wel niet by eenerlei regeeringsvorm, of wijziging van dien, beperkt. Het is even wezenlijk by eene republiek als by eene monarchie, by constitutioneele regeeringsvormen als by de onmiddelijke Theocratie van Oud-Israël denkbaar, — die Theocratie, vaak zoo weinig gekend, zoo dwaas miskend, en zoo essentiël en praktisch verschillend van hetgeen men Oostersch Despotisme heet. Zie haar, tot een voorbeeld, op het stuk van volkskeuze! God zelf roept en zalft zijnen knecht David; maar het orgaan dier keuze is straks ook de keuze door de Oudsten, door het volk. Hetzelfde laat zich op Christelijk-kerkelijk terrein waarnemen in de oorspronkelijke inrichting der Gemeenten. De Gemeenten zelve kiezen hare Ouderlingen en Diakenen! zal daarom hun ampt, gezag, en roeping, niet meer zijn van God? Ik doe het met een woord opmerken, op dat blijke, hoe de vragen van den dag over Grondwet en regeeringsvorm voor de Christenen in geheel iets anders liggen, dan de vrees voor rechtstreeksche verkiezingen, of wat des meer zij!

Bladz. 194. vs. 3.

Van de Oranje-Halcyon

Het ijsvogeltje met de zinspreuk: *Saevis tranquillus in undis.*

Bladz. 194. v. 6.

Zinkend, — maar van overvloed!

Vergelijk Luc. V. 7b.

Bladz. 194. v. 14.

»Als de God der eere dondert

Weêrklank van het lied: de Stem des Heeren (blz. 175 boven).

Bladz. 195.

[AAN ROYER. Bekend is de naam van dezen Beeldhouwer, als aan wiens kunstrijke beitel ons Vaderland de standbeelden van Rembrandt, de Ruyter, Lourens Coster, Willem II, Vondel en anderen verschuldigd is. Royer gaf een nieuw blijk van waardeering van Da Costa in het borstbeeld, dat hij van hem zelve na zijn overlijden vervaardigde. Hy volgde sedert, kort na de oprichting en inwijding van zijn monument op Vondel, Da Costa in het graf.]

Bladz. 195.

[AAN MIJN ZOON ABRAHAM. Niet oneigenaardig schreef Da Costa dit gelegenheidsgedicht bij de opneming van zijnen zoon als lidmaat in de Waalsche Gemeente te Amsterdam oorspronkelijk in het fransch, waarvan de mededeeling later volgt.]

Bladz. 197.

[DE LEEUW UIT JUDA. Dit gedicht werd eerst in het Tijdschrift »De Vereeniging, Christelijke Stemmen,» geplaatst. Daarna werd het opgenomen in den Bundel Christelijke Gezangen der Hersteld-Evangelisch-Luthersche Gemeenten in Nederland.]

Bladz. 200.

[ZIT AAN MIJNE RECHTERHAND. Dit lied werd, gelijk vroeger reeds herinnerd werd, door den Dichter voornamentlijk vervaardigd om als aanvulling van zijn God met ons te dienen, en kwam met dien zang onder den titel van Lijden en Heerlijkheid met een opdragt aan Beets in 't licht. Zie boven.]

Bladz. 215.

[UIT PALESTINA. Dit gedicht werd voorafgegaan door de volgende

OPHELDERING.]

Juda ben Samuël Hallewi (d. i. de Leviet), geboren in Castilië in 1105, bekleedt een der aanzienlijkste plaatsen in die merkwaardige opvolging van Spaansch-Hebreeuwsche Dichters, die van de tiende tot de vijftiende eeuw in het Schiereiland bloeiden. Hy is, behalve door zijne talrijke Gedichten ook nog in het bijzonder beroemd door zijn Khusari, een wijsgeerig Godgeleerden arbeid, dien hy oorspronkelijk in het Arabisch schreef. Het verhaal, in de volgende bladzijden berijmd, is eene Spaansch-Joodsche Legende, waarvan het onhistorische in de laatste tijden overvloedig aangewezen werd. Historisch intusschen, en eigenlijk ruim zoo dichtertlijk als de Legende, blijft in elk geval de ondernomen bedevaart van den Dichter naar het land zijner vaderen, onder hoogst belangwekkende ondervindingen en wederwaardigheden, schoon het hem niet te beurt viel Palestina zelf te bereiken. Zie van hem mijn Israël en de Volken, bladz. 378—281.

[En besloten door de volgende

AANTEEKENINGEN.

Bladz. 215, v. 4.

Met Englands leeuwen

Drie leeuwen of luipaarden (*lions passants* of *léopardés*) maken nog heden een der quartieren van Englands wapen uit, thands eigenlijk een combinatie van de twee leeuwen van Normandije met dien van Guienne, na dat laatstgemeld Hertogdom door een tweede huwelijk van Eleonora, gescheidene Gemalin van Lodewijk VII van Frankrijk, gekomen was aan Hendrik Graaf van Anjou, Koning van Engeland, den vader van Richard Leeuwenhart.

Bladz. 215. v. 2. v. c.

De toon van Clermont was gedaald.

De drift, waarmede op de groote Europeesche vergadering te Clermont ten jare 1095 de kruistocht juichend ondernomen werd (*Dieu le veut! Dieu le veut!*) was reeds binnen de eerste halve eeuw vrij wat verflaauwd.

Bladz. 216. v. 2.

Naar leenrecht uit het West!

Na de verovering van het H. Graf door Godfried van Bouillon, werden de dus genaamde *Assises de Jerusalem* door de Vorstelijke kruisvaarders zaamgesteld, eene wetgeving geheel op het toenmaals in Europa heerschend leenrecht gegrond. De Koning van Jerusalem (een titel, dien Godfried weigerde te dragen ter plaatse waar de Heiland eenmaal de doornenkroon had gedragen, doch dien Godfrieds minder kiesche broeder en verdere opvolgers geene zwaarigheid maakten aan te nemen) was de Opperleenheer der nieuwe Oostersche verovering, — Edessa, Tripolis, Antiochië vormden leenroerige Graafschappen en Vorstendommen. De beide eerste Vorsten van Jerusalem noemden zich zeive *Leenmannen van het H. Graf*.

Bladz. 216. v. 14.

Het zwaard op zij' verplegende haar kranken.

Zoowel de orde der Tempeliers , als die der Ridders van St. Jan van Jerusalem (later van Malta), verzorgden oorspronkelijk hospitalen, waarin voornamelijk kranke bedevaartgangers werden opgenomen.

Bladz. 216. v. 8.

Van 't Noorden was Edessa reeds ontvallen;

Edessa in Mesopotamië, door Boudewijn, Godfrieds broeder, a^o 1097 ingenomen, en beschouwd als de noordoostelijke voormuur van Jerusalem, viel a^o 1144 terug in de handen der Muselmannen.

Bladz. 216. v. 10.

Geleverd, maar geen taal zelfs van Bernard

De Abt Bernard van Clairvaux, de laatste der Kerkvaders geheeten, een der uitnemendste mannen van zijnen tijd, predikte met grooten ijver de tweede kruisvaart, aan welker hoofd zich stelden Keizer Koenraad van Zwaben, en Koning Lodewijk VII, bijgenaamd de Jonge, van Frankrijk. Het ongelukkig gevolg van dezen kortstondigen tocht (a^o. 1147—1149) verlamde voor langen tijd alle geestdrift voor de zaak in Europa, tot dat de herovering van Jerusalem door de ongeloovigen die voor een poos weder deed opwakkeren, en den derden kruistocht ten gevolge had, onder Keizer Frederik I Barbarossa, Koning Richard Leenwenhart van Engeland, en Koning Philippus Augustus van Frankrijk, evenzeer ongelukkig afgeloopen.

Bladz. 216. v. 13.

Weldra — en zelfs de hoofdstad gaat bezwijken.

A^o. 1187.

Bladz. 217. v. 21.

Daar staat hy voor de Benjaminsche poort.

Een poort aan de oostzijde van Jerusalem door Arculfus in de zevende eeuw met dien naam aangeduid, thands de Bab Sitti Marjam, volgens Dr. E. G. Schultz in zijn Jerusalem, bl. 51.

Bladz. 218. v. 15.

Voor eeuwen Isrels zon deed ondergaan:

Het treurlied: Esch Tuka d, waarvan hier een vrye, maar aan de hoofdgedachten getrouwe overbrenging volgt, wordt op den vastendag wegens Jerusalems verwoesting nog jaarlijks in alle Synagogen aangeheven, Behalve het gedurig contrast, dat de Dichter tracht te doen uitkomen in allerlei meer of minder zake dienende byzonderheden tusschen de heuchelijke uitleiding uit het diensthuis en den dag van Jerusalems ondergang, valt nog op te merken, tot beter verstand van het lied, dat de overlevering der Joden ééne zelfde dagteekening geeft aan de verwoesting der stad door Nebucadnezar, en die door Titus, mitsgaders aan den beslissenden slag, die het Joodsche volksbestaan, na den opstand van Bar-Cochba, onder Keizer Hadrianus trof.

Bladz. 220. v. 2 v. o.

Ach heir van smalende Edomieten!

De naam, dien de Joodsche Schriftgeleerden aan de Romeinen plegen te geven.

Bladz. 221, v. 18.

Pompejus, Titus, Hadriaan!

Ik voegde by de combinatie van Nebucadnezar, Titus, en Hadriaan des Hebreeuwschen Dichters, nog de namen van Ti-

berius, Cajus Cesar (Caligula) en Pompejus; den eerste en den tweede, wegens het geweld, waarmede zy den Joden het plaatsen van 's Keizers beeld in den Tempel, vruchteloos evenwel, zochten op te dringen; den derde, omdat onder hem het allereerst de Romeinen Jerusalem vermeersterden, en tot in het Allerheiligste doordrongen (a^o. 63 vóór Chr.)

Bladz. 222. v. 20.

»Verworpen Jood of Kelb?

Kelb, d. i. hond, is de scheldnaam, waarmede de Musselman by voorkeur den Christen begroet; de Jood is hem meer bepaald een vervloekte.

Bladz. 122, v. 2. v. o.

»Hoor, Israël!»

De uitroep in Deuteronomium (VI, vs. 4), die in de onderscheidene liturgiën der Joden. telkens te rug keert.

Bladz. 224.

[TER GELEGENHEID DER JUBELFEESTVIERING VAN HET ZENDELING-GE-NOOTSCHAP. Deze en andere zulke zendelings-liederen meer werden vervaardigd op bijzonder verzoek van Ds. W. Jamieson, predikant der Engelsch-Episcopale kerk te Amsterdam. Ook deze in al wat Nederland betreft, in zijne geschiedenis en letterkunde innig belangstellende Broeder uit den vreemde, mocht in de hartelijkste vriendschap van Da Costa deelen, was steeds een getrouw bijwoner zijner voorlezingen, en liet ook in zijn eenigzins gebroken Neêrduitsch zijne stem op treffende wijze bij des Dichters graf hooren. Ook hij ontviel sedert zijn treurende gemeente en talrijke vrienden door den dood.]

Eladz. 227.

[ROEM DER HOPE. Dit vertolkte gedicht, in het oorspronkelijke het werk van Louisa Henriette, Keurvorstin van Brandenburg, werd mede in den gezangbundel der Hersteld-Evangelisch-Luthersche gemeenten opgenomen.]

Bladz. 229.

[ROUW EN TROUW. Dit lijkgedicht bij den dood van koning Willem II werd het eerst in het Dagblad het Handelsblad van den 5^{den} April 1849 geplaatst.]

Eladz. 235.

[ELISABETH. Vervaardigd op verzoek van den uitgever Kru-
sman om opgenomen te worden in den Dichtbundel »Bijbelsche
Vrouwen.»]

Bladz. 266.

[AAN M. E. DE CLERCQ. De jonge Belijderesse hiergezongen was eenige dochter van des Dichters boezemvriend W. de Clercq. Later werd zij door den echt verbonden met den heer A. Gildemeester, zoon van den heer en mevrouw Gildemeester-Bois-sevain, mede aan de Clercq verwant, en met Da Costa steeds op den voet der innigste vriendschap verbonden.]

Bladz. 247.

[UIT PORTUGAL. Dit gedicht werd opgenomen in de Hesperiden met de volgende

TOELICHTINGEN:]

Bladz. 247. v 2.

Sprak Don Sebastiaan,

Don Manuel, bygenaamd de gelukkige, werd op den troon van Portugal (1521) opgevolgd door zijn' zoon D. Johan III, die al de zes Infanten zijnen zonen overleefde, en (in 1557) ten opvolger had zijn driejarigen kleinzoon Don (in het Portugeesch: Dom) Sebastiaan. Het is deze vorst, wiens avontuurlijke tocht tegen den koning van Fez en Marokko (in 1578) den ongelukkigen uitslag had, waaruit geboren werd de welbekende sage, waar het dichtstuk in eindigt.

Bladz. 247. v. 11.

»Voor 't bloed waarop dit wapen wijst,

Het wapen van Portugal bestaat uit vijf kruiswijs geplaatste schildjæs, voerende elk op een veld van lazuur vijf bezanten van zilver, met een stip in het midden, ter voorstelling van de vijf wonden des Heilands.

Bladz. 247. v. 18.

Des konings moeder meê,

Eigenlijk 's konings grootmoeder Dona Catharina, eene zuster van keizer Karel V, weduwe van Don Johan III, en moeder van den Infant Don Johan, Sebastiaans vader. Haar ernstige waarschuwing tegen den Africaanschen tocht, en haar overlijden vóór de uitvoering daarvan, zijn beide historisch.

Bladz. 248, v. 16.

»Een bruid aan 's konings zij.»

Daar was vroeger sprake geweest van een huwelijk met Margareta van Valois, dochter van koning Hendrik II van Frankrijk, later met eene Infante, dochter van Koning Philips II van Spanje, doch Don Sebastiaan wilde elke onderhandeling over dit punt uitgesteld hebben tot na den uitslag van zijn geliefkoosde onderneming.

Bladz. 249, v. 18.

De Infant van Portugal,

Koning Manuel had, behalve zijnen opvolger Don Johan III, nog onderscheiden andere zonen, van welke de laatst overgeblevene, Don Henrik, Roomsch Cardinaal geweest is. Ook hy, vroeger Sebastiaans voogd en Regent des rijks, had zich met kracht tegen den Africaanschen tocht verklaard, en deswege het hof verlaten. De dood van Don Sebastiaan bracht dezen prins (bekend onder den naam van den Cardinaal-koning) op den Portugeeschen troon (1578—1580).

Bladz. 250, v. 3.

»Ouriques

By Ourique won (in 1139) graaf Alfonsus, zoon van Hendrik van Bourgondie, den slag op de Mooren, die Portugal voor altijd van hunne heerschappy bevrijdde, en een onafhankelijk koningrijk deed worden, door Alfonsus nazaten in de manlijke lijn tot in onze eeuw bezeten.

Bladz. 251, v. 14.

»Algibarrota ons,

De slag van Algibarrota (doorgaans Aljubarrota) door de Portugeezen onder hunnen koning Johan I gewonnen (in 1385), bevrijdde dat rijk van de aanspraak door den koning van Castilië gemaakt; de slag van Toro (in 1476) door Ferdinand en Isabella gewonnen, maakte op gelijke wijze een eind aan de door koning Alfonsus V van Portugal gesteunde eischen op Castilië, ten behoeve van Dona Johanna, koningin Isabella's halve zuster, die hy in dat belang meende te huwen.

Bladz. 252, vs. 12.

»En 't Barbarijsche zand!

Toen de uit Castilië in 1492 verdreven Joden een schuilplaats gezocht en aanvankelijk gevonden hadden in Portugal, werden vervolgens wederom, op bevel van denzelfden koning Don Johan II, sommigen hunner wreedaartig behandeld, en,

met of zonder hunne kinderen, naar de pas ontdekte St. Thomas- en andere eilanden, en naar de kusten van Noord- en West-Africa, verwezen.

Bladz. 253, v. 16.

Van zijn doorluchtigst bloed.

Koning Philips, die overigens den tocht ernstig had afgeraden, zond zijnen neef, den koning van Portugal, eenige hulpbenden onder bevel van Don Alonso de Aguilar, insgelijks by Alcazarkebieer gesneuveld.

Bladz. 254, v. 8.

Met streep of barensteel; —

De dwarsche streep over het schild kenmerkt geboorte buiten het huwelijk, — de barensteel op het schild boven de stukken duidt een jongeren familietak aan.

Bladz. 255, v. 1, v. o.

Bepleit door Alvaas zwaard.

Van de vele mededingers tot de opvolging na den dood van den Cardinaal-koning werd ten slotte de zeer ongelijke kamp alleenlijk gevoerd tusschen koning Philips van Spanje, kleinzoon van Don Manuel door zijne moeder de keizerin, en Don Antonio den Prior do Crato, insgelijks koning Manuels kleinzoon uit diens vroeger gestorven zoon D. Luiz. Had Don Antonio een wettig huwelijk zijns vaders met zijne moeder Violante Gomez kunnen bewijzen, zoo was zijn recht ontwijfelbaar. In elk geval beslisten de wapenen ter gunste van den koning van Spanje by Alcántara, alwaar de nederlaag, door den uit Nederland laatstelijk wedergekeerden hertog van Alva aan Don Antonio toegebracht, verpletterend was (in 1580). Voor eenige voortreffelijke bladzijden in haren meesterlijken Alva, leverde ook nog deze laatste tocht van den befaamden krijgsman aan Mevr. Bosboom-Toussaint de stof.

Bladz. 256, v. 20.

Een laatste rustbed bood!....

Historisch.

Blz. 257, v. 7.

Door spot en Inquisitievuur:

De Inquisitie beschouwde en strafte het Sebastianismus als een aan Joodsche dwalingen verwant Chiliasmus. En inderdaad, het Joodsch-Christelijk element is in geheel deze vreemdsoortige, maar historisch en menschkundig zoo wel verklaarbare verwachting niet te miskennen. Een gedeelte der (nog heden bestaande) Sebastianisten in Portugal, verwacht niet alleen over dat rijk, maar over geheel de wereld de monarchy van dien Vorst. Een belangrijk bericht over de secte en hare zoo wel godsdienstige als politieke beteekenis gaf in het begin dezer eeuw Joseph Augustin de Macedo onder den titel van »Os Sebastianistas,» waarvan eene nitvoerige mededeeling (door de hand van Bilderdijk) te vinden is in de *Vaderlandsche Letteroefeningen* van 1810, bl. 635—644.

— — — —

[Op bladz. 254 maakt de Dichter melding van het wapen van de Da Costa's:

Der Costa's zilvren beenderen enz.

Men kent den fieren roem, dien Da Costa steeds op den oorsprong van zijn eigen, zoowel als van het geslacht zijner gade uit het edele Spaansch-Joodsche bloed der Da Costa's en Belmontes droeg. Nog in zijn jongste levensdagen wijdde hij aan dit onderwerp, in verband met andere onderzoekingen van genealogischen en heraldischen aard, de Spaansch-Joodsche uitgewekenen ten onzent betreffende, in onderscheidene artikelen, in den »Navorscher» opgenomen, menige bladzijde.

Bladz. 258.

[TER ZILVEREN BRUILOFT VAN DEN WEL-EERW. HEER J. B. H. BRUINIER. De bezongen leeraar was Predikant bij de Hervormden te Amsterdam, en overleed aldaar in den jare 1856. Da Costa waardeerde in hem den voormaligen Akademiebroeder, zoowel als den getrouwen geloofsverwant en medestrijder op het gebied zijner overtuiging in het stuk van godsdienst.]

Bladz. 259.

[FEESTZANG TER GELEGENHEID VAN HET VIJFTIGJARIG HOOGLEERAARSAMBT VAN MR D. J. VAN LENNEP. Dit dichtstuk werd voorgedragen op den feest- en eeremaaltijd des jubelenden Hoogleeraars, waaraan Da Costa mede aanzat. (*) De Schrijver dezer aantekeningen herinnert zich dit gedicht nog eenmaal, op verzoek, door den Dichter te hebben hooren voordragen bij eene Vrienden-bijeenkomst ten huize van Mevrouw de Douairière Calkoen- van de Poll, boven reeds vermeld, waarop ook Mr. D. J. van Lennep tegenwoordig was. De lezing van het gedicht werd opgevolgd door eene warme uitboezeming van den dankbaren leerling aan den hoogvereerden leermeester in welsprekend proza, dat door dezen in gelijken geest en toon beantwoord werd. Voor de deelnemende oog- en oorgetuigen had deze jongste zamenkomst (wellicht) van beide aan den avond van beider leven een aandoenlijk belang. Ook Mr. J. van Lennep, de zoon des Bezongenen, was onder de gasten, hij, met wien Da Costa mede door banden van dichterlijke en vriendschappelijke waardeering van jongsaf verbonden was en bleef. Ook dezes Dichters luit, verstomde sedert, even als des anderen harp, door den dood, A^o 1868.]

Bladz. 267.

[BY EEN AFBEELDING VAN HET GRAF VAN VOLTAIRE. Dit gedichtje werd vervaardigd om te dienen als Bijschrift van ééne uit een viertal steendrukplaten, voorstellende het graf van Voltaire, uitgegeven bij J L. van der Vliet te 's Hage. De an-

(*) Zie de schets getiteld: „Het vijftigjarig Hoogleeraarsambt van Mr. D. J. van Lennep, gevierd enz.,” Amst. Fr. Muller 1850.

dere stelden voor de graven van Napoleon, Frederik den Grooten en Chateaubriand, waarbij poëzy gevoegd was van de dichters Tollens, Withuijs en van Lennep.]

Bladz. 269.

[»MEN ROEPT VAN GROENLANDS BERGEN.» Dit lied werd vervaardigd op verzoek van Ds. Jamieson, voor een bidstond voor de Evangelische zending onder de Heidenen. Zie boven.]

Bladz. 27.

TER NAGEDACHTENIS VAN HERMAN GILDEMEESTER. Deze veelbelovende jonge man, zoon van den Heer H. D. Gildemeester-Boissevain, werd op een togt naar St. Francisco in Californie door den dood weggenomen. Verloofd met eene dochter van den bekenden Geneefschen Christenprediker en zanger César Malan, (thans Mevrouw Scharff te New-York) werd daardoor dit sterfgeval dubbel aandoenlijk, gelijk dan ook de Dichter daarop zinspeelt.]

Bladz. 274.

[AAN ISRAËLS VERSTROOIDEN. Dit gedicht is vóór het boekwerk: *Israel en de Volken*, uitgegeven bij de Erven F. Bohn te Haarlem 1848, te vinden. Eene Duitsche vertaling er van volgt later.]

Bladz. 277.

[BY DEN DOOD VAN HET KIND VAN ONZE VRIENDEN GREGORY PIERSON-OYENS. Dit lief, maar bevallig lijkgedichtje werd geschreven ter vertroosting van dierbare vrienden, den Heer en Mevrouw Gregory Pierson-Oyens, met wie Da Costa gedurende vele jaren op het innigste vertrouwd was en tot zijnen dood toe bleef. Wat de betrekking nog te inniger maakte, was de belangstelling, die met name Mevrouw Pierson steeds door woord en daad in de zending onder Israël betoonde, gelijk in het algemeen haar talent als stichtelijke schrijfster, vooral ten behoeve der jeugd, door Da Costa hoog gewaardeerd werd. De indruk, door dit veelvuldig verkeer des Dichters ten huize zijner ouders met name op hunnen zoon Dr. A. Pierson gemaakt,

blijkt, bij groot verschil overigens in inzicht en gevoelens, uit des laatsten Intimis op eene meesterlijk geschrevene bladzijde ter herinnering van Da Costa, op sterksprekende wijze. Zie Intimis. Mededeelingen door Dr. A. Pierson bl. 28 en 29. Vergelijk ook de schoone en warme Gedachtenisrede, door den jonger vriend aan den hoogvereerden zanger, bij de vijfde verjaring van zijnen sterfdag, gewijd onder den titel van ISAAC DA COSTA een gedenkrede 1865.]

Bladz. 280.

[AAN JONKVROUWE ESTHER CAPADOSE, dochter van Dr. Abraham Dapadose, thans echtgenoot van Ds. Bervoets, Predikant te Utrecht.]

Bladz. 281.

[Deze BEDE, in des Dichters nagelaten papieren papieren niet voorhanden, werd mij in Da Costa's onmiskenbaar handschrift door de goedheid van Mr. H. J. Koenen medegedeeld. Het heeft mij echter niet mogen gelukken het oorspronkelijke in Byrons werken te vinden.]

Bladz. 282.

[HET WOORD TOT TYRUS. Dit gedicht werd uitgegeven in de Hesperiden, met de volgende]

AANTEEKENINGEN.

Bladz. 282. v. 9.

De boorden van uw kiel zijn van cypressenhout, —

Dat by deze beschrijving het schip zelve van Staat verstaan moet worden, en geen stoffelijk vaartuig, is uitvoerig aangetoond door van der Palm op dit Hoofdstuk.

Bladz. 282. v. 13.

kunstkeurig ingelegd uit Chittim,

Italië en de eilanden in de nabijheid.

Bladz. 282. v. 18.

uit kroost van Arvad

Het eiland Aradus op de Phenicische kust.

Bladz. 283. v. 13.

met muildier beide en paard, waarvoor u Dedan

Een eiland, in den Persischen zeeboezem.

Bladz. 283. v. 16.

Een ander Dedan

Een Idumeesche stam.

Bladz. 283. v. 24.

Uit Aram

Syrië en haar hoofdstad Damascus, vs. 16 en 18.

Bladz. 283. v. 25.

En 't fijnste druivenbloed, dat Chelbons

Volgens sommigen, het hedendaagsche Aleppa.

Bladz. 285.

[UIT MILTONS VERLORENS PARADIJS. Deze en al de volgende vertolkingen uit Homerus, Tasso en Göthe werden vervaardigd om te dienen op de Vrijdagsche Voorlezingen.]

Bladz. 287.

[DES ENGELS VERHAAL. Voor deze vertolking plaatste de Dichter de volgende

TOELICHTING.]

Overeenkomstig Epische schikkingskunst, waarvan reeds de Dichter der Odyssea het voorbeeld gaf, heeft ook Milton in het midden der Twaalf Zangen van zijn Verloren Paradijs een plaats gevonden voor de dingen, die zijn eigenlijk onderwerp in orde van tijd of noodzakelijkheid voerafgingen. Hy laat die door den Engel Raphaël aan het eerste menschenpaar verhalen, en daaronder dan ook de geschiedenis der Schepping, die het zevende Boek van zijn onsterfelijk Dichtstuk bijna geheel (v. 180—640) vervult.

TOELICHTINGEN BIJ DEEL IV.

Bl. 19.

[DE CHAOS EN HET LICHT. Dit halve-Eeuwslied werd voorgedragen in het Odeon met een weldadig doel. Het werd later in de Politieke Poëzy gedrukt met de volgende

VOORREDE.]

De tijd, in welken wy leven, ofschoon in de meeste zijner richtingen meer stoffelijk gezind dan dichterlijk gestemd, heeft evenwel al ware het slechts door zijn rusteloos streven en jagen eene hoogst dichterlijke zijde. Geen dag wellicht gaat er voorbij, geen dagblad komt ons voor oogen, of daar is overvloed van aanleiding tot poëtische opvatting, van stof tot poëtischen zang. Treurzang of triumfzang? Het hangt af van het standpunt der beschouwing, Treur- en triumfzang evenzeer! daar, waar het standpunt niet bloot de individueele gissing van den Dichter is, maar, aangegeven door het woord van God zelve met betrekking tot de toekomst der wereld, van uit zijne objectieve vastigheid, op een licht- en troostvol verschiet wijst by de sombere gewaarwordingen zoo voor het naast op handen, als van het tegenwoordige oogenblik.

Het was dit standpunt, dat in het jaar 1840 my den eersteling in de pen gaf van hetgeen men, sedert, mijne politieke poëzij heeft goed geacht te noemen: de Vijf en Twintig

Jaren, waarvan later het Lied des Wachters en dat van: 1648 en 1848 een soort van Tweede en Derde Zang zijn geweest. En ik had het misschien wel by dit drietal voor altoos laten blijven, ondanks de voortgaande en steeds nieuwe zich opvolgende bewegingen in de onderscheidene afdeelingen en elementen der maatschappij, der menschheid, der Christenheid. Doch voor welken Dichter, die zich eenmaal op deze baan geplaatst zag, zou het jaartal, dat wy schrijven, niets bijzonder opwekkends hebben gehad tot het werpen op nieuw van een blik op den gang der tijden, en het wedergeven van den diepen indruk daarvan in een Lied? Het vijftigste jaar der Eeuw kon alzoo wel niet onbezongen blijven; aan stof althands van buiten, aan eenige beweging inwendig, ontbrak het daartoe nog niet.

De vrucht dezer aandrift deel ik, by de snelle vlucht van dagen en gebeurtenissen, zonder veel uitstel aan belangstellenden in deze mijne latere dichterlijke voortbrengsels mede. De Chaos en het Licht is op nieuw een Lied van den tijd en van de toekomst, dat intusschen van zijne drie voorgangers, zoo ik acht, in vorm en samenstel nog al eenigzins verschilt. Stelde toch het Lied van 1840 ons achteréenvolgens enkele sterk uitkomende oogenblikken in de geschiedenis van Europa en van de Christenheid voor; — doorliep het Lied des Wachters in 1847 niet zoo zeer de dagen reeds achter ons, als wel de toestanden der voorname Europeesche Staten, en de teekenen van de tijden zoo in het Zuiden als in het Noorden, zoo in het Oosten als in het Westen, gelijk zich die op dat oogenblik aan het oog des beschouwers vertoonden; — plaatste een later Dichtstuk tegen over elkander het tijdvak, in 1648 besloten, en dat hetwelk met 1848 geopend werd; — het vers dat thands met den titel van Halve-eeuws-lied in het licht treedt, laat zijne voorstelling der naderende toekomst van een eenigzins anders ingerichte inleiding voorafgaan. Ten behoeve eener zuivere opvatting van den samenhang in dit gedeelte des Dichtstuks, is wellicht een woord van voorkomende opheldering hier niet overbodig.

Drie onderscheidene stemmen, die geen van allen de verwachting van den Dichter zelve uitdrukken, gaan de ontwikkeling zijner eigene overtuigingen in dezen zijnen nieuwen Tijdzang vooraf.

De eerste stem geeft het denkbeeld te rug dergenen, die de tegenwoordige schuddingen in de politieke en sociale wereld

als de onfeilbare voorboden beschouwen van eene algeheele vernietiging der wereldbeschaving, van een te rug vallen tot een volstrekten staat van barbaarschheid, by de volken van Europa althands. Dat het gevoelen, door deze stem vertegenwoordigd, niet bloot die eener overdrevenheid van angst wegens de verschijnselen van het oogenblik, en nog veel minder die der onbedrevenheid in de geschiedenis der volken en der wereld is, kan blijken, onder anderen, uit een veel beteekendend woord, eenige jaren geleden reeds door den heroemden Niebuhr geuit: »dat wy, zoo God het niet als door een wonder verhoedt, te wachten hebben een verstoring, gelijk aan die, welke de Romeinsche wereld onderging in het midden van de derde eeuw onser jaartelling: eene vernietiging van alle welvaart, vrijheid beschaving, en wetenschap.”¹⁾

De tweede stem in het Dichtstuk erkent het gevaar, in de eerste afgeschilderd, als dreigend maar niet onafweerbaar. Zy wil het middel van bewaring en redding in een krachtig stuiten van den loop der eeuwbewegingen, in een toevlucht nemen tot de meest consequente vormen van een onbepaalde Alleenheersching, gezocht hebben; zy stelt een soort van ideaal daartoe voor: het gebied van den Russischen Czaar.

Tusschen deze beide uitersten: van een pessimisme zonder enig uitzicht van latere oplossing of herstel, en de wanhopige hoop op een Asiatisch absolutisme, plaatst zich dan vervolgens, als derde stem, die van het juiste midden, hetwelk zich met betere uitkomsten voor beschaving en menschheid uit de woelingen van dit tijdvak blijft vleien, en zich de gevaren van het oogenblik òf vergoëlijkt door het denkbeeld, dat het ten allen tijde met de menschheid wel zoo wat meer of min als in onzen tijd gegaan is, en alles ten slotte zonder schipbreuk, veel min ondergang der maatschappij, wel za te recht komen.

Ik vlei my, dat in het Dichtstuk aan de vertegenwoordiging der drie opgenoemde gevoelens niets in den mond gelegd is, dat de voorstanders daarvan niet geredelijk zouden erkennen, in substantie hunne gedachten uit te drukken; ofschoon dan ook hier en daar de wijze of de toon der uitdrukking van een zekere ironie niet moge vrij zijn, die het doet gevoelen, dat de Dichter in die stemmen alles behalve zijne eigene overtuigingen heeft nedergelegd.

Doch ofschoon dan ook het standpunt en de uitzichten,

1) Römische Geschichte, II Pref. p. V.

daarin ontwikkeld. wat de laatste resultaten betref, in lijnrechten strijd zijn met hetgeen de tweede Afdeeling van het vers als de innige geloofsovertuiging van den Dichter zelven hier op nieuw te kennen geeft, uit één zet, en belijdt, zoo is het er evenwel ver van daan, dat van de onderscheidene bijzonderheden, in de drie stemmen opgenomen, niet nog veel zoude overblijven, waarvan of het feitelijk bestaan zonder bedenking erkend, of zelfs de beschouwing, als op zich zelve juist en waar, toegestemd moet worden. Het is met deze stemmen gelegen (indien de vergelijking ter opheldering geoorloofd is) als met de redenen der vrienden van Job in het Bijbelboek van dien naam, wier verkeerde beschouwing van het eigenlijke vraagpunt niet verhindert, dat hunne redenen eene menigte van groote waarheden bevatten en uitdrukken, die door niemand mogen worden gewraakt of als onnut ter zijde gesteld.

Ik heb met deze toelichting van een nog ongelezen Dichtstuk het (erkend) min dichtelijke van een soort van commentarie op eigen arbeid misschien reeds veel te ver gedreven. Toch mag ik het my zelven niet te zeer verwijten, verlangend als ik was om, by slechts eenigzins te vreezen onduidelijkheid of misverstand, al het mijne te doen om, in eene eerste plaats ten aanzien der zaken zelve begrepen te worden. Ook hierin ga ik liefst uit van het beginsel, dat, waar ook anders de spreuk moge gelden: »de kunst alleen om de kunst!” op het terrein van poëzy, my aangewezen, de Dichter zich de bij ten voorbeeld mag stellen, die haar zeshoek van was niet bouwt om de schoone regelmatige figuur zelve, maar om de eetbare honig, die het hare bestemming is daarin neder te leggen.

Enmaal dan nu my zoo ver ingelaten hebbende met de toelichting van zamenstel en bedoeling ten aanzien van het Dichtstuk in zijn geheel, zal ik my wel minder behoeven te verschoonen wegens het geven van opheldering omtrent enkele bijzonderheden. Ik meen, in elk geval, dat er van deze laatsten slechts zeer weinigen zijn, die heir dergelijke uitlegging vorderen. De meeste feiten, waarop het Dichtstuk zinspeelt, zijn van de meest openbare bekendheid. De volgende plaatsen alleen schijnen my tot eenige herinnering of verklaring te noodigen.

Hetgeen op bl. 22 van de spanning tusschen »Israëller en Duitscher” gezegd is, ziet op het wél bekende deel, dat een aantal zich by uitnemendheid verlicht noemende Israëlitien

aan de jongste woelingen in Duitschland op meer dan ééne wijze genomen hebben. Men mag daarby intusschen niet vergeten, dat zich ook in de rangen van het Behoud meer dan één Israëlitische naam onderscheiden heeft, zeer bepaaldelijk in Hongarije; maar vooral mag hier herinnerd worden, met hoe weinig wederzijdsche trouw den Israëliet, hetzij in Duitschland, hetzij in Frankrijk, zijne aansluiting ook aan de partij der omverwerping vergolden pleegt te worden. Men vergelijke voorts over deze aangelegenheid mijn Overzicht van de Geschiedenis der Joden (IVe Boek, bl. 534 en volg.) Aangaande verder hetgeen ter zelfder plaats in het Dichtstuk omtrent de zendelingen van den verdelgenden Omwentelingsgeest in Duitschland gezegd is, zijn schrikverwekkende, maar daardoor juist te gewichtiger bijzonderheden medegedeeld in de Bijdragen tot de Geschiedenis van Radicalismus, en Communismus ten jare 1848 in onze taal met een zeer merkwaardig Voorwoord uitgegeven door mijn geachten Vriend Mr. A. Baron Mackay. — De melding van Dr. Gutzlaff in de slotregelen van het Dichtstuk zal, in dit oogenblik vooral, wel geene toelichting behoeven. Minder algemeen bekend waarschijnlijk, ofschoon in zijnen werkring vooral niet minder belangrijk, is de naam van Casalis, den oudsten Zendeling van de Parijsche Societé des Missions Evangéliques, sedert vele jaren onder veel lijden en zegen werkzaam onder de Bassutoos en andere verwilderde stammen in Zuid-Africa. — De Christelijk verhevene gedachten, plannen en werkzaamheden van den Candidaat Wichern te Hamburg (op welke ter zelfder plaats in het Dichtstuk gezinspeeld wordt) ter evangelisatie en redding van diep vervallene massaas in het midden der Christenheid zelve, hebben ook door zijn boek: Ueber innere Mission Europeesche bekendheid verkregen. Onze Heldring die, reeds onafhankelijk van het voorbeeld des voortrefflijken Hamburgers, eenige dier denkbeelden in het leven bracht door zijne stichtingen zoo van Hoenderloo als van Steenbeek, zal (hopen wy) door de spoedig gewachte mededeeling van een onlangs door hem volbracht bezoek te Hamburg en te Berlijn, ons nog meer in bijzonderheden bekend maken met den man en zijnen veel omvattenden arbeid.

En hiermede, na een welgemeend Heil aan mijnen Lezer, ter zake!

[Het gedicht werd besloten met de volgende

AANTEEKENINGEN.

Bladz. 20. v. 1.

Met menig vrijheid, enz.

Wat hier bedoeld werd, is straks duidelijker uitgedrukt bladz. 24 v. 29 en 30.

Bladz. 21, v. 2. v. o.

Chiméras beeld gelijk.

Het door Bellerophon in de fabel overwonnen monster, door Homerus beschreven als volgt:

Πρόσθε λέων, ὄπισθεν δὲ δράκων, μέσση δὲ χίμαιρα.

»Van voren leeuw, van achter draak, in 't midden geit.»

Bladz. 33. v. 23.

Hoofd- en gevelsteen van 't Huis!

Op welke gronden sommigen meenen door het Hoofd des hoeks (Ps. CXVII: 22) niet een Hoeksteen, maar den Gevelsteen, in toepassing bepaaldelijk op den verworpen straks verheerlijkten Christus te mogen verstaan, is beschreven in de Nederlandsche Stemmen, Dl. V. 130—132.

Bladz. 36.

[AAN DR. K. GUTZLAFF. Welk een vurig vriend en bevorderaar der Christenzending onder de Joden Da Costa ook zijn mocht,

dit belette hem niet ook de belangen der zending onder de Heidenen op het hart te dragen. Bleek dit reeds vroeger uit de door hem vervaardigde Zendingssliederen, een nieuwe proeve daarvan geeft dit klein gedicht aan den ijervollen China-vriend Dr. Gutzlaff, die zich toenmaals in ons midden bevond.)

Blad. 38.

[OP EEN AFBEELDSEL VAN BILDERDIJK. Bij de opname van dit gedicht ten geleide van Bilderdijk, in het Album van Schoone Kunsten geplaatst, deed Da Dosta dit Dichtstukje vergezeld gaan van de Aanteekeningen, die hier volgen:]

Blad. 38, v. 2.

Zijns levens,

Het portret van Bilderdijk, onlangs in dit Album verschenen, dankt zijnen oorsprong aan eene schilderij vervaardigd door den kunstschilder Schmidt ten jare 1787. De Dichter was toen drie en dertig jaren oud. Het jaartal, aangeduid door het onder den naam geplaatste cijfer, is ook kenbaar aan het Oranjelint met medaillon van Willem V, hetwelk tot evengenoemd tijdvak in de geschiedenis der Nederlandsche Republiek verwijst.

Blad. 38, v. 6.

Hem uitwierp van dit strand en prijs gaf aan de baren;

De uitzetting van Bilderdijk uit het grongebied van den Haag, daarna van de provincie Holland, en vervolgens van geheel de Bataafsche Republiek, was het gevolg van een alleszins kalm en voegzaam, maar door den aart zelve der zaken en der redenen scherpsnijdend, Adres aan de Provisioneele Representanten van het Volk van Holland, waarby vrijstelling van den nieuwen Eed, ook aan de Advocaten by den Hove van Holland opgelegd, verzocht werd hoofdzakelijk op grond, dat TEN EERSTE naar alle beginselen van algemeen en Staatsrecht van niemand het bezweeren van gevoelens kan gevorderd worden, en dat nog zoo veel te minder, daar de vrijheid van gevoelens van zelve begrepen was in de

by openbaar Placaat afgekondigde vrijheid voor ieder om zijne gevoelens te openbaren het zij door den druk, het zij op eenige andere wijze; dat TEN TWEEDE de onvervreembare rechten van den mensch en den Burger door den Adressant geenszins zoodanig als by placate verklaard waren, in geweten konden erkend worden, en dat wederom te minder, daar de nadere bepaling van rechten later nog eerst zou moeten geschieden, volgens datzelfde Placaat, by eene nationale byeenroeping van Repraesentanten van het geheele volk, dat TEN DERDE, — een zoodanige eed, als thans gevorderd werd, in des Adressants geweten onbestaanbaar was met de vroeger door hem afgelegde van getrouwheid aan de Souvereiniteit der Staten van Holland en Westvriesland met het Erfstadhouderschap in het Doorluchtig Huis van Oranje en Nassau. Op dit Request, sedert met andere Echte Stukken daartoe behoorende in het licht gegeven (a°. 1821), werd door Hunne Hoogmogenden (gelijk zich toen nog de Repraesentanten van het Bataafsche volk bleven noemen) in echt revolutionaire taal besloten, aan den »begaamden Willem Bilderdijk” door den Procureur Generaal te doen gelasten om binnen den tijd van 24 uren den Haag en binnen dien van acht dagen geheel Holland te verlaten, en voorts, »van dat schandelijk request copie te brengen ter tafel van de Generaliteit, met communicatie van de resolutie by deze vergadering genomen, ten einde men tegen zulk een gevaarlijk sujet in de andere provintiën op deszelfs hoede zoude kunnen zijn.”

Bladz. 38, v. 8.

Een krans van smaadheên vlocht voor zijn vergrijsde hairen.

Onder andere voor het nageslacht ongelooflijke beledigingen den grooten Dichter en Denker aangedaan staat my nog levendig voor den geest hoe, op zeker oogenblik van buitengewone erge nis, niemand zich in de nabyheid van den Grijsaart wilde plaatsen bij zijn verschijnen in eene letterkundige Maatschappij, waarvan hy een der oudste leden was; tot dat de, by alle verschil van gevoelen, altijd loyale Kemper binnentrad en naast Bilderdijk plaats nam. De buitengewone erge nis was gegeven, als men waarschijnlijk reeds gegist heeft, door des Dichters in lessen en verzen te veld trekken, destijds,

tegen dat beginsel van onhistorische constitutiën, waarvan althands de vruchten in 1830 en 1848 door duizenden ook van zijne hevigste tegenstanders zoo bitter betreurd en hevig veroordeeld zijn.

Bladz. 39, v. 6.

»Kwam by zijn Dichters lijk Florence boete doen; —

Men weet dat de Italiaansche Hoofddichter Dante Alighieri door de partij der Guelfen uit zijne geboortestad Florence ten jare 1301 verdreven, te vergeefs by herhaling den te rug keer beproefde, die hem tot op zijnen dood (voorgevallen in 1321) door den onwil des volks onmogelijk werd gemaakt. Hy stierf diensvolgens in de ballingschap en na veel zwervens te Ravenna. Onmiddelijk vaardigde de Republiek van Florence een plechtig gezantschap af naar den Vorst van Ravenna om het stoffelijk overschot van den grooten balling te bekomen. Straks richtten zy standbeelden voor hem op, lieten medailles slaan ter zijner eer, stichtten een openbare leerstoel in hunne stad met het bepaalde doel om aldaar de *Divina Commedia* te doen voorlezen en uitleggen, en hielden tot op dezen dag niet af aan de gedachtenis huns Dichters als ware het te vergoeden wat het vaderland hem by zijn leven was schuldig gebleven.

Bladz. 39. v. 7

»Maar Bilderdijk ontsliep, en Neêrland bleef vervolgen.»

Men zal de uitdrukking misschien wat sterk vinden. In den starren letterlijken zin opgevat is zy bijna ongerijmd. Men is met den dood van alle personeele vervolging immers vrij! en bovendien, heeft niet met betrekking tot Bilderdijk de Dichter W. D-S in den *Gids*, nog onlangs de aanspraak des overledene op rust (meer dan roem) doen gelden? Maar indien stelselmatige miskenning van eens grooten mans verdiensten met enig recht tot eene daad van vervolging mag betrokken worden, zoo laat ik het aan onpartijdiger, dan ik zelve in deze zaak zijn kan of mag, volgaarne over, na behoorlijke kennisneming van hetgeen van Bilderdijk ook na 1831 in ons land geschreven is, te beslissen of de uitdrukking onjuist was. Heeft,

om iets te noemen, niet nog onlangs de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leyden kunnen goedvinden het jongst uitgegeven Deel harer Werken te openen met een verhoog, in haar midden voorgelezen, om te bewijzen dat Bilderdijk in het politieke niet veel meer dan een weërhaan is geweest? Men mag zich voorstellen dat in een volgend Deel dier werken ook des Dichters handhaving tegen dit oordeel niet zal ontbreken; doch ook al werd die daar ter plaatse niet gegeven, het stuk zelve zal wel niet licht iets meer bewijzen, dan de persoonlijke vooringenomenheid des Schrijvers tegen Bilderdijk en zijne Godsdienstig-staatkundige beginselen. In plaats van een historisch, kritisch, psychologisch onderzoek omtrent de verhouding tusschen die beginselen en de praktische toepassing daarvan in het leven des Dichters is hier althands niets anders geleverd dan eene eenzijdige, onedelmoedige, en onmenschkundige acte van aanklacht. Doch by dit enkele voorbeeld bepaalt zich de onbillijkheid jegens Bilderdijks streven en zijne nagedachtenis niet.

Waarlijk! men doet zijne natie even weinig dienst met de toedichting van deugden, die haar zoo byzonder niet eigen zijn, als met de miskening van die, door welke zy wezenlijk uitmunt. Ik geloof dat al zeer weinige volken in beiderlei opzicht meer miskend worden dan het Nederlandsche. Men roemt hoogelijk zijne verdraagzaamheid. Het zij zoo (schoon ook te dezen opzichte de jaarboeken van 1834—1840 treurige uitzonderingen hebben opgeleverd) voor zoo ver het openbare en geweldige vervolging geldt! In ons land heeft de onverdraagzaamheid een karakter van voorzichtigheid en overleg doorgaans, dat voor dergelijke uitspatting tot op zekere hoogte beveiligt. Maar het zou de moeite waard zijn te onderzoeken of er wel een land in geheel Europa bestaat waarin, by gelijken roep van verdraagzaamheid en naauwgezetheid, aan vooroordeel en partijzucht meer wordt toegegeven in den weg van anonymiteit, clubistery, bedekte uitsluiting, en al wat meer op dit gebied naar wegen en werken der duisternis voor het minst zeer gelijkt. Hoe dit zij, de onverdraagzaamheid, althans door Bilderdijk in hare beide vormen van openbaar geweld en verborgen overleg ondervonden, behoort tot de onloochenbare feiten der geschiedenis.

Amsterdam, 1851.

Bladz. 39,

[GELUKWENSCH AAN J. BOSBOOM ENZ. Deze feestgroet aan den Heer Bosboom en Mejvr. Toussaint bij hun huwelijk toegezongen geeft getuigenis van de hartelijke en innige vriendschap, die Da Costa steeds aan onze groote Romandichteres verbond, en waarin later de ook zelf als Broeder-kunstenaar door den Dichter hooggewaardeerde Schilder Bosboom mede werd opgenomen. De beeldtenis van Mevr. Bosboom, in des Dichters studeervertrek opgehangen, strekte bij zoo vele anderen tot een nieuw teeken hoe hoog zijne geniale Vriendin door Da Costa werd geschat.]

Bladz. 44.

[DAVID. Dit gedicht werd vervaardigd om te worden opgenomen in den bundel Apostelen en Profeten, en later herdrukt in de Hesperiden.]

Bladz. 67.

[AAN JONKVROUWE H. E. LUDEN. De jeugdige dichteresse, getroffen door de lezing van des Dichters Lijden en Heerlijkheid, gaf dien indruk weder in een gedicht; waarvoor bovenstaand dichtstukje tot dankbetuiging strekken moet. Wij achten ons gelukkig het gedicht, dat daartoe aanleiding gaf, te mogen laten volgen:

AAN MR. I. DA COSTA,

NA HET LEZEN VAN ZIJN DICHTSTUK

„LIJDEN EN HEERLIJKHEID.”

Ja! wèl gevoeld, gedacht, gesproken,
 Da Costa! Zanger Godgewijd!
 Gy, lavastroom, wiens aadren koken
 Van ijver voor Gods majesteit!

Gy hebt het zwaard des Woords geheven,
 Uw God is Hy die krachten schenkt;
 U reikt de Vorst van dood en leven
 Den heilteug, waar Ge Uw ziel aan drenkt!

Gy moogt in 't heilgeheimnis dringen,
 Aan Zijn beminden slechts ontdekt;
 Gy moogt van de eeuw'ge liefde zingen,
 Die »psalmen in den nacht'' verwekt.
 Het blij »Hosanna! looft den Heere!''
 Is steeds nu dankbre melody;
 Dat het ook ons dien juichtoon leere,
 Herhaald door zalige Englenrij!

Gy hebt gehoopt, geloofd ten leven,
 En in den raad Uws Gods geschouwd;
 't Is U genoeg: »Er staat geschreven;''
 Het »Amen! ja!'' hebt Gy vertrouwd!
 O zalig zy die dus verwachten
 Het eenwig heil hun toebereid,
 En hier het lijden zeeg'ning achten,
 Verbeidend 's Hemels heerlijkheid!

Op nieuw dan 't zondig hart bestreden,
 Op nieuw 't in 's Heilands bloed gedoopt!
 Op nieuw vertrouwd, op nieuw gebeden,
 Op nieuw geworsteld en gehoopt!
 Op nieuw het vaandel nagedragen
 Den Overwinnaar en den Held,
 Op nieuw den vijand stout geslagen,
 En door Gods kracht ter neêrgeveld.

o Leeuw, uit Juda's stam gesproten!
 O Vorst van tijd en eeuwigheid!
 Uw eer zij op Uw gunstgenooten,
 God van volkomen zaligheid!
 O hoor de stem van ons verlangen,
 Kom met den scepter en de kroon!
 Wy wachten U met jubelzangen;
 Ja, Jezus, kom! Gy Koningszoon!

1 December 1851.

Jammer maar dat de jonge dichteresse (die sedert in den echt verbonden werd met Jonkheer Mr. J. J. de Geer van Rijnhuizen) sedert niet meer zulke welluidende harptoonen in Hollandse dichtmaat te hooren gaf, ofschoon zij ons als ware het tot vergoeding daarvan in de gelegenheid stelde om van haar speeltuig in het haar zeer vertrouwd en eigen Engelsch eenige dichtproeven te ontvangen. De liefelijke poëzy, in die taal door haar openbaar gemaakt, draagt den titel van *Lays of Hearth and Home*, Amsterdam, C. M. van Gogh, 1862. De schoone verwachting, die deze eersteling opwekte, zou echter niet worden vervuld: hij zou tevens haar zwanenzang zijn. Een vroege dood maakte een einde aan haar jeugdige leven. Zij overleed in den jare 1867.]

Bladz. 68.

[AAN D^s. O. G. HELDRING. Naauw en hartelijk was de band, beide van vriendschap en geloofsgemeenschap, die sedert vele jaren Da Costa met Hollands »Wichern" verbond. Daarvan getuigt op welsprekende wijze de dichtergroet aan den feestvierenden Herder, die in deze uitgave voor het eerst wordt medegedeeld.]

Bladz. 70.

[EZECHIEL. Dit gedicht werd mede vervaardigd om te worden opgenomen in den bundel *Apostelen en Profeten*.]

Bladz. 79.

[AAN DEN WELEERW. HEER P. J. J. MOUNIER. Deze hooggeachte leeraar bij de Waalsche Gemeente te Amsterdam deelde ook als onderwijzer in de godsdienst van onderscheidene zijner kinderen in de innige achting en genegenheid des Dichters, waarvan dit dichtstukje mede tot proeve strekken kan. Wederkeerig schatte hij van zijn kant Da Costa hoog, deelde bij verschillende gelegenheden in diens huisselijk lief en leed, en liet ook bij het graf zijner Hanna zijne vertroostende stem hooren.]

Bladz. 80.

[VOOR IERLAND. Wederom eenige zangcoupletten, ten verzoeke van wijlen Ds. Jamieson, voor een bidstond ten behoeve van de bekeering der Katholieke Ieren tot het reine Evangelie der Apostelen en Hervormers gehouden.]

Bladz. 82.

[TER BRUILOFTSFEEST VAN G. E. BARON VAN ASBECK ENZ. Op de bruiloft van eene der dochteren van Graaf Dirk van Hogendorp kon een harptoon van den met haren vader en huis zoo innig verbonden dichter niet ontbreken. Daar de Bruidgom toenmaals als Rijksontvanger te Noordwijk gevestigd was, moet daaruit de toespeling op deze plaats worden verklaard.]

Bladz. 87.

[DEN HEER J. A. VAN EYKEN. In deze regelen aan den naar Duitschland vertrekkenden toonkunstenaar en componist blijkt op nieuw Da Costa's warm gevoel voor muziek, aan welke kunst ook hij allicht met Luther, den dichter van het straks volgend Psalmlied, na de theologie eene eerste plaats zou hebben ingeruimd. Ook van Eykens »poezy in tonen" zou echter niet lang meer klinken: ook voor hem sloot alras de dood de bane des roems, die hy met zooveel geestdrift opstreefde.]

Bladz. 89.

[IN HET ALBUM DER BEWAARSCHOOL SOPHIA TE VOORBURG. Aan de edele stichster dezer school, gelijk mede aan haren echtge-

noot Baron van Wassenaer van Catwijck, thans lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, gevoelde zich Da Costa door den band der vriendschap, zoowel als der erkenenis voor betoonde gastvrijheid, mede verbonden. Dit gaf hem aanleiding de school, die zich in de hooge bescherming van Neêrlands Koningin verblijden mag, en die in harer Majesteits tegenwoordigheid met een toespraak van Dr. J. J. van Oosterzee, mede een van Da Costa's meest geschatte en innigst geliefde vrienden, ingewijd werd, met een dichterlijke bede Gode op te dragen, waarbij echter, naar de hem kenmerkende gewoonte en behoefte zijns harten, de raadgeving ook aan den volwasenen bezoeker der school niet ontbrak.]

Bladz. 90.

[LUTHERS PSALMLIED. Eerst gedrukt in het Tijdschrift »de Handwijzer.» Niet oneigenaardig is het, met deze vertolking van het beroemde Luthers lied de vertaling te vergelijken, die een ander uitstekend vaderlandsch Dichter J. J. L. ten Kate daarvan gaf in zijn Luthers Harp bl. 55. Da Costa was met dezen jongeren kunstbroeder niet alleen hoogelijk ingenomen, maar ook persoonlijk bevriend. Ten Kate bracht den zanger na zijn overlijden een schoone hulde in zijn letterkundige studie, ten titel hebbende: »Bilderlijk en Da Costa.»

Hij voegde daaraan ook het lied toe, dat hij reeds in zijne dichterlijke lente Da Costa had toegezongen, en dat het mij aangenaam is hier, met vergunning des Dichters te laten volgen:

AAN ISAAC DA COSTA.

Neen, 'k waag het niet u de weelde te malen,
't Vlammende, bruisende zielengenot,
Dat ik, verrukt, in het hart voelde dalen,
Als gij uw eithar deelt klinken voor God;
Als ge, op de wijs der gewijde Profeten,
d'Eeuwige zongt, in verblindenden glans
Hoog op den troon aller eeuwen gezeten,

Waar zich de waerelden scharen ten dans ;
 Als ge u op wieken verhieft van den morgen ,
 Tot waar 't gordijn van het Heilige blonk ,
 En mij uw hymne : »Jehovah zal zorgen !»
 Trillend en schokkend den boezem doorklonk !
 't Was me , als vernam ik het murmlen der psalmen ,
 Israëls Priestren de lippen ontvloôn ,
 Menglend in 't ruischen der buigende palmen
 En des Jordaanstreams , die golfde op hun toon....
 Maar o , hoe groeide , hoe klom mijn vervoering ,
 Hoe daalde een zalige vreugd in mij neêr ,
 Toen 'k u , ontvlamd in nog heilger ontroering ,
 't Hallel hoorde uiten voor Jezus den Heer !
 Toen gij Hem zongt als den Zondenvernieler ,
 Broeder en Meester en Heiland en Hoop ,
 d' Onheilverwinner , den Levensbezieler ,
 Die ons Zijn geest schonk ten loutrenden doop !
 Toen scheen mijn ziele , bevrijd van haar teuglen ,
 Op uw gezang in 't Oneindig' gevoerd :
 'k Hoorde een geruisch van welluidende vleuglen ,
 Hymnen en harpen , door de Englen geroerd :
 Toen heb ik juichend de kniën gebogen ,
 Daar mij deze Aarde en al 't aardse verdween ,
 En met den traan der verrukking in de oogen ,
 Leefde ik in God en mijn Heiland-alléén !...
 Ja , ik gevoel het , aan u schonk de Heere
 De edelste , heerlijkste gave der aard :
 Gij zijt een speeltuig , bestemd tot Zijne eere ,
 Levende harp , door Zijn liefde besnaard.
 U is de geest des gebeds en der zangen ,
 U , de beheersching van 't menschlijk gemoed :
 Gij hebt de roeping des Dichters ontvangen ,

De almacht der Taal, bij den Pinkstervlamgloed!
 Ach, wat al harten, door jammren gebroken,
 Moedloos en morrend om waereld en lot,
 Die, als een duif in de veëren gedoken,
 Naauwlijks de vleuglen meer uitslaan naar God!
 Ach, wat al geesten, in sluimring gezonken,
 Klevende aan 't stof, of begraven in 't slijk,
 Waarin de hoogre, de Godlijke vonken
 Naauwlijks nog smeulen, aan sintels gelijk.
 Wees hun ten troost en ten heilheraut tevens!
 Strek' hun ten heilbode en boete-bazuin!
 Blijve ons uw stem die eens Engels des Levens,
 Die, ten Geleigeest, ons zweeft om de kruin!
 Mogen de Machten der Eeuw u niet loven,
 Doet de miskening op distlen u gaan,
 Palmtak des Dichiers! gij bloesemt daar Boven:
 De Eeuwigheid wreekt wat de Tijd heeft misdaan!
 En wat zijn lauwren, die 's avonds verkleuren,
 Als hij er 's morgens het hoofd meê onwindt,
 Wat, bij de vreugd die hij dàn ondervindt,
 Als hij één hart aan 't verderf mag ontscheuren,
 Voor God en Haar-zelve ééne ziele herwint?

1841.

 Bladz. 92.

[NAAR SCHOTLAND. Dit gedicht, door hem op een reize in Engeland en Schotland, in 1855 vervaardigd, schreef Da Costa oorspronkelijk in 't Engelsch, gelijk blijkt uit de reeds in de *Hesperiden* gedrukte regels, die later zullen worden medegedeeld.]

De ligte scherts in den laatsten regel ziet op den Edimburgschen zeewind, die door den ingezeten zoowel als voor den vreemdeling het genot der schoone stad wel eens stoort.

Bladz. 94.

[HEIMWEE. Het zal naauwelijks noodig zijn te herinneren dat men hier een nagalm en tegengalm tegelijk van het beroemde lied van Mignon uit Göthes »Wilhelm Meister" ontvangt. Op het in dit lied voorkomende Daarheen! zinspeelt de Dichter in het hierna volgend vers ter gedachtenis van zijne dochter Hanna. Aan den voet teekende hij aan: Het Heimwee, voor mijne Dochters op muziek van Beethoven door my geschreven.]

Bladz. 97.

[MILTONS KLINKDICHT, en IONA. Beide deze Engelsche dichtstukjes werden door Da Costa vertaald, op verzoek van den uitgever, als behoorende tot een mede uit het Engelsch overgebragt werkje, getiteld: Het boek en zijne geschiedenis. (Meppe!, Wilson en Co. 1855). Wie het eiland Iona, in de hervormingsgeschiedenis van Schotland beroemd, wil leeren kennen, leze de schets van Beets in: »De Vereeniging, Christelijke Stemmen," October 1861, en sedert afzonderlijk uitgegeven.]

Bladz. 101.

[AAN JONKVROUWE HOOFT VAN VREELAND. Bij alle waardering van eigen afkomst uit edel Spaansch-Joodsch bloed, kenmerkte zich Da Costa steeds door prijsstelling ook op het voorregt dergenen, die hunnen oorsprong uit de doorluchtige namen der Nederlandsche Republiek konden afleiden. Nogtans was in dit gedichtje, welks in woordspeling zich behagende vorm aan de Bijschriften onzer oudere Dichters herinnert, de hulde aan »Drossaart Hooft" zekerlijk niet beter gemeend, dan de uitdrukking van Da Costa's vriendschappelijk gevoel voor de Jonkvrouw zelve, aan wie en aan wier huis hij zich door een heiligen band verknocht gevoelde.]

Bladz. 102.

[AAN MIJNE LIEVE FRANCISCA. Teeder Vader voor alle zijne kinderen, klopte Da Costa's hart niet het minst warm voor deze jongstgeborene zijner dochters, van wier liefde en liefde-

betoon hij zich tot het einde zijns levens steeds mogt omringd zien.

Niet lang na zijn overlijden werd zij de gelukkige echtgenoot van den broeder haars zwagers den Heer A. W. Ramann, dien zij begon naar Koppenhagen, de plaats zijner toenmalige bestemming, te volgen, maar met wien zij later in haar vaderland wederkeerde, tot blijdschap van de vele vrienden, die haar noode aan den vreemde hadden afgestaan.]

Bladz. 103.

[TER ECHTVIERING VAN MR. I. CAPADOSE ENZ. Hartelijk deellende in alles wat het Huis van zijnen boezemvriend Capadose betreft, klonk ter eere van den echt van diens eenig overgebleven zoon, mede Da Costa's dichterlijke lier.]

Bladz. 109.

[TER VIJF EN TWINTIGJARIGE ECHTVIERING VAN C. F. BARON DE CONSTANT REBECQUE ENZ. De zinspeling op den uitheemschen oorsprong van de beide edele familiën, tot welke de jubelende Bruidegom en Bruid behooren, zoowel als op de omstandigheden, waaronder deze herwaarts kwamen, verklaart zich zelf. Van de twee »zonen selv' des Huizes,» is sedert de een als eerste Luitenant der Genie overleden. De »dankbare kweekelingen» zijn jeugdige weezen, spruiten van den stam der De Grovestins, onder het gastvrij dak van hunnen Oom Baron De Constant Rebecque als zonen opgenomen.]

Bladz. 112.

[EEN GEBED VOOR DEN »HERAUT.» Dit gebed was bestemd om te dienen tot nieuwjaarsgroet voor De Heraut bij de intrede van het jaar 1858. Welk een deelneming den Dichter omtrent dit Dagblad, onder redactie van zijnen stam- en geestverwant Ds. C. Schwartz, Predikant bij de Vrije Schotsche Kerk te Amsterdam, steeds bezielde, kan behalve uit dit gedicht, uit menige proza-bijdrage van zijne hand daarin opgenomen blijken. Voor de gemeenzame vriendschap en gemeenschappelijke samenwerking op meer dan één gebied, die beide Broeders uit Israëljaren achtereen verbond, richtte Ds. Schwartz onder anderen een klein gedenkteeken op in het bundeltje getiteld: Gedachtenis

aan Mr. Isaac Da Costa, uitgegeven te Amsterdam bij H. de Hoogh, 1860. Eenigen tijd na 's Dichters overlijden begaf Ds. Schwartz zich metterwoon naar Londen, waar hij met geen minderen ijver de Evangelieprediking aan zijne geloofsverwanten met de behartiging van de Evangelisatie zijner Joodsche stamverwanten verbond, totdat hij den 24sten Augustus 1870 aldaar overleed. De Heraut, waarin zich de stem der beide vrienden Israëls zoo vaak vereenigd liet hooren, stierf niet met hen, maar bleef, in min of meer gewijzigden vorm, thans onder redactie van den Amsterdamschen prediker Dr. A. Kuijper, voortbestaan.]

Bladz. 117.

[IN HET ALBUM VAN DEN WELEERW. HEER A. VERSTEEGH ENZ. Deze jeugdige veelbelovende prediker werd op den dag zelve zijner beroeping naar Nichtevecht krank door eene longtering, die eindigde met hem ten grave te slepen. Een schriftelijk aandenken van hem werd zijnen vrienden aangeboden in de uitgave van zijne Nagelaten Leerredenen met een voorrede van Ds. Couvée, Amst. 1860.]

Bladz. 118.

[AAN MEJUFVROUW E. D. C. DE BORDES. Dit kleine lied was niet alleen een gedachtenis maar tevens een erkentenisblijk des Dichters voor vele en aanhoudende proeven van vriendschappelijke toewijding en dienstbetoon, vooral in dagen van beproeving, krankheid en rouw, door de jeugdige vriendin aan Da Costa en zijn Huis gegeven. Treffend is het, daarbij het bericht te moeten voegen, dat deze Jonkvrouw, den zanger, dien zij by zijn leven zoo hartelijk had vereerd en liefgehad, ook al spoedig volgde in den dood, daar zij den 4^{den} Februari 1866 te Renkum bij Wageningen ten huize van hare moeder overleed. Uit haar getroost en blijmoedig heengaan bleek, dat de bede des Dichters aan haar gericht, gelukkig was verhoord.]

Bladz. 119.

[DE SLAG BY NIEUWPOORT. Da Costa droeg dit gedicht ter gelegenheid van zijnen twee en zestigsten verjaardag, voor het gehoor zijner gewone Vrijdagsche lezingen, maar ditmaal met

een klein getal van genoodigden letterkundige en andere vrienden vermeerderd, voor. Later deed hij het op verzoek ook in eene openbare vergadering der Maatschappij van Fraaie Kunsten en Wetenschappen, en voorts te 's Hage en Rotterdam hooren.

Naarmate de belangstelling grooter is, die zich aan dezen meester- en zwanenzang des Dichters voor alle beminnaars der Da Costiaansche poëzy verbindt, zal het den lezer te welkommer zijn, naast den gedrukten tekst in een naauwkeurig facsimile van eene bladzijde der oorspronkelijke kopij een staal van het Handschrift des Dichters te ontvangen.

Het gedicht werd door Da Costa geschreven om te dienen als bijschrift bij eene steendrukplaat naar de schilderij van den Vlaamschen schilder N. de Keijzer en alzoo deel te maken van den poëtischen bundel getiteld: »Tien Bladzijden uit de geschiedenis van Neêrlands Roem en Grootheid,» te Haarlem uitgegeven. Da Costa's gedicht vulde de vijfde bladzijde. Het dichtstuk, met bijzondere naauwkeurigheid ten opzichte der historische bijzonderheden bearbeid, kwam in het licht met eenen grooten rijkdom van Aanteekeningen, die hier volgen, en voorafgegaan door deze

INLEIDING.

Gelijk hare zusteren, toon- en schilderkunst, zoo heeft ook de poëzy veelal eenige inleiding of geleide noodig ter hare toelichting. Voor een Hollandsch gehoor of publiek schijnt een dichtstuk op den Slag by Nieuwpoort ten aanzien zeker van het hoofdonderwerp, herinneringen naauwlijks te behoeven. De eenvoudige herlezing van den gedenkwaardigen dag en zijne voorbereidingen by oudere en nieuwere nationale historieschrijvers zou in elk geval genoegzaam zijn, om den lezer geheel op de hoogte en als in het midden der zaken te brengen. — De dichter loopt ten dezen aanzien alleenlijk gevaar, dat de historie, ook waar zy het meest prosaïsch (dat zelden het geval was) werd te boek gesteld, het opzetlijk geschreven dichtstuk in poëtisch vuur en leven zal beschamen. En ook aldus mag hy zich verheugen de aanleiding gegeven te hebben tot het wederopslaan van eenige der zegen- en zegerijkste bladzijden der geschiedenis van het Vaderland. — Doch daar kunnen in den loop van het vers plaatsnemen, die al hare poëzy ontleenen van min of meer rechtstreeksche toespelingen

op meer of minder algemeen bekende feiten, voorvallen, bijzonderheden, op het gebied van Algemeene of Kerkelijke, zoo wel als Nederlandsche geschiedenis. Om den lezer daarby van toelichting of geleide te dienen, zullen wellicht niet geheel overbodig geacht worden de volgende

AANTEEKENINGEN.

Bladz. 120, v. 23.

Tot in Segovia en 't koninklijke klooster
Naar 't streng model geraamd van foltertuing en rooster,

In de streken van Segovia, niet ver van Madrid, bouwde koning Philips II een klooster, — tevens paleis en begraafplaats voor het Vorstelijke huis, — het beroemde Escuriaal. Het plan daartoe, reeds door Keizer Karel V gevormd kwam by zijnen zoon tot rijpheid, na de overwinning by St. Quentin op het Fransche leger in 1557 door den Graaf van Egmond behaald. Het nieuwe prachtgebouw werd toegewijd aan Laurentius, den Romeinschen Diaken die ten jare 258 onder de regering van Keizer Valerianus zijnen Bisschop, Sixtus II, in het martelaarschap volgde. De bijzonderheden van dezen marteldood, door Ambrosius, Augustinus en Prudentius beschreven, gaven aanleiding tot de voorstelling van een rooster, waarop de geloofsheld letterlijk gebraden zal zijn geworden. Van daar dan dat foltertuing, als zinnebeeld van Laurentius nagedachtenis in de Roomsche-Catholijke Kerk aangenomen, en de aanleg van het Escuriaal naar het model van dien rooster, die ook binnen het gebouw op meer dan ééne wijze vertegenwoordigd wordt. Tijdens den beeldstorm in Nederland, intusschen, was nog slechts zeer aanvankelijk het weitsche plan door koning Philips verwezenlijkt.

Bladz. 121, v. 11.

die ook nu de Juniussen

Ontsteekt, enz.

Zoo vóór als in en na de dagen der openbare preëk was Franciscus Junius (François du Jon) een der uitnemendste geloofshelden der Hervorming in de Nederlanden. Later een der

eerste sieraden der Leydsche Hoogeschool, stond hy in zijne jeugd en manlijken leeftijd steeds op de meest beslissende en hachelijke plaatsen in het werk der prediking. Zijne prediking te Antwerpen in een huis, door de vlam van de houtmijt, waarop zijne geloofsbroeders den marteldood stierven op dat zelfde oogenblik, is slechts eene onder de vele daden van Christenmoed, die zijn werkzaam leven onderscheiden. 'Te Genève studeerende werd hy uit een volslagen Atheïsme tot een levend geloof in Christus bekeerd, toen hy eenmaal krachtig bepaald was geworden by de plaats in het Evangelie van Johannes: I. 1—14.

Bladz. 121, v. 27.

ook nog een moeder
(U lang van God gespaard) was noodig, waar uw hart
Zich aan ontlasten mocht van nog gantsch andre smart, enz.

De voortreffelijke Gravin Juliana van Stolberg en Koningstein, gemalin van Willem den Oude, en moeder zijner twaalf doorluchtige spruiten, waarvan de vijf manlijke geweest zijn: Willem Prins van Oranje, Graaf Johan, Graaf Lodewijk, Graaf Adolf, en Graaf Henrik, alle uit de eerste tijden van den tachtigjarigen kamp te zamen bekend en beroemd. De Gravinmoeder overleed in 1580, zeven en zeventig jaren oud, na te hebben aanschouwd »honderd zestig” Graven en Graven uit haren schoot afkomstig. Mijn edele vriend, Mr. G. Groen van Prinsterer, die al wat in Europa en America de wetenschappen van historie en staatkunde, en, in Nederland in het bijzonder, al wat Godsdienst en Vaderland en Oranje lief heeft, door zijne uitgaaf der »Archives de la Maison d'Orange-Nassau” zoo uitnemend aan zich verplicht heeft, deed aan de nagedachtenis der Godvruchtige en allezins uitnemende Christin in hare betrekking van Vorstelijke Gemalin en Moeder op meer dan ééne plaats recht en hulde wedervaren. Het laatst nog, en niet het minst karakteristiek, in het »Avant propos du Supplément” op zijne »Première Série (Leiden, 1847), waaruit ik my het genot niet kan weigeren het slot der aangeduide plaats over te nemen: *La mère de Guillaume Premier nous semble occuper une place parmi ceux, qui, avec des armes plus terribles que la lance et l'épée se sont montrés fort dans la bataille. Elle vécut et mourut presque ignorée, souvent*

au milieu des épreuves et de la douleur; mais Celui qui regarde aux humbles avoit fait de cette pauvre et misérable femme (zoo noemde zy zich zelve in een soort van geloofsschaamte over hare moederlijke droefheid na een heldendood harer twee zonen op de Mookerheij) une héroïne de la foi." Hetgeen èn hier èn bl. 123 in het Dichtstuk gezegd is, wordt door deze herinnering, meenen wy, allezins gerechtvaardigd.

Bladz. 122, v. 6.

ach! eene die veel meer

Zijn stam een schande werd, enz.

Men gevoelt, dat hier Anna van Saxen, Willems derde Gemalin, bedoeld wordt. Het huwelijk, gesloten in 1561 en na 1571 om Anna's wangedrag ontbonden, heeft als men weet aanleiding tot velerlei ergernis gegeven. Dr. R. C. Bakhui-zen van den Brink heeft, in zijn historisch-kritisch Onderzoek van »Het huwelijk van Willem van Oranje en Anna van Saxen" (Amst. 1853), de onderscheidene vraagstukken, tot die treurige echtverbindtenis betrekkelijk, op meesterlijke wijze toege-licht en opgelost. Hy heeft vooral, met de kalmte van een zuiver wetenschappelijk onderzoek, doch alles hehalve zonder de warmte die de handhaving van de goede zaak der waarheid op elk gebied als van zelve te weeg brengt, zoo wel de grootheid der schuld van Anna van Saxen als hare onschuld aan de bekeering van Oranje tot het Protestantsche Geloof, op eene wijze doen blijken, die ten volle zijne bewustheid rechtvaardigt van »met dit zijn betoog de zaak te hebben afgedaan." (Voorrede bl. VIII.).

Bladz. 122, v. 9.

Zijn zoon, zijn een'ge, enz.

Philips Willem van Oranje, des Prinsen oudste, en op dat oogenblik, eenige zoon. — Zijne moeder was Anna Gravin van Buren, uit den huize van Egmond. Opgelicht van de Hoogeschool te Leuven den 10 September 1567 (hy was toen dertien jaren oud), werd hij in Februarij eerst des volgenden jaars naar Spanje gevoerd. Intusschen was den Prins te Dillenburg

op 13 November 1567 uit zijnen echt met Anna van Saxen een zoon geboren, naar zijnen grootvader van moederszijde, den vermaarden Maurits van Saxen, Maurits genoemd. Philips Willem opgevoed in Spanje (alwaar hy ook de Hoogeschool te Alcalá de Henares, door Cardinaal Ximenes gesticht, eenen tijd lang bezocht heeft, keerde in 1596 naar de Nederlanden terug, als rechthebbend Vorst van het Prinsdom van Oranje, te gelijk een eersten rang bekleedende aan het Hof van den Aartshertog Albertus, dien hy by den intocht te Brussel op 11 Februarij van dat jaar verzelde.

Men zie de nog steeds onovertroffen monographie van »Filips Willem, Prins van Oranje, door Johannes Pieter van Cappelle, (Haarlem, 1828), alwaar een menigte belangrijke bijzonderheden over de betrekking tot zijn oude vaderland, over de houding en handelingen van de Staten der Vereenigde Gewesten tegenover dezen doorluchtigen Persoon, en de gedachten, die zijne komst wellicht by Oldenbarnevelt kan hebben doen oprijzen, te vinden zijn. De in vele opzichten belangwekkende en beminnenswaardige Vorst overleed te Brussel ten jare 1618, in het vier en zestigste jaar zijns levens. Zijn huwelijk met eene Prinses van Condé, vaders zuster van den beroemdsten Prins van dien naam in Frankrijk, werd niet met kin' ren gezegend. Zoo volgde hem in den titel en het recht an het Prinsdom zijn broeder Maurits op.

Hetgeen verder in het Gedicht (bladz. 137 en v.) tot hem betrekking heeft, is, wat de oorzaak betreft, zuiver historisch, en kan in de evengemelde monographie zijne nadere toelichting vinden. De uitdrukking t. a. p. »Zich zelf het leuwenhart bewust,» ziet op meer dan ééne bijzonderheid uit zijn leven, by name zijn hevigen toorn tegen den Bevelhebber van de Spaansche wacht die hem bewaken moest, toen zich deze een onbetamelijke uitdrukking omtrent zijnen vader veroorloofde. Hy smeed hem eenvoudig het venster uit, hetgeen hem, zonder het trouwe getuigenis van den Spaanschen Edelman Don Gabriel Osorio, die tegenwoordig was, het hoofd zou hebben kunnen kosten. Teder en hartstochtelijk als hy zijnen vader lief had, en diens moord met geheel zijn ziel beklaagde en verfoeide, kan men zich voorstellen hoe hij opstoot en uitborst, toen de President Richardot hem het voorstel kwam doen, dat de overbrenger haast met zijn leven geboet had: de teruggave der bezittingen van zijn Stadhuis in Bourgondië onder voorwaarde eener jaarlijksche uitkeering ten behoeve der erfgenamen van

Balthazar Gerards! — Hy was overigens, als zijne broederen en neven, geboren krijgsman, schoon zeldzamer in de gelegenheid zich te onderscheiden. Het beleg van Calais door den Aartshertog in 1596 bijwonende, begaf hy zich gaarne op de gevaarlijkste punten, dengenen, die hem drongen zich te sparen, terwijl van drie doodelijk getroffene Spaansche Edellieden in zijne nabijheid bloed en hersenen zijn gelaat bespatten, koelbloedig ten antwoord gevende: »Je suis de trop bonne maison pour craindre la mort.» — Te bejammeren is, by zoo vele hoedanigheden, de hem te laste gelegde losbandigheid in het private leven, aan zijnen broeder Maurits maar al te lang met hem gemeen! »Ik hebbe groffelijk gezondigt,» riep deze laatste op zijn merkwaardig en aandoenlijk sterfbed uit, maar ook: »Ik neem mijne toevlucht tot de genade en de groote barmhartigheid Gods; en ik geloof dat de Heer Jesus Christus voor my aan het kruis gestorven is; daar op stel ik al mijn betrouwen. — Ik ben alleen bekommerd geweest, of mijn berouw over mijne zonde zoo groot was als het behoorde,» enz. Zie mijne Inlichtingen omtrent het karakter van den Stadhouder Prins Maurits van Nassau, Rott, 1825, bl. 50, 51, 58.

Bladz. 122, v. 27.

teedre schent, ten hoogen eik geboren!

Toespeling op Maurits bekend devies: »Fit tandem surculus arbor.»

Bladz. 123, v. 7.

en wenkte, of 't waar, van op zijn blaauwend veld
Den rossen Liebaart toe,

Toespeling op het blasoen van Nassau: den Leeuw van goud (verzeld van de blokjes van hetzelfde metaal), op een veld van lazuur (blauw); en dat van Holland: in goud een leeuw (Liebaart) van keel (rood).

Bladz. 123, v. 20, 21, 22.

Dien Hendrik nog zoo jong, dien een'gen Lodewijk,
Van wie de Mookerhei de lijken met het leven
Verslond,

»Van de vijf zonen van Graaf Willem van Nassau den Oude, handhavers en kampstrijders voor de zaak der Christelijke Godsdienst en der Nederlandsche vrijheid, waren Prins Willem van Oranje en Graaf Johan van Nassau de oudsten, Graaf Adolf en Graaf Hendrik de jongsten, Graaf Lodewijk de derde. Met zinnen broeder Graaf Hendrik en Hertog Christoffel van de Paltz verloor hy (Lodewijk) op de Mookerheide het leven, zonder dat men ooit heeft kunnen te weten komen op hoedanige wijze. Van geen der drie edele Wapenbroeders zijn de lijken op het slagveld gevonden. — De Gezant van koningin Elisabeth in Frankrijk, Walsingham, schreef van hem: Graaf Lodewijk is de volmaakste Edelman, dien ik gezien heb, zoo lang ik in Frankrijk ben geweest, — welsprekend, sierlijk in woorden, maar, het voornaamste is, in het stuk van Godsdienst zulk een eerlijk man en onbesproken van leven, als rondborstig en ter goeder trouw in de onderhandelingen.” — Zijn devies was patience en innocence.” — »Aanteekeningen op mijn Bij-schrift, Lodewijk van Nassau.”

Bladz. 123, v. 22, 23.

na dat voorlang »Graaf Adolf was gebleven
In Friesland in den slag.”

Toespeling op — of liever aanhaling van — twee versregels uit den »Wilhelmus van Nassouwe.”

Bladz. 123, v. 24.

Verbond Graaf Jan zich zelf, en zijner zonen bloed!

Men zie ook van dezen voortreffelijken broeder van Willem van Oranje het Godsdienstig en Staatkundig karakter in de uitgegeven »Archives de la Maison d'Orange Nassau.” T. VIII.

p. XI. — »Hy overleed in 1606, nalatende een tachtigtal Graven en Gravinnen, uit zijne lenden gesproten. — Graaf Willem Lodewijk Johans oudste zoon, Maurits bekende wapenbroeder, ontving by de belegering van Koeverden (a. 1580) een zware wond aan het linker been, waaraan hy sedert levenslang kreupel ging. Graaf Philips sneuvelde (a. 1595) by Bislich. Graaf Ernst Casimir (Stamvader in de rechte manlijke lijn van ons regeerend Koningshuis), bleef in de loopgraven voor Roermonde (a. 1632). Graaf Adolf, de jonge, des ouden Graaf Johans kleinzoon door Graaf Johan den jonge, (die ook de vader was van Johan Maurits, den Gouverneur van Brasilië, en van Graaf Willem den Veldmaarschalk, gesneuvelde a. 1641 voor Gennep), overleed in twee en twintigjarigen ouderdom aan zijne talrijke wonden (a. 1608) by Santen in het Kleefsche.” Aant. op mijn Bijschrift Johan van Nassau [Dichtwerken, Dl. III bl. 17 Verg. die op Willem Lodewijk van Nassau [Id. Dl. III bl. 18]. Zoon van Graaf Johan van Nassau, Oranjes broeder, was ook Graaf Lodewijk Gunther, Generaal der Cavalerie, en, naast Maurits, de held van Nieuwpoort. Hy overleed in 1604 voor Sluis, aan de gevolgen van ongemak en vermoeiing in den fellen krijg.

Bladz. 124, v. 6.

twee Duitsche Scipioos.

Of Dioscuren,

De beide Scipioos by Virgilius (Aen. VI. 843 en 844) »duo fulmina belli (twee oorlogsbliksems)” genaamd. — Dioscuren zijn de twee broeders Castor en Pollux, uit mythologie en astronomie bekend.

Bladz. 124, v. 23.

Men ziet ze, dag en nacht,

Zich oefnen in de taal en krijgskunst van Oud-Romen,

Men zie van dit alles in bijzonderheden, [onder onze tijdgenooten, Bosscha, »Neêrlands Heldendaden te land”, Dl. I, bl. 271—277, verg. bl. 313—317, Dr. R. Fruin, »Tien jaren uit den tachtigjarigen Oorlog,” 1588—1598, bl. 56—62 (beide,

zoo wat de zaken als wat stijl en vorm betreft, meesterwerken), en, als schier van zelve spreekt, de »Archives de la Maison d'Orange-Nassau," II. Série, T. I. et II.

Bladz. 124, v. 30.

In nieuw-Teutoonsche spraak.

In eenen Brief van Graaf Willem Lodewijk aan Graaf Maurits van Nassau, »[Archives," II. Série, T. I, Lett. 130, p. 335,] leest men: »V. E. m'a faict dire par Regemorter de désirer les mots Allemands lesquels j'usoy en l'exercice de mes soldats, lesquels sont :

Assiste ad arma { sta gereedt,
past op 't geweer.

(Ici suit une de locutions latines traduites en Hollandais, etc." 8 Dec. 1594).

Bladz. 126, 4, 5, 6.

Turnhout

Waar Varax ruitren eens zoo hoog de borsten droegen,
Straks Maurits honderden hun duizenden versloegen;

»In minder dan een half uur waren meer dan 2000 gewapenden, waaronder de aanvoerder zelf en meest al de Officieren waren, doodgeschoten of neêrgesabeld, behalve nog 400 of 500 krijgsgevangenen gemaakt, door 800 ruiters, die — het grenst aan het wonderbaarlijke — met een verlies van 8 of 10 dooden en gekwetsten, op een leger van 6000 man de volkomenste zege hadden behaald, waarvan de teekenen bestonden in 38 vaandelen en de kornet van Alonso Mondragon." Bosscha t. a. p. bl. 332 en 333.

Bladz. 126, v. 7.

»Hy zag, Hy kwam, God overwon'

De gedenkpenningen, ter gelegenheid van de merkwaardige

gebeurtenissen van het jaar 1597 geslagen, voerden deze spreuken: »O miranda Dei opera!» en »Venit, Vidit, Deus vicit.»

Bladz. 126. v. 20, 21, 22.

In naam van Romes Kerk aan haren nieuwen Zoon
Door Neêrlands Abtenschaar de rol werd aangeboden
Der Schriften,

»Toen Karel V, de Erfheer dezer landen, in 1500 te Gent was geboren, en de Edelen en Grooten zich beijverden om den jonggeboren Vorst, op zijnen doopdag, kostbare geschenken te vereeren, zonden de Nederlandsche Abten eenen Bijbel met het opschrift: Onderzoekt de Schriften!» Ter Haar, »Geschiedenis der Kerkhervorming in tafereelen,» bl. 242.

Bladz. 128, v. 14, 15.

Zoo was dan 't voorgevoel, aan half het land gemeen,
Niet ijdel, enz.

»Het gevaar was zoo in het oog loopende, dat de gemeenten in de steden, waar hy (Maurits) doortoog, hem met zuchten en tranen navolgden, het ongeval bejammerende waar hy zich in storten ging.» Van Lennep »De voornaamste Geschiedenissen van Noord-Nederland,» 2de Afd. 2de St. bl. 117.

Bladz. 128, v. 25.

Uw moed, steeds kalm en koel, had van²des volks bezwaren,
Door kundig Hoofd aan Hoofd getrouw uiteengezet,
Geen enkele zich ontveinsd.

Niemand had zich stelliger of krachtiger tegen het plan van campagne der Staten verklaard dan Graaf Willem Lodewijk. »De Stadhouder van Friesland (zegt Bosscha t. a. p. bl. 341) ijverde met kracht van reden tegen eenen tocht waarbij, naar zijne meening, het lot van den Staat werd in de waagschaal gesteld. De Staten besloten desniettemin tot denzelfden, en Maurits liet zich overhalen, de uitvoering op zich te nemen.»

Wy bezitten thands van Graaf Willem Lodewijk's eigene hand eene krachtige uitdrukking ten aanzien van de juistheid van zijn gevoelen over het gewaagde, en ook na den meest gewenschten uitslag blijkbaar onvruchtbare, van geheel den tocht. »Und wirdt nhun in der that befunden, auch nach sulcher herlicher victorie, dasz ich nicht sonder fundament jegen den hern Statten und jedermans opinie gewesen bin, das man uf solche weys nichts würde ausrichten konnen, und ich fast ein prophet gewesen bin.» »Archives,» t. a. .p Lett. 120, p. 41. Men zie ook aldaar (Lett. 102, p. 15) den vertrouwlijken brief van den eigen tijdgenoot, van Reid: »Barnefeld und [die] lankrocke haben uns precipitiert; Gott gleichwol hat uns nit willen lassen verderben, der allein zu dancken ist das er unsern häubtern und soldaten solch hertz hatt gegeben,» Verg. »Introduction,» p. XLIII.

Bladz. 128. v, 29.

Uw oog, een wijl — wellicht — betrokken
 . By 't hachlijk aanzien van den dag, staat overschrokken.

Waarom zou een groot Veldheer zich schamen over gemoedsaandoeningen in oogenblikken, waarin behoud en eer van het aangevoerde leger als aan een dunnen draad hangt, of, gelijk de Dichter het uitdrukt, op de snede van een mes ligt? In zijn »Leven van Willem den Tweede, Koning der Nederlanden,» (bl. 109, 110), noemt Bosscha twee omstandigheden op, waarin dergelijke aandoening tot verbleekens toe op het gelaat van den Hertog van Wellington te lezen stond.

Bladz. 129. v. 30, 31.

Of met nog ruwe stift aan magen en beminden,
 En onder d' indruk zelf van eigen ondervinden,
 Getuigd!

Het behoeft naauwelijks herinnering, dat hier gezien wordt op de belangrijke mededeeling aangaande den dag van 2 Juli

1600, in de Brieven der Nassausche heiden zelveu, »Archives» t. a. p. Lettre 203 tot 211. Verg. Introduction, p. XV—XVIII.

Bladz. 130. v. 7.

Meldt enklen ons ons voor 't minst der wedrzijsche helden

Uitvoerig worden de voornaamste Veldoversten en Officieren van onderscheiden rang in beide legers opgenoemd, onder anderen, by van Meteren, in het 22ste Boek zijner »Nederlandsche Historie». Naauwkeurig vooral en belangwekkend zijn de »Verzamelde Berigten omtrent de Krijgsbevelbebbbers by Nieuwpoort,» 2 Juli 1600, uitgegeven (ter gelegenheid van een Feest der Utrechsche Hoogeschool) by van der Post in 1836, en (ik meen te mogen zeggen: met recht) toegeschreven aan mijnen hooggeschatten vriend Mr. Schuller tot Peursum door Dr. Swalue, in zijn »Justinus van Nassau, bl. 36.

Bladz. 131, v. 5.

P a g n e t ,

»Pierre Panier of Pagnet heeft de eer gehad dat het zijne ruiters waren die den vijandelijken veldoverste Mendoza van het paard wierpen en vervolgens gevangen namen.» »Verzamelde Berigten,» bl. 24 en 25. Verg. van Meteren, fol. 441.

Bladz. 131, v. 6.

en beide van der Nooten ,

Wier vaders, om den bond in Pallandts zaalgesloten enz.

De Ritmeester Lamoraal van der Noot, Heer van Risoir, die de ruitery der afdeeling van Graaf Ernst commandeerde, en Jonkheer Charles van der Noot, die over zeven compagniën Zeeuwen het bevel voerde, waren zonen van Charles van der Noot, Ridder, Heer van Risoir, die met zijn broeder, den Heer Carlo, aan het Verbond der Edelen deel nam, en deswege de strenge wraak van Alva ondervond. Zy bleven hem ook

hunnerzijds, zoo veel in hun vermogen was, niets schuldig, en hadden hem in 1568 bijna opgelicht. Later hebben zij onder de Watergeuzen gestreden. — Men weet dat de grond tot het Verbond der Edelen gelegd is te Brussel in het huis van den Graaf van Kuilenburg, Floris van Pallandt, op de Paardenmarkt, welk huis door den Hertog van Alva eerst bewoond, later geslechts is.

Bladz. 131. v. 15.

»Voor God en Gideon!»

Richteren VII. 18.

Blad. 131 v. 29.

zijn schittrende De Veren,

De twee Engelsche broeders, Francis en Horatio, hier bedoeld, behoorden tot den Oud-Normandischen stam van De Vere, die vele eeuwen achtereen Graven van Oxford zijn geweest. Beide de evengenoemde broeder hebben zich aan het hoofd der hulptroepen van koningin Elisabeth in Nederland, en in het bijzonder by Nieuwpoort, door ongemeene dapperheid en kloekheid onderscheiden. Te Ostende schijnt later Francis minder geschitterd te hebben, immers als Generaal. Ten jaren 1601 althans schreef Willem Lodewijk aan Maurits van hem: dat hy »vieux et bon colonel, comme je le tiens,» evenwel nog ter school gaan moest, »quand il veut faire le Général.» »Archives» t. a. p. Lettre 150. In een verhaal van den slag by Nieuwpoort, later door Francis uitgegeven, vond hy goed niet alleen zijne eigene verdiensten op dien dag nog al sterk op den voorgrond, maar ook den held van den dag tamelijk op den achtergrond te plaatsen, onder anderen ook hoog opgevende van zijne eigene bedaardheid in tegenstelling van de gemoedsgesteldheid van den Prins vóór den aanvang van den kamp. Men zie deze (ongelukkig by onze Engelsche bondgenooten ook in later tijd niet vreemde) miskening van Nederlandsche militaire verdiensten op waardigen toon en wijze opgenomen en te recht

gewezen in een Franschen Brief (gedagtéekend 16 April 1629) van Maurits natuurlijken broeder Justinus, den Admiraal van Zeeland, later Gouverneur van Breda, aan C. Huyghens. Men vindt dien brief, door den Heer Groen van Prinsterer verstrekt aan Dr. Swalve, in de »Bijlagen op den Justinus van Nassau, bl. 110 en 111. — Horatio Vere heeft nog langen tijd de wapenen tegen Oostenrijk en Spanje gevoerd. Hy was in 1632 een der voornaamste Generaals van Fredrik Henrik by de belegering van Maasticht, waarby ook nog zijn neef, de Graaf van Oxford en hoofd van het geslacht, als Luitenant-Colonel onder zijne bevelen diende en het leven verloor.

Bladz. 131. v. 30, 31.

Lord Grey de Wilton, en Sir Robert Henderson,
En Edmund, kolonel die van soldaat begon?

Lord Grey de Wilton, een bloedverwant van de om hare Godvrucht en kortstondige titelvoering van Koningin welbekende Lady Johanna Gray, ter dood gebracht onder Maria Tudor. — Sir Robert Henderson sneuvelde aan het hoofd van een Schotsch regiment in Staatsche dienst by de verdediging van Bergen op Zoom in 1622, — Kolonel Edmund reeds in 1603 in het belegerde Oostende.

Bladz. 132. v. 6.

te wakkre Châtillon!

Henri de Coligny, Graaf de Châtillon, kleinzoon van den Admiraal de Coligny, den beroemden martelaar in den St.-Bartelsnacht, was alzoo volle neef van Fredrik Henrik, wiens moeder Louise de Coligny zijns vaders eigen zuster was. Hy was, even als Graaf Fredrik Henrik, destijds tusschen de zestien en zeventien jaar oud, aanminnig van gelaat en van een schoone gestalte. Hy werd den 10 Sept. 1604 binnen Ostende doodelijk getroffen, terwijl hy op den wal, op een stuk gezeten, met eenige andere hoofdofficieren het plan van eenen uitval tegen den volgenden dag besprak.

Bladz. 132. v. 25.

En Fredrik Hendrik, die met tranen en gebeên, —

Graaf Ernst Casimir in het postscriptum van een brief aan zijnen broeder Willem Lodewijk van 20 Julij 1600 schrijft: »Son Exc., le jour de la bataille, a esté fort en peine pour Monseigneur le Comte Henry, et le voulu contraindre d'aller s'embarquer, mais il a si longtems prié à mains joincts, qu'à la fin ast obtenu de demeurer auprès Monseigneur son frère lequel nullement il a voulu abandonner, mais l'a suivi armé de toutes pièces, tout ce jour de la bataille, et bien passé de hasards avec luy; aussi a fait Monsieur de Schastillon à qui ne manque de courage.» »Archives,» t. a. p. Lett. 209, p. 39, 40.

Bladz. 133. v. 5.

Dees tegenover staat Albertus, Cardinaal

De Aartshertog Albertus, op dat tijdstip Opperbevelhebber van de Spaansche krijgsmacht in de Nederlanden, was een jonger zoon van Keizer Maximiliaan II en alzoo ook broeder van twee Keizers, Rudolf II en Matthias. Hij was vroeger Aartsbisschop van Toledo en, in die hoedanigheid, Primaat van Spanje. Eerst Landvoogd voor Philips II in het door Alva veroverde Portugal, bekleedde hy later in de Nederlanden denzelfden rang, tot dat de Koning het plan vormde om zijne Dochter Isabella Clara Eugenia aan hem uit te huwelijken, en aan het Aartshertogelijke paar de Souvereiniteit der Nederlanden over te dragen, hetgeen eerlang, na verkregene dispensatie van Rome en ontheffing alzoo van de priesterlijke geloften van den Cardinaal Aartsbisschop, tot stand kwam. In 1599 had de plechtige intocht der Aartshertogin tot Brussel plaats. De staatkundige berekening van Philips by deze niet lang voor zijn uiteinde volvoerde overdracht is door Dr. R. Fruin met de hem eigene helderheid van inzicht en uitdrukking uiteengezet in zijn Decennium »Uit den tachtigjarigen Oorlog» (Stedelijk Gymnasium te Leyden, 1857—1858), bl. 217—224. — Aan het personeel karakter zoo van den Aartshertog als in het bijzonder van de Aartshertogin, met betrekking vooral tot het lot der Zuidelijke Nederlanden onder hunne regering, — (na hun kinderloos overlijden keerden die

Gewesten in 1633 onder de rechtstreeksche heerschappij van Spanje te rug) — deed meer dan een onzer Historieschrijvers recht wedervaren. Uit het standpunt zijner eigene en kerkelijke overtuiging is door mijn begaafden vriend J. A. Alberdingk Thym nog onlangs aan de deugden en de vroomheid van »Isabella Clara Eugenia, Vorstin der Nederlanden” eene hulde toegebracht, die in vele opzichten op onze Evangelisch-Christelijke sympathiën aanspraak heeft. Ten aanzien van één punt verdiende hier nog de langdurige regering dezer Vorstin over Belgie eene eervolle melding: het staken der vervolgingen om der Godsdienst wille, terwijl, onder de regering van haren broeder koning Philips III en diens opvolgers, de Inquisitie in Spanje nog steeds, met ongelijke vlagen van woede, en niet zonder eene (haar in de zeventiende en achttiende eeuw bijzonder eigene) aanneming van personen hare vervolgingen en wreedheden voortzette. Niettegenstaande de velerlei aanleiding tot vervolging, het zij om Protestantsehe ketterij onder het volk, het zij om bedekt Jodendom aan het Hof zelve in de Spaansche Nederlanden, dagteekent het laatste voorbeeld van ter dood bringing aldaar om der Godsdienst wille, van het jaar 1597, als wanneer zekere Anneken van der Hove, dienstmaagd te Brussel, volgens de oude allengs verouderende plakaten levend in een poel werd vermoord.

[In bovenstaande Aanteekening noemt Da Costa den naam van »zijn begaafden vriend J. A. Alberdingk Thym.” Inderdaad behoort het tot een der schoonste karaktertrekken van Da Costa, dat hij in alle oprechtheid des harten, vrienden kon zien en erkennen ook in zulke mannen, die, ten opzichte van hunne geloofsovertuiging, even lijnrecht tegenover hem stonden, als deze vurige katholieke letterkundige en Dichter. Wederkeerig werd die hoogschatting en liefde van den grooten zanger door Alberdingk Thym niet minder warm beantwoord. Eene proeve daarvan gaf onder meer de schoone hulde, die hij in een welsprekend woord, getiteld: *Mr. Isaac Da Costa, enkele trekken van 's dichters karakterbeeld*, Da Costa bij zijn diep betreurd overlijden toebracht. Het is mij hoogst aangenaam, met vergunning des Dichters, het schoone Lied hier te mogen laten volgen, dat hij, na het reeds vroeger bij zijn leven den zanger te hebben toegezongen en toegezonden, als bijlage na zijn gedachteniswoord volgen liet.]

AAN MR. ISAAC DA COSTA.

Da Costa! strijdenoot! mijn vriend en vijand tevens!

Mijn vriend: om dat één vuur ons-beider borst doorblaakt;
Één doel ons leidt: de roem van d'eigen Vorst des Levens:

Om dat ons-beider liefde één zelfden hoogmoed wraakt:
Om dat één Kunst ons drenkt, met waatren klaar en levend,

Al vliegt gij op de baan, het moedig ros gelijk,
En keert den zandgrond om en plet wat — wederstrevend —

Uw hoefslag (fier genet!) uw blikkend oog niet wijk';
Al kan mijn zwakkren tred, als u, geen roem gebeuren —

Anch' io son pittor en heb mijn plaats verdiend,
Waar 't heerlijk vaandel golft met teisterbantsche kleuren —

De plaats en eernaam van uw vriend.

En toch uw vijand! — wie, wie onzer wil 't verbloemen,

Wie galmt niet eerder voor heel Nederland het uit,
Dat strijdigheid van Leer, van Dienst, waarnaar we ons
[noemen,

Weer- tegen weerstand in zich sluit?

Niet enkel wederstand: úw zwaard trilt in de schede

Ter schending van mijn Heiligdom:

En ik — ik wacht, noch hoop, noch bid voor mij den vrede

Dan met het lijkgewaad des roomschen strijders om.

Wat ik als God aanbid — het dierbaarst pand op aarde

Der liefde van den Eengen Heer —

Het blijk, dat nimmer gift Zijn giften evenaarde,

Het heerlijk middenpunt der Leer —

Het levend blijk, dat God geen logen heeft gesproken

In 't woord: »Ik laat u niet verweesd»,

Het »Meer dan manna-zelf», »den kinderen gebroken»,

Gewaarmerkt door Schriftuur en hoorbren Heilgen Geest:

Dat ziet ge — en keert u af! — Het weiden van de schapen
 Vertrouwt gij elken vreemding aan,
 Die met den leeraarshoed op de ongewijde slapen
 De Kerkgemeente voor wil gaan.

Ach, dierf ik wat gij derft — de Heer is mijn getuige —
 't Bracht mijn geloof den doodsteek toe:
 En daarom — schoon mijn hart niet voor uw dwaling
 [buige —
 Gun, dat ik plicht van oodmoed doe!
 Want zie! reeds mindre gaaf, reeds minder pand van trouwe
 Spooft u tot ijvren voor den Heer:
 Wat verg men dies van mij, van mij die Hem aanschouwe
 Niet slechts in 't minder, maar in 't meer!

O blonk nog eens Gods Zoon, verrezen, u in de oogen —
 O leefdet gij één uur des levens volheid meê —
 Hoe gingt ge, o Cleophas, dien Heiland nagevlogen,
 Die immers op den weg u 't hart reeds branden deê!

Heeft God die Kerk gesticht, waar 't klinkt van alle zijden
 »Ginds is de Christus! ... 'hier!' ... 'neen, derwaart!' ...
 ['ter woestijn!?' —
 Keer, kind, tot 's Vaders huis! en tranen van verblijden,
 Zelfs van den ouder zoon, zij zullen 't welkom zijn.]

Bladz. 133. v. 9.

Montelimar, van ouds de vijand van zijn Vorst;

»De Sénéchal de Montelimar, eigenlijk Colas genaamd, was een man van geringe afkomst, maar door de gunst van den Hertog de Mayenne en de verwarringen der Fransche burgeroorlogen in hooge betrekkingen gekomen. Hy was een tijd

lang Liguistische Gouverneur der stad La Fère, naar welke hy zich den titel van Graaf aanmatigde. Na derzelve overgave in 1596 week hy naar Vlaanderen uit, streed by Nieuwpoort, viel zwaar gewond in handen van den vyand, en overleed reeds des anderen daags te Ostende." »Verzamelde Berigten, bl. 82 en 83.

Bladz. 133. v. 10.

D'Aumale die, als hy, naar kamp met ketters dorst,

Charles de Lorraine, Hertog d'Aumale, uit het stamhuis der Guises, de vermaarde Hoofden der R. Catholieke Ligue, en tegenstanders van Hendrik III (van Valois) en van Hendrik IV (van Bourbon), koningen van Frankrijk. Hy was broederszoon van François Hertog van Guise, die in 1563 door Poltrot voor Orléans vermoord werd, en volle neef van diens zoon Henrik Hertog van Guise, die op bevel van Hendrik III te Blois werd afge maakt. — Ook na de toetreding van zijn stamhuis tot de erkenning van Hendrik IV, na diens overgang tot de Roomsche Kerk, als Koning van Frankrijk, bleef hy zijnen Vorst wederspanning, week uit naar de Spaansche Nederlanden, en overleed a°. 1631 te Brussel. — Het huis van Lotharingen roemde zich afkomstig van Charlemagne, en grondde op deze afstamming een recht in de verte op den Franschen troon.

Bladz. 133. v. 17.

uit Milaan met keur van Cavalieren
Graaf Balbiano (l. Barbiano) zijn vrijwilligers

»Jan Jacob, Graaf van Barbiano en Belgiojoso, uit een oude Milaneesche familie, behoorde tot die krijgshaftige Edellieden die men in dien tijd op alle oorlogstooneelen vond, en die ons nog aan de dolende Ridders der Middeneeuwen doen denken. Reeds in 1588 diende hy als vrijwilliger in de Nederlanden, en vervolgens by de Pauselijke troepen in Frankrijk. In 1592 vinden wy hem weder in de Nederlanden als kapitein eener compagnie van het Italiaansche Regiment van Spinola. In het volgende jaar wierf hy in zijn vaderland een compagnie Carabiniers, aan wier hoofd hy vervolgens eenigen tijd den Spaanschen koning in deze Landen diende." »Verzamelde Berigten, bladz. 96 en

97. Het is hier eene soort van dichterlijke vrijheid geweest, den naam van vrijwilligers te geven aan de op de gewone wijze geworven troepen van dien Vrijwilliger. Deskundigen zullen ook wel elders in dit vers, en by name in de beschrijving van den veldslag zelven dichterlijke vrijheden ten aanzien b. v. der rangschikking van voorvallen, bewegingen en andere bijzonderheden kunnen opmerken. Zy zijn uit het standpunt van den dichter niet alleen te wettigen, maar in zekeren zin noodig om het essentieel onderscheid te doen uitkomen tusschen een chronologisch historisch verhaal of militair verslag, en een Dichtstuk, waarin, voorzeker! de vaste grond der historie altijd erkenbaar moet zijn, en de historische waarheid — zelfs naauwkeurigheid tot zekere hoogte — overal moet doorschijnen, maar evenwel de poëzy haar recht van ordonnanatie en imaginatie, vooral niet minder dan de schilderkunst, behoudt.

Bladz. 133. v. 22.

Richardot, Pilmorel.

Men versta door Richardot den Heer van Ottigny, zoon van den bekenden President van Vlaanderen van dien naam. Zoo wel Ottigny als de Barón van Pilmorel verloren by Nieuwpoort het leven.

Bladz. 133. v. 23, 25.

Longueval-Bucquoy, en, die hem heeft vervangen
Vliesridder Graaf en Heer Lannoy Lamotterie,

Longueval-Bucquoy is Charles Bonaventure de Longueval, wiens vader, de Baron de Vaux, een van Parma's beste Veldheeren, door den Koning tot Graaf van Bucquoy verheven werd. — Claude de Lannoy, die hem in 1606 opvolgde in het commando over zijn Regiment Walen, was tijdens den slag van Nieuwpoort nog geen Vliesridder; zoowel deze waardigheid als den titel van Graaf kreeg hij eerst in latere dagen. De oude adel van zijn huis is bekend.

Bladz. 133. v. 26, 27.

Met dien ten Veldheerstaf, door kracht van krijgsgenie,
Van scheermes en lancet geklommen La Barlotte.

»In het Luxemburgsche van geringe ouders geboren, had hy te Parijs de gunst gewonnen van den Graaf Karel van Mansfeld. — Uitstekend moeten voorzeker zijne bekwaamheden geweest zijn, om in het Spaansche leger, alwaar niet eens geborene Italianen zonder moeite tot hoogere krijgsposten konden komen, den lof te doen verdienen, dien alle schrijvers hem met milde hand toezwaaijen. — Strada verhaalt, dat hy zijne Wahlen zijne »enfants perdus” noemde, daar hy nimmer tegen eenig gevaar opzag. — By Nieuwpoort werd hy slechts licht gewond, doch nog in dezelfde maand vond hy zijnen dood by de verdediging van het fort Isabella. De verachting der hoovaardige Spanjaarden had hy steeds met de grootste trotschheid beantwoord.” »Verzamelde Berigten,” bl. 111—113. Verg. van Meteren, fol. 442. Men weet dat Prins Maurits de dankzegging in de Kerk te Ostende bijwoonde met de rotting van La Barlotte in de hand. Wagenaar, IX. 86.

Bladz. 134. v. 7.

Met Torres, uit het bloed der kroon van Portugal,

By wie, met den Dichter, eenig belang stelt in genealogische berichten en bijzonderheden, betreffende stemmen en geslachten van het Spaansche schiereiland, zullen misschien deze en de volgende aantekening niet ten eenenmale als een hors d'oeuvre beschouwd worden. Men zou in het geheel de studie van genealogie op het gebied der wetenschap de kleine geschiedenis kunnen noemen, doch eene kleine geschiedenis, dikwerf in het naauwste verband staande met groote lotgevalen van Staten en Vorsten, en waarin niet zelden de wegen der Goddelijke Voorzienigheid op buitengemeen treffende wijze uitkomen.

Om den zin, in elk geval van den aan het hoofd dezer aantekening geplaatsten versregel volkomen te vatten, is eene korte toelichting noodig aangaande het geslacht de Torres,

waaruit twee officieren by Nieuwpoort streden en gevangen genomen werden, Don Diego en Don Francisco. De naam van Torres werd in het Spaansche Schiereiland door twee onderscheidene adellijke geslachten gedragen: de Torres in Portugal (ook dezen evenwel uit Castilië afkomstig), waartoe onder anderen in dat Rijk de tak der Graven da Ponte behoort, en de Torres in Spanje, die in de rechte mannelijke lijn koningen van Portugal tot voorouders hebben, maar, ten gevolge van het huwelijk van Don Fernando de Portugal met Maria de Torres in de vijftiende eeuw zich genoemd hebben, deels Torres y Portugal, deels enkel Torres. Deze Don Fernando was een zoon van Don Dionis de Portugal, een zoon van Pedro bijgenaamd el Justiciero (Rechtshandhaver) koning van Portugal, uit diens huwelijk met Ines de Castro, de gekroonde na haren dood. By het overlijden van koning Ferdinand van Portugal (zoon van denzelfden koning Pedro uit zijn eerste huwelijk) zonder manlijk oir, zouden de zonen van Ines de Castro hebben moeten in aanmerking komen voor de opvolging; doch zij verbeurden door onderscheidene onvoorzichtigheden en misdrijven de gelegenheid om hun recht te doen gelden. De Portugeezen verkozen, eerst tot Regent (a^o. 1383), daarna tot Koning (a^o. 1385), den Grootmeester van Avis, D. Johan I, bijgenaamd de Wreker (el Vengador) en de Vader des Vaderlands. Deze Vorst was insgelijks een zoon van Pedro, hem na den dood van Ines geboren uit de Israëlitische Jonkvrouw Tareja (Theresia) Lorenzo. Van deze stammen alzoo af in de mannelijke lijn alle de volgende koningen van Portugal, daaronder begrepen het geheele huis van Bragança, mitsgaders talrijke geslachten van den getituleerden en niet getituleerden adel in Spanje en Portugal, — en, in de vrouwelijke lijn, al wat in Europa uit Karel den Stoute, wiens moeder eene dochter van Johan I was, en uit de Catholieke koningen Ferdinand en Isabella, zijne afkomst rekest.

De van Koning Pedro en Ines de Castro afstammende Torres en Torres y Portugal voerden het wapen van Torres; in rood vijf kasteelen van goud, gekwartierd met Portugal. Het hoofd des geslachts droeg den titel van Graaf del Villar Dompardo, met de Grandeza. Nog andere takken uit Koning Pedro en Ines vormden zich uit de veertig eigene telgen van zijn kleinzoon Don Fernando de Eça.

Bladz. 134. v. 9, 10, 11.

En gy, vooral, Mendoza!

Uit glorierijker huis geboren, dan wellicht

Het huis uws Konings zelf.

Een ten aanzien van rang, rijkdom, en overvloed van uitnemende en begaafde spruiten onovertroffen Stamhuis is langen tijd in het Spaansche schiereiland geweest dat der Hurtado's de Mendoza. De hoogste luister van dit geslacht dagteekent van de vijftiende eeuw, gelijk het geval is met ver de meeste geslachten van Spanjes hoogen adel, die niet tot den koningstam zelven in de manlijke lijn behooren. Inigo Lopes Hurtado de Mendoza, zoon van den Admirant van Castilië Don Diego, en van Maria, dochter van koning Hendrik II van Castilië, werd in 1445 door koning Johan II tot Markies van Santillana verheven. Hy was uitstekend door vele hoedanigheden in den krijg, in den Staat, en aan het hof, groot voorstander van wetenschap en poëzy, en zelve goed dichter voor zijnen tijd. Zijne zonen vormden de hoofdtakken van het stamhuis, als volgt: Don Diego (sedert a°. 1475) was de eerste Hertog del Infantadgo, wiens opvolgers de hoofden van het geslacht der Mendoza's bleven, tot dat de titel door aanhuwelyking (als veelal in Castilië, ook buiten het geval van ontstentenis van manlijke leden van het geslacht) in een ander stamhuis overging; — Don Lorenzo, de eerste Graaf van Cozuña en Burggraaf van Torija, — Don Pedro Gonzales de Mendoza, Aartsbisschop eerst van Sevilla, later van Toledo, een van de grootste Staatslieden van zijnen tijd, doorgaans genaamd de groote Cardinaal van Spanje, en bijgenaamd de »derde Koning," van wege zijn machtigen invloed by de Catholieke koningen Ferdinand en Isabella; zijn natuurlijke zoon, Don Rodrigo de Mendoza, was die Markies van Cenete, wiens dochter Mencia, de derde Gemalin werd van Henrik Graaf van Nassau, den broeder van Willem den Oude en alzoo Oranjes eigen Oom; — eindelijk, Don Inigo, Graaf van Tendilla en Markies van Mondejar, sedert de verovering van Grenada (a°. 1492), erfelijk Gouverneur Capitein-Generaal van dat Gewest mitsgaders van Andalusië.

De Admirant Don Francisco de Mendoza, die by Nieuwpoort streed en gevangen werd, behoorde tot laatstgemelden tak;

hy was zoon van den derden, en broeder van den vierden Markies van Mondejar, Graaf van Tendilla. De Admirant Don Francisco, zijnde een jonger zoon, bezat geene Grandeza of titel van hem zelve. De titels van hoogen adel die hy voert, kwamen hem aan (als wederom veelal in Spanje) van zijne Gemalin Maria Ruiz Colon de Cardona, eene dochter van den Markies van Guadeleste uit het beroemde Arragonsche huis der Cardona's. De titel en waardigheid van Admirant, die in Castilië sedert Ferdinand en Isabella erfelijk is in het huis van Henriquez, Hertogen de Medina de Rio Seco, afstammelingen van den natuurlijken zoon van Pedro den Wreede, werd in Arragon gevoerd door Mendoza's Schoonvader, en kwam alzoo, mede in den weg van aanhuwelijking, aan hem. — De titel van Admirant is (in het voorbijgaan aangemerkt) in den grond geen andere in Spanje, dan die van Admiraal in Nederland en elders, schoon de Admiranten (Almiranten) van Castilië en Arragon meermalen, en Mendoza zoo goed als uitsluitend, te land dienden; doch dit is ook elders, b. v. in Holland met Justinus van Nassau en anderen, het geval geweest.

Tot Christoffel Columbus, in Spanje Colon genaamd, had de Gemalin van Mendoza de volgende familiebetrekking. Don Diego Colon, zoon van den beroemden ontdekker van America, was door Keizer Karel V tot Hertog van Veragua en Jamaïca verheven. By ontstentenis van wettig manlijk oir, werd over de opvolging in den titel en de daaraan verbondene Grandeza lang geprocedeerd tusschen de afstammelingen van Don Diego in de vrouwelijke lijn. Onder deze behoorde de Gemalin van den Admirant de Mendoza, die dan ook onder zijne titels zich dien van Hertog van Veragua eigende, ofschoon na zijnen dood de opvolgiug is toegewezen aan den Graaf van Gelves uit den huize van Portugal, wiens moeder insgelijks eene Colon was.

Wat verder den persoon van den Admirant, zijne krijgsbedrijven, zijn gevangenschap zoo in den Haag als op het huis te Woerden aangaat, mitsgaders de gesprekken aan den disch van Prins Maurits in den nacht na den slag, — men vindt daarvan by onze historieschrijvers uitvoerige melding tot in bijzonderheden. Minder bekend schijnt hier te lande de bijzonderheid dat Mendoza, later naar Spanje teruggekeerd, en aldaar zijne Gemalin en zijne eenige dochter verloren hebbende, in den geestelijken stand trad, en op het punt was tot Bisschop van Siguenza benoemd te worden toen hij (a^o. 1623) overleed. — Ik doe, ten slotte, nog van den Admirant op-

merken, dat hy ter zelfder tijd met Filips Willem van Oranje, den Hertog van Aarschot, en nog andere Nederlandsche Grootten in 1599 te Brussel in de Orde van het Gulden Vlies opgenomen werd.

Bladz. 134. v. 13.

Uit twintig takken, met Hertogelijke kroonen

Het »twintigtal» is geen poëtische vergrooting; daar zijn er, alle de takken en takken van takken des huizes van Mendoza, (waaronder ook nog die van Don Inigo's neef, den eersten Graaf van Priego) te zamen genomen, nog veel meer geweest, indien men vooral daarbij in aanmerking neemt den stam der Portugeesche Furtado's de Mendoza (Furtado en Hurtado is, uit kracht der wel bekende verwisseling van de H met de F, in het oude Spaansch en in het Portugeesch één!), waartoe in laatstgenoemd rijk de Graven del Rio, die van Val de Reys enz. behoord hebben. Doch ook in Castilië bestonden nog Hurtado's de Mendoza, niet van Inigo Graaf van Santillana afstammend, maar van diens tijdgenoot Rodrigo Diaz Hurtado de Mendoza, stamvader der Graven van Castrogeriz, die van Orgaz, die van Lodosa, en der Markiesen de la Hinojosa. De oudere genealogisten zijn evenwel niet zeker van de gemeenschappelijke afstamming, ofschoon (hetgeen in Spanje en Portugal meermalen plaats heeft bij verscheidenheid van afkomst) de gelijkheid van naam, adel, en rang niet betwijfeld wordt. Ook is het wapen grootelyks hetzelfde. De Mendoza's, waartoe de Admirant behoorde, voerden: gekwartierd en sautoir 1 en 4 in sinopel den schuinbalk van goud in keel, 2 en 3 in goud de letters »Ave Maria» ter rechter, en »Gratia plena» ter linker, van lazuur; — de andere Mendoza's voerden alleen den schuinbalk, of kwartieren ook anders. Die van Portugal blaseoneeren op meer dan ééne wijze.

Bladz. 136. v. 3.

Een pijnigend verlangst

Naar de eindbeslissing, een van weêrzij zeldzame angst

»De victorie was aldus langen tijdt twijfelachtig, beyde par-

tijen vermoeit en t' eynden adem sijnde, soo dat de kloekmoedste hun wel hondert mijlen van daar wenschten, en geerne gevluht hadden, indien Eere en devoir hun niet wederhouden en hadde; want daer geen man zoo sterck en was, wiens hair niet te berge en stondt van vreesse, alle cholere of gramschappe verteert, het herte soo perplex ende bedwelmt als oft zy den nytersten dagh des Heeren teghenwoordig hadden gesien." Van Meteren, Fol. 440.

Bladz. 136. v. 20, 21.

Of met een hart, dat thands niet slechts van onrust slaat,
Maar ook van naberouw in 't end?

Het laatste was te wenschen geweest. Het tegendeel evenwel schijnt het geval te zijn, indien althands de opmerking van onze historieschrijvers, waaronder Wagenaar, juist is, dat bepaaldelijk van dat oogenblik de verwijdering tusschen den Prins en den Advocaat, die zoo treurig een gevolg en einde had, dagteekent. — Aan wien de schuld? Ik neem (behalve de jeugdige heftigheid, waarmede die brochures geschreven zijn) niets terug van hetgeen ik omtrent het goede recht van Maurits in de gebeurtenissen van 1617 tot 1619 in mijn Karakter van Prins Maurits (a^o. 1825) en Rechtspleging van 's Lands Advocaat Johan van Oldenbarnevelt (a^o. 1825) uiteengezet heb. Sedert is veel aan het licht gekomen, dat het goede recht zoo wel als het politiek karakter en gedrag van Maurits, en althands de »politieke» strafschuldigheid van Barneveld van alle zijden voortgaat te staven; eene overtuiging, die by elk rechtschapen gemoed zeer wel gespaard kan gaan met innig medelijden met het lot van den grijzen Staatsdienaar en zijne zelden geëvenaarde talenten. Hy was inderdaad (gelijk hem de aandoenlijke Aanteekening in de »Resolutiën van Holland" 13 Mei 1619 noemt): »een man singulier in alles. Die staet, sie toe dat hy niet valle; ende zy Godt syner siele genadig Amen." — Wat den tocht van 1600 in Vlaanderen betreft, ik voeg by het deswege aangeteekende op bladz. 352 boven, nog het volgende getuigenis van den Franschen Gezant de Buzanval (4 Julij 1600): »Croyez que ces Messieurs avaient bien joué leur État à un coup de dé, et que Mons. le Prince Maurice avoit fait paraître sa prudence devant

que partir de ce lieu, en remontrant aux États les accidens de cette entreprise et la suite infaillible et forcée d'une bataille. Il a bien montré sa résolution quand il a fallu boire la lye de ces indigestes conseils." Men zie »Archives" t. a. p. bl. 41 en vergelijk de »Introduction." — Wanneer de Heer Fruin verder voort zal gaan de geschiedenis met die kalmte en dat doorzicht te onderzoeken, die hy tot hiertoe getoond heeft te bezitten, dan zullen de vrienden van Maurits en van de Contraremonstranten voor hunne goede zaak meer aan dezen trouw- hartig liberalen Schrijver hebben, dan aan de Ypey's en soort- gelijken, die sedert lang in den boezem zelve der Nederland- sche Hervormde Kerken er een eer in stelden, de hun toever- trouwde panden ook op historisch gebied prijs te geven en te verloochenen. — Van den Heer Alberdingk Thym had men in- derdaad indien al niet het zelfde, althands een onpartijdiger oordeel mogen verwachten, dan zijne uitingen zoo over Mau- rits als Veldheer (die hem Spinola zelf, zoo ik meen, niet zou hebben gepermitteerd), als over de rechtspleging van Olden- barneveld en de Groot, zonder eenige notitie te nemen van eene historische bron b. v. als de Tweede Serie der »Archives," vooral T. II en zijne »Introduction." — Doch de Heer Alberdingk Thym zal my veroorloven, hem ook in het open- baar (behoudens mijne hoogachting voor zijne talenten en vriend- schap voor zijn persoon) te doen opmerken, dat de wijze waar- op in zijne »Isabella Clara Eugenia" (bl. 45 en 46) de nage- dachtenis van Prins Maurits beleedigd wordt, tegen alle wet en regel van historische of wetenschappelijke polemieek inloopt. Het is te wenschen, dat de geleerde Schrijver met iets dege- lijker voor den dag zal komen dan het geen hier zijne be- schuldiging van den voortreffelijken Prins zal moeten staven, — de beschuldiging van uit heerschzucht in het jaar 1621 te hebben onderhandeld over het wederbrengen der Vereenigde Nederlanden onder de gehoorzaamheid van den Koning en de Aartshertogen? Vrienden en hoogschatters van den beroemden Held en Stadhouders zouden dan op nieuw in de gelegenheid kunnen gesteld worden, hem door een bevoegde en onpartij- dige pen even glansrijk tegen deze ongehoorde blaam gehand- haafd te zien, als met betrekking tot zijnen Vader, recht en waarheid getriumfeerd heeft door het reeds herinnerd Geschrift van Dr. Bakhuizen van den Brink in 1853.

Bladz. 136. v. 28.

Tot de overwinning door uw moeiten ingewijd!

»Het is voor een krijgsman de moeilijkste, — maar tevens een heerlijke taak, geroepen te zijn, tot behoud van velen met weinigen een' strijd te gaan strijden, waarbij bereidvaardigheid tot zelfopoffering ten pligt gesteld, en nederlaag, geene overwinning te wachten is. Dien strijd heeft Graaf Ernst by Leffinghem loffelijk, en met den besten uitslag gestreden. Want Maurits kreeg hierdoor tijd, om zijn gansche leger by laag water door de haven van Nieuwpoort te doen trekken, enz.» Bosscha t. a. p. bl. 346. Men zie deze opmerking bevestigd door de eigene woorden van Graaf Casimir in zijn relaas van het gevecht van Leffinghem (Archives, 2e Série, Lett. 209, p. 38): *Toujours aye empêché l'ennemy l'espace de 5 heures, qu'il ne pouvoit marcher vers s. E. tellement que s. E. par la basse marée, qui entretens survint, avoit encores loisir, mais à grand peine, de passer le havre et se mestre en ordre de bataille, tellement que messieurs les États, s. Exc., et tout le monde m'en savent bon gré et confessent que par ma défaite ont été sauvez et gagné la bataille.»*

Bladz. 139, v. 11, 12, 13, 14.

Ik sneed met eere

»De toevlucht af der vloot. Wie onzer denkt aan vliên?

»Wy willen, wel te moê, den dood in de oogen zien,

»Wil 't God!

Dit: »met eere" en »wil 't God" was (natuurlijk by den Dichter) eene reminiscentie van Willem Lodewijk's bekend de-vies: »Will 's Gott, mit Ehre!"

Bladz. 141, v. 12, 13, 14, 15.

Diens Alberts, Rudolfs zoon en Habsburgs Rijks-
[stoelstichter.

Die Keizer Adolf sloeg, den hooggeboren Dichter

Uit Nassaus oudste bloed, hem sleurde van het zaäl

En neêrplofte in het zand, by 't rampvol Rosendaal,

Op den 2 Julij, dag van den slag by Nieuwpoort, hadden drie honderd en twee jaren vroeger ook een Nassau en een Albertus van Habsburg tegenover elkander gestaan. 'Het gold toen de Keizerskroon van Duitschland, door de Keurvorsten in 1292 opgezet aan Graaf Adolf van Nassau in de plaats van Keizer Rudolf van Habsburg, maar door diens zoon Albert wederom betwist, met dat gevolg, dat Adolf overwonnen, en met de eigene hand van zijnen mededinger gedood werd. De slag viel voor nabij Spiers of, gelijk het Abraham Saur in zijn »Parvum Theatrum» heeft, nabij Gilheim niet ver van het klooster Rosendaal, alwaar de verslagen Keizer ook begraven (later, onder Keizer Hendrik VII van daar opgegraven en in de Keizerlijke graftombe te Spiers bijgezet) is. — De Kronijk meldt, dat ook op dien 2 Julij de zoon een deel gehad heeft aan de overwinning, toen den Nassauschen held en zijn volk, gelijk by Nieuwpoort den Habsburger, in de oogen stralende. — Keizer Adolf was de oudste zoon van dien Walram Graaf van Nassau, naar wien de oudstelinie Weilburg, Wiesbaden, Usingen, enz. de Walramsche heet, terwijl die der Nederlandsche Nassaus en Oranjes de Ottosche genaamd wordt naar Otto, Walram's jonger broeder uit Henrik bijgenaamd de Rijke. — Keizer Adolf, by alle hem toegeschreeve misstappen, heeft den naam nagelaten van een niet slechts dapper en ridderlijk Vorst, maar ook van een beschermer en beminnaar der Wetenschap. «Hooggeboren Dichter» noemt hem het vers, van wege de hem toegeschreven hoogachting en misschien zelfs beoefening der poëzy. Het volgende tweeregelig versje, op een venster van het slot Adolfseik gevonden, zal volgens sommigen van hem afkomstig zijn.

»Wenn Sünde auch nicht hätte Sünden Nahmen
 »Wollt' ich mich doch der Sünde schamen.»

Bladz. 141. v, 19.

't zal Nassau zijn ditmaal!

Toespeling op het devies der Nederlandsche Nassau's, sedert Engelbrecht II van Nassau, den Vliesridder: »Ce sera moi, Nassau!

Bladz. 142. 11—12. 13—14.

- »Wilhelmus van Nassouwe
 »Was hy van Duitschen bloed!
 »Den Vaderland getrouwe
 »Bleef hy tot in den doet!»

De bekende aanhef (met een geringe, door den toestand gebodene wijziging) van Marnix nooit geëvenaard »Wilhelmuslied.” Het rijm van »bloed” en »doet” (voor „dood”) ware het te wenschen dat een zuiverder uitspraak der moedertaal ons ook nog heden ten dage veroorloofde. Men behoorde »bloed” meer op de wijze van het Engelsche »bloed” uit te spreken, als wanneer het met »dood” naauwkeurig genoeg in klank zou overeenstemmen. Immers is, meen ik, de klank »oe” in »bloed” niet dezelfde met de »oe” b. v. in »koe (cow)” — Nog een paar dergelijke toespelingen op het »Wilhelmus van Nassouwe” zijn ook in deze slotcoupletten met aanhalingsteekenen aangeduid. Dat wy het aandoenlijk verheven lied (bijna geheel ten onzent door het kleurlooze »Wien Neêrlands bloed” verdrongen) hier en elders aan van Marnix toeschrijven, behoeft, na al hetgeen in de laatste veertig jaren daaromtrent geschreven en aan het licht gebracht is, wel geene rechtvaardiging meer of uiteenzetting. Met den haar eigenen geestvollen tact heeft Mevrouw Bosboom-Toussaint het recht van Marnix door Coornhert zelve laten erkennen, waar zy hem op haar meesterlijk souper by den Kanselier Leoninus het vertrek laat instuiven met den uitroep: »De gezondheid van Prinse Mouring? die drinkt men niet zonder het lied van den heer van St. Aldegonde! — en daarop dan het Wilhelmuslied. »De Graaf van Leicester in Nederland,” Dl. II, bl. 56, 57.

Bladz. 436. v. 4.

Maar de overwinnaar in het stof gebogen, bidt.

Historisch.

Over de voordracht van den »Slag by Nieuwpoort'' op 14 Jan. 1858, wordt meer gezegd in het straks volgend overzicht van mijne hand. Daarop werd ook gezinspeeld in mijn »Harpton na des Dichters dood'', dien ik mij verstout, na zoovele andere poëtische huldeblijken van begaafder zangers, hier te laten volgen:

ISAAC DA COSTA.

EEN HARPTOON BIJ ZIJN DOOD.

DOOR

J. P. HASEBROEK.

Davidische psalmen
omruischen het wicht,
dat als onder palmen
van 't morgenland ligt.
Een lichtstraal van 't Oosten, —
als waar' 't om den Zoon
des ballings te troosten, —
daalt af op zijn koon.

En zaâm met de kleuren
van 't Oostersche land,
omweemlen hem geuren,
o Taag! van uw strand.
De Davidsharp uite
voor 't jongskên haar lied,
't verdooft hem uw luite,
o Camoëns! niet!

Maar andere zangen
poogt eerlang zijn oor
van 't speeltuig te vangen,
dat 't Noorden zich koor.
Hij hoort uw akkoorden,
o Zangzwaan van 't IJ,
en hoor! van uw woorden
een weérklank hoort gij!

Straks ruischt langs die zoomen
een beurtzang, zoo schoon,
als schaarsch werd vernomen,
van vader en zoon.
Zingt Vondel zijn galmen
Antonides voor? . . .
Neen, heerlijker psalmen
verrukken ons oor!

Maar hoort hij naar 't klinken
uws speeltuigs, o Bard!
nog dieper zal zinken
uw woord in zijn hart:
't woord, dat zijn Messias
den Jood heeft verkond;
't is of Jesaïas
hem spreekt door uw mond!

En nu paart, genieën!
niet enkel uw toon,
buigt zaâm ook uw knieën
voor 's Middelaars troon

En Gij, droegt ge uw Dichter
 zijn harp achteraan,
 zoek thans uw Verlichter
 ter zijde te staan.

Eliza! treed nader!
 Gods stem in uw ziel
 roept u naast den Vader,
 wiens kleed op u viel.
 De strijd ga ontbranden,
 met d' Eeuwgeest aanvaard,
 gij sterkt hem de handen:
 één luit en één zwaard!

Laat smaden, wie smaden,
 Geen kruis maakt u schuw:
 't heeft Jezus beladen,
 het kome ook op u.
 Gij deelt in het lijden
 des Mans aan uw zij',
 gij blijft hem in 't strijden
 tot 't stervensuur bij.

Hoe heft daar het orgel
 een uitvaartlied aan?
 Uit stervenden gorgel
 klonk 't doodslied der Zwaan.
 Het hert vond de bronnen,
 waarnaar 't heeft gehijgd . . .
 zijn ruste is begonnen,
 zijn pelgrimslied zwijgt.

Wie zal hem vervangen,
 den eenigen Bard?
 Hoor, nieuwe gezangen
 uit 's Kweekelings hart!
 Kan 't zijn, dat zijn luite,
 lang spraakloos, weêr klinkt,
 en, toovrende fluite,
 elk boeit, waar ze zingt?

Hoe statelijk ruischen
 haar toonen daarheen!
 Gij hoort in hun suizen
 de stem van 't Verleên.
 De Jaren, zij stijgen
 hun graven weêr uit, (*)
 en de Eeuwen, zij krijgen
 weêr geest en geluid. (†)

O wonder gemengel
 van Oost en van Noord
 in 't klankengestremgel
 van toon en akkoord!
 O eenig gewemel,
 in 't eenige lied,
 van aarde en van hemel
 als nergens zich biedt!

Maar hoe? Van die snaren,
 wat toon, die daar klinkt?
 't Is alsof vóór jaren
 de jongeling zingt.

*) Vijf-en-twintig jaren.

(†) 1648 en 1848.

Bood hij onzen dapperen
 toen 't zegeloof aan, (*)
 luid laat hij nu klapperen
 de Nieuwpoortsche Vaan! (†)

Zeeghaftige toonen
 der Neêrlandsche luit!
 De grootste onzer Zonen
 stort in u zich uit!
 Stort, waar hij gaat sneven,
 In u met zijn geest
 ook d' adem en 't leven! . . .
 De Bard is geweest.

De Bard moge zwijgen,
 de Christen, hij spreekt,
 bij 't zuchten en hijgen,
 waar 't harte bij breekt;
 maar dwars door zijn zuchten,
 triumf! rijst zijn kreet,
 laat de aard mij ontvlugten,
 mijn huis is gereed.

Wie dankbaar, en teder,
 biedt ginds hem een kroon?
 Maar hij werpt haar neder
 voor 's Eeuwigen Zoon!
 Geen kronen, geen kransen
 voor 't zondige hoofd!
 Den Christus die glansen!
 Slechts Christus geloofd!

Ter verjaring van den veldslag bij Waterloo.

†) De slag bij Nieuwpoort.

Maar wat hoor ik ruischen?
 Hoe orgelt gindsch koor
 met hemelzoet suizen
 weër 't tempellied door! . . .
 Een hert weër ontkomen
 aan 't blaakren der zon,
 groet juichend de stroomen
 uit de eeuwige Bron! (*)

1891M
 1892
 1894
 1895
 1897
 1898
 1899
 1900
 1901
 1902
 1903
 1904
 1905
 1906
 1907
 1908
 1909
 1910
 1911
 1912
 1913
 1914
 1915
 1916
 1917
 1918
 1919
 1920
 1921
 1922
 1923
 1924
 1925
 1926
 1927
 1928
 1929
 1930
 1931
 1932
 1933
 1934
 1935
 1936
 1937
 1938
 1939
 1940
 1941
 1942
 1943
 1944
 1945
 1946
 1947
 1948
 1949
 1950
 1951
 1952
 1953
 1954
 1955
 1956
 1957
 1958
 1959
 1960
 1961
 1962
 1963
 1964
 1965
 1966
 1967
 1968
 1969
 1970
 1971
 1972
 1973
 1974
 1975
 1976
 1977
 1978
 1979
 1980
 1981
 1982
 1983
 1984
 1985
 1986
 1987
 1988
 1989
 1990
 1991
 1992
 1993
 1994
 1995
 1996
 1997
 1998
 1999
 2000

Bladz. 147.

[EEN ALOUD PINKSTERLIED. Een vertolking van het Latijnsche oud-christelijke kerklied, thans nog onder de liturgische zangen der Roomsche kerk in gebruik, dat aanvangt: Veni Creator Spiritus. Dit Pinksterlied werd in de »Heraut» het eerst gedrukt.]

1891
 1892
 1893
 1894
 1895
 1896
 1897
 1898
 1899
 1900
 1901
 1902
 1903
 1904
 1905
 1906
 1907
 1908
 1909
 1910
 1911
 1912
 1913
 1914
 1915
 1916
 1917
 1918
 1919
 1920
 1921
 1922
 1923
 1924
 1925
 1926
 1927
 1928
 1929
 1930
 1931
 1932
 1933
 1934
 1935
 1936
 1937
 1938
 1939
 1940
 1941
 1942
 1943
 1944
 1945
 1946
 1947
 1948
 1949
 1950
 1951
 1952
 1953
 1954
 1955
 1956
 1957
 1958
 1959
 1960
 1961
 1962
 1963
 1964
 1965
 1966
 1967
 1968
 1969
 1970
 1971
 1972
 1973
 1974
 1975
 1976
 1977
 1978
 1979
 1980
 1981
 1982
 1983
 1984
 1985
 1986
 1987
 1988
 1989
 1990
 1991
 1992
 1993
 1994
 1995
 1996
 1997
 1998
 1999
 2000

Bladz. 149.

[AAN EENE JEUGDIGE VRIENDIN. Dit gedichtje werd geschreven als albumvers, weinige dagen vóór het uitbreken der doodelijke ziekte, die eindigde met den Dichter ten grave te slepen. Op het treffende, bijna profetische der uitdrukking van vermoedenis en afmatting bij den Zanger »van Nieuwpoorts slag» zal het naauwelijks noodig zijn den lezer opmerkzaam te maken.]

1891
 1892
 1893
 1894
 1895
 1896
 1897
 1898
 1899
 1900
 1901
 1902
 1903
 1904
 1905
 1906
 1907
 1908
 1909
 1910
 1911
 1912
 1913
 1914
 1915
 1916
 1917
 1918
 1919
 1920
 1921
 1922
 1923
 1924
 1925
 1926
 1927
 1928
 1929
 1930
 1931
 1932
 1933
 1934
 1935
 1936
 1937
 1938
 1939
 1940
 1941
 1942
 1943
 1944
 1945
 1946
 1947
 1948
 1949
 1950
 1951
 1952
 1953
 1954
 1955
 1956
 1957
 1958
 1959
 1960
 1961
 1962
 1963
 1964
 1965
 1966
 1967
 1968
 1969
 1970
 1971
 1972
 1973
 1974
 1975
 1976
 1977
 1978
 1979
 1980
 1981
 1982
 1983
 1984
 1985
 1986
 1987
 1988
 1989
 1990
 1991
 1992
 1993
 1994
 1995
 1996
 1997
 1998
 1999
 2000

Bladz. 150.

[GELUKWENSCH AAN MEESTER EN ARBEIDERS, ENZ. De laatste jaren van Da Costa waren ten deele niet het minst vervuld geworden door zijne zorgen voor de uitgave van den „Kompleeten Bilderdijk.” Nauw was de betrekking tengevolge van die uitgave tusschen hem en den Heer A. C. Kruseman als uitgever der dichtwerken ontstaan. Men weet uit de prachtige jubelrede bij de honderdste verjaring van Bilderdijs geboortedag, hoe hoog Da Costa het gedenkteeken stelde, aan zijnen

(*) Bij de uitvaart van DA COSTA werd, even als vroeger bij die van BILDERDIJK, door het orgel de zangwijze van Psalm XLII gespeeld.

Meester opgericht »door middel der persen van de Nederland sche bakermat der drukkunst.» Om nu bij de voleinding des werks aan die persen, zoowel als aan de bij haar drukwerk bezig geweest zijnde arbeiders een eigen dichterlijke hulde van dankbaarheid te brengen, werd deze Gelukwensch geschreven, niet zonder kennelijke herinnering aan het bekende »Lied von der Glocke,» van Schiller, ter eere van wien in Duitschland juist in die dagen een soortgelijk jubelfeest tot aandenken aan diens honderdsten geboortedag gevierd werd.]

Bladz. 154.

[AAN MIJNE GELIEFDE GADE. De slotgalm van des Dichters laatste zangen bezingt eigenaardig de dierbare vrouw, welke het voorregt gehad heeft, meer dan iemand of iets (buiten den éénigen Naam die boven allen naam is) de harp des Dichters door zijn geheele dichterlijke leven heen te bezielen, en tot het uitstroomen van dichtgalmen op te wekken. Dit kleine lied werd met veege, bijna stervende hand, voor den laatsten bundel van de Bilderdijs-uitgave geschreven, en draagt geheel den toon eens afscheids, waarvan het, meer dan de Dichter zelf wist, later ook de aandoenlijke beteekenis en eenige waarde verkreeg.

Wederkeerig was het leven der treurende weduwe na des Geliefden dood een voortdurende rouw, uit- en inwendig, een nimmer rustend verlangen des wederziens, waaraan na een langdurig, met kinderlijk geloof gedragen lichaamlijden, hare eindelijke ontbinding door den dood, op 26 November 1867, de langgewenschte voldoening schonk.]

OVERZICHT

VAN HET

LEVEN EN DE WERKEN DES DICHTERS.

OVERZICHT

VAN HET

LEVEN EN DE WERKEN DES DICHTERS.

Toen Da Costa het werk, dat zijn jongste dagen grootelijks innam en vervulde, de uitgave der komplette dichtwerken van zijnen onvergetelijken Meester had voltooid, bekroonde hij dien arbeid door, als ik het zoo uitdrukken mag, in den voorhof van de dichterlijke Boekerij een standbeeld te plaatsen, dat den Dichter zelve levensgroot en naar het leven voorstelde: hij schreef de levensschets des Zangers met het opschrift: De Mensch en de Dichter Bilderdijk. De mensch en de dichter. Gelukkige samenvoeging; en niet alleen in dien zin, dat beide tot ééne zelfde persoonlijkheid behooren, en als zoodanig niet wel kunnen gescheiden worden, maar ook in die beteekenis, dat de dichter niet volkomen kan worden begrepen, en nog minder in het rechte licht beschouwd en op den waren prijs geschat, indien men niet in den mensch als het ware den levenden commentaar op het werk des dichters heeft gezocht en gevonden. Wie met den mensch Bilderdijk onbekend bleef, kent den dichter van den Ondergang der eerste Wereld maar tenhalve: hij gelijkt eenigszins naar den vreemdeling, die de taal, waarin een dichter schreef, slechts gebrekkig verstaat.

Geldt dit nu van Bilderdijk, den meester, het is vooral niet minder van toepassing op Da Costa, den leerling, bij wien, niet minder dan bij zijnen voorganger, de innigste harmonie tusschen leven en lied, tusschen werk en woord, tusschen den kunstenaar en zijne kunstgewrochten bestaat. Vandaar dat het bij den jonger, niet minder dan bij zijnen leermeester, ter waardering van zijne poezie, zoowel als ter verklaring van den gang zijner dichtelijke ontwikkeling, volstrekt noodig is, hooger op te klimmen. Even als men, om de bron van een hel-

deren, breeden en vruchtbaarmakenden stroom te vinden, naar de hoogten der bergen moet opstijgen, waar zijn ader opwelt, moet men om tot den oorsprong van den blinkenden stroom der Da Costiaansche poezie op te klimmen, zich naar de hoogten begeven, waar, in de stilte en de verborgenheid der eenzaamheid, het leven van den mensch uit de diepe aderen van goddelijke bestemming, opleiding en vorming opwelt. Wat was Da Costa als Dichter? Gij weet het vanzelf, als gij weet, wie hij als mensch is geweest.

Ik wensch dan eene proeve te nemen, of ik, door het in gedachtenis brengen van eenige levensbijzonderheden van Da Costa, eene bijdrage tot beter verstand van den inhoud, geest en toon zijner poezie leveren kan. Het is waar, wat ik zoo doende beproeven wil, is in den jongsten tijd ook door anderen, en soms op hoog verdienstelijke wijze en met gelukkigen uitslag beproefd: in zeker opzicht zou dus mijne Proeve overbodig kunnen schijnen, bijna als of ik water in de zee wilde dragen. Maar men vergunne mij eene bescheidene opmerking. De verschillende brochures, over Da Costa in den jongsten tijd uitgegeven, hebben meer den vorm van vlugschriften, en schijnen als zoodanig minder bestemd om lang te duren. Daarentegen, als ons niet alles bedriegt, zal de tegenwoordige uitgave der komplete dichtwerken van Da Costa langer blijven bestaan, en nog bij een tal van volgende geslachten als voorraadkamer der dichtvruchten van een in zijne soort weérgaloos genie worden gewaardeerd en in waarde gehouden. Is dit waar, dan schijnt juist voor degenen, die na ons zijn zullen en met ons Da Costa als dichter zullen bewonderen en liefhebben, een eenvoudig overzicht van zijn leven, in verband met zijne poezie, door een tijdgenoot en vriend, niet gansch overtollig te zijn. En het is op dien grond, dat ik met eenige vrijmoedigheid de pen opneeme om mij tot die taak te zetten. Waar echter het werk, aldus door mij aanvaard, als van zelf eenigszins moeilijker en teederder wordt dan een kort woord van bloot letterkundige inleiding voor deze uitgave zou geweest zijn, moge de uiting van den wensch naar een zachtmoedig oordeel niet te vergeefs zijn geschied!

Eer ik echter verder ga, wensch ik mij omtrent één punt te verklaren. Waar ik het verband ga aanwijzen, dat ik tusschen den mensch en den dichter Da Costa meen te zien, zal het wel nauwelijks noodig zijn mij vrij te waren van de ver-

denking, alsof ik, zoo sprekende, het genie des dichters als een natuurlijk en noodzakelijk produkt van zijne uitwendige levensomstandigheden zou willen beschouwd hebben. Verre van mij zulk een wijze van beschouwing! De levensomstandigheden des menschen zijn als de bodem, waarin het zaad wordt nedergelegd, de zonneschijn die het zaad rijpen en de regen die het zwellen doet, de warmte die het ontwikkelt en de koude die het stevigt en sterkt: maar na dit alles blijft, ter verklaring van de gedaante en den wasdom en de vrucht des zaads, het acht nemen op het zaad-zelf over, van welks innerlijke geaardheid het in de eerste plaats afhangt, welken vorm de plant aanneemt en welke vrucht zij brengt. Zoo is het ook met den mensch; zoo met dien uitverkorene onder de menschen, dien men een dichtgenie noemt. De gave, aan dat genie eigen, het oorspronkelijk, scheppend vernuft, is het eigendom van den mensch zelve, hem door zijnen Maker geschonken; dat verklaart alleen de hooge plaats, die de bezitter van zulk eene Godsgave, bij behoorlijke ontwikkeling, onder de menschen beslaat: en ook hier geldt het bekende: *poeta nascitur, non fit*. De dichter wordt geboren en niet gemaakt. — Maar dit eenmaal vastgesteld zijnde, worde tevens de invloed erkend, dien het leven des menschen op de ontwikkeling der natuurgave van het genie bezit. Gelijk de Voorzienigheid het werk des Scheppers voortzet, zet ook bij den mensch in het algemeen, en bij den dichter in 't bijzonder, de gang en leiding Gods met hem in den weg zijner levenservaringen het werk voort, dat met de schepping van den hem eigen en kenmerkenden geest begon. Den weg dier ervaringen bij den dichter na te gaan, is dus te gelijk zijne poezie te verklaren; en ook hier mag het bekende woord worden toegepast, dat wie den dichter recht verstaan wil, zich naar des dichters land begeven moet. Dit nu alleen, en niets anders, niets meer, bedoelt de hier te geven schets. Wij volgen daarin den zilveren vloed der Da Costiaansche poezie van den beginne tot den einde, als langs de kronkelende lijnen en bochten van zijn uitwendig, menschelijk, maatschappelijk, godsdienstig leven.

Wie Da Costa noemt, noemt den naam van een dichter bij uitnemendheid, haast had ik gezegd van een eenig dichter. Het is waar, Da Costa zelf heeft tegen die benaming in zijne feestrede op den honderdsten jaardag van Bilderdijks geboorte geprotesteerd. »Ik heb, zegt hij, voor die vermetele uitdruk-

king: eenig, waar het bloote stervelingen geldt, geen hart. Daar bestaat voor mij maar één gebied, waarover een zon is opgegaan en schijnen zal blijven, die, in waarheid eenig, geen ander, geen gelijk, zelfs geen minder licht naast of onder zich gedooft aan het uitpansel, door haar beheerscht." Verre is het dan ook van mij, in dien sterksten zin het woord eenig op Da Costa te willen toepassen. Maar men kan het ook nog anders verstaan. Men kan daaraan bloot de beteekenis hechten, dat hij, dien men met dien naam versiert, iets gansch eigenaardigs en oorspronkelijks heeft, hetwelk men bij geen ander in 't geheel, of zoo rijk en krachtig wedervindt, zoodat hij, ook zonder misschien de grootste van allen te wezen, toch onder zijne kunstbroeders als een Eenling daarstaat. En in dien zin meen ik dat de benaming van eenig aan Da Costa niet kan worden betwist; in dien zin geloof ik dat de dichter ¹⁾ van hem te regt gezegd heeft:

Geen gave of ze is Godes, EN EENIG BLIJKT DE UWE.

O, voorzeker: daar zijn, indien niet binnen, dan toch zeker buiten Nederland, grooter dichters geweest dan hij, en vooral, wanneer men bij de bepaling van eens dichters grootheid niet alleen de verhevenheid en schoonheid van enkele dichtgewrochten, maar ook den omvang, rijkdom en verscheidenheid der voortbrengselen van het dichtgenie mede in rekening brengt: hoe verre staat dan Da Costa, om alleen dezen te noemen, bij eenen Bilderdijk achter, van wien terecht gezegd is: »Bilderdijk heeft geen enkel kunstvak onaangeroerd gelaten; in alles heeft hy zijn geluk en zijne krachten beproefd. Tusschen de Vertelling en het Heldendicht heeft hy geen enkelen vorm van dramatische poezie overgeslagen; en geen dichtstijl, dien gy plaatsen kunt tusschen de Pindarische Ode en een Samenspraak in den toon van het dagelijks gesprek, liet hy ongebruikt." ²⁾ En toch, wie kan het aan den anderen kant ontkennen, dat, waar Da Costa zijne vleugelen het breedst uitslaat en zijne vlucht het steilst verheft, hij al spoedig eene hoogte bereikt, waartoe het Bilderdijk zelven niet, of niet dan hoogst zelden, gegeven werd op te stijgen?

En te dezen aanzien overtrof Da Costa niet alleen Bilderdijk, maar alle dichters van het thans levende geslacht, zoo verre ik er over kan oordeelen. Er is in Da Costa — hoe zal ik het

¹⁾ Potgieter.

²⁾ Beets.

noemen? een nagalm van de poëzie van het heilige Oosten, dien men misschien bij geen anderen ongewijden zanger in die mate vindt. Men heeft hem meermalen een profetenzoom genoemd, en waarlijk! die naam is niet kwalijk gekozen: het is soms als hadde hij mede behoord tot den kring van profeten-jongeren, die op de groene bergen van Israel in de aldaar opgerichte loofhutten, onder het oog en in de school van een Samuel of Elia gevormd, eenigszins den geest huns Meesters in zich hadden opgenomen, en daarvan in hunne heilige liederen ter eere van Jehova, wier galm met het geluid hunner speeltuigen van de bergen nederdaalde, deden blijken. En toch is hiermede de hem kenmerkende eigenaardigheid van Da Costa nog niet gansch en al uitgesproken. Immers, hij, de Hebreuwsche profetenzoom was dit niet alleen, hij was ook Westerling, zoowel in stemming als vorming: de Grieksche Muze had voor hem niet te vergeefs gezongen: de Germaansche geest bleef den genaturaliseerden Nederlander niet vreemd: al de invloeden, waardoor hij en zijn geslacht, beginnende van Jeruzalem, waren heengegaan, deden zich beurtelings, sterker of zwakker, maar altijd in eenige mate bij hem zien en gelden. Om dus het gelijkend beeld van zijne poëzie voor onze oogen te stellen, moeten wij den blik niet alleen hooger opheffen, maar ook wijder in 't ronde slaan. Op de vrage: van waar het zeldzaam en eenig verschijnsel, dat ons Da Costa te midden zijner kunstbroeders hier en elders, vertoont, moeten wij ons zelve het antwoord geven: »Vraag het den mensch!»

Vraag het den mensch! Gedenk allereerst aan zijne afkomst. Van waar is hij? Hij is een zoon van het Oosten. Ieder beminnaar der Da Costiaansche poëzie kent de merkwaardige regelen van buiten, waarin hij zich daarop ter kenschetsing van zijn dichtgenie beroept:

Ik ben geen zoon der laauwe Westerstranden!
 Mijn vaderland is daar de Zon ontwaakt!
 En als de gloed der Libyaansche zanden,
 zoo is de dorst naar Dichtkunst, die my blaakt!

Er is in hem een vuur, dat als aan de zon van het Morgenland ontstoken, door de eeuwenlange ballingschap uit het land der zon, ja, door zoovele honderden van winters, door zijne Vaderen in het koude Noorden doorgebracht, niet is uitgedoofd,

wat zeg ik, in volle kracht en gloed ook nog tusschen de sneeuw onzer koudere luchtstreken blaakt. Men ziet het, als men hem ontmoet, den mensch, maar men ziet het ook den dichter aan:

Hoe heeft niet de Oosterzon de Vaders
 van dezen ijvraar eens gegloeid!
 Hoe bruischt een vuursprank hem door de aderen
 van 't heilig bloed, dat S e m doorvloeit!

Reeds dit geeft aan zijne gedichten iets oorspronkelijks, iets eigenaardigs, dat hem karakteriseert. Men leze zijn H a g a r: is het niet als of de gloed der woestijn, waarin »de moeder Ismaels” bij dezen haren van dorst verterenden zoon neder zit, u tegenwaait, als gij dit dóór en dóór Oostersch gedicht doorleest? Leg de Hagar van onzen Loots daarnevens, en zie hoe de poezie des eenen den Westering, gelijk die des anderen den dichter uit het Oosten verraad!

En niet alleen was Da Costa oorspronkelijk uit het Oosten herkomstig, hij was tevens een zoon van Israel. Zijn speeltuig is geen luit van eenen Hafiz, die de genoegens en weelden der liefde bezingt; het is de harp van eenen zanger des heiligen Volks, van eenen stamgenoot des mans, die »liefelijk was in de psalmen Israels.” Gelijk Da Costa, als mensch, boven alles Israeliet was, en zich als zoodanig gaarne liet gelden, spreekt dit Israelitisch karakter ook sterk in zijne poezie. Zijne zangster was inderdaad, zooals hij zelf in een zijner liederen het uitdrukte, »eene Sionite;” men kan op haar toepassen, wat de dichter zijner Sionite in den mond legt:

Aan Babels wateren gezeten
 denk ik aan Sion, en verteer.
 Jerusalem! hoe zoude ik U vergeten?
 Mijn regterhand vergeet' zich zelf veeleer!

Dit Oostersch-Israelitisch karakter vertoont zich niet alleen in den gloed zijner poezie, maar ook in haren inhoud en vorm, die soms al zeer verre afwijkt van hetgeen de Westersche smaak lief heeft en eischt. Of wat dunkt u, om één voorbeeld te noemen, van eene voorstelling waarbij de dichter, na zichzelf met een paard vergeleken te hebben, dat zijnen berijder gehoor-aamt, aldus eindigt:

Mijn God! mijn ziel verlangt voor U ten krijg te spoeden!
 Maar gaat die zucht te ver, o! tem mijn ongeduld!
 Het klemmen van Uw toom zal my de hoop doen voeden,
 dat Ge in den dag des strijds mijn Ruiters wezen zult!

Maar waar Da Costa aldus verder gaat, dan men in een zanger uit onze luchtstreek zou kunnen goedkeuren, bij hem draagt de vorm de gedachte: de taal der bezieling, wier gloed zich aan den lezer mededeelt, doet hem hier verschoonen, wat anders en elders met de eischen van zijn schoonheidsgevoel strijden zou: de uitheemsche gedaante der vrucht verklaart en verschoont haren voor ons anders te sterk-riekenden geur.

Toen Israel het heilige land verlaten moest, weken niet weinige van zijne zonen naar Spanje en Portugal. Daar herleeft weders eenigszins de uitgedorde stam: daar werden de zonen van Jakob eenigermate inheemsch: daar werden zij niet alleen als ballingen gastvrij onthaald, zij verkregen er rechten en waardigheden, anders voor ingeborenen en burgers bewaard; ja, sommigen van hen werden in den ridderstand opgenomen en verwierven zich een adelijk wapenschild. Bekend is het hoe hoog de prijs was, dien Da Costa ook op deze herinnering stelde: hoezeer hij er zich op verhief, niet alleen Israelitisch-koninklijk, maar ook Spaansch-ridderlijk bloed in zijne aderen te dragen. Het door hem geschrevene over Adelijke geslachten onder de Israeliten in den Navorscher kan daarvan ten overvloede getuigen. En inderdaad, ook hier wederom laat zich de invloed van deze lotwisseling van het geslacht des dichters in zijn persoonlijk en dichterlijk karakter niet onbetuigd: er is in Da Costa iets ridderlijks, iets krijgshaftigs, iets fiers en hooghartigs, dat aan den Spaanschen hidalgo doet denken. Hij heeft den strijd lief, meer misschen dan voor zijn geluk, en zeker voor zijne rust te wenschen was. Maar waar hij in het krijt meent te moeten nederdalen, strijdt hij op ridderlijke wijze, met open vizier, zoodat zijn tegenstander hem wel de overwinning betwisten, maar hem zijne achting niet ontzeggen kan. Dit ridderlijk-militair karakter, het vertoont zich niet alleen in eenen heldenzang, gelijk de Slag van Nieuwpoort, maar het openbaart zich ook, wat men minder verwacht zou hebben, in zijne geestelijke liederen uit de eerste periode van zijn christelijk leven. In die zangen slaat hij den

toon van eenen geestelijken Tyrteus aan, en rechtvaardigt hij de beschrijving, die hij zelf van den waren dichter gaf, toen hij als eerste vereischten der poezie vorderde:

Gevoel, Verbeelding, Heldenmoed!

De storm der vervolging dreef de ballingen van Israël in het Zuiden, straks weder vandaar, meer en meer noördwaarts, en zoo kwamen zij eindelijk ook in het gastvrije Nederland. Daar, zoo ergens, vonden zij een tweede vaderland. Maar wederkeerig vergolden zij hun verleende herbergzaamheid door hunne gehechtheid aan het land en volk, dat hun herberg schonk. Ook dit gevoel leefde krachtig in onzen Da Costa. Nauwelijks kan een inboorling, »wien Neêrlandsch bloed in de aders vloeit,» Nederland meer liefhebben dan Da Costa, de vreemdeling en gast uit het Oosten. Wel was hij er verre af om, gelijk sommigen zijner stamgenooten, het voorkomen aan te nemen van deze vreemdelingschap te willen vergeten of anderen te doen vergeten: integendeel, hij beschouwde zich gaarne als »vreemdeling en bijwoner» in ons midden, en waar dit gevoel in hem ontwaakte, was hij gewoon te spreken als of hij niet tot ons behoorde: ú w vaderen, ú w land, ú w volk. Maar dit belette niet, dat hij, wat de gezindheid zijns harten betreft, die vaderen, dat land en dat volk zich op de innigste wijze aantrok en in al hun lief en leed, niet als een tijdelijke gast, maar als een werkelijk lid des huisgezins deelde. Hoe vele afzonderlijke gedichten van vaderlandschen inhoud en toon zijn daar om dit te staven, van het lied af: *H e r d e n k i n g v a n W a t e r l o o* getiteld, tot op den zang, waarin hij de komst van den derden Willem op zijnen troon vierde. Maar vooral blijkt die echt-vaderlandsche stemming in het geheel zijner poezie, waarin op menigte van bladzijden liefde voor de glorie onzes lands als een bezielende adem leefde en ruischte. Wél mocht hij daarom van zich zelve getuigen:

O! hy zong — uit de zucht, die nog leeft in zijn aadren,
 schoon met mindere snelheid van dichterklijk bloed, —
 dan eens Dichtkunst en Min, dan eens 't lot zijner Vaadren
 of het land, eens dien Vaaderen zoo gul en zoo goed.

Nederland te noemen en van Oranje te zwijgen — hoe zou het mogelijk zijn? Maar voor wien ooit, voor Da Costa zou het ten eenenmaal onmogelijk zijn geweest. Indien hij Nederland

als een tweede vaderland lief had, die liefde concenteerde zich als het ware in zijne ingenomenheid met het edel geslacht der Vorsten, door wie het Gode behaagde Nederland te maken tot hetgeen het geworden is. Hij was ook in dit opzicht geheel de leerling, de dichterlijke zoon van Bilderdijk, den Dichter der *Vaderlandsche Oranje-zucht*. Die Oranje-zucht bezielde ook Da Costa; zij gaf hem menig gedicht in de pen. Zij gaf geboorte aan die dichterlijke medaillons, waarin hij, in den vorm van bijschriften, onderscheidene beeldtenissen der Oranjevorsten met de keurigheid eens miniatuurschilders maalde. Zij deed hem in den Slag van Nieuwpoort, in den grooter en grootscher stijl eens historieschilders, met niet minder geestdrift de heldenfeiten van Maurits afmalen, dan waarmede een Vondel de groote daden van Frederik Hendrik ten paneele bracht. Zij deed hem met bijna stervenden mond nog juichen:

»Wilhelmus van Nassouwe
was hy van Duitschen bloed.
Den Vaderland getrouwe
bleef hy tot in den doet.
By leven en by sneven
in God, zijn Heer, getroost,
is Neêrland nagebleven
Zijn zegen — en Zijn kroost.

Waar nu Da Costa in Nederland het levenslicht aanschouwd had, werd dit land zijner geboorte als van zelf tevens de plek zijner opvoeding en vorming als kind en knaap en jongeling, niet alleen in den moederlijken schoot des huisgezins, maar ook binnen de wanden van school en hoogeschool. Opmerkelijk was zijne vroege ontwikkeling, die reeds op zichzelf een schoone toekomst scheen te beloven: ongemeen daarbij de geestdrift, waarmede hij zich op de studie der oude Letteren wierp. Men zou anders nauwelijks in den jongeling

met Oostersch dichtervuur in de âren,

zulk een liefde voor de dichtvoortbrengselen der klassieke school hebben verwacht, die immers bij den gloed der Israelitische poezie afsteken als het zachte maneschijnsel bij het middaglicht der blakende zon. Da Costa aarzelde dan ook niet, met het oog op den vorst der Grieksche dichters, Homerus, uit te spreken:

Maar hoe ge ook praat in 't Rijk der dichtgeluiden,
 hoe eeuw aan eeuw ter neêr knielt voor uw lied;
 (wil, achtbre schim! my niet dit woord misduiden!)
 ook gy voldoet den eisch mijns boezems niet!

En toch, die Homerus, hoezeer was hij desniettemin van jongs af het voorwerp van de bewondering en hulde, die de Oosterche profetenzoon niet minder dan zijn meester, de klassieke Bilderdijk, hem steeds toedroeg en toebrecht! Ja, die liefde was niet alleen eene liefde der jeugd, zij bleef hem tot het einde zijns levens bij. Ik herinner mij dat ik hem, naar aanleiding van de voordracht van zijn Slag van Nieuwpoort, eenmaal vroeg of hij ter verlevendiging van zijne herinnering aan Homerus, wiens voorbeeld hem bij de vervaardiging van dit dichtstuk hier en daar zoo kennelijk voor oogen had gestaan, de Ilias van dien zanger nog eens opzettelijk had herlezen? — »Het was niet noodig (was zijn antwoord, terwijl hij met een sprekend gebaar op zijne borst wees), hij leeft hier!» — En niet alleen Homerus was hem dierbaar. Nog sterker misschien voelde hij zich tot Eschylus aangetrokken, tot Eschylus, den Grieksch Oosterling (als ik hem zoo noemen mag), die van alle dichters der klassieke wereld wellicht het meest tot de zangen van het gewijde Oosten nadert. Vandaar dat de jongeling, in wien de liefde voor de Grieksche Muze en de Sionitische zangster zich te zamen vereenigde en huwde, aan Eschylus eene liefde en eenen arbeid wijdde, door geen ander dichter van Hellas of Latium gedeeld. Da Costa vertolkte van hem twee geheele treurspelen, de Perzen en de Prometheus, en nog een fragment uit de Zeven tegen Thebe. En dat hij ook deze eerste liefde tot zijn einde toe getrouw bleef — hoe duidelijk bleek dit niet in de Proeve van Overwerking van den aanvang van de Perzen, waardoor hij nog in 1853 het werk zijner jeugd zocht te verbeteren en aan te vullen.

En die liefde voor de klassieke Letteren, zij nam niet weinig toe, toen hij den echt-klassieken en smaakvollen David Jacob van Lennep tot leermeester verkreeg. Wat hij aan dezen hoogvereerden onderwijzer, zoowel voor zijne kennis van de Grieksche Oudheid, als inzonderheid ook voor zijn beter en dieper inzicht in de Geschiedenis der volken, en allereerst zijns eigenen volks, verschuldigd was, — dit heeft hij met de hem eigene geestdrift der dankbaarheid meermalen uitgesproken en als uit-

geroepen. Aan van Lennep droeg hij, te gelijk met Bilderdijk, zijne proeve van vertolking uit Eschylus op: hij roemt hen daarbij in éénen adem, als degenen,

wier milde zorg geleerdheids eêlste schatten
 ondekt heeft aan 't verlangen van mijn jeugd,
 en in dien les den kostbrer wist te omvatten
 van 't ware goed, van wijsheid, recht en deugd.

Dat ook in deze genegenheid des jeugdigen mans de tijd geene verandering of vermindering bracht, maar ook daarop het *Semper idem*, de leuze van zijnen meester, door hem werd toegepast, — wie Da Costa zag en hoorde, had telkens gelegenheid het op te merken. In het openbaar bleek daarvan, onder meer, bij den vijftigjarigen jubel des hoogleeraars, waaraan Da Costa mede deel nam, en waarbij hij hem een lied toezong, waarin de schoonheid van den dichterlijken vorm met de teederheid der daarin uitgedrukte gevoelens en den heiligen gloed der daarin uitgestorte bede om den voorrang streed. Inderdaad, Da Costa was in zijne genegenheden getrouw als weinigen, en indien iemand de dankbaarheid het geheugen van een liefhebbend hart genoemd heeft, dat geheugen ontbrak hem allerminst. De geheele man teekent zichzelf in dit opzicht als hij aan het hoofd van de levenschets van Bilderdijk met zooveel vurigen hartstocht aan den éénen kant als (ter eerbiediging van de grenzen tusschen hetgeen den mensch al of niet toekomt) met verstandige terughouding aan de andere zijde schreef: *Indien ik u vergete —*

Indien ik u vergete — — Inderdaad, die geknotte uitroep, hij schildert op welsprekende wijze de onuitsprekelijke innigheid des gevoels, waarmede Da Costa aan Bilderdijk verbonden was, aan hem, van wien het in de Feestrede heet: »De groote man, my een onvergetelijk weldoener, o laat mij liever zeggen in liefde en kweeking een vader.» — Op de treffendste en aanschouwelijkste wijze heeft Da Costa een- en andermaal den aanvang der vriendschapsbetrekking tusschen den beroemden dichter en den tot nu toe ganschelijk onbekenden jongeling geschetst. Hoe weinig vermoedde zoowel de een als de ander bij de eerste kennismaking, hoe nauw de band stond te worden, die hen eens te zamen zou vereenigen! Hoe weinig doorzag Bilderdijk, dat hij in dien jongeling een jonger, en welk een jonger! ja, in som-

mige opzichten een mededinger voor zich zag! — Da Costa, die vroeger uitsluitend de Latijnsche poezie beoefende, had ook beproefd de hand aan de Nederlandsche luit te slaan. Een vrucht van die proefneming werd Bilderdijk onder de oogen gebracht. Hij vond reden den jeugdigen zanger aan te moedigen, en gaf hem dit in persoon te kennen, — en ziedaar den eersten draad van dat snoer der liefde, dat later beide meester en leerling zoo onverbrekkelijk verbinden zou. Had van Lennep den jongeling grootelijks aangetrokken, Bilderdijk wist hem geheel aan zich te verbinden. Da Costa volgde hem waar heen hij ging: hij bleef niet alleen zijn discipel, hij werd zijn aanhanger, zijn medestander, zijn medestrijder, zijn heraut. Hij droeg hem niet alleen als de jonger eens meistreels zijne luit, hij droeg hem ook als de schildknaap eens ridders zijn zwaard na: ja, hij zelf voerde in zijn gevolg en in zijn dienst, waar het voorkwam, het zwaard. In dien overgang nu werd niet alleen het persoonlijk karakter van den mensch, maar ook het genie van den dichter grootelijks ontwikkeld en als tot een nieuw leven beziel. Da Costa's dichtgenie, welks vonken reeds vroeger zoo hel gloorden, door Bilderdijks aanblazing tot een hoogopstijgenden gloed geworden, openbaarde zich welhaast naar buiten in al zijne schittering en kracht. Laat in deze voortbrengselen des discipels de invloed des meesters zich niet miskennen, toch was Da Costa er steeds verre van af, een navolger van Bilderdijk te zijn: zijne oorspronkelijkheid was te krachtig, om zich niet zelfs tegenover de met liefde erkende meerderheid zijns meesters te blijven handhaven; naast de heerlijkheid van gene zon scheen deze morgenster te allen tijde met eigen, niet geleenden glans!

En wél ons, dat het zoo was. Wat zou een afdruksel van Bilderdijk, een nagalm der Bilderdijksche poezie, hoe treffelijk en voortreffelijk anders, onzer letterkunde hebben gebaat? Neen, gelukkig voor de vaderlandsche kunst was Da Costa gansch iets anders en meer dan dit. Hij was ook in de dagen waarin hij zich overigens het nauwst aan Bilderdijk aansloot, een zelfstandig dichter. Geen enkel vers van Da Costa, zoo veel ik mij herinneren kan, dat door navolging der Bilderdijksche manier geheel den stempel des meesters draagt: zijn poezie leeft haar eigen leven, spreekt haar eigen taal, draagt haar eigen aangezicht en bekoort door haar niet gevolgd en onnavolgbaar schoon. Wat meer zegt, gelijk reeds werd opgemerkt, er is in de poezie van Da Costa, en niet het minst in die, welke zijn eerste bundels bevatten, iets verhevens en stouts,

iets wilds en krachtigs, iets beziels en aangeblazens, dat Bilderdijk niet, of niet dan zelden bezit.

Verre echter van daar, dat dit verschil de beide dichters zou gescheiden hebben, het verbond hen te nauwer aan elkaar. De bard, die er in juichte, dat in de poezie van hem en zijne gade Alceus' donder samensmolt met de Eeoolsche snaar, verheugde er zich in, dat zijn stiller luitmuziek nu en dan door den hoogzwevendenden galm eener Oostersche tempelharp aan zijne zijde werd afgewisseld of begeleid. Op een ander gebied, en in andere vormen, zag men hier de dichterlijke vriendschap en wederzijdsche kunstwaardering van eenen Göthe en Schiller vernieuwd. Ook onze Göthe met zijne rijker kunstvormen schiep behagen in het meer onmiddellijk uit het gemoed ontspringende lied van zijnen jonger, die, enthousiast als Schiller, met de liefde van een jonger broeder en den eerbied van een zoon, aan den dichterkoning hing! Maar neen, geene vriendschap van eenen Göthe en Schiller, hoe innig verbonden in hun leven; hoe nauw vereenigd in hun dood, kan een denkbeeld geven van de teederheid der betrekking, die tusschen Bilderdijk en Da Costa bestond. Eer zou men daarbij de gelijkenis der verbintenis van eenen Elia met zijnen Eliza mogen bezigen. Aan Bilderdijk wijdde Da Costa de zangen zijner jeugd: hem verheerlijkte hij in de liederen van zijnen mannelijken ouderdom en afgaanden leeftijd: aan hem wijdde hij nog met veege hand den jongsten arbeid zijner pen. Onuitputtelijk was hij in de lofverheffing van dezen zijnen grooten voorganger en vriend. Toen menigeen zich afvroeg van waar Da Costa, na al het over hem gezegde en geschrevene, op het jubelfeest van zijn verjaardag de stof zijner gedachtenisrede vinden zou, veraste hij zijn gehoor met eene lofredede, zoo versch. zoo frisch, zoo nieuw, zoo rijk en overvloeiende, alsof het zijn eerste woord over Bilderdijk ware geweest! Welk een rijkdom van genialiteit!... Ja! maar tevens welk een rijkdom der liefde! Bilderdijk heeft nooit vele vrienden gehad: maar waarlijk! een enkele Da Costa mag voor een geheelen vriendenkring gelden. De bard, die, door het algemeen uitgeworpen en uitgestooten, op den schouder van zijnen Da Costa leunende, onder ons voorttrad, neen hij ging niet eenzaam en eenig, hij ging niet onverzeld, niet onbemind, niet onbetreurd daarheen!

Maar niet alleen aan Bilderdijk gevoelde Da Costa zich door

banden van liefde en vriendschap verknocht: buiten dezen bezat hij ook nog onderscheidene andere vrienden, die van jongs af hem dierbaar waren. De voornaamste waren zij, die hij in den kring van Bilderdijk en aan zijn huis leerde kennen: gelijk de zon de planeten niet alleen aan zich, maar zoo ook onderling met elkander tot één sterrestelsel verbindt, was Bilderdijk de band, die onderscheidene talentvolle jongelingen rondom zich, en zoo tevens met elkander vereenigde. Ik behoef hier alleen de namen van Capadose, van de beide Hogendorpen, Dirk en Willem, van Groen van Prinsterer te noemen. Aan sommigen van hen bracht Da Costa, even als aan Bilderdijk, in zijne schoone poezie openlijk eere en hulde toe. Zoo onder anderen aan Capadose, wien hij het lied toezong, beginnende:

Noch voor u, noch voor my is deze aarde gemaakt,
noch de droom van haar laffe vermaken!

eene uitboezeming, die de verhevenste gevoelens, welke ooit het hart van een vriend deden kloppen, wedergeeft in eene taal, die met de stoutste lyrische vlucht opvaart en in de hoogte blijft zweven: een lied, waarvan het slot op zoo aan doenlijke wijze als 't ware aanschouwelijk en tastbaar bevestigd werd, toen de stem van Capadose klonk bij het graf van zijn grooten vriend, als om het woord te staven:

Doch de vriendschap, die hier onze harten verbond
in den naam van den God onzer Vaderen,
zinkt niet weg in den schoot van den gapenden grond,
die onze asch in zijn nacht zal vergaderen.

Zoo evenzeer aan Willem de Clercq, in het gedicht hem toegewijd, dat in gelijken toon aanvangt en voortgaat:

Weggesleept door hooger kracht,
doen wy onze snaren galmen,
niet om glorie, niet om macht,
niet om aardsche wierookwalmen! enz.

En voorzeker — Da Costa mocht aldus zijne vrienden en zijne vriendschap bezingen: ook hier waren zang en zanger

één. Hij was de teederste der vrienden. Hij bezat eene elasticiteit van hart, waardoor zijn boezem zich als verwijdde en uitzette om zijnen vriend en al wat zijns vriend was daarin op te nemen: deelnemender, gevoeliger, sympathetischer hart dan het zijne heeft nooit in eens menschen borst geklopt: hij wist hetgeen eens anderen was als het zijne te gevoelen en zich aan te trekken; waar zijn binnenste eens in liefde bewogen werd, loste zijn Ik zich in het Gij van zijnen vriend op. Even als men van eene moeder gezegd heeft, dat zij evenveel harten als kinderen heeft, scheen ook Da Costa voor ieder zijner vrienden een ander hart te hebben. Wel verried hij in zijnen omgang met hen de natuurlijke prikkelbaarheid van zijn gestel; wel maakte de fijngevoeligheid, die hem in zijne liefde tot anderen kenschetste, zich van de andere zijde meermalen kenbaar in den eisch, dien hij aan anderer liefde deed, zoolwel als in het smartgevoel, dat bij wezenlijke of vermeende tekortkoming zijn hart vervulde; ja, om alles te zeggen, zijne gewoonte van openhartige, haast had ik gezegd naïve, kinderlijke uitstorting des harten was wel eens oorzaak eener levendige gedachte- en woordenwisseling tusschen beide; maar nooit deed zulk een tijdelijk verschil van meening en inzicht, hoe krachtig ook uitgedrukt, te kort aan de warmte en innigheid, waarmede hij aan zijne vrienden gehecht bleef. Wanneer en waar bleek dit onwedersprekelijker dan bij zijn graf? Hoe vele en velerlei stemmen, die zich daar lieten hooren! Zij waren slechts de sprekende uitdrukking van het teeder gevoel, dat hij aan zoo vele en velerlei harten had weten in te boezemen. En zoo nu uit den kring der rondom het graf vergaderden nog zoo menig ander had kunnen en willen voorttreden, die, aan Da Costa's godsdienstige inzichten min of meer vreemd, den mensch en dichter in hem met geen mindere genegenheid dan een zijner geestverwanten aanhing en bewonderde, dan had men het zeldzaam schouwspel kunnen zien van eenen dichter, die door velen de uitsluitendste der menschen geacht, toch in zijne liefde had weten in te sluiten wie overigens het verst van één stonden: een dichter, die in dit opzicht, zij het ook met gebrek, althans een zweem had vertoond van hetgeen van ons allen geëischt is, als wij geroepen worden allen alles te zijn.

Maar wat is de gloed der teederste vriendschap bij het allesoverwinnend vuur eener ware, trouwe, heilige liefde tusschen

man en vrouw? Ook zulk eene liefde mocht Da Costa bij gelukkige ervaring leeren kennen en smaken. Hanna Belmonte luidt de naam der dochter uit Israel, die den dichtsterlijken jongeling voor het eerst, en voor het laatst, en voor altijd, mocht boeien. De echtvereening, daaruit ontstaan, werd voor Da Costa de bron van een volkomen huwelijksgeeluk, dat gedurende bijna veertig jaren ongestoord mocht voortduren. Was het vreemd, dat die liefde hem een nieuwe snaar op zijn luit deed spannen, die aan een ganschen stroom van zangen klank, en adem, en leven geven zou. Wij zijn aan haar menig schoon lied verschuldigd. Geen erotisch minnelied in Griekschentrant: maar ook geen huiselijken echtzang in den goeden, ouden Hollandschen toon: neen, maar eer een Bijbelsch gekleurden huwelijkspsalm, waarin door den gloed der aardsche genegenheid het vuur van een hooger en heiliger hartstocht speelt. Zoo klonk het reeds in de dagen der jeugd:

Zeg het my, herhaal het my.
 dat ik u gelukkig make,
 dat de zucht, waar van ik blake,
 als ik u mijn leven wij',
 niet vergeefschen ten hemel steigert,
 noch dat God Zijn zegen weigert,
 als ik 't oog naar boven sla
 voor uw welzijn, dierbre Gâ!

Maar in de dagen der jeugd niet alleen! Neen, Da Costa bezong de gade zijns harten in allerlei leeftijd, bij allerlei gelegenheid, met allerlei afwisseling van toon bij de afwisselende lotgevallen zijns huiselijken en echtelijken levens. De echo is niet trouwer aan den klank, die haar het leven geeft, dan de liefde van Da Costa aan haar, van wier hart en mond hij telkens een weergalm op elke zijner gewaarwordingen, bij elke zijner lotwisselingen vraagt. En ook hier wederom bleef de dichter zichzelf gelijk tot het einde. Toen de dood beide zijn hart en zijn luit stond te breken, gaven beide als hun stervenssnik in eenen danktoon aan God, waarmede des dichters jongste geestesvrucht de levensschets van Bilderdijk als besluit der Kompleete dichtwerken, door de stervende vingers in hare hand werd nedergelegd!

En waar de dichter zich zulk een teederlievend echtgenoot

toonde, was hij als vader niet minder teeder en trouw. Bij alle verschil, dat tusschen Da Costa en Tollens bestaat, hebben beide dichters dit met elkander gemeen, dat zij evenzeer in het stille geluk des huwelijks en des huwelijkslevens hunne grootste vreugde op aarde hebben gezocht, en dat beider speeltuig, zij het ook op grootelijks verschillenden toon, dat geluk menigmaal heeft bezongen. Wel is Tollens in dit opzicht nog overvloediger, althans wat den omvang en in 't algemeen de dichterlijke waarde zijner huiselijke poezie betreft. En kon dit ook wel anders, waar de minder ruime plaats, die de hoogste Liefde in de poezie van dezen dichter inneemt, aan de uitboezeming zijner aardsche genegenheden een zooveel grooter ruimte overliet? — Maar in hartelijkheid van gevoel, in geestdrift der bezieling, in gloed der uitdrukking, ja, der uitboezeming, geeft Da Costa, ook als huiselijk dichter, aan Tollens niets toe. Ja, soms is het als of onder den invloed van deze overeenstemming beide dichters elkander naderen en ontmoeten. Is het niet alsof wij Tollens hooren, waar Da Costa op den verjaardag van hunnen eersteling zijner gade aldus toezingt:

Hoe verrukt die traan my 't harte,
 waar uw minlijk oog in smelt,
 als ge ons telgje in de armen knelt,
 d' eerstling van uw moedersmarte,
 wien dees feestelijke dag
 't eerst voor 't licht ontluiken zag,
 en, bevrucht van nieuwen zegen,
 d' eersten heilverjaargroet uit
 over d' afgesmeekten spruit,
 kroon der echt, van God verkregen.

Wij hebben een blik geslagen op den grond, om dus te spreken, waarin het dichtgenie van Da Costa als een plant, door Hooger hand geplant, wortelde, groeide en aanvankelijk vrucht begon te dragen. De eerste belangrijke vrucht van de eerste periode zijner ontwikkeling was de uitgave van zijne Poezie in twee deelen. Een schoone en edele vrucht voorwaar, ja, zoozeer, dat Da Costa, na van stonden aan door deze uitgave zich zelve als een oorspronkelijk, zeldzaam, en in sommige opzichten eenig dichter geopenbaard te hebben, wellicht later niets heeft

geleverd, waarin hij, van het zuiver aesthetisch en poëtisch standpunt gezien, dezen eersteling zijner jongelingsjaren heeft overtroffen. Het eerste schot van dezen boog is een konings-schot geweest! Men vindt hier den dichter in zijne volle, rijpe en volwassene kracht: rijkdom van gedachten huwt zich aan verhevenheid van vlucht; in de behandeling van den vorm toont de jeugdige dichter mede zijne meesterschap; over het geheele dichtwerk ligt de hem kenmerkende Oostersche gloed, die elk dichttafereel, dat men er naast legt, bij den eersten opslag bleek en mat en dof doet schijnen. Er komen in deze twee bundels gedichten voor, die door geen ander vaderlandschen zanger ooit zijn overtroffen, indien geëvenaard. Zijn heerlijke hymme *De Voorzienigheid*, die misschien in onze taal nauwelijks een wedergade hebben zou, indien niet hare eigene Inleiding haar in vlucht en gloed nog te boven ging; het Fragment uit *Lord Byrons Cain*, met de daartusschen ingevlochten *Reien*, waarbij men niet weet wat meer te bewonderen, of de nieuwhed van den greep, of de schoonheid der uitvoering, die u in vloeiende zangcoupletten de allerverhevenste denkbeelden uit de hoogste sfeer des menschelijken zijns te lezen geeft; de *Ode aan Parijs*, blakend van hartstocht, gloeiend van schildering, profetisch van toon, zoodat iemand, ziende op de overeenstemming tusschen dit lied en de godspraken van eenen *Jesaja* aangaande de vreemde volken, daarboven naar profetische wijze, »*De last van Parijs*” zeide te willen schrijven; de *Eurydice*, even bevallig als gevoelig, ten teeken dat ook deze dichter iets kent van het smelten van *Alceus*' donder in de *Eeoolsche* snaar, of, om het met zijn eigen woord te zeggen, iets verstaat van die zeldzame vereeniging, terecht door hem in zijnen *Homeer* geroemd:

Verheven is uw zingen,
 zieltreffend stout, en hartinnemend zacht,
 gelijk de hand, die *Hector* kon bedwingen,
 gelijk de traan der weduw, die hem wacht!

Waarlijk, de dichter, die aldus begon, nam van stonden aan onder de vaderlandsche dichters een eigen, hooge, koninklijke plaats in. Men kon op zijne *Muze* toepassen, wat de latijnsche dichter van de godin zegt: *Incessu patuit dea*. De eerste trede, door haar gedaan, was een stap naar den troon!

Naarmate nu deze nieuwe, grootsche verschijning op het gebied der poezie meer belangstelling verwekte, werd ook de vraag te belangrijker naar het godsdienstig standpunt, waarop de dichter stond, die blijkbaar bestemd scheen het oor van velen in den lande aan zijne stem te zullen boeien. Een enkele blik in zijn dichtbundels geslagen, gaf terstond het antwoord op die vraag. De zanger gevoelde zich vóór alle dingen Israëliet, en toonde zich aan zijn stam en volk gehecht; zoo hij de harp nam van de wilgen aan den oever der wateren, waarbij hij als balling nederzat, het was om dengenen, die hem een lied vraagden, geene andere dan de liederen Sions te zingen. Intusschen waar de poezie van Da Costa, even als later zijn proza bij de bestrijding van Strauss, op elke bladzijde als 't ware luide uitriep: Ik ben ook een Israëliet! kenmerkte zich nogtans deze zoon van Israël door de eigene en eigenaardige plaats, die hij van stonden aan onder zijn volks- en geloofsgenooten innam. Verre van alleen, als zoovelen zijner stamverwanten, in eene uitwendige waarneming van de godsdienstige gebruiken van den voorvaderlijken godsdienst rust te vinden of te berusten, blaakt in hem kennelijk een onbedwingbaar verlangen naar iets hoogers en beters, dat hij nog niet kent: hij is als Columbus, die zoekende naar eene nieuwe wereld, met zijne tochtgenooten rusteloos op de wereldzee omzwerft, het oog starend en turend naar de gezochte en verwachte kust gericht. . . . met één woord: bij de lezing van Da Costa's poezie past men onwillekeurig telkens op hem den schoonen regel van Bilderdijk toe:

De aan God getrouwe Jood is Christen in 't verlangen.

En hij, hij zou het niet altijd alleen in 't verlangen zijn!

Zonder Da Costa met ontijdige aanvallen van een buitensporigen bekeeringsijver te vermoeien, had nogtans Bilderdijk, den Israelitischen jongeling, door hem meer en meer op de geestelijke kern des Ouden Verbonds aandachtig te maken, hem op de erkenning van Jezus van Nazareth als den aan de Vaderen beloofden Christus langzaam en geleidelijk voorbereid: hij had zoo doende, als spelende, een zaad in zijne ziel geworpen, dat vroeg of laat moest opgaan, en de jeugdige spruit in de aarde zoo zorgvuldig gekoesterd, dat zich als van zelf eenmaal de stengel boven de aarde vertoonen en opwaarts verheffen moest: slechts één enkele lichtstraal was noodig om hem den bodem

te doen doorbreken: die lichtstraal was het woord, waarmede Bilderdijk besloot:

Word Christen, en, mijn zoon! ik heb geen wenschen meer.

En zie, de halm ging op! Da Costa, als een andere Saulus op den weg naar Damaskus, door het licht als van eene hemelsche openbaring getroffen, viel Jezus als zijnen Heiland te voet. Hij ontving, te zamen met zijnen vriend Capadose, die ook op dezen weg aan zijne zijde gebleven was, en met zijne gade, die hem ook hier in waarheid eene wedergade bleek, den christelijken doop van de hand des eerwaardigen leeraars en voorgangers Lucas Egeling te Leiden. Wat bij geheel deze omwending in zijn hoofd en hart omging, heeft hij onder woorden gebracht in zijn Hymne in 1826 te Amsterdam uitgegeven, ten opschrift dragende: God met ons. Wat het lied De Voorzienigheid is in de poezie van den Jood, is de zang: God met ons onder de gedichten van den Christen: de verhevenste proeve van hetgeen de dichtgeest in zijn stoutste vlucht, onder de bestraling en verwarming van het Licht van Boven, vermag. Welk dichterlijk, en vooral welk christelijk hart kan hem ooit vergeten, den prachtigen aanhef van dat prachtig gedicht, dat Bilderdijk niet alleen »een overheerlijk vers'' noemde, maar waarvan hij uitriep: »'t heeft zoo ik 't gevoel, geene wedergâ.»

In diepten verzonken van leed en ellende,
 het hart in bedwelmende droomen verward,
 door prikkels van onrust, wier bron ik niet kende,
 gedreven, gefolterd tot eindlooze smart,
 heeft de aarde my lang in mijn dorheid gedragen,
 in morrende wanhoop aan wereld en lot:
 een knagend verlangen verteerde mijn dagen,
 een woede van honger naar zielengenot.
 Ik zocht het, ik riep enz.

Overigens echter was de tijd, die na Da Costa's bekeering en doop inviel, betrekkelijk gesproken, een tijd van stilzwijgendheid op het dichterlijk gebied. Terwijl hij door zijne Bezwaren tegen den geest der eeuw, aan den eeuwgeest de handschoen toewierp, en daarmede een strijd aanving, die wel

met groote wijziging in den vorm, maar toch in den grond en het wezen der zaak onveranderlijk en onveranderd heeft voortgeduurd tot aan zijnen dood, schoof hij zijne harp ter zijde, en liet deze slechts zeer zelden, en als bij toeval, wanneer de wind in de snaren blies, eenige welluidende klanken hooren. Het voornaamste wat hij in dezen tijd dichtte waren liederen, en wel geestelijke krijgsliederden, die den toon, door hem in zijne prozaschriften aangeslagen, op dichterlijke wijze wedergaven, een verre navolging als 't ware van Luther, waar hij mede, temidden van den door hem doorgeworstelden strijd, in de snaren grijpt en zijn lied zingt: »Een vaste burgt is onze God!»

Men heeft gevraagd of Da Costa in dien tijd zich uit overgroote nauwgezetheid des gewetens de beoefening der poezie, als iets in zichzelf onwettigs en ijfels, en dus als iets verbodens, zou ontzegd hebben? Zoo verre ging hij ongetwijfeld niet. Integendeel. In een hoogstmerkwaardig gedicht aan den dichter Calisch, die hem opwekte om de hand weêr aan het speeltuig te slaan, beantwoordt hij dezen door hemzelfden aan te sporen om zijne poetische studiën voort te zetten:

Laat dan mijn zwakke snaren zwijgen!
 En vaard gij zelf het speeltuig aan;
 maar zij 't om galmen te doen stijgen,
 die met geen eeuwgetij vergaan.

En toch, hij laat te gelijker tijde ons als in zijn binnenste lezen, als hij uitroept:

O Calisch! zoo mijn krachten zonken,
 mijn ader stolde vóór den tijd,
 mijn allerlaatste levensvonken
 zijn aan een hooger zucht gewijd!
 'Sints Davids harplied voor mijn hert
 geen dichtkunst bleef, maar waarheid werd.

Bedriegen wij ons, of geeft hier niet de dichter blijkbaar genoeg te kennen, dat hem te midden van den strijd, in- en uitwendig, om der waarheid wille gevoerd, de dichtkunst als zoodanig niet meer genoeg belang inboezemde, of althans niet genoeg bezig hield, om hem tot hare opzettelijke beoefening te kunnen dringen? Zekerlijk gelijken de gedichten, die uit

dezen tijd tot ons komen, eerder aan losse bladen, die een looverrijke boom nu en dan vallen laat, dan aan vruchten opzettelijk en met liefde en zorg door de hand des hoveniers gekweekt.

Toch verdient het opmerking en waardering, hoe ook deze gedichten, schoon betrekkelijk als kleinigheden voor den zanger van De voorzienigheid te achten, zich menigmaal en op menige plaats door de oorspronkelijkheid van den greep, of door de karakteristieke eigenaardigheid en stoutheid van den vorm onderscheiden, en uitdienhoofde hoog uitsteken boven soortgelijke dichtvruchten uit anderer pen, die vaak niet beter dan stichtelijke (indien maar stichtende!) rijmelarij zijn. Tot zulk eene laagte heeft zich de Sionite in Da Costa nooit nedergebogen. Ook de voortbrengselen uit dit tweede tijdperk van zijn dichterlijk leven, — dat ik in tegenstelling met het eerste (het lyrische), en het derde (het historische), gaarne het hymnodische zou willen noemen, — ook de gedichten uit dit tijdperk zijn in vollen nadruk des woords poezie. Al hoort gij de machtige stem van den koning der dieren niet als vroeger door het woud klinken, waar gij zijn spoor ziet, herkent gij terstond den leeuw aan zijne klauw. *ex ungue leonem*. — Intusschen werd door die weinige en schaarsche dichterlijke uitboezemingen uit de diepten van des grooten zangers innerlijk gemoedsleven het afwezen niet vergoed van die zeldzaam schoone zangen, waaraan ons zijne oorspronkelijke, en door geene andere dichters te vervangen luit nu eenmaal had verwendet. En de dichter Calisch was alzoo de tolk van al wat in den lande de poezie lief had, toen hij den dichter wilde overreden om het langdurige stilzwijgen af te breken: ja, waar Da Costa zelf de gewijde zangster Israëls poogde op te wekken, was er meer dan ééne stem, die hemzelve zijn eigen wekstem wedergaf:

Zijng, Sionite, zing!.....

Kan het zijn dat de lier, die sints lang niet meer ruischte,
die sints lang tot geen harten in dichtmuziek sprak,
weër op eens van verrukking en hemellust bruischte,
en in stroomende galmen het stilzwijgen brak?

Wat was dit? Hoe openden zich bij het gehoor van het lied, dat aldus aanving, op eenmaal alle ooren en harten om den toon op te vangen, die zoo melodisch en zangerig, en toch te

gelijk zoo statig en verheven, zoo lyrisch en episch beide in galm en gang, tot hen kwam? Men had bij het eerste geluid den zanger herkend. Het was de zanger van De Voorzienigheid, die aldus zong. Maar het was die zanger, na een stilzwijgen van vijf en twintig jaren, bij alle blijvende gelijkheid aan zichzelf, toch in menig opzicht tot een ander geworden. Neen, Da Costa, de man, die in de zaal van het Koninklijk Nederlandsch Instituut, staande tusschen Rembrandts Nachtwacht en den Schuttersmaaltijd van van der Helst, met de beeldtenissen der Oranjevorsten en andere schatten der Nederlandsche kunst omgeven, te midden van een kring van kunstenaars en geleerden, zijn onnavolgbaar lied in 1840: Vijf en twintig jaren voordroeg, was dezelfde niet meer, die vroeger als van uit de diepte en de stilte der eenzaamheid, waarin hij zich had teruggetrokken, zijne dichterlijke bladen op den wind strooide. De jongeling was nu man geworden: man in de volle rijpheid, kracht en werkzaamheid des levens; man, die het scherpziend oog wijd om zich heen sloeg, hoog naar boven opwaarts lief, en diep naar onder liet neder dalen, en wat zijn blik bij dat overzicht had opgevangen, ja, met teekenaarsgetrouwheid en schilders-talent, maar tevens met de inspiratie van een echt poëtisch en profetisch gemoed, en dit alles bestraald met het licht van Boven, wedergaf. De wensch van Calisch was vervuld:

Grijp aan de harp en laat uw zangen vloeijen!

Verhef u in de bovenaardsche sfeer!

Doe hart en ziel in heilige aandrift gloeijen!

Verbaas, sleep weg, en wees Da Costa weêr!

Voorzeker, zelden droeg eene Koninklijke benoeming, uitgelokt door de stemming en stem van een geleerd lichaam, rijker vrucht, dan de benoeming van Da Costa in 1839 tot medelid van het Koninklijk Nederlandsch Instituut. Het was alsof in de keuze, die hem in den boezem dier Vergadering riep, de vaderlandsche Letterkunde, door haar uitmuntendste beoefenaars vertegenwoordigd, hemzelve de hand bood, en terwijl zij begon met hem een lauwerkrans op te zetten, hem uitnoodigde om, door het weder aangrijpen der dichterlijke lier, aan dien krans nieuwe lauwerbladeren toe te voegen. Althans, alsof in die eervolle noodiging zulk eene vraag tot hem gekomen ware, be-

antwoordde hij de hem aangedane onderscheiding op eene wijze, die de stoutste verwachting overtrof. Het bleek daarbij, dat de rijke dichtader, door een tijd lang in de diepte en de stilte des aardrijks te blijven slapen, niets van haren rijkdom en kracht had verloren, — wat zeg ik? dat zij bij die langdurige rust slechts een des te grooteren overloed des heldersten waters in haren boezem had vergaderd, die, als zij bij het ontsluiten der wel, voor het eerst zich naar buiten een weg naar licht en lucht zou banen, eer naar een waterval, dan naar een waterstraal gelijken zou.

Inderdaad! Het lied Vijf- en twintig jaren van Da Costa is zekerlijk het oorspronkelijkste en karakteristiekste van al zijne dichtelijke voortbrengselen. De vorm is uiterst vreemd: ja, de aanhef der onderscheiden afdeelingen doet aan den stijl der kroniek denken: »'t Zijn vijf en twintig jaar! Het zeventiende jaar der eeuw! 't Jaar twintig'' — Maar welhaast verandert de toon, de kroniek wordt historie, door een dichtelijke pen in korte, krachtige trekken beschreven, of liever als in een missale der middeleeuwen in beelden met goud en kleuren gemaald. Straks gaat de historie over in poezie, het kleine epos wordt lierzang, een lierzang, die zich soms tot de verhevenste vlucht verheft, en dan ook eindigt in een hymne, waarin al de pracht en kracht en macht der Da Costiaansche dictie zich in al hare stoutheid en verheffing vertoont. Onvergelijkelijk was dan ook de geestdrift, waarmede dit gedicht, inzonderheid door het meer dichtelijk gevormd publiek, werd ontvangen. Men begroette den dichter met hooge ingenomenheid: zijne eerste wederverschijning in het strijdperk was eene zegepraal. Zoodra men zijn wapenschild aanschouwde, boog ieder mededinger de lans voor hem, als om hem te begroeten. De ongunst, die zich vroeger aan zijn naam als bestrijder van den geest der eeuw gehecht had, week voor een tijd bijna geheel, en het scheen slechts aan Da Costa te staan om in het midden van de aristocratie van verstand en vernuft onder ons de eereplaats in te nemen, die hij zich door een enkelen harptoon van zijn speeltuig, als met een enkelen slag van het zwaard veroverd had.

De Vijf en twintig jaren leidde en wijdde een nieuw tijdperk van de poezie van Da Costa in. Eenmaal op dit gebied den voet gezet hebbende, ging hij daarop verder voort. Hij werd nu de zanger bij uitnemendheid van de Zangen des tijds. Een tweede proef in dit genre gaf hij bij de voorlezing

van het lied: Wachter! wat is er van den nacht?— Het dichtstuk kon, na het voorafgaan van de Vijf en twintig jaren, niet meer zoo grootelijks verrassen en verbazen als met zijn voorganger het geval was geweest, maar toch! hoe verbaazingwekkend kwam desniettemin aan allen, die ooren hadden om te hooren, ook nu wederom de eenige dichtgave van den eenigen dichter voor! Met denzelfden arendsblik van den zanger van de Vijf en twintig jaren doorwandelde Da Costa nu een nog uitgebreider terrein; zijne schilderijen, thans niet zoozeer van het Verleden, als van het Heden, zijn uitvoeriger, gedetailleerder, genuanceerder van toon. En toch wat in dit gedicht meest opmerkelijk is is nog minder des dichters poëtisch inzicht in het Heden, dan zijn profetisch uitzicht in het Morgen: waarlijk, het schijnt een profetenblik, dien de dichter van dit lied in de toekomst slaat. Dat poezie en profetie nauw verwant zijn, is vaak, en terecht, beweerd; zelden heeft men daarvan een zoo tastbaar bewijs gehad als in het Lied des Wachters.

Men weet, hoe Bilderdijk, in zijn beroemd Afscheid, op den 10^{den} Januarij van 1811 uitgesproken, als door hooger geest bezielde, de naderende verlossing van Nederland profetisch aankondigde:

Mocht mijn lippen
 Dat ontglippen
 Wat mijn brekend oog hier ziet!
 Mocht ik 't zingen,
 En my dringen
 Door dit wemelend verschie!

Ja, zy zullen
 Zich vervullen,
 Deze tijden van geluk!
 Dees ellenden
 Gaan volenden;
 En, verpletterd wordt het juk.

Holland groeit weêr!
 Holland bloeit weêr!
 Hollands naam is weêr hersteld!
 Holland, uit zijn stof verzezen,

Zal op nieuw ons Holland wezen;
Stervend heb ik 't u gemeld.

Maar waarlijk, het scheen nu als of de mantel van dezen Zanger-ziener bij zijnen opvaart op zijnen discipel gevallen was. Hij mocht het zijn meester van verre nazeggen:

'k Heb het vallen
van uw wallen,
Hollands Ilium, voorspeld;
'k Zag het blaken
van uw daken,
en uw Hektors neêrgeveld.

Immers Da Costa's lied in 1847 verkondigde als bij voorbaat en voorraad den orkaan, die na weinige maanden zoo vreeselijk over Europa, en eenigszins ook over Nederland, zou uitbreken. De nader en nader trekkende donder rommelt als 't ware in den paukentoone van zijn lied, en het eerste flikkeren van het losbarstend bliksemvuur bliksemt uit zijne snaren u tegen. — Overigens echter is ook nu wederom de vorm aan dien van de Vijf en twintig jaren in de hoofdtrekken gelijk. Dezelfde stoutheid in het dichterlijk noemen van dingen, verwonderd zich in de gelederen van het rijm te ontmoeten, maar bij dit alles dezelfde meesterschap over den vorm, dezelfde macht over de taal. Gij denkt er bij aan den arend, die telkens nederdaalt op de aarde om er zijn buit te rapen, en als hij er den klauw in heeft geslagen, dien met zich in de hoogte, naar den top der bergen en in de nabijheid der zon opwaarts draagt, om er zich meê te voeden.

Wat van deze beide gedichten geldt, kan met weinig verandering ook van de beide Zangen des tijds 1648 en 1848 en van De Chaos en het Licht gezegd worden. Men ziet uit de opvolging dezer gedichten, hoezeer de luit van Da Costa als tot nieuw leven was ontwaakt; hij gevoelde er behoefte aan om den gang der tijden met zijne Zangen des tijds als stap voor stap te vergezellen, gelijk het trommellied den marsch van het ter zegepraal optrekkend leger met zijnen klank vergezelt en begeleidt; hij voelde zich gedrongen zich dichterlijk te verlustigen in de naderende groote ontkenning van het drama

der geschiedenis, dat hij van de beloofde wederkomst des Heeren met steeds toenemende helderheid en vastheid van overtuiging, als toekomstig niet alleen, maar zelfs als nabijzijnd, verwachtte:

Vredevorst, naar wien Gods schepslen zuchten!
 Hosanna! 't is Uw rijk; 't zijn van Uw bloed de vruchten; —
 van al wat de aarde leed sinds de eerste zonde-ellend,
 van al wat de aard misdeed, de ontknooping en het end!

Na eenmaal de dichtertlijke ader weder begonnen was te vloeien, gaf zij haar water niet alleen in breede stroomen, als de genoemde grootere gedichten, maar ook in kleiner en fijner waterstralen, in dichtstukken van minderen omvang. Naast de uitvoeriger historisch-didactische Zangen des tijds schonk ons de dichter menig ander schoon of bevallig lied, dat bewees, hoe hij zich met gemak in onderscheidene genres bleef bewegen. Zoo heeft men de schoone ode *Orleans*, waarin de geest en toon, die in de Zangen des tijds heerschen, maar hier in meer lyrischen vorm, terug gevonden worden; de geheel eigenaardige zangkoupletten, geheel Sionitisch beide in inhoud en vorm, ten opschrift hebbende: *Bij de rivieren van Babel*; het zoozeer bekende en geroemde: *Aan Nederland in de Lente van 1844*, een danktoon bij Neêrlands redding uit financiëlen nood, waartoe Da Costa door een krachtig woord van opwekking het zijne bijdroeg, met den schoonen aanhef:

Hooge waatren zijn, o Neêrland! dikwerf over u gegaan, —
 van de Zuiderbergrivieren, van den Noorderoceaan!

en met zijn nog karakteristieker slot, behelzende een weërgalm op het zoogenaamde Rijulied van Becker, dat toen bij onze Duitsche naburen tot eene wekstem strekte aan de natie tegen de gevreesde herneming van den Rijn door de Franschen:

Zy zullen het niet hebben,
 Ons oude Nederland!

Maar behalve deze gedichten van nieuweren oorsprong en het merk dragende, zoowel van den nieuweren tijd, als van den zich vernieuwend en verjongenden geest des dichters,

verzamelde hij ook hetgeen van vroegeren tijd herkomstig tot nu toe het licht niet had gezien, en vormde daaruit zijnen bundel: Zangen uit verscheidenen leeftijd. Natuurlijk heeft niet alles in deze bundels gelijke waarde: sommige gedichten komen eer om andere, dan om aesthetische redenen daarin voor. Zoo is het met den Lof der dichtkunst, een gedicht dat zijne hoogste waarde ontleent van de omstandigheid, dat het de eerste aanleiding van Da Costa's kennismaking met Bilderdijk werd. Maar al werd door deze verzameling de schat der vaderlandsche poezie niet zoo grootelijks verrijkt, het beeld des dichters kwam u daaruit steeds helderder en aanschouwelijker voor oogen, en het werd zoo doende u gedurig gemakkelijker den grooten zanger als van stap tot stap op den weg zijner poëtische ontwikkeling te volgen. Welk een weg! Welk een voortgang! Welk een afstand, die in de Zangen het eerste gedicht, den Lof der dichtkunst, den eersteling des aankomenden jongelings, van de aan het slot diens bundels opgenomen Vijf en twintig jaren, het meesterstuk misschien der meesterstukken van den grooten meester-zanger scheidt! De eerste proefneming van het voor het eerst uit het nest uitvliegende arendsjong, dat zijne vleugelen oefent, tot de hemelvaart van den adelaar, die met de volle breedte zijner koninklijke schachten de zon in het aanschijn, en ons schier uit het gezicht opwaarts schiet.

Op andere tijden evenwel klonken weêr andere toonen van meer opzettelijk gewijd en bijbelsch karakter; dan was het, als keerde hij tot de eerste liefde zijner dichterlijke jeugd terug; bij het langzaam zinken van zijne levenszon gaf het avondrood zijner poezie — hij zelf noemde den jongsten dichtbundel *Hesperiden*, *Avondbloemen*, — het beeld van zijn morgenrood weêr. Dan dichtte hij *Hagar*, dat overschoone en overrijke gedicht, dat ik bij een parelsnoer zou willen vergelijken — zoo volgen daarin in schilderachtige trekken de merkwaardigste historische bijzonderheden, minder van Hagar, dan van Hagars nakroost elkander op; parelen, telkens als in een gouden stift gevat in dien telkens wederkeerenden aanhef: »De moeder Ismaels! Eenigszins in denzelfden trant zijn *Elizabeth*, *Ezechiël*, *David*, ofschoon even zoowel »*Elizabeth* de dochter Arons,” als »*Ezechiël* de balling Buzi's zoon” en »*David* de zoon Jesses” in heerlijkheid voor de moeder Ismaels moeten onderdoen. Ook in de romancen *Uit Palestina* en *Uit Portugal* bruischt het oude Joodsche en Spaansch-ridderlijke

bloed als in de dagen van vroeger weêr op, terwijl de fragmenten uit Homerus aan de klassische studiën der jongelingschap, en die uit Tasso en Milton aan de aesthetische oefeningen van latere jaren herinneren. De laatstgenoemde navolgingen werden gedicht om in Voorlezingen over genoemde dichters te worden gebruikt. In het algemeen zou men kwalijk doen te meenen, dat men den dichter Da Costa willende hooren, hem alleen in zijne schaarsche dichtbundels vinden kon. Neen, ook in zijne Voorlezingen, of liever in zijne Improvisatiën op den bekenden en door velen geliefden en gevolgden Vrijdag-avond stroomde de poëtische ader, zij het al niet langs het kunstig gegraven bed des rijms, in het dichtelijkste proza, dat ooit van bezielde lippen vloeide, overvloedig en mild. Niet alleen wanneer de dichter op poëtische wijze het beeld van andere dichtgeniën met Rembrandsche trekken en koloriet schilderde, maar ook bij de behandeling van andere historische of bijbelsche onderwerpen, goot Da Costa over het voorwerp zijner beschouwingen den stralengloed zijner poëtische spellingen en combinatiën uit. Zoo werd het mogelijk, dat hij rondom zijnen spreekstoel, zoo dikwijls den drievoet der Pythia gelijk, de meest verscheidene geesten vergaderde, en, waar hij zich had nedergezet om voor hoog en laag het Evangelie of de gewijde geschiedenis te bespreken, behalve zijne geestverwanten op dit gebied, ook menig aesthetische letterminnaar of geniale kunstenaar zich aan zijne voeten nederzette, om te bewonderen, waar de ander geloofde en aanbad; om aan den dichter-redeenaar eene hulde te brengen, die hier door den Evangelist-prediker werd begeerd, noch gezocht.

Intusschen gingen de jaren voort, en het werd Da Costa eigen, somtijds, vooral bij tegenstelling tegen het rondom hem opwassende jonge Holland, van zichzelf als van »een oud man" te spreken. Toch was het vuur der jeugd nog niet in hem verdoofd, maar sprankelde soms in een vuurstraal van dichtvonken heerlijk op; en toch was er nauwelijks iemand, die van zijn speeltuig zulk eene uitstorting van dichtelijke klanken had durven te gemoet zien, als in zijnen zwanenzang werd gehoord.

Inderdaad! weinig dacht de Haarlemsche boekhandelaar Van Brederode, toen hij op het denkbeeld was gekomen om, naar den heerschenden smaak dier dagen, bij de uitgave van tien

1) Waar wij deze uitgave met een staal van des dichters handschrift wenschten op te sieren, hebben wij dit bij voorkeur aan dezen zijnen zwanenzang ontleend.

lithographisch uitgevoerde platen, kopijen van bekende historische schilderstukken, even zoovele dichters uit te noodigen om daarbij bijschriften te vervaardigen, — weinig dacht hij, dat die inval aanleiding geven zou tot de geboorte van een dichtelijk meesterstuk, gelijk de Slag van Nieuwpoort. Wat meer is, Da Costa zelf dacht daaraan van verre niet. Hij nam gereedelijk het aanzoek aan om het schilderstuk van den Vlaamschen schilder de Keyzer, Maurits grootste heldenfeit voorstellende, met eenige dichtregelen te commentariëren, en daarbij nauwelijks iets anders te doen, dan hij vroeger bij eene dergelijke prentverbeelding van Voltaires graf had gedaan. Maar zie, nauwelijks had hij zich afgevraagd hoe het onderwerp aan te grijpen — of het onderwerp greep hem aan: het was alsof de geest der dichtkunst zelf op hem de hand legde: het werd hem als meermalen voorheen:

Heil! geest der poezy! wien 'k aan 't welluidend ruischen
der vleugelen erken, en aan het felle bruischen
mijns boezems, wien u komst ontzet, en wellust baart.

En die geestdrift, zij nam al meer en meer toe, hoe meer hij het onderwerp overdacht, en het tot een voorwerp van studie maakte. Toen ging het hem als een schilder, die al spelend een potlood-schets op 't papier werpt, maar die, van lieverlede met zijn eigen schets ingenomen geraakt, tot het besluit komt om daarvan eene uitgewerkte schilderij te maken. Zoo onze schilder-dichter Da Costa, die zich nooit meer dichter gevoelde dan toen hij zijn Nieuwpoort schreef, en — allen, die hem in die dagen naderden, kunnen het getuigen — nooit meer gevoelde dat zijne dichtgaaf eene gave Gods was, gelijk hij dan ook onder en na de voltooiing des gedichts aan dien »oorspronkelijken Beginner der schoonheid" er al de eere van gaf. Beurtelings studerende en dichtende, dichtende en studerende, bracht hij de Nieuwpoort op het papier — op het doek had ik haast gezegd — en toen het eindelijk was afgewerkt, besloot hij daarvan een feestgave te maken.

O morgen, de roemrijkste stonde zijns levens!

roept de dichter Potgieter bij het herdenken der Voordracht van de Vijf en twintig jaren uit. Maar inderdaad, er is in

Da Costa's dichterlijk leven een avond geweest, die tegen dien morgen overstaat, of liever daarmede harmonisch samenstemt: de avond van 14 Januari 1859. Het worde mij vergund daarover een weinig uitvoeriger te zijn.

Het was Vrijdag avond. Da Costa vierde juist op dien dag zijn een en zestigsten jaardag. Hij besloot den avond van dien dag niet, als naar gewoonte, in den huiselijken kring, maar daar buiten, in het Wapen van Amsterdam op het Rusland, in het midden zijner gewone hoorders van »den Vrijdag'' te viëren. Nog meer: om de feestelijkheid van het onthaal te verhoogen, werden nog ongeveer een vijftigtal belangstellende vrienden en kunstminnaars daarbij genood. Hij begon zijne voordracht met de kennisgeving van zijn plan om zijn gehoor op de mededeeling van een nieuw dichtstuk te onthalen. Daarop volgde eene expositie, waarin niet alleen het onderwerp in het groot werd opgegeven, maar ook allerlei afzonderlijke details in het gedicht toegelicht. Nu kwam de voorlezing van het dichtstuk zelf, van den prachtigen aanhef af:

Hoe zag in Nederland de zon zoo rood, de straten
zoo doodsch!

tot het heerlijk slot toe:

Maar de Overwinnaar in het stof gebogen, bidt.

Moeielijk zou het zijn, de geestdrift der hoorders van die voordracht te beschrijven. Gevoelde men, dat men het sterfenslied der zangzwaan hoorde? zeker moest ieder wel gevoelen, dat hij bezig was de klanken van een lied op te vangen, dat zóó schoon was als hij, bij den klimmenden opgang van des dichters leeftijd, nauwelijks hopen kon er ooit weder een van hem te zullen hooren. Ten minste, deze was mijn indruk; en het was als uit het levendig gevoel daarvan, dat ik, door enkele mijner naastbijzijnde vrienden opgewekt, om den dichter bij het einde van zijn lied een woord van dankzegging toe te brengen, aan die opwekking met liefde en geestdrift voldeed. Ik begon met erkentelijk er op te wijzen, hoe Da Costa naar de wijze der koningen zijn verjaardag vierde, minder door gaven van anderen te ontvangen, dan aan anderen gaven te schenken, ik bracht hem dank voor het waarlijk koninklijk en meer dan koninklijk onthaal, ons door de aanbieding van zijn

heerlijk dichtstuk bereid; ik eindigde met Gods rijkste zegeningen over hem in onderscheidene betrekkingen toe te bidden. Nog zie ik hoe hij die ontboezeming ontving... steeds op zijn eenigszins verheven plaatse staande, vóór het handschrift van zijn gedicht... maar niet in de houding van het: *Ex egi monumentum*, niet met opgeheven hoofde en stralenden blik — neen, veeleer het tegendeel! in gebogen gestalte, met een traan in het oog, tot dat bij het einde hoofd en oog zich opwaarts hief, maar om, na een kort uitgestamelde dankbetuiging aan mij en aan allen, dezen of dergelijken uitroep uit te boezemen: »En thans de verdeeling van dezen avond gemaakt — òns de beschaamdheid des aangezichts, Gode de eer! *Soli Deo gloria!*

Is het niet als zijn held in 't gedicht:

Maar de Overwinnaar in het stof gebogen, bidt!

Na de voordracht van de *Nieuwpoort*, trad de dichter af — niet van die plaats alleen waar hij zijn gedicht voorgedragen, maar als 't ware van de spreekplaats in 't algemeen, waarop hij zoo lang als dichter en redenaar geschitterd had. Zonder het te weten was de avond van 14 Januarij niet alleen een triumpf — maar tevens eenigszins als een afscheidsfeest geweest. Een *Tassoos-krooning*, die een ander, een hooger kroonings-feest van nabij voorafging en voorspelde! — Wel bleef hij sedert nog eenigen tijd arbeiden, en droeg met name zijn *Nieuwpoort* in een vergadering der Maatschappij van Fraaie Kunsten en Wetenschappen te Amsterdam, en voorts te 'sHage en te Rotterdam voor. Maar toch bleek het al spoedig, dat men in *De Slag van Nieuwpoort* de laatste rijpe vruchten van zijn genie had ontvangen. Slechts nog eenige nagalmen van de bewogen en bezielde luit volgden: de *Gelukwensch aan meester en arbeiders ter drukkerij op het Spaarne*, een dank- en juichtoon bij de voltooiing van de uitgave van den *Bilderdijk*, en de opdracht van den laatsten bundel dier gulden reeks aan zijne gade. Treffend! *Bilderdijk* was de eerste geweest die zijn dichtgave met kracht had doen ontwaken; *Bilderdijk* zou de laatste zijn, aan wien de dichterlijke uitstorting zijns gemoeds zou worden gewijd! — In den *Gelukwensch* aan de drukkersgezellen klonk, als een verre nagalm, een toon van herinnering aan Schillers *Lied van de Klok*, kennelijk den dichter verlevendigd door het juist in die dagen invallend feest van aandenken

aan de honderdste verjaring van des duitschen dichters geboortedag, waaraan Da Costa aldus eenigermate als uit de verte deel nam: een nieuw bewijs van dien geest van dichterlijk wereldburgerschap, die hem het waarachtig schoon alom, en bij allen, en in allerlei kleet, huldigen deed. Zoo heugt mij dan ook, hoe ik, in die dagen, op zekeren avond bij hem komende, hem met Schiller in de hand vond — ach, reeds zoo zwak, dat de zijnen met welriekend geestrijk water zijne geesten moesten verlevendigen om hem in staat te stellen het onderhoud voort te zetten, dat hij toch niet wilde staken... ik had hem voor 't laatst in de bekende en geliefde studeerkamer gezien! Toen ik weder kwam, vond ik hem op zijn leger, dat van toen aan een leger van smarte bij uitnemendheid werd: een leger van smarte, maar ook een schouwplaats van geloof, gelijk alleen het geloof kan te zien geven: een plaats van zegepraal, waar de christen een hooger en heerlijker triumpf vierde, dan de zanger van Maurits bij de voordracht van zijn Nieuwpoort had beleefd!

Maar hoe lang ook uitgesteld en gerekt, eindelijk zou toch aan dien strijd het einde komen. Op den 28 April, op den avond van den Oud-Joodschen sabbat, bij het naderen van den christelijken rustdag, ging Da Costa, de Christen-Israëliet, tot zijne eeuwige ruste in. Den rouw rondom zijn lijk waag ik niet te beschrijven, ... hij brak op de treffendste wijze op den dag zijner ter aarde bestelling naar buiten uit. Toen bleek Da Costa, zoo ooit, de meerdere boven Bilderdijk. Bij Bilderdijks graf enkele vrienden, die daar toonen van sympathie en liefde, woorden van geloof, hoop en liefde lieten hooren: maar — bij het graf van Da Costa een aanzienlijk deel van de bevolking der hoofdstad uit allerlei rang en stand, met vele belangrijke mannen van elders vermeerderd, en deze allen hun gevoel lucht gevende als door den mond van onderscheidene vertegenwoordigers, tolken ieder op zijne wijze van den algemeenen rouw. Men heeft de opmerking gemaakt, dat in die toespraken aan den mensch en christen te veel, aan den kunstenaar en dichter te weinig is gedacht — ik gevoel het bezwaar, en mij aangaande, ik had daar ook nog wel eene of andere stem willen hooren, die, als uit een andere sfeer, aan deze verdienste des ontslapenen hadde recht gedaan. Maar men mag toch niet zeggen, dat die lijkhulde niet met Da Costa's eigen geest in overeenstemming is geweest: men hoore hemzelve, wanneer hij als met veege hand aan het einde van zijne levensschets van Bilderdijk, zijn werk met het woord van zijnen

vriend De Clercq aldus besluit: »De lof van tijdgenooten is kort van duur, de toejuicing van het nageslacht onzeker; de lauwerkrans van den Dichter verwelkt: maar WIE IN DEN ZOON GELOOFT, HEEFT HET EEUWIGE LEVEN.»

En hiermede hebben wij het overzicht van Da Costa's dichtwerken, met het oog op zijn leven, geëindigd. Wat nu is aan het slot de eindindruk van deze beschouwing? Mij dunkt, hij kan het best in één woord worden zamengevat: harmonie! samenstemming! mensch en christen en dichter één! een tien-snarig instrument, maar alle snaren klinkende in ééne grondtoon, en altijd ter eere

van den Eenigen en Eenen,
die uit harten harpen van
dichtmuziek formeren kan!

Mocht ik door deze vluchtige en onvolkomene schets er iets aan hebben toegebracht om die eenheid meer te doen uitkomen, ik zou achten daarmede een lauwerblad te meer te hebben nedergelegd op het graf van den man, die ons in zijn leven en streven een schoon beeld nalaat van de gelukkigste vereeniging van geestes-gaven en gaven des Geestes; den man, boven wiens gebeente men nauwelijks een beter grafschrift zou kunnen plaatsen, dan er op gebeiteld staat in de dubbele leus van twee familiewapens van den Dichter en zijne Egade, der Da Costa's en Belmonte's, daarop in relief aangebracht: *Firmesa — Virtute et Fide: Standvastigheid — Deugd — Geloof.*

TOEGIFT.

[Als een toevoegsel aan de kompleete uitgave der gedichten van Da Costa, dat, naar wij vertrouwen, den lezer niet onwelkom zijn zal, volgen nu ten slotte nog tweederlei soort van gedichten: oorspronkelijke verzen van Da Costa zelve in vreemde talen, en vertalingen van enkele zijner verzen door dichters uit den vreemde.

Tot de eerste rubriek behoort vooreerst een gedicht in het Portugeesch, gericht aan den heer G. J. D. de Roock, later Doctor in de Medicijnen te Alkmaar en aldaar sedert een aantal jaren overleden, bij gelegenheid zijner doctorale promotie te Leiden in 1817. Dit vers werd in der tijd achter zijne dissertatie *De Somno* geplaatst. Het luidt aldus:]

A' meta de teus studios desejada,
Da destinação bella e estendida
De conservar a fragil nostra vida,
Ao teu engenho e coração entrada,
Excitarà, sem duvida, surpresa,
Nas margems, que humecta o Rheno antigo,
A insolita canção de teu amigo!
A feitos nobres, a grandeza,
Ao doce amor, à santa amizade,
A Musa Portugueza he consagrada,
Por vil baixeza nunca profanada;
E, se perdeu nativa venustade
Em septentrional aspero cêo
Meu coração ainda não perdeu

Da lingua de meus padres a lembrança,
 Nem sentimentos, degnos de inspirar,
 Da lyra sua sonoro modular,
 Se a tanto bem a minha mão alcança.
 Que seja então de ti não desprezado
 Este voto simples e não fingido,
 Ainda que não seja exprimido
 Em verso doutamente decorado:
 »Vive feliz nos laços de hymeneo,
 »Na esplendida carreira da virtude!
 »Mas que fique constante, o que se mude
 »Fortuna concedita-ti do céu,
 »Ta, não esquece a teu fiel amigo:
 »Seu coração o sentirà contigo!

[Het tweede gedicht is geschreven in het Latijn, en toegewijd aan den heer D. L. F. L. J. G. de Gaiffier, die in 1820 te Leiden *more majorum* in de rechten promoveerde, met een dissertatie *de initiis et incrementis juris criminalis in Belgio*. Zijn inhoud is als volgt:]

Rhenanae exsultant undae, dum murmure laeto
 Sacra Deae Themidos almae per moenia Leidae
 Proclamant. Juvat ingenuos meminisse parentum!
 Majorum revocare juvat sollennia! cultu
 Antiquo insignis, et majestate decora
 Antiquâ, Themis ipsa suum te dicere gestit.
 Felici, Gaiffiere, tibi novus incipit ordo
 Omine; felici crescit tibi laurus, et olim
 Extendet late ramos, serique nepotes
 Non levioere tuum celebrabunt nomen honore,
 Quam tu saeculorum coluisti exempla priorum.
 Sis, precor o! felix, virtutis laude tenacis,
 Vinela que conde nova inter Belgas atque Batavos,

Fratres, Austriaci Caroli dum regna vigeant,
 Jamque tibi nullo rursus discrimine habendos,
 Ut jactent civem te Belgae, ut jactet alumnus
 Leida, ast una tuis ornetur patria palmis!

[Een derde gedicht is in het Fransch. Het strekte met het origineel in het Nederduitsch tot begeleiding van een exemplaar der Vijf-en-twintig jaren, toegezonden aan den talentvollen teekenaar, die des dichters portret gelukkig had uitgevoerd. Zie de Gedichten Deel III, bl. 156 en de Aanteekeningen bl. 291. Het gedicht zelf volgt:]

Sur les traits d'un visage évoquer toute une âme,
 Artiste! c'est ton droit, ton talent souverain.
 Mais où le coeur connaît l'art des vers et sa flamme,
 Le poète lui-même, en l'exerçant, se peint.
 De mon âme en ces vers reçois la ressemblance!
 J'y déposai du moins sa plus sûre espérance.
 Artiste! croyons-le! la gloire est vanité.
 Le bonheur n'est réel qu'en un Dieu révélé.

[Een vierde dichtstuk werd origineel in het Fransch opgesteld, en daarnaar de vertaling vervaardigd, die in deze uitgave Deel III bl. 195 voorkomt. Vergelijk ook de Aanteekeningen bl. 304. Het oorspronkelijk gedicht luidt aldus:]

Du Gardien de Jacob précieux héritage,
 Réel plus que l'argent, durable plus que l'or,
 Qu'il te soit avenir, jouissance, trésor;
 Ce Livre, d'un Sauveur éternel témoignage.

Lis, relis-le sans cesse et médite son sens
 D'un esprit humble et simple et d'un coeur en prières.
 Retrouves-y ton Dieu dans le Dieu de tes pères,
 Dont la fidélité visita tes parens.

Ah! si de ces parens l'impuissante tendresse
 Ne te lègue ici bas rien qu'un siècle ébranlé,
 S'ils te laissent JÉSUS, dans ton âme accepté,
 Ce Livre, o notre fils! te dira ta richesse.

[Een vijfde vers, tot deze rubriek behoorende, behelst eene vertaling van een oorspronkelijk in het Engelsch geschreven gedicht. De vertaling vindt men Deel IV bl. 92. Zie ook de Aanteekeningen. Het gedicht zelf luidt als volgt:]

Scotland, whose rising hills and mountains huge
 Bring to a poet's eye, a Christian's mind
 Emblems of lofty, heavenbreathing thoughts!
 Old Scotland, with thy long majestic line
 Of kings and chieftains, of chivalrous knights,
 Minstrels and bards, with hundred names of old
 Renown'd for skill and genius manifold,
 A crown of glory not to thee alone!
 Scotland, thou happy mother, above all,
 Of that still grander race of warriors, with
 The sword of Gods almighty Spir't that freed
 His Church and their own country, in the faith
 And power of that blessed Head, the Hope
 Of Gentiles, and thy King, o Israel!
 Fair Scotland, land of poetry and truth!
 And chiefly thou, bright Queen of cities that
 From Edwin of Northumbria derivedst
 Thy classic name! what could the fancy of
 A stranger owing to thy friendly hearths
 Kind hospitality, sweet intercourse,
 To thy prosperity, thy splendour add?
 Allow him only, as a child of Shem,
 To wish thy beautiful Japhetic shores
 Of Eastern breezes less, of Eastern hopes still more.

[Thans volgt nog een tweede rubriek, bestaande in vertolkingen van enkele gedichten van Da Costa, door dichters uit den vreemde vervaardigd:

Het proza-werk van den auteur getiteld: *Israel en de volken* behelst een Opdracht »aan Israels Verstrooiden.» Zie Deel III bl. 274. Het werd in het Hoogduitsch vertaald door K. Mann en te Frankfort aan den Main bij H. L. Brönner anno 1855 uitgegeven. De vertolking der dichterlijke Opdracht luidt aldus:]

ZUEIGNUNG

AN

ISRAELS ZERSTREUTE.

Wem widm' ich dieses Buch, desz Blätter füllen
Nur Schmerz und Schmach und allertiefste Pein,
Drin doch so hohe Wunder sich enthüllen? —
Wem ausser dir, mein Volk, mein Fleisch und Bein!

Ja Israel! von Gott zuerst erkoren —
Denkmal des Zornes jetzt von Land zu Land!
Beim zeichnen, wie so lang so lang verloren
Ihr Brüder! seid, da starrte mir die Hand!

In Thränen schwamm das Aug auf dieser Fährte,
Ermattet wär mein Herz, erwog's den Grund:
Wenn über euch Verstoszenen der Erde
Nicht noch ein Wort der Zukunft leuchtend stund:

»Sie sollen sehn , wesz Wort . wesz Herz sie brachen“ —
 Der dennoch seinen Bund nicht brechen kann! —
 »Und einst noch küssen Den , den sie durchstachen!“
 Denn Gnade strahlt sie aus der Wunden an.

[In dezelfde verzameling vindt men eën vertaling van Da Costa's voorzang voor zijn leerdicht: *God met ons*, (Deel II bl. 214), die hier mede volgt:]

DA COSTA'S BEKENTNISS.

In Tiefen des Leides und Elends versunken,
 In schwindelnde Träume, verstrickend das Herz,
 Durch Stacheln der Unruh, vom Taumelkelch trunken,
 Getrieben, gefoltert zu endlosem Schmerz:
 Hat lang mich, den Thoren, die Erde getragen,
 Der murrend verzweifelt, an Welt und Geschick,
 Von Sehnsucht verzehrt schon in blühenden Tagen,
 Von wüthendem Hunger nach geistigem Glück.

Ich sucht' es in Dem, was mein Herz sich ersonnen,
 In Allem, was lockend die Erde uns beut,
 In glühenden Trieben, in bräusenden Wonnen,
 In Ritter verdiensten erobernd die Maid,
 In Palmen gewachsen für Völkerbezwinger,
 In Liedern bewundert vom rauschenden Chor: —
 Das Schattenbild wich von dem Drucke der Finger —
 Ach eitler als Eitelkeit wars — o ich Thor!

In Tiefen des Unheils versunken, verloren,
 Vergieng mein Gemüth nach dem lebenden Gott,
 Doch ach, in der Blindheit der Sünde geboren
 Trieb ruchloses Jagen in Qual mich und Noth.
 Wie möchte sich auch das Geschöpf unterwinden,
 Den Schöpfer zu finden, den stets es vergisst?
 Und wo ist das Licht, um Ihr wieder zu finden,
 Desz Bild durch die Sünd' in uns ausgelöscht ist?

In heidnischer Weisheit hat nie es geschienen,
 In Satzung vergänglich, ein flüchtiges Jetzt,
 In Busze, wie Moses sie will und Rabbinen,
 In Lehren vom eignen Verstande gesetzt!
 O Gott der Erbarmung, Du sahst auf mich nieder,
 Hast neu mich gezeuget, so mächtig und mild:
 Im Einiggebornen kehrst Du zu uns wieder,
 In Ihm, der uns darstellt Dein heiliges Bild.

Dem Einen, desz Hand mir das Auge berührte,
 Wich Unglaub' und Herzensverhärtung sofort.
 Ich sah Ihn—ergab mich! Wo Hölle regierte,
 Erschlosz sich der Himmel in mir durch Sein Wort.
 Ich sah Ihn, der Edens verbannten verheizen,
 Mariens der armen geheiligte Saat:
 Der sollte die Bande der Sünde zerreißen,
 Er, welcher der Schlange den Kopf nun zertrat.

Ich sah Ihn, verheizen dem Volk der Hebräer,
 Den Abrahams Samen, aus Königsgeblüt,
 Der kam in der Fülle der Zeit, wie der Seher
 Geweissagt — durch Den nun der Heid' auch erglüht.
 Ich sah Ihn — in Schatten auf Zions Altären,
 In Opfern, in Mosis Gesetzbuch und Bund —

Den Gott-menschen, Ihn, der das All musz verklären,
Den Allen verkündigt prophetischer Mund.

Ich sah Ihn, die Wurzel aus David entstammet,
Sein König und Herr, und zugleich auch sein Sohn,
Den Gott aus dem Himmel, auf Erden verdammet,
Geheiligt, verherrlicht durch Leiden und Hohn.
Ein Mensch ist Er worden, die Menschen zu stillen,
Für meine Verschuldung zur Sünde gemacht,
Zerschlagen, entehrt durch der Rasenden willen,
Am Fluchholz von Gott überlassen der Nacht!

Mein Retter, mein Goel, mein Tilger der Sünden,
Mein Meister, mein Heiland, mein Herr und mein Gott!
Mein Lebensbeseeler, — Du halfst überwinden,
Du heiligst mein Leben, beseligst im Tod.
Für Dich will ich streiten, für Dich will ich leiden,
Für Dich sei die Erde mit Jauchzen durchhallt,
Dir Odem und Leben geweiht, bis im Scheiden
Mein Geist an der Engel Hand himmelnan wallt

Bist Du, o mein König Du zu mir gekommen?
Hast Du mich besucht, der nach Dir nicht gefragt?
So sei mir die Schuld durch das Taufbad genommen
Des Geistes, durch welchen einst Pfingsten getagt.
Geusz Glaubenskraft aus in mein Herz, Dich zu loben,
Die Kraft, welche Höh'n stürzt und Marmor zerbricht,
Die Himmelsgluth mächtig herabzieht von Oben,
Die Eis noch entzündet in Liebe und Licht.

O Herr, Du mein Heiland voll Huld und Erbarmen,
Du König der Ehren, Du Israels Gott,

Das Herz voller Liebe zu elenden Armen,
 Voll Gnade ein Retter von Sünde und Tod:
 Gib Krafft, Dir zu danken mit Jubelgesängen,
 Im flammendem Eifer, in Kampesgenusz!
 In lieblichen Psalmen, in donnernden Klängen
 Fall Himmel und Erde Dir, Jesu, zu Fuss!

[Nog is mij door een bevriende hand medegeedeeld een gedeeltelijke vertolking van Da Costa's zielvol-lied aan Dr. Abraham Capadose (Deel I bl. 289) in het Engelsch. Vijf coupletten zijn er van overgebracht, die hier volgen:]

CHRISTIAN FRIENDSHIP.

Nor for thee, nor for me, was earth's valley decree'd,
 Nor its visions of tasteless delight;
 For our pinions are spread, and our fetters are freed
 For a higher - a heav'nlier delight.

From the sorrowful scenes of this world and its woes,
 From the dungeons and glooms of to - day,
 To those regions of hope, whose resplendency throws
 O'er the future the past dearest ray.

O! my friend! wat a hope have I mused in this lay,
 Wat a joy round our being it throws,
 While the path of our hope, where we tranquilly stray,
 With the light of eternity glows!

In that path be thou near me and while I aspire
 Thou shalt calm all the thoughts that repine,

thans voor een deel, de verbreidster van onzen nationalen dichtroem in het buitenland te zijn.

Het eerste dichtstuk is een vertaling van Da Costa's heerlijke ode: *Parijs* (Deel II 154.) Zij werd het eerst gedrukt in de *Berlinische Nachrichten von staats- und gelehrten Sachen* n°. 628, 17 November 1870, en wordt daaruit hier overgenomen:]

P A R I S.

Die Stadt, wo prächt'ge Ruhmeszeichen
 Stolz ragen bis zum Firmament,
 Und deren Abglanz fernen Reichen
 Die Fülle ihres Prunkes nennt,
 Die Stadt, wo Künste Heimath haben,
 Der Gipfelpunkt von vielem Ruhm,
 Scheinbar so reich an Glückes Gaben,
 Der grössten Städte schönste Blum':

Die Stadt, in Wollust gross geworden,
 Die Stadt, die Mord und Krieg erhält,
 Die wilde Jakobinerhorden
 Und ein gewissenloser Held
 Zur Städtekönigin erhoben,
 Der auf der Welt an Macht Nichts gleicht:
 Sie fürchtet selbst nicht Gott da droben,
 Eh Schwefelregen sie erreicht.

Die Stadt, gleich Babel anzuschauen,
 Gleich Babel fällt sie auch in Staub,
 Der Erdball trägt sie voller Grauen,
 Des Himmels Zorn wird sie zum Raub.

Die Stadt, Gomorrha unsrer Tage,
Verthiertes Sodom unsrer Zeit,
Ahnt nicht, trotz lauter Donnersprache,
Dass Gott mit Untergang ihr dräut.

Wer gründete die Stadt der Sünden,
Die Festen, ihren Eisenthron,
Wo Bosheit sich und Laster künden
Als irdsche Götter, wie zum Hohn?
Wess war die Hand, die im Vereine
Mit Lucifer erstehen liess,
(Bethörte Welt, o schaudre, weine),
Dies herzberückende Paris?

Wer pflanzte Dich, den Baum der Schande?
Nur zum Verderben wuchsest Du
Für die zu leicht verführten Lande;
Du brachtest sie der Sünde zu!
Und welcher Grund hält Dich umschlossen?
Welch Gift giebt Deinen Wurzeln Saft?
Welch Pesteswolk' begiesst die Sprossen?
Welch Höllenfeuer reift die Kraft?

Untreue wohnt in Deinen Zweigen!
Nur dem, der Gott abtrünnig ist,
Der sich der Wahrheit feind wird zeigen:
Nur dem Du falsche Labung bist.
Verbotne Lust, das ist Dein Blühen,
Vor dem die Tugend schnell verdorrt,
Und zwischen Deinen Blättern glühen
Nur Heiligschändung, Königsmord.

Und doch, — o des Verstandes Schändung,
 Des Wahnes, drauf Gott's Zürnen fällt! —
 Dir huldigen noch in Verblendung
 Die feigen Völker dieser Welt.
 Sie saugen lüstern, voll Verlangen,
 Aus Deiner Frucht der Seele Tod,
 Denn Satans Stacheln brennend hangen,
 Wo scheinbar sich Erquickung bot.

Schon wühlt in Deutschlands Eingeweiden
 Des Todestropfens Folterpein,
 Er schuf Italien's tiefes Leiden,
 Gift saugte es, statt Labung ein;
 Schon hat er dem entnervten Spanien
 Besinnung und Verstand geraubt,
 Und selbst dem kräftigen Britannien
 Steigt er betäubend nach dem Haupt.

Stamm der Versuchung, der Verleitung!
 Dein Gipfel strebet allzuhoch.
 Erbeb' vor weiterer Verbreitung,
 Wie üppiggrün dein Laub auch flog.
 Denn, stolze Ceder, ungesehen
 Zu Füßen liegt die Axt Dir schon,
 Ein Wink! — Des Racheherolds Wehen
 Zerschmettert Deine stolze Kron'.

Ein Donnerwort aus Himmelshöhen —
 Du Stadt der Städte bist nicht mehr!
 Mit deinen Wundern wird vergehen
 Die Eitelkeit und blutge Ehr'!

Vor aller Welt, vor allem Volke
 Verkündet sich der Fall der Stadt,
 Die mit dem Haupt in hoher Wolke,
 Den Namen Gottes frevelnd trat.

Erwache aus dem Schlaf der Sünde!
 Verführerin, erwach, erwach!
 Eh sich der Schreckenston verkünde
 Der endlich losgebrochenen Rach'.
 Auf! Werde wach aus deinen Träumen!
 Wirf ab dein eingebildet Glück!
 Willst du in Todesnoth noch säumen?
 Gefahr wächst mit dem Augenblick.

Die Gottesleugner sind Dir Götzen;
 Fürstenverräther Fürsten sind,
 Die göttliches Gebot verletzen,
 Und deren Wort von Pflicht entbind't.
 So stürzt, Staatsmänner ohne Ehre!
 Weg mit der Gottesleugnerbrut!
 Erhebt verwüstete Altäre,
 Und kehrt in eures Königs Hut!

Vernichte eitle Siegstrophäen,
 Mit denen sich dein Hochmuth bläht!
 Sie sind geboren aus den Wehen,
 Aus deinem Schooss der Welt gesät.
 Vor ihrem Glanz lass Thoren beugen,
 Denn ihnen fremd ist Herz und Pflicht;
 Laut werden gegen dich sie zeugen
 Am Tag vom nahenden Gericht.

Bekehre, beuge Dich zum Flehen!
 Die Zeit ist kurz, die Wahl ist leicht!
 Die Welt will angstvoll harrend sehen,
 Welch traurig Schicksal Dich erreicht.
 Wie wird die Zukunft Dich erkennen?
 Dich, böser Geister Paradies?
 Wird sie ein Ninive Dich nennen?
 Nennt sie Dich: fluchgeweiht Paris?

[Het tweede gedicht van de reeds genoemde Vertaalster is eene vertolking van Da Costa's slotzang van de *Vijf en twintig jaren*, en luidt als volgt:]

SCHLUSSHYMNE

AUS

FUNF UND ZWANZIG JAHRE, EIN LIED AUS DEM JAHRE 1840.

Auf Himmelswolken wird er kommen,
 Der unsrem Leid ein Ende macht,
 Der, in den Himmel aufgenommen,
 Das Trostwort aussprach: Harret, wacht!
 Er kommt, nach dem Erschaffne schmachten,
 Nach dem die Ewigkeiten trachten,
 Er kommt herab zum zweiten Mal!
 Das Lamm, dess Blut hier einst geflossen,
 Der Leu, aus Isai entsprossen,
 Der Gott der Welt, der Mann der Qual.

Prophetenworte hallend tönen
 Aus alten Zeiten zu uns her,

Des Erdreichs Fluch wird sich versöhnen
 Er trinkt den Leidensbecher leer.
 Ist Gott ein Mensch, der uns kann lügen?
 Kann jenes Opfer uns betrügen,
 Auf Golgotha dem Tod geweiht?
 Prophetenwort der Sühnerwerbung,
 Prophetenwort der Reichsbeerung,
 In göttlicher Untheilbarkeit!

Das Wort ging aus des Herren Munde,
 Und wurde durch die Welt gebracht.
 Nie keh' zurück des Heiles Kunde,
 Sie sei erfüllt denn und vollbracht:
 »Mein König kommt mit seinen Heeren,
 Ihn werden alle Völker ehren,
 Ihn alle Fürsten huldgend knien.
 Und Alle, die sein Kreuz getragen,
 Die um Erhaltung, Gnade fragen,
 Die sehn in höchster Schönheit ihn.»

Und Frieden thaut aus seinen Tagen,
 Die Welt in seinem Schutz lobsingt,
 Die Thiere selbst ihr Preislied sagen,
 Weil Edens sanft Gesetz erklingt.
 Ein Kindlein wird den Löwen leiten,
 Der Wolf spielt mit dem Lamm voll Freuden,
 Und Engel mit dem Menschensohn.
 O Segen den erharrten Tagen,
 Dem langgelobten Wohlbehagen,
 Und allen frommen Wünschen Lohn!

Ist's Wunder, dass die Hügel flammen,
 Der Berg im heiligen Schreck erbangt?

Des Abgrunds Lohe schlägt zusammen,
Weil sie nach jenem Tag verlangt,
Wenn von den Heiligen umgeben,
Die seine Stimme rief ins Leben,
Mein König nahet gross und schön,
Um dort für alle Ewigkeiten
Der Schlange übers Haupt zu schreiten
Bei himmlischem Triumphgetön.

Von Padmos hörtet ihr ihn dringen,
Den Jubelruf zu Gottes Thron,
Gleich wie der Wasser Stimmen singen,
Lobrauschend dem gesalbten Sohn.
Die Macht von allen Königreichen
Muss dem Geopferten jetzt weichen,
Und Alle dienen seinem Ruhm.
Die letzten Schranken sind gefallen,
Und tausend, tausend Streiter wallen
In ihres Meisters Eigenthum.

Lobt ihn, vereinte Nationen,
Ihr Alle, die nun reiner Art,
Die überall die Welt bewohnen,
Die unter Jesse's Fahn' geschaart.
Und ihr, Jahrtausend schon Verlorne,
Nun wieder GlaubensAuserkorne:
Zu Davids Heer! Zu Davids Thron!
Aus seinem Herz, von uns gebrochen,
Aus seiner Seit', von uns durchstochen,
Strömt seine ew'ge Gnade schon.

Bringt diesem König auf den Knieen,
Ihr Fürsten, eure Herrlichkeit!

Zu seinem Schemel hinzuziehen,
 Seid Geister, ehrfurchtsvoll bereit.
 Ihr Wissenschaften und ihr Kräfte,
 Ihr Künste, Gaben und Geschäfte,
 Die Gottes Athem in uns weckt, —
 Weg mit dem Dienst der falschen Lehre,
 Ihr seid des Goëls, dessen Lehre
 Mit Segen diese Welt bedeckt.

Und Ihr, vereinte Sängerschaaren,
 Wenn Euch Begeistrung aufwärts zieht,
 Zum Opferlied an Hochaltaren
 Beut sich ein unvergleichlich Lied.
 Lasst, wenn Euch in den flüchtigen Jahren
 Viel Streite, Kämpfe und Gefahren,
 Verführung auch entgegen waren —
 Trotz Zeitgeizt und Abgötterei. —
 Lasst Euren Sang es offenbaren,
 Sich mit des Ew'gen Losung paaren,
 Lobpreisend auf gen Himmel fahren,
 «Komm, König Jesus! Komm herbei!»

[Behalve de reeds medegedeelde vertalingen van Da Costa's poëzy, bestaan er waarschijnlijk ook nog meer andere soortgelijke proeven van vertolking, waarvan er ons zelfs enkele zijn aangeduid. Het is ons echter niet gelukt, daarvan een afdruk onder de oogen te krijgen. Misschien zal dit bij een volgende uitgave kunnen gebeuren, die niet achterblijven zal, wanneer de wensch vervuld wordt van de talentvolle jonge Dichteres, die zich onder den naam van *Geka* verbergt. Het is ons aangenaam deze uitgave te mogen besluiten met de bezielde uitboezeming, die van hare Gezangen, in het licht gegeven door Nicolaas Beets, te Utrecht bij J. Bijleveld, 1871, een der voorname sieraden uitmaakt:]

D A C O S T A ' S D I C H T W E R K E N ,

IN VOLKSUITGAVE AANGEKONDIGD.

Vermenigvuldig u,
 Koninklijk lied!
 Nederland huldig u!
 Heersch en gebied!
 Blaas gij de geesten aan,
 Doe gij de harten slaan,
 Juichend ten hemel gaan!
 Heersch en beziel!

Neêrland, mijn Vaderland,
 Hoor dien profeet!
 Eer dat gij hand voor hand
 Wegzinkt in leed.
 Ook waar ge uw God vergat,
 Snood zijn gebod vertradt,
 Heeft hij u liefgehad,
 Vurig en trouw.

Luister, gij Kerke Gods,
 Luister naar hem!
 »Christus, de Sterke Rots»
 Predikt zijn stem.
 Israël hoor hem toch!
 Na zijn dood spreekt hij nog!
 Hij was uw Broeder. Och,
 Luister naar hem!

Strooide iemand de oude dag
 Sneeuw om het hoofd,

Heeft hij met kouden lach
 't Vuur hem gedooft:
 Wat gloed in asch vergaat,
 Grijsen! 't is niet te laat:
 Isaac Da Costa slaat
 Vonken uit ijs.

U wien nog moed ontbreekt,,
 Jonger geslacht,
 Dat in geen gloed ontsteekt
 Godlijk in kracht!
 O waar Da Costa zingt,
 't Volk tot verrukking dwingt,
 Daar, op zijn beurt ontspringt
 Bruisend uw zang!

Vermenigvuldig u,
 Heersch en gebied!
 Oud en jong huldig u,
 Koninklijk lied!
 Blaas onze dichtkunst aan
 Tot zij, van 't stof ontdaan,
 Bloeiend zij opgestaan,
 Machtig als gij!

Mei 1870.

INHOUD VAN HET VIERDE DEEL.

	Blz.
Uit Homerus Ilias	5.
Uit Goethes Torquato Tasso	8.
Uit Goethes Iphigenia in Tauris	14.
Uit Tasso's verlost Jerusalem	16.
De Chaos en het licht.	19.
Aan Dr. K. Gutzlaff	36.
Aan een gedoopten Israeliet	37.
Op een afbeeldsel van Bilderdijk.	38.
Gelukwensch aan onze hoog geschatte vrienden, den heer J. Bosboom en mejonkvrouw A. L. G. Toussaint.	39.
David.	41.
Stilte.	58.
De barre rots.	61.
De hulk van staat	63.
Aan jonkvrouwe E. H. Luden.	67.
Aan Ds. O. G. Heldring.	68.
Ezechiël.	70.
Ecce Homo	77.
Aan den Weleerwaarden heer P. J. J. Mounier	79.
Voor Ierland	80.
Slotlied	81.
Aan eene jeugdige vriendin.	83.
Ter Bruilofsfeest.	84.
Den heer J. A. van Eyken	87.
In den Bijbel van een jeugdig echtbaar	88.
In het album der bewaarschool „Sophia” te Voorburg	89.
Luthers Psalmlied	90.
Naar Schotland	92.
Heimwee	94.
Bij het afleggen van uiterlijken rouw	95.

	Blz.
Miltons klinkdicht	97.
Iona	98.
Op een afbeeldsel van Prins Willem	99.
Aan jonkvrouwe Hooft van Vreeland	101.
Aan mijne lieve Francisca.	102.
Ter echtviering	103.
In het album van het tienjarig dochtertje	108.
Ter vijf en twintigjarige echtviering.	109.
Een gebed voor den „Heraut”	112.
Ter verjaring mijner lieve Egade.	115.
In het album van den weleerw. heer A. Versteegh	117.
Aan mejufvrouw E. D. C. de Bordes	118.
De slag bij Nieuwpoort	119.
Toelichtingen bij deel I	157.
Isaac Da Costa	218.
Toelichtingen bij deel II.	228.
Aan mijnen vriend I. Da Costa	231.
Toelichtingen bij deel III	251.
Ter nagedachtenis van Isaac Da Costa.	252.
Aan Mr. Isaac Da Costa.	260.
Toelichtingen bij deel IV	319.
Aan Mr. I. Da Costa.	330.
Aan Isaac Da Costa	334.
Aan Mr. Isaac Da Costa.	356.
Isaac Da Costa, een harptoon bij zijn dood	370.
Overzicht van het leven en de werken des dichters	379.
Toegift	413.
Zueignung an Israels Zerstreute	417.
Da Costa's Bekentniss.	418.
Christian Friendship	421.
Paris	423.
Schlussymne aus funf und zwanzig Jahre, ein Lied aus dem Jahre 1840	427.
Da Costa's dichtwerken	431.

E R R A T A.

Deel IV bl. 163 staat reg. 9 het jaartal 1841, lees: 1814.

Deel IV bl. 247 staat reg. 2 Nederland, lees: Neerland.

De overige drukfeilen verschoone de goedwillige lezer.

